

LETNIK III.

ŠTEV. 10.

Dolac

1 9 5 1

BOREC

GLASILO GLAVNEGA ODBORA ZVEZE BORCEV NARODNOOSVOBODILNE VOJNE SLOVENIJE

Letnik III

Oktober

Štev. 10

Urejuje uredniški odbor

Rokopise je pošiljati: Uredništvo revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva ul. 16,
poštni predal 195

VSEBINA:

Lojze Ude — OB 31-LETNICI KOROSKEGA PLEBISCITA
Anton Riček — MED PRVIMI KOROSKIMI PARTIZANI
Ignac Zdovc — UTRINKI S SVINŠKE PLANINE
Oton Župančič — KOROTAN V SRCU
Julij Felaher — MATIJA VERDNIK-TOMAŽ
Marica Čepe — NJENA NAJTEŽJA POT
Jože Štok-Korotan — »PREDAJTE SE!«
Marija Fele — »OBERLEITNANT« JEŽEK
Stanko Semič-Daki — SPOMINI NARODNEGA HEROJA
IZ ŽIVLJENJA IN DELA NAŠIH ORGANIZACIJ
ATOMSKA ENERGIJA — ČLOVEŠTVO NA RAZPOTJU

NAROČNIKE

revije »Borec« prosimo, da čimprej poravnajo zaostalo in letošnjo naročnino. Ponovno sporočamo, da stanejo prve tri številke — vsaka po 15 dinarjev, od vključno 4 številke pa vsaka po 30 dinarjev. Revije ne vračajte, temveč plačajte izvod po 30 din! Naročnina je plačljiva vnaprej! Upoštevajte izterjevalne račune, ki ste jih prejeli, zlasti Okrajni in Krajevni odbori Zveze borcev! Plačujte naročnino po položnici, ali pa (predvsem iz Ljubljane!) v upravi revije »Borec«, Erjavčeva 16., Ljubljana.

Uprava revije

ZA NAROČILA
SE PRIPOROČA

DRŽAVNO GOSPODARSKO PODJETJE

CELJSKA TISKARNA

CELJE — Prešernova ulica 17 — Telefon 175

Tiskamo:

knjige, revije, časopise in vse vrste tiskovin

Izdelujemo:

razna knjigoveška dela in štampiljke

Slika (kliše) na naslovni strani prikazuje del freske, ki jo je napravil tov. Slavko Pengov za zgradbo CK KPJ v Beogradu

»Borec« izhaja mesečno. Posamezna številka 30 din, celoletna naročnina 315 din. Naročnino pošiljajte na upravo revije, ček. račun pri Narodni banki 601-90321-3. Uprava »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva ul. 16, poštni predal 195
Tisk Celjske tiskarne v Celju

OB 31-LETNICI KOROŠKEGA PLEBISCITA

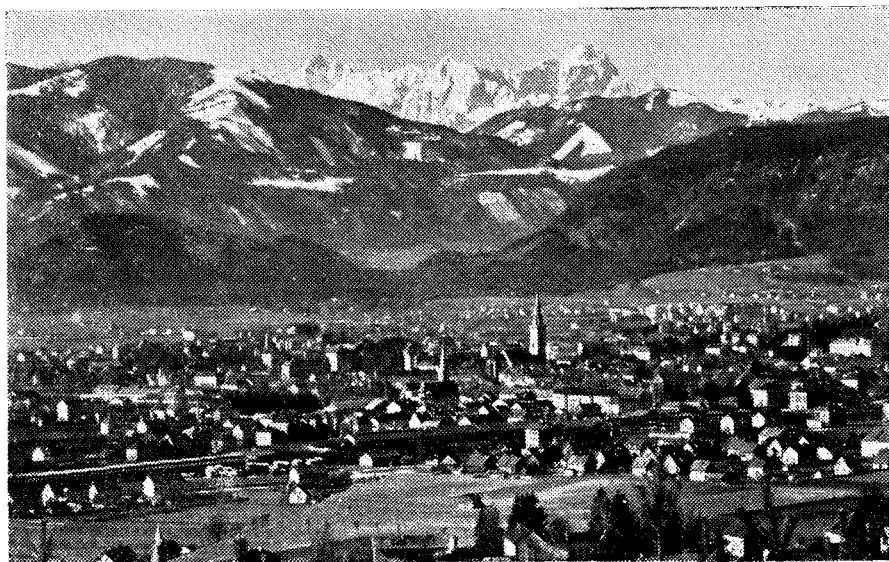
LOJZE UDE

Čim večja je časovna oddaljenost od koroškega plebiscita 10. oktobra 1920, tem lažje nam je pregledati zavisnost te odločitve od slovenskega zgodovinsko-razvojnega, celotnega in posebej koroškega, ter mednarodno-političnega položaja v letih 1918–20. Ne moremo priti do jasnejše sodbe o vzrokih in »krivdi« za ta poraz, če ga ne presojamo v tem celotnem okviru, s težnjo spoznavanja vseh aktivnih činiteljev in objektivnih pogojev, posamič in v medsebojni zavisnosti, z vrednotenjem po važnosti in odločilnosti. Presojanje plebiscitnega poraza v tem širokem okviru daje šele neko poročstvo realnosti in resničnosti. Ne bomo valili krivde na druge, kjer smo sami krivi in ne bomo se obtoževali, kjer je jasno, da so bile nasprotne sile, okoliščine, močnejše od nas. Prav zaradi tega, ker skušam gledati na plebiscitni poraz iz tega širokega okvira, prihajam do sodbe, da je zgrešeno iskati odločilnih vzrokov za naš poraz v raznih napakah slovenskega vodstva, funkcionarjev pri izvedbi plebiscita, v propagandi, ali v sicer res težkih nepravilnostih in nekorektnostih, zagrešenih z raznimi ukrepi Vrhovnega zavezniškega sveta v Parizu in Medzavezniške plebiscitne komisije v Celovcu. Ves potek plebiscitnih priprav, način propagande, naše in nasprotne, vsa posamezna dejstva v teh pripravah in propagandi morejo služiti samo kot gradivo za dokazovanje neumestnosti plebiscitnega reševanja takih sporov, kakor je spor za Slovensko Koroško. To je logični zaključek tudi razprave »Ob 30letnici koroškega plebiscita«, ki je izšla lansko leto kot 10. številka koroškega mesečnika »Svoboda«.

Bolj umestno je vprašanje, kako je sploh prišlo do plebiscita in ali je bilo v slovenski, jugoslovanski moči plebiscit preprečiti. Tu, mislim, je težišče, tu je z neko gotovostjo mogoče govoriti tudi o slovenski, jugoslovanski krivdi, o krivdi tedanjega političnega, državnega vodstva.

Po razpadu avstro-ogrske monarhije kot posledici izgubljene vojne tako imenovanih centralnih sil nemškega bloka, se je polastila nemško-avstrijskega meščanstva, ki je bilo na oblasti, velika potrnost in

zmeda. Sila hitrega, trdnega odločanja je ohromela. Čutila se je tudi socialnerevolucionarna sila avstrijskega proletariata, kolikor tudi te sile ni slabilo tedanje nacionalistično pangermansko, nacionalno ne ravno revolucionarno vodstvo avstrijske socialne demokracije. Velesile, tudi ne Italija, si še niso bile na jasnem, kakšno stališče naj glede koroškega vprašanja zavzamejo. To so bili nekateri zelo bistveni pogoji, ki so omogočali uspešnost slovenske vojaške akcije. Kaj se je moglo v tej situaciji napraviti, dokazuje zgled slovenskega pesnika, generala Maistra in njegovih soborcev in političnih sodelavcev v Mariboru. Res, da je bil položaj v območju Štajerskega obmejnega poveljstva za slovenstvo trdnější kakor v Celovcu in na Koroškem, a tudi tu ni bil tako slab, da bi takojšnja zasedba po slovenski vojski, brez oklevanj in smotno vodena ne imela končno istega uspeha kakor v Mariboru. Na razpolago je bilo nekaj stotin navdušenih prostovoljcev iz Koroške in ostale Slovenije, še več pa bi jih bilo, če bi bilo politično in vojaško vodstvo (Poveljstvo drugega vojnega okrožja) v Ljubljani enako odločno in jasnovidno, kakor je bilo v Mariboru. Ljubljansko vodstvo pa je bilo socialno reakcionarno, meščansko v najklavnejšem pomenu te besede. V njegovi glavi je bila predstava zapečarske demokracije. Slepo je verovala v zapadne demokracije, v Wilsona, verovala, da bo nasproti nemško-avstrijskemu svetu mogoče doseči vse, kar bo na

Pogled na Beljak

Borec zapadno-koroškega odreda

mirovni konferenci zahtevalo. Ko je svojo zmoto spoznalo, je bilo že prepozno. Imelo je polno malenkostnih ozirov, zato niti za Maistra niti za Malgaia niti za akcijo koroških prostovoljcev iz same Koroške, Kranjske in ostalih delov Slovenije v srednjem in zapadnem delu Slovenske Koroške (Lavrenčičeva in Martinčičeva skupina) ni pokazalo razumevanja in je ni učinkovito podprlo. Še oviralo jo je. Ni imelo toliko avtoritete, da bi moglo izvesti na papirju sicer proglašeno nekako mobilizacijo. Tudi to je znal Maister bolje od ljubljanske vlade.

Zgodovinsko-razvojni položaj slovenskega naroda v letu 1918 pa je bil položaj naroda, ki se bori za svobodo in združitev, torej v nacionalnem pogledu, vsaj po objektivni nujnosti, revolucionaren. Vodstvo tega ni razumelo. Tako je bil zamujen november, naodločilnejši mesec po prevratu. Nemški nacionalisti, ki so bili prav na Koroškem vedno najmočnejši in bili na oblasti, so imeli čas, da se zavedo in zberejo. Zbrali so se pod vodstvom znane pangermanskega imperialista dr. Arturja Lemischa, ki je bil 11. novembra 1918 z glasovi nemških nacionalističnih in socialističnih deželnih poslancev izvoljen za deželnega upravitelja (Landesverweser, s kompetenco deželnega glavarja in deželnega predsednika). Hitro so spoznali slabotne strani slovenskega položaja, zlasti da ni določena nikaka demarkacijska črta in da Slovenci ne morejo nastopati kot »antanta«. Začeli so s pripravami za oboroženo borbo ter so v aktivnih in rezervnih častnikih našli primeren organizacijski in voditeljski kader. V Italiji so našli

gorečega zaveznika. 5. decembra 1918. leta je sprejela koroška deželna skupščina sklep, »da se je treba prodiranju jugoslovanskih čet z vsemi močmi zoperstaviti«, le »antantnim četam, ki se kot take izkažejo, se ni upirati«.

Še kak mesec na to bi bilo mogoče zasesti Celovec toda v tem času le s pomočjo srbske vojske. Srbska vojska je bila »antantna« vojska. Generalni štab srbske vojske pa bataljona, za katerega je slovenska Narodna vlada ponovno prosila, ni poslal. Tudi jugoslovanskih, solunskih prostovoljcev na Koroško ni bilo, razen posameznikov. Zakaj vse to, to pojasniti bi presegalo okvir tega članka. Dejstvo je, da je bil čas, ko bi mogla slovenska, jugoslovanska vojska brez učinkovitejšega odpora avstrijsko-nemških čet in tudi brez odločnejšega odpora antante, zasesti Celovec, Koroško, zamujen.

Od tega časa dalje bi bilo treba misliti na kako pogodbeno in v tem primeru seveda kompromisno rešitev. Tu pa je zagrešilo slovensko politično vodstvo drugo usodno napako. Pristalo je na od Avstrijcev sugerirani obisk amerikske komisije pod vodstvom polkovnika Milesa, ki naj bi določila demarkacijsko črto med nemško-avstrijske in jugoslovansko zasedbo Koroške. Vsa literatura, tudi nemško-avstrijska, vsi dokumenti dokazujejo, da je bilo njeno poročilo odločilno za glede naših zahtev na Koroškem negativno stališče amerikske delegacije na mirovni konferenci v Parizu, za Wilsona. To poročilo sicer ni bilo objavljeno, za njegovo vsebino pa vemo iz nekaterih drugih spomenic in zapisnikov pariške mirovne konference. Po udarja gospodarska enotnost »Celovške kotline«, zatrjuje, da večina prebivalstva te kotline (torej tudi južno od Drave) želi ostati pod Avstrijo in predlaga, da naj demarkacijska črta poteka po Karavankah. To je značilno poročilo Amerikanca, ki nacionalnega vprašanja v Evropi in posebej na Koroškem ne pozna in ki je površen ter domišljav dovolj, da misli, da more po osem dnevnem (od 28. januarja do 5. februarja 1919) prevažanju z avtomobilom po glavnih koroških cestah podati strokovno poročilo o gospodarskem in nacionalnem položaju na Koroškem. Avstriji so za vse to zvedeli in so postali še bolj nepopustljivi. Koroški prostovoljec na Ljubelju je ob novici, da bo prišla na Koroško amerikska komisija in to z našim pristankom, v pismu z dne 24. januarja 1919, ki ga je poslal ljubljanskemu dnevniku »Jugoslavija« (objavljeno 26. januarja) napisal: »Ali zares ne pomislijo odločujoči faktorji, da more odločitev meje na ta način izpasti v našo največjo škodo, silno sramoto? Ali zares tako slabo poznajo koroške razmere?« Ta mladi fant je videl jasneje in dalje, kakor vsi tedanji voditelji slovenskega naroda. Po Milesovem poročilu in stališču, ki ga je pod vplivom tega poročila zavzela amerikska delegacija, je bil sklep pariške mirovne konference, da naj o pripadnosti Slovenske Koroške odloči plebiscit, dejansko popuščanje v prilog jugoslovanske zahteve in bi morali biti tega sklepa menda še veseli.

Pa tudi misel, da je bilo mogoče plebiscit sam »razbiti« oziroma se na kak način še med samimi pripravami na plebiscit pogoditi, je umestna. Le v tej zvezi bi se moglo govoriti o slovenski krivdi za sam plebiscitni poraz. Vendar je to poglavje doslej še slabo raziskano. Take misli so se pojavljale.

Narodi ne rastejo samo iz naukov svojih zmag, temveč tudi iz naukov svojih porazov. Raziskavanje vzrokov plebiscitnega poraza nam posveti v realne silnice novejšje evropske, posebej slovenske zgodovine. Uči nas, kako neutrudljivo pozoren in čuječ mora biti narod v vsakem trenutku in v vsaki situaciji, kako važno je, da si je v vsakem trenutku in situaciji na jasnem, kaj je dosegljivo in s kakšnimi sredstvi. Uči nas, da narod odločitve o vprašanjih, ki so zanj živ-

ljenjskega pomena, ne sme lahkomišelnost popuščati tujim silam.

Občutek nesreče, ki nas je zadela v borbi za Slovensko Koroško po drugi svetovni vojni, je v nas še zelo živ. Zanesljivejšega pregleda čez vso vzročno zvezo te nesreče pa še nimamo. Raziskovanje bo po mojem mnenju moralo začeti že pri političnih režimih stare Jugoslavije. Kako je to, da je padla Jugoslavija v vojno diplomatsko tako nepripravljena? Kako je to, da takoj po 27. marcu 1941 kraljevska Simovićeva vlada ni iskala od Anglije nekega zagotovila glede Koroške in Trsta? Tedaj je bil čas, morda odločilni trenutek. Osvobodilna fronta slovenskega naroda je sprejela osvoboditev Koroške med svoje vojne cilje od vsega početka. Maršal Tito je postavil zahtevo po osvoboditvi Koroške v svojem govoru ob proslavi 2-letnice ustanovitve Prve dalmatinske udarne brigade 12. septembra 1944. Za svobodo Koro-

ške je bila prelita kri slovenskega naroda in vseh jugoslovanskih narodov. Borba koroških partizanov spada med najdrznejša in najtežavnejša partizanska podjetja. Bila je edina partizanska borba na samih tleh nemškega Reicha. To borbo imenujemo plebiscit krvi in ga upravičeno postavljamo proti plebiscitu 10. oktobra. Toda preveč smo se zanašali na Sovjetsko zvezo. Pariški sklep 20. junija 1949, diktat, s katerim je Svet zunanjih ministrov SZ, Amerike, Anglije in Francije odbil našo zahtevo po Slovenski Koroški, je omogočila prav Sovjetska zveza. To peče.

Koroško smo tako po prvi kakor po drugi svetovni vojni izgubili na način, s katerim se ne moremo in ne smemo sprijazniti. Koroško vprašanje spada slej ko prej med še nerešena življenjska vprašanja slovenskega naroda.

PARTIZANSKI TISK NA KOROŠKEM

Časopisi in revije, ki so izhajali v ilegalnih tehnikah

MED PRVIMI KOROŠKIMI PARTIZANI

ANTON RICEK

Največja bojazen koroških nacističnih veljakov se je uresničila: antifašistično gibanje se je iz Slovenije preneslo tudi na ozemlje Slovenske Koroške in Avstrije, čeprav so Nemci že 1941. leta močno zastražili staro jugoslovansko-nemško mejo. In tedaj se je začela borba: prve partizanske enote so se hotele utrditi na Slovenskem Koroškem, proti njim pa so Nemci organizirali vse svoje sile.

Prav za prav ima oborožena borba na Koroškem začetek že 1939. leta in 1940, ko so koroški fantje pred Nemci pobegnili v gozdove. Ti so se zadrževali predvsem v gozdovih in predelih po Obirskem, na Košuti in v okolici Sel. Čeprav so Nemci proti njim organizirali napade (zlasti iz okolice Železne Kaple, Šmarjete, Velikovca in Borovelj)

Franc Pasterk-Lenart, prvi komandant I. Koroškega bataljona; padel pozimi 1943. leta

in so nadzorovali ozemlje Karavank s patruljami, niso slovenskim fantom prizadejali občutnih izgub.

Slovenski fantje s Koroške pa so prav tako bežali v Jugoslavijo, da jih Nemci ne bi rekrutirali v vojsko. Zelo veliko je bilo teh pribežnikov zlasti iz Sel, Slovenjega Plajberka, Kočuhe, Libuš in iz drugih pliberških vasi.

Že 1941. leta je uspelo Osvobodilni fronti na Gorenjskem vzpostaviti zvezo preko Karavank in navezati stike s posameznimi slovenskimi družinami v Rožu in Ziljski dolini. Jeseni 1941. leta pa so prodrle tudi prve partizanske patrulje iz Gorenjske na Koroško in zanete narodno-osvobodilni boj. Sestavljene so bile največ iz Korošcev, ki so pobegnili pred Hitlerjem v Jugoslavijo. Patrulje so bile del Gregorčičevega bataljona, ki je operiral na Gorenjskem.

Po prihodu prvih patrulj so bili Nemci prisiljeni okrepiti svoje posadke v Rožu in Podjuni. Ta zveza je obstajala vso zimo 1941 do 1942, spomladi pa se je še znatno okrepila. Junija in julija 1942. leta so odšle na Koroško nove patrulje Gregorčičevega bataljona. Eno teh patrulj je vodil Matija Verdnik-Tomaž, politkomisar Gregorčičevega bataljona ter Anton Razinger, vodnik druge čete tega bataljona. Patrulja se je delj časa zadrževala okoli Št. Jakoba, Bistrice v Rožu in okoli Sveč. Povsod sta Verdnik in Razinger vzpostavljala stike s tistimi koroškimi Slovenci, ki sta jih že od prej poznala kot zavedne Slovence in antifašiste. Njuna naloga je bila, da ustvarita pogoje za ustanovitev prve koroške partizanske enote.

Da bi preprečili njun namen, so hitlerjevci že 30. avgusta 1942. leta napravili ofenzivo okoli Podrožčice. Sodelovalo je okoli tri tisoč mož, ki so prodirali proti Rožčici v treh kolonah. Vsaka kolona je napredovala iz svoje strani: prva iz Podrožčice na prelaz med Kepo in Rožčico, druga iz Dovjega-Mojstrane proti Kepi, tretja pa z Jesenic proti Golici in Rožčici. Posebnih uspehov ofenziva ni dosegla. V teh spopadih, ki se jih je udeležil ves Gregorčičev bataljon, so partizani izgubili enega borca, Nemci pa tri oficirje.

Naslednji mesec je vod prve čete Gregorčičevega bataljona prekoračil mejo. Vod je štel dvanajst mož, vodil pa ga je Anton Razinger. Operiral je okoli Podrožčice ter po Ziljski dolini in nad Rutami v Rožu.

Spomladi 1942. leta je dvanajst slovenskih fantov, doma iz okolice Borovelj in iz Sel, ustanovilo blizu Borovelj oboroženo skupino. To skupino, v kateri so bili slovenski fantje, ki so pobegnili pred Hitlerjem v gozdove že 1938. in 1939. leta, sta vodila brata Malej iz Sel. Ta partizanska enota je delala preglavice Nemcem vse leto 1942 in je netila osvobodilno borbo zlasti v Podjuni. Nemci so, da bi preplašili in ustražovali Slovence na Koroškem, zaradi oboroženih akcij te enote, obglavili 13 Slovencev iz Sel. Kort, Obirskega in izselili okoli 40 družin iz Šmarjete, Sel, Kort in Kota. Na njihove domove pa so prišli zagriženi Nemci in Tirolci.

Vpadi gorenjskih partizanskih enot na Slovensko Koroško so naraščali zlasti poleti 1942. leta. Tedaj so Nemci lahko ugotovili, da jim ni uspelo zadržati osvobodilnega gibanja na stari jugoslovansko-nemški meji. Čeprav so množično izseljevali koroške Slovence z Roža, in na najlepše slovenske kmetije v Št. Jakobu in v Zilji naseljevali svoje ljudi, niso s tem dosegli svojega namena, da bi uničila osvobodilno gibanje na Koroškem. Partizanske enote so vpadale preko Karavank in preganjale s slovenskih kmetij naseljene Nemce.

Na Koroško je vpadel tudi Kokrški bataljon, ki je med Železno Kaplo in Kortami pobil osemdeset policistov in zažgal tri avtobuse. Preko Jezerskega in Krvavca ter obmejnega pasu Slovenske Koroške je hodil tudi Kranjčev bataljon druge grupe štajerskih odredov. Vsa ta aktivnost partizanskih enot je silno vznemirila koroške hitlerjevce. Zato so že septembra 1942. leta pripravili eno največjih ofenziv na Koroškem. Sodelovalo je nad dvajset tisoč mož, ki so načrtno napadali na področju Gor. Jezerske, Košute, Komatev in Štoržiča. Glavnina, sestavljena iz divizije, je prišla iz Železne Kaple, Velikovca in Borovelj čez Obirske Sele na Jezerski vrh, Košuto in na Komatevro. Vse te ofenzive pa so bile brezuspešne, četudi so imeli Nemci na vrhu Stola in na drugih prelazih zasede. Skratka, znova so lahko spoznali, da ni mogoče ločiti partizanskega gibanja na Ko-

Sredi »velikega nemškega rajha« so čakala na slovenske koroške izseljence štiri »specialna« taborišča (Hesselberg, Frauenaurach, Schwarzenberg in Rehnitz), kjer je v ozkih in nezdravih barakah živelo na desetine naših ljudi. Na sliki: slovenski izseljenci v zbirnem taborišču, odkoder so bili prepeljani v izseljeniška taborišča v Nemčijo.

roškem od gibanja na Gorenjskem in Štajerskem. Ni jim uspelo uničiti niti partizanskih enot v Ziljski dolini in Rožu ter v okolici Borovelj niti prve Koroške čete, ki je že 1942. leta operirala v okolici Pece in Železne Kaple.

Slovensko ljudstvo na Koroškem je goreče podpiralo osvobodilno gibanje. Domačini, simpatizerji in aktivisti Fronte so zato zlahka že 1942. leta ustanovili številne odbore OF. V zahodnem delu Koroške je razvoj osvobodilnega gibanja zlasti pospešil Matija Verdnik-Tomaž. Verdnik je spomladi 1943. leta navezal stike tudi z avstrijskimi antifašisti. Verdnik je dosegel to, česar so se nemški fašisti najbolj bali: idejo narodnoosvobodilne borbe je zanesel med avstrijsko ljudstvo. Verdnik je tudi ustvaril pogoje za prihod čete na ta del Slovenske Koroške. 27. aprila 1943. leta je ta četa, ki jo je vodil Tomo, komisar pa je bil Anton Riček, že lahko prišla z Gorenjske. Čez Karavanke je vodil četo Anton Razinger. Štela je 37 mož, pretežno Korošcev, ki so že 1942 dezertirali iz nemške vojske. V njej so bili tudi štirje Avstrijci. Četa je takoj vzpostavila zveze z aktivisti v Železni Kapli, Kortah, Selah, na Obirskem, Sp. Ljubelju in v Borovljah.

Aprila in maja smo poslali v Avstrijo tudi tri Avstrijce-prostovoljce, ki so odšli čez Dravo v Donawitz z nalogo, da ustanove avstrijske sabotažne skupine. Z njimi je imel ves čas zvezo Verdnik, ki je poročal, da so imeli le-ti uspešne akcije okoli Donawitza, Salzburga in Brucka ob Muri.

Ker so meseca maja hoteli ustanoviti Nemci postojanke tudi na koroški strani Karavank, in to po planinskih kočah, smo zažgali naslednje kočice: Annahütte pod Kepo nad Rutami, obe koči na Golici ter kočico zahodno od Kepe nad Ziljsko dolino.

Naša četa je kmalu nato — bila je prav za prav v sestavu Gorenjskega odreda — izvršila večjo akcijo v zahodni Koroški: zažgali smo žago v Bistrici v Rožu, uničili električno centralo v bližini Bistrice in razbili tovarno letalskih akumulatorjev v Bistrici. V tej noči smo osvobodili

iz taborišča 55 ruskih ujetnikov. Zažgali smo tudi planinski hotel Klagenfurter Hütte, kjer je imela policija svojo postojanko. Kaznovali pa smo v tej noči tudi Franca Rohra, nadgozdarja. V akciji je sodelovala vsa četrta četa, pomagala pa ji je tudi prva četa Gorenjskega odreda, ki je sicer operirala na jugoslovanski strani Stola. Pri akciji sta bila navzoča tudi komandant Gorenjskega odreda Franc Turk-Riček in komisar Pemc.

Naslednji dan pa so Nemci napravili zaradi zadnje partizanske akcije na Bistrico večjo ofenzivo na sektorju Stol, Golica, Mlince in Kepa. Prišlo je do spopada s koroško četo; le-ta je brez izgub odbila napad in se spretno umaknila.

V naslednji akciji je zahodno koroška četa pri Špitalu ob Dravi rešila iz taborišča 17 ruskih vojnih ujetnikov. Tretja akcija te čete je bil vdor v taborišče angleških vojnih ujetnikov pri Celovcu. Rešili so pet angleških oficirjev. Razumljivo je bilo, da zaradi težavnega prehoda preko Drave in zaradi zased na Karavankah nismo mogli rešiti vseh tri sto. Napravili pa smo načrt, da bomo s pomočjo osvobojenih oficirjev osvobodili še ostale. Vendar je načrt propadel, ker so Nemci pripeljali okrepitev.

Razen teh akcij smo izvedli še nad dvajset akcij proti gestapovcem in nacionalsocialističnim voditeljem po Ziljski dolini, zlasti na Brnci, v Št. Jakobu, Svečah, v okolici Področčice ter Bistrice v Rožu. Po teh napadih je nastal med Nemci silen preplah. Niso se znašli ter so zato večkrat okrepili svoje posadke po vseh postojankah. Posadka v Področčici je prej štela 9, okrepili so jo na tri sto mož. Posamezne posadke v Bistrici, Svečah, Podgorjah, Št. Jakobu, Št. Petru, Ločah, Maloščah, na Brnci in drugje po Ziljski dolini so dotlej štele le od pet do deset mož, okrepili pa so jih na trideset do petdeset mož. Hkrati pa so ustanovili tudi »Landwache«, ki so jo skupaj s policijo in vojaštvom pošiljali v boj proti naši četi. Takšno »Landwache« je imela vsaka vas. Kdor ni hotel služiti v njej, so ga zaprli ali pa izselili. Okrepile so se zlasti junija po zna-

Koroški partizani na pohodu skozi vas

nem govoru gaulajterja Rainerja, ki je tedaj ukazal vsem koroškim Slovincem in Avstrijcem aktivno sodelovati v borbi proti partizanskemu gibanju in zaustaviti njegovo širjenje čez Karavanke.

Na Koroškem so se tedaj pojavili tudi posebni SA oddelki, ki so skupno z Nemci-rajhovci, naseljenimi po zaplenjenih posestvih koroških Slovencev, mobilizirali na Koroškem vse moške, jih oboroževali in jih vrgli proti našim enotam. V teh borbah so se po surovosti odlikovali zlasti rajhovci. Ti so bili tisti, ki so zapirali ali pošiljali v taborišča tiste koroške Slovence, ki so se upirali služiti v »Landwacht«. Vse silneje pa so terorizirali slovensko in avstrijsko ljudstvo, ki je odobraval naše gibanje.

Razen okrepitve postojank pa so bili hitlerjevci prisiljeni koncentrirati v Rožu in Podjuni celo večje vojaške oddelke, ki so šteli vsak po pet tisoč mož. Te so uporabili predvsem takrat, kadar je čez Jezersko in Košuto vpadel Kokrški bataljon.

Od tedaj, ko se je pojavila četrta četa v Rožu pa dalje, so Nemci redno vsak mesec ali pa še večkrat delali ofenzive, katere so največkrat začele z jugoslovanske in avstrijske strani. Ena izmed večjih je bila na sektorju Kepe ter na Karavankah nad Kranjsko goro. Podobne ofenzive so prirejali tudi na področju zahodno od Kepe in v Ziljski dolini prav do Trbiža. Ofenzive so bile pogoste v vsem letu 1943 in naperjene predvsem proti koroški četi, večje ofenzive pa tudi proti bataljonu, ki je prišel na Koroško meseca oktobra.

V vseh teh spopadih je imela četa okoli 11 mrtvih in 16 ranjenih. To tudi kaže, da je imela četa srdite borbe z veliko močnejšim sovražnikom. Kasneje se je morala četa zaradi številnih ranjencev umakniti preko Karavank na Jelovico.

Sredi julija se je četa vrnila na Gorenjsko, konec meseca pa je bila že ustanovljena nova četa, ki ji je poveljeval Ivan Kastelic-Kos. V začetku je štela četa le 12 mož,

ker smo pričakovali nove borbe s Koroške. Skupaj s Kokrškim odredom je četa krenila preko Storžiča na Jezersko, od tam pa dalje na Koroško, na področje Obirskega in Sel. Četa je imela nalogo vzpostaviti zvezo s četo, ki je operirala na vzhodnem delu Koroške — nad Zelezno Kaplo in v okolici Olševe in Pece. Ker pa ni bilo dobrih zvez, smo namesto s to četo dobili zvezo s prvo četo, ki jo je vodil Tone Ostrogar-Nestl. Ta je operirala na vsem področju vzhodne Koroške. Skupaj z njo smo izvedli nekaj akcij.

Še vedno pa smo vzdrževali zvezo z Verdnikom, okrožnim sekretarjem v Rožu. Opravljali smo uspešne akcije in si še večkrat prizadevali dobiti zvezo s četo pod Peco. Z njo bi se morali namreč združiti ter ustanoviti prvi Koroški bataljon v okolici

Zelezne Kaple. Zaradi vednih ofenziv je sovražniku sicer uspelo preprečiti našo združitev, ni pa mu uspelo preprečiti ustanovitve Prvega koroškega bataljona pod vodstvom Franca Pasterka-Lenarta.

OB ČETRTE OBLETNICI

Ob četrte obletnici priključitve Slovenske Primorske k Jugoslaviji so bile na Primorskem številne proslave, združene z zborovanji, kulturnimi in fizkulturnimi prireditvami.

V soboto 15. septembra je bilo v Ljubljani zborovanje, na katerem je govoril član CK KPS tovariš Franc Kimovec-Ziga.

V nedeljo je v Novi Gorici, kamor so prihiteli ljudje iz Brd, iz Vipavske doline in iz drugih krajev, na zborovanju govoril dr. Jože Vilfan, pomočnik ministra za zunanje zadeve FLRJ in bivši član pokrajinskega komiteja KPS ter tajnik Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora za Slovensko Primorje. Zborovanju je prisostvoval tudi minister zvezne vlade, tovariš Franc Leskošek. Pomembna slavnost je bila v Novi Gorici tudi zbor borcev in funkcionarjev VOS, VDV in II. brigade KNOJ. Pot in zgodovino teh partizanskih enot na Primorsko je orisal bivši komandant II. brigade KNOJ, tovariš Slavko Furlan-Dušan.

V Štanjelu je bil večji zbor, na katerem je govoril član CK KPS tovariš Martin Greif-Rudi. Hkrati s proslavo četrte obletnice priključitve je bila tudi proslava obletnice ustanovitve Kosovelove brigade. Na zborovanju je govoril tudi tovariš Franc Štoka iz Trsta. Podobne večje proslave so bile nadalje še v Tolminu in Idriji.

Glavni štab
NOV in PO Slovenije
24.4.1944.

Št.:

ODREDBA

Ker zahteva razvoj partizanskega gibanja na Koroškem z ozirom na posebne pogoje partizanstva na tem terenu gotove organizacijske ukrepe

o d r e j a m o :

1./ Na vsem sektorju Koroške, bivše avstrijske, bivše jugoslovanske in bivše italijanske Koroške vzpostavljamo kot enotno vojaško edinico "Koroško grupo odredov".

2./ Koroški grupi odredov sta podrejena dosedanji Zpadno-koroški odred in dosedanji Vzhodno-koroški odred.

3./ Koroška grupa odredov spada v sestavi IV. Operativne Zone. Zpadno-koroški odred, ki je bil doslej podrejen Štabu IX. Korpusa, je s tem izvzet iz sestave IX. Korpusa. IX. Korpus je še naprej dolžan vzdrževati potrebno zvezo s Zpadno-koroškim odredom, in mu z ozirom na svoje možnosti nuditi potrebno pomoč v orožju, municiji, kadrih in po potrebi tudi v moštvi. Zpadno-koroški odred in Koroška grupa odredov sta dolžna nuditi IX. Korpusu vso potrebno pomoč za organizacijo njegove obvlad. službe na tem sektorju.

4./ Štab IV. Operativne Zone je dolžna vpoštrevati zgornje obveznosti Koroške grupe odredov in Zpadno-koroškega odreda IX. Korpusa.

5./ Postavljamo sledeči štab IV. grupe odredov:

komandant	tov. Drago, doslej komandant Vzhodno-koroškega odreda
politkomisar	tov. Mitja Ribičič / Ciril/, doslej politkomisar IV.O.Z.
načelnik štaba	podporočnik tov. Primožič, doslej komandant Zpadno-koroškega odreda

6./ Nove štabe Vzhodno-koroškega odreda in Zpadno-koroškega odreda postavi Štab IV. Operativne Zone na predlog Štaba Koroške grupe odredov in po dogovoru z Oblasnim komitetom za Koroško.

7./ Štab koroške grupe odredov mora pri svojem delu najtesnejše sodelovati v vseh vprašanjih organizacije Grupe in odnosa do civilnega prebivalstva z Oblasnim komitetom za Koroško, kateremu je v vseh političnih vprašanjih tudi podrejen.

Part fašizem! Svobodo narodu!

Politkomisar:

Albin

Komandant:

generalmajor

Božidar

Dostavljeni:

Štabu IV. Operativne Zone v izvršitev
Štabu IX. Korpusa NOV in PO v vednost in delno izvršitev
V vednost: Poverjeništvu za Zpadno Slovenijo
Oblasnemu komitetu za Koroško

UTRINKI S SVINŠKE PLANINE

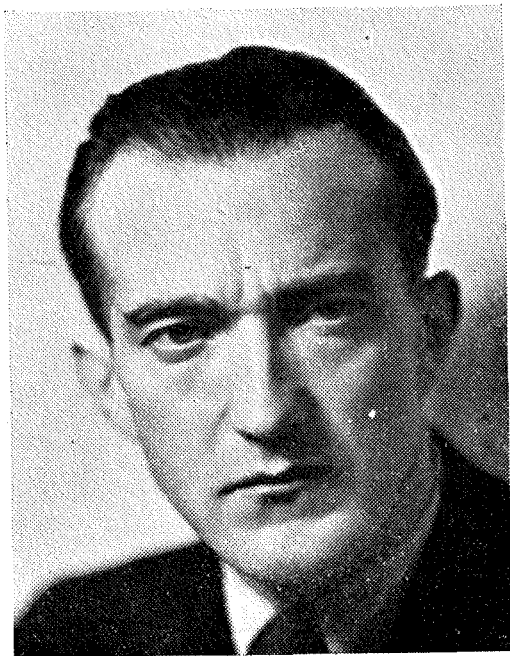
IGNAC ZDOVC

1. septembra 1944 smo se odpravili iz Šmarjete pri Pliberku preko Drave na Svinško planino. Komaj čez tri dni smo prišli na določeno mesto. Naš komandir je bil Belin, ki je napadal sovražnika skupaj s četo komandirja Boja. Z nami so bili tudi politični delavci, med njimi Krišper in pozneje še Gašper.

Po enem mesecu je prišel za nami še bataljon, ki sta ga vodila komandant Mirko in komisar Mitja. Začeli smo z akcijami in kaj kmalu smo zažgali nemško postojanko na vrhu Svinške planine.

SAM NA POLOŽAJU

Hladnega jesenskega jutra, bilo je 21. oktobra 1944, smo prispeli iz patrulje od Št. Ožbalda pri Eberštajnu. Takoj pa nam je sledila nemška patrulja. Ob deveti uri je naša izvidnica opazila Nemce in kmalu so se oglasile puške in mitraljezi naših zased. Borba je trajala približno eno uro. Nato je nastala tišina. Bataljon in čete naših enot so

Karel Prušnik-Gašper, koroški prvoborec

se umaknile s tega položaja na drugo stran Svinške planine. O odhodu me ni nihče obvestil. Tako sem ostal na položaju od 9. do 17. ure. Po osmih urah sem hotel obvestiti komandirja, da se Nemci približujejo našemu taborišču. Ko sem prispel na mesto, kjer je bila četa, sem se začudil tišini. Spoznal sem, da so že odšli in ni bilo sledu v katero smer so odšli. Od vseh strani so se približevali Nemci. Naglo sem odšel čez hrib glavnega vrha Svinške planine. Postajalo je mračno; pričelo je snežiti tudi v dolini, medtem ko je na vrhu Svinške planine snežilo že ves dan.

Tu in tam je skočil pred noge zajec. To je bilo znamenje, da Nemcev ni pred menoj. Sneg je padal vedno gosteje. Lezel sem navkreber, a vsak korak je bil težji, kajti sneg je bil vedno večji. Prav ko sem premišljeval o minulih borbah — zaslišim močan skok iz nasprotn

strani. Ves sem bil iznenaden, a še bolj, ko je stal pred menoj velik jelen z mogočnimi rogovi. Nadaljeval sem pot po visokem snegu. V treh urah sem dosegel vrh Svinške planine.

S težavo sem se prebijal po visokem snegu. Temnilo se mi je pred očmi. Iskal sem, kje bi se odpočil. A daleč je bilo še do druge strani, do gozdov. Ogledal sem si na vrhu Svinške planine ruševine zažgane nemške postojanke. Komaj pri najbližjem gozdu sem si poiskal zaklonišče, kjer sem zaspal.

Zjutraj, ko sem se zbudil, mi je bilo toplo. Da, bil sem pod snegom, kakor jazbec v jazbini. Počasi sem se odpravil, da nadaljujem pot do najbližje poštene hiše, kjer bi pustil javko. Posrečilo se mi je priti do lovca Štiffšvajga. Tega lovca so podkupili Nemci, da je lepo sprejemal partizane, toda jih je takoj prijavil policiji. Meni vse to ni bilo znano. Ko sem se poslovil od lovca, sem srečal nekega civilista. Rekel mi ni nič, pač pa me je dobro ogledal ter takoj javil Krištofu, da se nahaja tujec v vasi. Kmalu sem se srečal s Krištofom in tako sem imel spet zvezo s partizani.

KURIRSKA ZVEZA

Ko so se čete razdelile po terenu Svinške planine, sem bil dodeljen štabu bataljona za kurirja. Z menoj je bil še Bertl. Kmalu sta bili razformirani dve četi: komandirja Boja in četa komandirja Belina, ki se je razbila pri Celovcu. Naloge, ki mi jih je poveril komandant Mirko, sem izvrševal z zavestjo, vendar uspehov nisem imel, kajti na vseh javkah sem naletel na nemške zasede. Tako sem bil v zimskem času napaden v gozdovih 27 krat in po hišah 13 krat. Skupno sem bil napaden na kurirskem delu v zimi 1944-45 nad 40 krat.

»PRI MATIČKU«

Ta čas so se partizani že vračali od razbite Bojanove čete v bataljon. Tako je tedaj čakalo nekaj partizanov na javki na kurirsko zvezo iz štaba bataljona. Ko sva bila z Bertlom še nekaj sto metrov od kozolca, sva zaslišala glas strojnice in mitraljezov na naši javki. Počakala sva nekaj minut, da se prepričava o položaju. V tem je pritekel Matiček, ranjen v desno roko ter že od daleč kričal: »Bežite, Nemci so za menoj!« Umaknili smo se nekaj sto metrov v gozd, da sva obvezala Matička. Medtem so Nemci napadli bataljon. Mi smo se na tem mestu v gozdu zadrževali tri dni in šele lakota nas je prisilila, da smo se začeli prebijati skozi nemške zasede. Zatočišče smo našli pri kmetu, ki je bil oddaljen tri ure od Št. Ožbalda proti Golici. Pri njem smo pustili tudi ranjenca. Ta hiša je dobila kasneje ime »Pri Matičku«.

ZMRZNIL BI BIL ČE...

Naš bataljon je po hudih borbah že nekaj dni počival v lovskih kočah nad Eberštajnom. Nemci so nas izvohali in pridrveli za nami 28. januarja. Pričela se je nova ostra borba, ki je trajala do tretje ure popoldne. Nato smo se umikali proti kmetu »Matičku«. Med potjo smo ujeli nemškega vojaka — izvidnika. Noč smo prespali v lovski koči blizu Št. Ožbalda. Drugo jutro so se pojavili Nemci za nami, kajti zanje je bila pot lažja, ker smo jo že mi pred njimi napravili v snegu. Prav ko smo razmišljali na izhod skozi obroč, si je nekdo izmislil, da bi za seboj puščali granate, ki bi ovirale Nemcem napredovanje. Tako se je

tudi zgodilo. Nastavili smo italijanske granate, ki so ob prihodu Nemcev eksplodirale. In prisiljeni so bili prenehati nas zasledovati. Naš bataljon se je umaknil približno 20 km dalje v hrib. V tej borbi je bil ranjen komisar bataljona Mitja; na desni roki mu je odtrgalo palec.

Ko smo se vračali iz borbe, smo šli preko zmrznjenega jarka, kjer se mi je led pod nogami udril, vendar sem se rešil. Zvečer smo dospeli na hrib daleč v planini. Borci so takoj razkopali sneg, nanosili drva in zažgali ogenj. Ker sem se nekaj dni zelo slabo počutil, sem zdaj iskal priložnosti, da se odpočijem. Tovariši so vedeli za moj namen in so se bali, da bi zmrznil v snegu, ker sem bil še ves moker. Obleka na meni je že zmrznila. Pri ognju, ki so ga zakurili, mi je bilo toplo, a sem se kljub temu umaknil nekaj metrov od bataljona in zaspal. Komandant Mirko me je kmalu pogrešal. Patrulja, ki me je iskala, me je našla v snegu; skoraj sem že zmrznil, sezuli so mi čevlje — toda primrznili so mi prsti k nogavicam. Zato so mi povezali noge v krpe, v katerih sem hodil še vso zimo.

PRESENEČENJE

Nad Ožbaldom smo se za nekaj dni ustavili. Izvohal pa nas je neki lovec in nas prijavil.

Že 13. marca so nas obkolili trije SS-bataljoni. Popoldne so nas napadli. Ker se je borba pričela nepričakovano, so bili borci sprva presenečeni. A kmalu so se znašli. Nemci so nas pregnali iz gozda na čistino, kjer so že prej postavili svoje zasede. Odprli so na nas ogenj iz vseh strani, tako, da je bilo treba resno misliti na hiter izhod. Toda naši borci so takoj zavzeli položaje in se previdno borili vse popoldne, do poznega večera. Jaz sem zavzel položaj na desnem krilu, kjer se mi je posrečilo prebiti linijo, da smo se umaknili v ozadje fronte. Ko borba še ni minila, sem postavil skupini desetih mož za vodjo Džurota, jaz pa sem z enim borcem odšel iskat zvezo. Ko sem se zvečer vrnil na kraj borbe sem našel osem mrtvih borcev. Med njimi je bil tudi komisar bataljona Mitja, komandir Boja in Matiček, katerega sem našel v jeseni ranjenega. Mrtev je bil tudi vodnik Vinko, moj bratranec. Vse pa je kazalo, da so imeli tudi Nemci nekaj mrtvih.

Obveščevalci iz Oberštajna so nam kasneje pripovedovali, da so Nemci odpeljali poln kamion mrličev, govoreč, da so to ubiti »banditi«. Ker pa je bil kamion prepoln, je na cesto padel mrlič — toda bil je Nemec.

NAŠEL SEM JU

Bataljon je bil razbit, vendar so se kaj kmalu vrnili vsi borci; le komandanta Mirkota ter bolničarke Magde ni bilo. Šele 23. marca sem pri kmetu Matičku izvedel, da je komandant Mirko ranjen in da prebiva v gozdu; z njim da je tudi neka tovarišica. Odšel sem v določeno smer in kmalu sem našel Mirka in Magdo.

Med pogovorom pa smo opazili okoli 40 mož, ki so se pomikali počasi proti Matičku. Nismo mogli spoznati kdo so. Zato me je komandant Mirko poslal v izvidnico do hiše. Previdno sem se približeval ob robu poti. Čeprav je bil Matiček oddaljen le 500 metrov, sem hodil do njega skoraj dve uri. Še preden sem prišel do hiše, sem se hotel prepričati, če je kdo v bližini. Nikogar ni bilo. V sobi je gorela luč, bili so samo domači ljudje. Nevarno pa je bilo, ker je pes neprestano lajal. Toda hotel sem opraviti svojo nalogo. Zato sem se splazil mimo hleva na dvorišče ter naprej na drugi konec, da bi ob nenadnem napadu lahko pobegnil. Na koncu dvorišča sem ob lesenem vodnjaku zavzel položaj. Nenadoma sem približno na 50 metrov opazil stražarja. Še več! Proti meni so se približevali. Imeli so bele obleke, škornje ter brzostrelke. Spustil sem jih tri metre pred seboj in zavpil: »Stoj!« Odgovor je bil »Halt!« Takoj sem spustil vanje dolg rafal, oni pa proti meni.

Korotan u srcu

Oton Župančič

Kadar se v srcu spomnim Korotana,
odpre se mi globoka v prsih rana,
iz nje pa pesem, jok in kletev vre,
up in ljubezen, nikdar mi ugnana.

Iz brezna mojih bolečin odmeva
zvon gosposvetski; mračen zbor prepeva
nekdanje zgodbe: rušijo se vrhi,
vasi podirajo se v noč iz dneva.

Od severa se divji roj za rojem
usiplje in po ljudstvu pada mojem;
kdo brani pravdo vdove in sirote?
Kdo si je v svesti, da stoji na svojem?

Zvrni se gora, vnovič se pogrezni,
mesto in grad in živo vse zavezni —
skozi posipa in razvala plast
mlad rod prebija v novi se ljubezni.

Ob Dravi partizanska puška počí,
in po grobovih davno spavajoči
se dramijo: »Spet gre za staro pravdo!
Pokonci! Z njimi! Zdjaj se naj odloči!« —

Kdaj res ta dolga borba bo končana?
Naj se mi nikdar ne zaceli rana,
naj peče me, naj spati mi ne da —
ne izpustim iz srca Korotana.

Znašel sem se in zbežal mimo njihovega stražarja. Stražar je tekel za menoj, a me ni dohitel. Res sem srečno prišel v gozd, vendar sem bil ranjen v hrbet. Toda tam, kjer sem pustil Mirka in Magdo, ni bilo nikogar več. Kri mi je vse močnejše lila. Bal sem se, da mi bo odtekla vsa kri. Zato sem počasi odšel še globlje v gozd. Na srečo sem po stopinjah, ki sem jih opazil, našel Mirka in Magdo. Magda mi je takoj obvezala rano. Mirko pa je vzel mojo opremo, da smo se počasi podali na pot.

»ZDRAVO, TOVARIŠ!«

Po veliki nemški ofenzivi so se naše čete umaknile v bližino lovca Štiftšvajga, kjer smo hoteli dalj časa ostati. Zjutraj, ko se je komaj začelo daniti, so v naše taborišče že vdrli Nemci. Neopazno so nekje prišli mimo straž. Zaslišal sem nenavaden šum v taborišču. Ko sem pogledal izpod odeje, je stal pred menoj Nemec ter me režeče pozdravil: »Zdravo, tovariš!« Naglo sem zgrabil orožje in se prevalil v grmovje. Borba se je takoj razvila. Tedaj smo izgubili šest naših borcev, med njimi tudi Metko. Po borbi smo odšli proti Grebinju.

SVOBODA

Ko sem se vračal iz javke od Drave pod Svinško planino, sem prenočil v taborišču pod hišo Šupre. Komaj zjutraj ob štirih sem zaspal. Bilo je to 8. maja. Pozneje me je

Borci zapadno-koroškega odreda na položaju

prebudilo drdranje mitraljezov in pokanje pušk. Ves preplašen sem skočil pokonci in zavzel borbeni položaj. Pa je pritekla hčerka Šupre, vsa objokana, vendar vesela, z novico, da je svoboda, da so Nemci kapitulirali. Streljali, da so le naši borci, od veselja.

OBSOJEN NA SMRT

Pri Šupru smo se zbirali partizani, da odidemo osmega maja v bližino Grebinja. Trije, jaz, Janez in nekdo iz Obirja, smo odšli naprej. V bližini Grebinja smo napadli in ujeli tri SS-ovce. Nato smo se razdelili v tri skupine, da bi prišli v mesto iz treh strani. V mestu je bila še ena SS divizija z vso komando. Nas tri so že od daleč opazili in postavili zasede. Kaj se je kasneje zgodilo z drugima tovarišema, nisem nikoli izvedel. Obkolili so me, skočili name in mi odvzeli orožje. Petdeset vojakov z orožjem je šlo v strelcih na levi, desni in za menoj. Ta spreved je šel skozi mesto Grebinje, do njihove komande, kjer so me odpeljali h komandantu. Predno me je pričel zasliševati, je zahteval še tolmača. nekega žandarja iz Grebinja. Izpraševali so me o partizanih s Svinške planine. Na moje odločne odgovore so me obsodili na smrt z ustrelitvijo. Še uro pred smrtjo, kakor je bilo določeno, so me začeli pretepiti in igrati z mano takoimenovani »nogomet«. Metali so me po zraku, iz kota v kot, da sem bil ves krvav. Tudi na prošnjo župana iz Grebinja me niso izpustili, temveč so sklenili, da me takoj ustrelje, ker se mestu že približujejo zavezniki. Pod stražo so me odpeljali k ustrelitvi. Ob neki gnojni jami, še preden so me postavili k zidu, reče komandant: »Tu, v to jamo te vržemo, zverina banditska!«

Kje so bile tedaj moje misli, še danes ne vem! Niti verjeti ne morem, da je bilo vse to res. Dva vojaka sta mi nato zavezala oči. Slišal sem še nemška povelja... Mojih slutenj v tem trenutku ni mogoče opisati; nihče si tega ne more predstavljati. Po tolikem trpljenju pa moram na dan svobode pasti! Tedaj sem zaslišal: »Hände hoch!« Kako naj dvignem roke, ko imam zvezane, sem si mislil. Štel sem sekunde... Pa pristopi nekdo k meni in mi odveže oči. Pred menoj je stal človek; nisem ga poznal. Nemci pa so držali roke kvišku. Ko sem se šele prav zavedal, sem spoznal, da so me rešili zavezniki, ki so zasedali mesto Grebinje.

ZADNJI BOJI

Ko so se umikali Nemci s Hrvaške in Slovenije, smo imeli z njimi še hude borbe. Na Poljani smo jih preganjali še 11. maja, ker se niso pustili razorožiti. Pomagala nam je tudi 23. srbska divizija. Drugi dan smo sprejeli v Guštanju borbo z ustaši, ki se je razširila skozi Prevalje, Poljano, Holmec in Libuš. V Libušah pri Hrustu smo zavzeli zadnje položaje v jarkih protitankovske obrambe, ki so jih že prej napravili Nemci.

Ko sem se 14. maja vračal domov, sem našel doma vse razbito. Moj oče pa je bil na mrtvaškem odru; ubili so ga ustaši.

ŠESTI KOROŠKI FESTIVAL

Šesti koroški festival, ki je bil 16. septembra v Sloveni Gradcu, je bil združen s slovesnostjo ob 700 letnici nastanka mesta Slovenj Gradec v Mislinjski dolini.

Med številnimi obiskovalci festivala so bili tudi pevci iz Borovelj, prebivalci iz pliberške okolice in folklorna skupina iz Trsta. Slavnostni govor na zborovanju je imel minister Tone Fajfar. Med gosti so bili: tovariša Karel Frušnik in dr. Franci Zwitter iz Celovca, tajnik Prezidija Ljudske skupščine LR Slovenije inž. Pavle Žavcar in drugi.

RAZSTAVA NOB V BEOGRADU

Prvega septembra so v Beogradu na Kalemegdanu odprli razstavo narodnoosvobodilne borbe Jugoslavije, ki je posvečena desetletnici naše ljudske revolucije in desetletnici Jugoslovanske armade.

Na razstavi so prikazani številni predmeti in dokumenti iz borbe, z improviziranimi objekti pa so organizatorji razstave skušali prikazati dogodke in ljudi iz borbe. Razstava obsega vse elemente narodnoosvobodilne borbe, nanašajoče se na oboroženo vstajo, na oboroženo moč ljudske revolucije in na vse tiste družbeno-politične okoliščine med NOB, s pomočjo katerih se najlepše spozna razvoj oborožene vstaje do zmagovitega zaključka.

MATIJA VERDNIK-TOMAŽ

JULIJ FELAHER

Ime Matije Verdника, koroškega partizana, zasledimo na prvih straneh zgodovine osvobodilnega boja Slovenske Koroške in je tako tesno povezano z nastajanjem odborov Osvobodilne fronte v zahodni Koroški kot ime Ivana Zupanca-Johana v vzhodnem predelu. Bil je vseskozi pravi in dosledni revolucionar — bорец za pravice svojega ljudstva in glasnik zmage revolucionarnega proletariata vsega sveta.

Verdnikova družina, doma iz Bistrice v Rožu, je bila proletarskega pokolenja. Oče Tomaž, je bil tovarniški delavec v Bistrici v Rožu, kjer je bil znan kot predan in pošten borbeni tovariš. Tudi mati Katarina je bila vsa s srcem na strani svojega moža — borca. Matija, ki je bil rojen 16. septembra 1916, je bil najmlajši izmed otrok. Vse tri pa je oče že v zgodnji mladosti vzgojil v delavskem duhu.

Tovarna, v kateri je delal oče, je do oktobra 1920 spadala k jeseniški železarni. Ko je bil oče premeščen v jeseniški obrat, je tudi tam vneto sodeloval v vseh delavskih organizacijah.

Matija je moral po dovršeni ljudski šoli vstopiti v službo v železarno, kajti oče ga ni mogel več šolati. Od tedaj si je mladi Matija sam kupoval knjige, zlasti napredno politično literaturo in se sam izpopolnjeval v političnem in strokovnem znanju. Pri tem je užival tudi vso podporo svojega očeta. S šestnajstim letom so ga že sprejeli v SKOJ. V tem času je že dovršil več strokovnih tečajev in se posvetil poklicu železostugarja.

Matija je že v zgodnji mladosti okusil vse težave in nevarnosti razrednega boja jeseniških kovinarjev. Deloval je v delavskem kulturnem društvu »Svoboda«, po njenem razpustu pa v novoustanovljeni »Enotnosti«, katere organizator je bil in tudi član njenega glavnega odbora. Ker pa je takratni protiljudski režim spoznal v članih »Enotnosti« borce za ideale socializma, je tudi to društvo kmalu razpustil. Tedaj je bil Matija med ustanovitelji »Kovinarja« in bil zopet izvoljen v glavni odbor. Delu v tem društvu je posvetil ves svoj prosti čas; zlasti mu je bila pri srcu organizacija delavske mladine.

V tovarni, kjer je delal kot izučen strugar, je bil med najboljšimi organizatorji in propagandisti. V letih 1939 do 1941 je bil sekretar celice konstrukcijske delavnice in zelo agilen vodja mladine. Z isto vnemo kakor v delavskih organizacijah, se je tudi v tovarniškem obratu boril proti nazadnjaštvu in reakcionarnim elementom. Ni se bal niti borbe niti težav niti nevarnosti.

Matija Verdник-Tomaž

Protiljudski režim ga je zato leta 1941 interniral v Medžuričju v Srbiji. Po napadu Nemčije na Jugoslavijo se je vrnil domov in kot vodja SKOJ-a nadaljeval politično delo, deloma legalno, deloma ilegalno. Udejstvoval se je tudi pri Rdeči pomoči in uspel, da so obrati tovarne nabrali veliko vsoto prispevkov za preganjane borce in njih svojece.

Septembra 1941 je z bratom Hanzijem odšel na Koroško v svoj domači kraj v Rožu, kjer so ga aretirali in odvedli v celovške zapore. Hoteli so ga celo pridobiti, kar pa je odločno odklonil. Izpustili so ga zaradi pomanjkanja dokazov. Po vrnitvi iz zapora se je februarja 1942 pridružil partizanskim borcem na Gorenjskem. Bil je politkomisar Gregorčičevega bataljona pod Stolom. Nadel si je partizansko ime Moti (Matija). Pod vodstvom Verdника in Gornika je ta bataljon porušil železniški most pri Mostah na Gorenjskem in tako preprečil dovoz nemških okrepitev proti partizanskim enotam na Dolenjskem.

Junija in julija 1942 je Matija večkrat vodil partizanske patrulje na Koroško, posebno v Rož. Osnoval je prve odbore OF in ustvarjal pogoje za razmah partizanskega gibanja na Koroškem. Septembra 1942 pa je za stalno odšel na Koroško, da utrdi osvobodilno gibanje v zapadnem delu Koroške. Nadel si je partizansko ime Tomaž, ime svojega očeta.

O tedanjem Verdnikovem prihodu na Koroško in njegovih prvih političnih uspehih so podali izjave tovariši, ki so bili takrat povezani z njim. Anton Fajnik in Jože Pak pišeta, da je bil Verdник med prvimi pionirji osvobodilnega gibanja v zahodnem delu Koroške, predvsem v Rožu. Prvič se je oglasil sredi septembra 1942 okrog 20. ure na Polani šte. 6 v hiši mizarskega mojstra Ivana Mostečnika, skupno z nekim tovarišem, z namenom, da vzpostavi organizacijsko zvezo za nadaljnji razmah osvobodilnega gibanja. Janez Weis piše o njem: »Verdnikova osebnost je napravila name globok vtis. Takoj prvi trenutek si je pridobil moje zaupanje in pod njegovim vodstvom smo začeli organizirati v Rožu Osvobodilno fronto. Prvič sem slišal o partizanu Tomažu, ki je bil sin domačina iz Bistrice v Rožu, v aprilu 1943, ko je bila prva večja akcija koroških partizanov na Bistrici v Rožu. Tedaj so uničili Götzoovo žago in stroje v Junglerjevi tovarni akumulatorjev, obso-

dili izdajalca — gozdarja Rohra v Medvedjem dolu in uničili policijsko postojanko v Celovski koči na Mačenski planini. Tomaž me je doma večkrat obiskal, še večkrat pa sem se sestal z njim in drugimi partizani pri pd. Bovtežarju na Mačah. Ta družina je že takrat ogromno žrtvovala za našo organizacijo. Pošiljal nam je tudi pismena navodila za naše delo, tako, da smo bili stalno v stiku z njim. Tomaž je bil zelo pogumen, hkrati pa je strogo pazil na konspiracijo.«

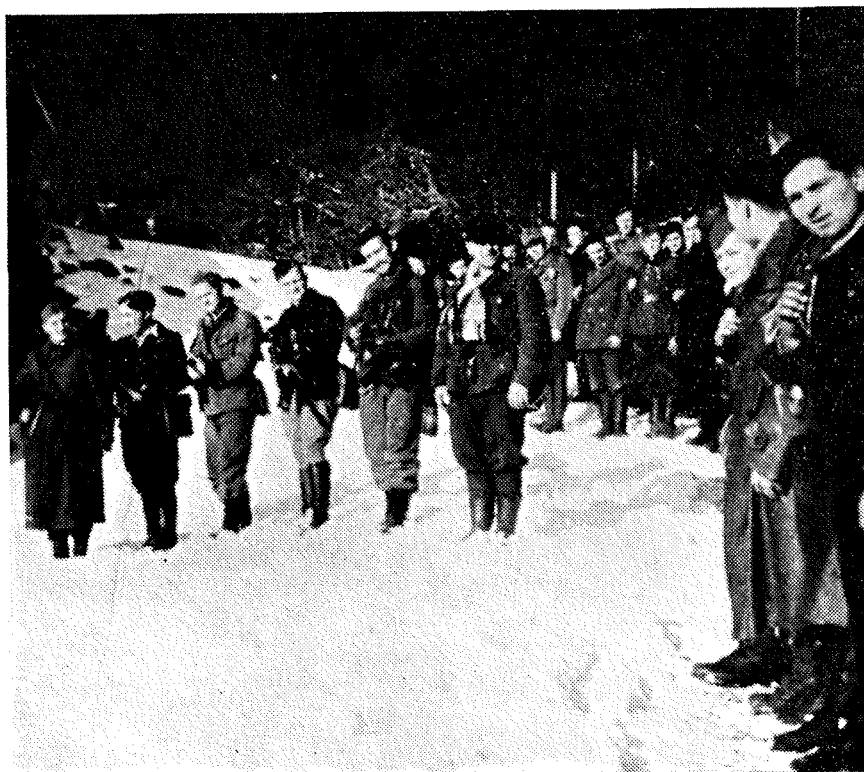
Sprva se je Tomaž nastanil v gozdu za cerkvico na Bistrici v Rožu in vzpostavil zvezo z zavednimi Slovenci na Bistrici in Polani. Kot prvega člana in sodelavca je pridobil Florijana Križnarja, katerega je ustrelil gestapo 6. maja 1944. Verdник se je iz gozda za cerkvico na Bistrici preselil na Mače in se nastanil v hiši družine Križnar pd. Bovtežar in v hiši Jožeta Permož. V Permoževi hiši so ustanovili odbor OF na Mačah kot prvi odbor v Rožu. S tem je zanetil Tomaž iskro osvobodilnega gibanja v Rožu.

Prvi člani v Svečah so bili: Anton Fajnik, Ivan in Angela Kovačič, Jože in Reza Pak, Gregor Rac, Valentin Švarc, ki ga je pozneje ustrelil gestapo, in Anton Zerzer; na Bistrici v Rožu pa Karl Blatnik, Gregor Zufer, ki je padel kot partizan, Aleksander Einspieler, ki ga je ustrelil gestapo in Jože Rutar. Nadalje so pod Verdnikovim vodstvom

osnovali tudi frontni odbor v St. Janžu, katerega prva člana sta bila Andrej Permož in Janez Weis. Verdniku se je pridružil še partizan Aleksander Čero. Ko je četa koroških partizanov v Rožu izvedla nekaj uspešnih akcij, se je osvobodilno gibanje začelo širiti še hitreje. Ustanovili so nad 20 vaških odborov OF; tako v Podgorjah, St. Jakobu v Rožu, Rutah, Podrožčici, Brnci, Svetni vasi itd. S pomočjo teh odborov so se razpredle zveze prav do Celovca.

Politična organizacija, ki jo je ustvaril Verdник, je nudila izdatno pomoč tudi partizanskim enotam in takorekoč ustvarila pogoje za uspešno delo borbениh enot.

Po navodilih Tomaža so domačini iz Sveč in

Skupina koroških partizanov vzhodno-koroškega odreda v zimi 1943–1944

Bistricce prenašali partizansko literaturo tudi na severno stran Drave, kjer so tedaj ustanavljali in krepili odbore Osvobodilne fronte. Po njegovi za-
slugi je bil že februarja 1943 osnovan okrožni odbor OF za Rož, katerega področje je segalo do Celovca in Beljaka. Verdnik je bil prvi sekretar okrožnega komiteja za Rož in je navezal stike tudi z avstrijskimi antifašisti. Njegovi aktivisti pa so prodrli v samo gnezdo koroških nacistov – Celovec in tam zanetili iskro antifašističnega boja.

Vaški odbori Osvobodilne fronte v Rožu so tudi ustvarili vse pogoje, da je popolnoma uspela 29. aprila 1943 na Bistrici večja partizanska akcija.

Decembra 1943 je Verdnik odšel čez Dravo, da bi pomagal tamošnjim odborom Osvobodilne fronte. 22. decembra je odšel ponovno, tokrat z Mirkom ter se nastanil na Otožu. S tega središča je odhajal z drugimi aktivisti organizirat vaške

odbore OF na Gurah — to je na ozemlju med Dravo in Vrbskim jezerom, v neposredni bližini Celovca.

Žal Verdnik ni pričakal dneva svobode. 28. januarja 1944 je bil pri lastnem bunkerju v bližini kapelice v Podgorjah v Rožu ranjen v levo nogo. Njegovi tovariši so ranjenega prenesli na Polano, kjer je 1. februarja 1944 podlegel rani; začasno so ga pokopali v smrekovem gozdu ob Dravi.

Dne 17. junija 1945 pa so koroški Slovenci v slavnostnem sprevodu prenesli truplo tega junškega borca in posmrtno ostanke šestih njegovih tovarišev na pokopališče v Svečah v Rožu.

Matija Verdnik je večkrat dejal svojim aktivistom in sodelavcem v Rožu, pri Zilji in na Gurah, da ne bo zapustil Slovenske Koroške prej, dokler ne bo svobodna. In res! Smrt ga je uklenila v koroško zemljo, kjer počiva še danes.

NJENA NAJTEŽJA POT

MARICA ČEPE

Že dva dni je neprestano snežilo. Veliki kosmi, kakor bele krpe, so legali na boroveljske hribe. Najstarejši ljudje so komaj pomnili, da ga je kdaj toliko zapadlo.

Na Žingerici, daleč od ljudi, je debela plast snega zakrivala vhod v bunker boroveljskega okrajnega odbora. Bunker, ki je bil eden največjih daleč naokrog, je bil obenem pisarna okrajnega odbora in dom aktivistov.

Pred štirimi dnevi, preden je začelo naletavati, so se razkropili vsi aktivisti: ta je šel na sejo vaškega odbora, drugi na konferenco gospodarske komisije, tretji na množični sestanek itd. V bunkerju je ostala le Leni Olipic-Marica. Tudi njo je klicala dolžnost na teren med vaške aktivistke AFŽ, toda bolezen in vročina sta jo zadržali v bunkerju.

»Dobro čuvaj sebe in bunker!« so ji naročili ob odhodu. Vsi so bili prepričani, da bo Leni v nekaj dneh, ko se vrnejo, spet zdrava.

Leni je poslušala, kako so zapirali zunanji vhod v bunker in ga skrbno zakrinkali. Že vnaprej se je veselila, da se bodo vrnili s košem novic. Mogoče bodo prinesli tudi vesti o njenem možu in sinu, ki partizanita tod blizu.

Dva dni zatem je začelo snežiti. Dvigala se je tudi Lenina vročina. Tisti dan — 24. II. 1945 — jo je bolezen tako priklenila na trdo ležišče, da si prav nič ni mogla sama pomagati. Čeprav je

vedela, da se v tem vremenu nihče ne sme in ne more vrniti v bunker, jo je vendar prevevala želja, da bi bil kdo pri njej, da bi slišala govorico. Ta želja je bila tako močna, da je neprestano prisluškovala, kdaj bo zaslišala od zunaj dobro znani šum.

Sredi dopoldneva se ji je zazdelo, da sliši govorico, takoj za tem pa je nekdo odpiral zunanji vhod v bunker. Leni se je razveselila kakor otrok lepega darila. Še enkrat je napeto prisluhnila — toda že v naslednjem hipu ji je kri zledenela v žilah. Razločila je govorico — bila je nemška.

Bunker je bil izdan.

Prvi Lenin pogled je poiskal police ob nasprotni steni. Z vso silo svoje volje je vstala z ležišča, zgrabila poročila in sezname iz raznih vasi in že je zaplapolal sredi bunkerja plamen. Mnogo slovenskih družin je bilo obvarovanih najtežjih posledic.

Skozi gosti dim je zagledala Leni pri vhodu čelado, izpod katere jo je nekaj trenutkov zbadalo dvoje sovražnih oči. Toda že se je prikazala druga čelada. K njej je planil vojak. Besen jo je sunil od plamena: »Verdammtes Banditenweib!«

Za njim so vdrli v bunker še drugi vojaki. Iz plamena so skušali rešiti za njih tako dragocene podatke, toda bilo je prepozno. Njihovo vpitje je napolnilo prostor. Po Leni so padali udarci s puškinimi kopiti in s pestmi, da se je zgrudila na dogorevajoče papirje.

Proti opoldnevu so se odpravili na pot, na najtežjo pot, ki jo je Leni v svojem življenju prehodila. Niso ji dovolili, da bi se oblekla. V samem perilu in bosa je zagazila v visoki sneg. Odeja, ki jo je v zadnjem trenutku snela z ležišča, jo je le slabo varovala pred mrazom in metežem.

Po prvih korakih se je Leni zazdelo, da ji sveži zrak jemlje vročino, da jo pogled na zasnežene smreke osvežuje in ji vrača notranji mir. Toda to je bilo le za bežne trenutke. Kmalu se ji je dozdevalo, da se v njeni glavi vse vrtil in pleše, kakor snežinke okrog nje. Na ramenih se ji je grmadil sneg. Odeja je postajala težja in težja. V bose noge jo je zbadal mraz kakor s tisoč iglicami. Moči so jo zapuščale, noge so ji klecnile in Leni, drobna in neobgljena, se je sesedla v sneg. Udarci, ki so padali po njej, so jo spravili spet na noge.

Leni je dobro vedela, kaj jo čaka. Vedela je, da so udarci, ki jih je dobivala doslej, le senca mučenja, s katerim bodo hoteli izsiliti njeno izdajstvo. »Ne boste me strli! Ne boste, vrage!« je mrmrala komaj slišno predse. Ta odločnost ji je dala neslutnih moči.

Leni je videla, da je bil sneg križem pregažen.

»Torej so morali dolgo iskati naš bunker!« ji je šlo skozi glavo. »Izdajalec ni točno opisal kraja.«

Spomnila se je svojih sodelavcev, kako bi jih obvestila, naj ne hodijo v bunker, kjer bo gotovo zaseda. Naenkrat se je nasmehnila, da jo je vojak ob njeni levici začuden pogledal.

»Sami so poskrbeli, da naši ne bodo šli v past. Nemška sled jih bo opozorila.

Pot je bila dolga in mučna. Celo zdravi in siti vojaki, ki so gazili ob njeni levici in desnici in za njo, so preklinjali. Več kot enkrat se je zgodilo, da se je eden ali drugi z muko skopal iz snega.

Začelo se je polagoma temniti. Nehalo je snežiti. Na snegu se je delala ledena skorja, ki je čedalje bolj rezala v bose noge. V dolini so pričeli prižigati luči. Leni je gledala, kako se je zasvetilo zdaj tu zdaj tam. V mislih se je pogovarjala z ljudmi tu spodaj v Borovljah, ki zdaj mogoče sedajo za mizo k večerji.

»Ničesar se ne bojte! Nihče ne bo zaradi mene nesrečen! Ni je muke, ki bi me prisilila k izdajstvu!«

Pred oči sta ji stopila mož in sin. Kar nekam toplo ji je postalo pri srcu in od ganotja so ji stopile solze v oči. Z veliko ljubeznijo se je ozrla v hribe onstran Borovelj, ki so se le še medlo odražali od temnega neba. Tam je zdaj njuna enota. Le kako jima bo pri srcu, ko bosta izvedela, kaj jo je zadelo. Ali bosta sploh izvedela? Spomnila se je, kako junaški je bil njen mož, pobegnil je iz orožniške postaje v Borovljah in odšel k partizanom.

»Urh, dobro si jim zagodel,« je mislila Leni in njen obraz je prešinil smehljaj.

»Ne boš se dolgo smejala!« je zakričal vojak ob njeni desnici. Z vso močjo jo je udaril po glavi, da se je Leni nezavestna zgrudila v sneg.

Ko je odprla oči, se ni takoj zavedala, kje je in kdo so moški krog nje, ki tako divje preklinjajo in jo priganjajo naj hitro vstane. Ali je dolgo ležala v snegu? Ali le za hip? Tega Leni ni vedela.

Prvo, kar ji je prišlo jasno do zavesti, je bilo, da jo neznosno bolijo noge. Otipala jih je z otrplimi prsti. Noge so bile vse razpokane od ledene skorje. Pri medlem večernem svitu je videla, da curlja iz ran kri.

Luči pod njo so postajale čedalje gostejše in Nemci so bolj in bolj priganjali. Toda Leni se je le z največjo muko držala na nogah. Več kot peturna hoja po visokem

snegu ji je vzela poslednje moči. Podzavestno je še dvigala noge in slepo sledila neprestanemu: »Vorwärts!« Njen duh je bil daleč od te poti. Prehodila je vso dolgo pot od takrat, ko je kot mlada natakaraica stopila v zakon z Urhom, delavcem iz boroveljske železarnice. Pred njo je stopil dan, ko sta — pred skoraj petnajstimi leti — stopila v organizirano borbo za pravice delovnega človeka. Temu dnevu je sledilo mnogo težkih, a tudi lepih dni. Potem pa je bila v duhu v svoji mali hišici, ki sta jo zgradila z možem. Sedela sta za mizo, nad katero je gorela svetilka. Leni je držala na kolenih svojega malega sinčka edinčka, ki je stegoval svoji ročici proti njej. Od peči je prihajala prijetna toplota. Kako lepo je vendar pozimi v zakurjeni sobi!

Leni Olipic,
predsednica PO AFŽ
na Koroškem

Kriva vrba pri Vrbskem jezeru

Leni se je v svojih mislih zmedla: »Saj Vili vendar ni več dete! Saj je že partizan!«

Njene vroči misli niso mogle več razločiti, kaj je privid, kaj resnica: ali topli domek z družino ali divji fašisti, ki jo napol golo in boso

bore proti največjemu zlu na svetu in ki zato trpe prav tako, kakor ona.

Skozi solze se je nasmehnila. Čutila je, da se ji vračajo moči.

gonijo skozi zasneženo neskončnost.

Vse okrog Leni je tonilo v temno brezno globoke nezavesti.

Ko je spet odprla oči, je bila v celici borovelskega zapora. Bila je pokrita s toplo odejo. Nad njo so se sklanjale politične kaznjence, skoraj same avstrijske protifašistke. Božale so jo po licih in po premrlih rokah. »Arme Kammeradin!«

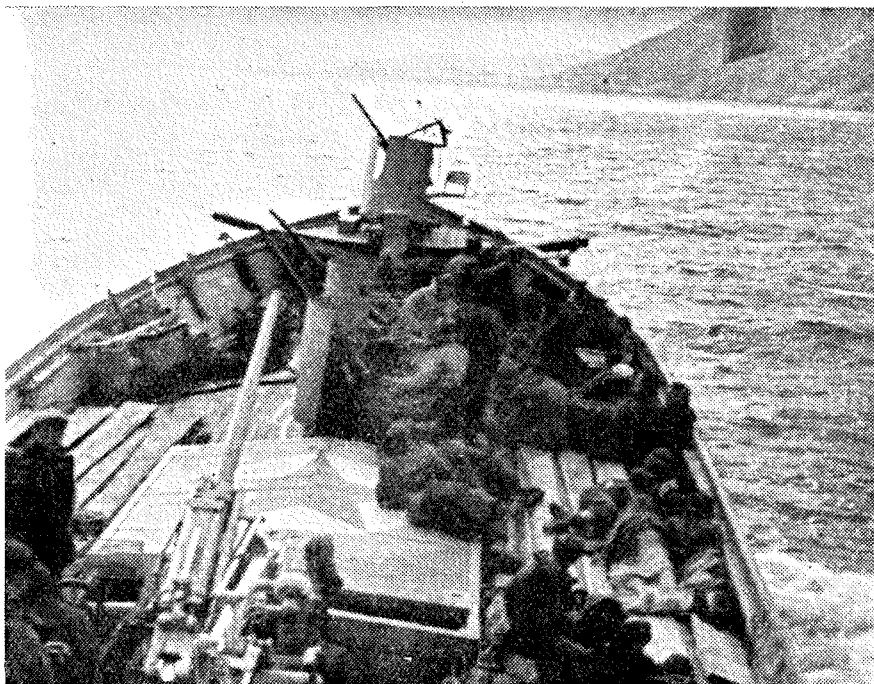
Leni je s hvaležnostjo sprejemala njihovo ljubezen. Ta govorica, čeprav je bila nemška, ji ni bila odurna. Bila je govorica ljudi, ki se prav tako, kakor ona

Dan mornarice

Pred devetimi leti — 10. septembra 1942 je bila v Podgori pri Biokovu ustanovljena prva pomorska partizanska enota. Z ustanovitvijo prvega mornariškega odreda, ki je s svojo junaško borbo kaj kmalu dosegel lepe uspehe proti premočnemu sovražniku, so bili postavljeni temelji za razvoj naše lastne mornarice. Z morskkega oporišča na otoku Visu so izvršili desant na Korčulo, Mljet in druge otoke. Razen tega pa so kasneje partizanske ladje prevažale vojake, vojni material, ranjence, begunce itd.

Danes je naša mornarica ponos naše Armade, kajti naše vojne ladje, torpedovke, križarke in druge ladje čuvajo naše morje in s tem naše meje ter so pripravljene sprejeti borbo z vsakomur, ki bi se hotel polakomniti naše zemlje.

R

„PREDAJTE SE!“

JOŽE ŠTOK-KOROTAN

Hladna jesen je dala partizanskemu domovanju nov obraz. Stalni gost Menine planine — podivjani veter, je razganjal megle, ki so se kadile čez prostrane vrhove in razlivala v Gornjo Savinjsko dolino in Tuhinjsko kotlino. Po pobočjih Menine planine je pihljala sapica ter se poigravala z dimi brigadnih ognjev.

V brigadnem taborišču so bila srca Šlandrovcev polna partizanske razigranosti in veselja. Grela so se okrog tabornih ognjev in poslušali predavanja. Kuharji in intendantje so pripravljali večerjo — pečenko s krompirjem in kislim zeljem. Pred platnenim šotorom so sedeli člani štaba in kramljali. Izmena straže je prikorakala v taborišče in odhitela k ognju. Dežurni brigade je dajal naloge patroljam. Bolničarka Jelka je borce obvezovala ožuljene noge. Jager je na bukovem štoru sedečega tovariša bril in mimogrede zbijal šale. Tako prijetno in sproščeno je bilo to domovanje, da ga človek ne bi zamenjal z nikakršnim!

Motilo me je, zakaj že drugi dan počivamo, čeprav sem slutil, da bomo odšli na večjo akcijo. Morda v zasedo? Nad postojanko? Kdo ve, kam? Večerja ob treh popoldne, to je nenavadno.

»Pripravite opremo, nahrbtnike obdržite! Zbor brigade!« je poveljeval komandant brigade, Janko Sekirnik-Simon. Iz nahrbtnikov smo stresli ropotijo ter jo poskrili v listje. V brigadni zbor? Ne! V brigadno kolono! Bilo je 30. oktobra 1943. leta.

»Druga četa v predhodnico!« je ukazal komandant bataljona, Jerman Mirko. V patroljo-predhodnico sem odredil štiri najboljše borce. Za čelo je Simon odredil Bernarda, moža srednjih let, ki je pred vstopom v partizane kot pismonoša na Vranskem, dostikrat lazil po Menini planini. »Ali dobro poznaš pot?« sem ga pobaral, ko smo krenili, čeprav nisem vedel, kam nas mora pripeljati. »Oh, jej, seveda!« je ponosno odvrnil. »Naprej... odstopanje!« je po ljudskem telefonu prišla komanda od Simona. Kolona borcev v različnih uniformah je krenila za vodičem...

Med pohodom sem razmišljal, kolikokrat sem že koloval po Menini planini. Znova se mi je predstavljala: jarugast in grapast teren z vdolbinami in grički; pašniki, ograjeni s kamenjem ali cepljenimi latami in redke stajice, kamor se ob nevihti zatečejo pastirji; veliki košati iglavci. Če se vzpneš na najvišjo točko, se vidi proti Koroški, na Savinjske Alpe, na Dobrovlje in na Zasavsko gričevje. Ta planina je bila partizanska mati na Štajerskem, z vedno neugnanim vetrom in leno meglo.

Po teh razoranih plečih Menine planine se je vila kolona. Eno uro je šlo vse v redu. Ko pa nas je ujela megla, smo začeli kolovratiti za vodičem sem in tja. Bila je gosta, da take v partizanih ne pomnim, pravcata kopel v megli. »Vanjo bi zabil klin pa bi držal suknjič,« je godrnjal Mirko.

Ko se je megla pridružila še noč, smo bili v zanki. Vzpenjali smo se med skalami, čez podrta drevesa, se ustavljali, zavili levo v grapo, desno čez razpraskana rebra, štokljali po gozdu, se nagrmadili v kotanjo, plezali po štirih v hrib, koracali...

»Zveze ni, stoj!« in »Naprej, hitreje!« taka povelja smo prenašali. Godrnjali smo nad vodičem, čeprav je zatrjeval, da moramo tod. Hudoval se je tudi štab brigade. Venomet so prihajala povelja: »Hitro... po stezi...!« Do vodiča je prihitel Simon in nadenj stresel nekoliko jeze. Toda noč in megla sta bili nepopustljivi, neizprosni.

Še vedno smo štokljali po gozdu, se vzpenjali na grebene, zašli v grape. Bernard je molčal in nas vlekel za seboj.

Tema kot v rogu. Drug drugega smo se držali. Prišli smo do znane skale, kjer smo bili že pred nekaj urami. Ko je to ugotovil komandant brigade, je nagnal Bernarda v četo ter sam prevzel vodstvo. In že po eni uri pohoda smo zagledali na levem boku z lučkami posejano dolino. Prišli smo na pobočje Menine planine, nad Šmartno.

Po jarugasti drči smo se spustili navzdol. Oteli smo se hudomušne megle in skoraj nas je zatekla mesečina. Nad Sv. Joštom smo se ustavili. Simon je k sebi poklical štabe bataljonov...

Prvi bataljon komandanta Grče in politkomisarja Janca se je podal na cesto Šmartno—Gornji grad ter tamkaj na vseh dohodih Ljubna postavil zasede. Mirko in Smrekar sta z bataljonom krenila ob robu gozda proti Kraščam. Ilijeva četa se je podala čez Dreto in na vseh dohodih v Šmartno postavila zasede. Adolfova voda sta bila odrejena v rezervno in za rekvizicijo trgovine. Drugo četo pa sem pri Hraščah ob ostrem cestnem kolenu razporedil na položaj. Kot moja, tako so imele vse zasede nalogo zaustaviti sovražnika, da ne bi vdrl v Šmartno. Tretji bataljon, z Igorjem in Vojtehom na čelu, je s postojanko vred obkolil Šmartno in čakal povelja za napad.

Načrt štaba brigade je bil: ujeti komandirja nemške postojanke in ga prisiliti, da pozove svojo posadko k predaji.

»Ali misliš, da nismo zamudili?« je vprašal komisar brigade Bevkopce Josip-Mišelj, komandanta, ko je le-ta pogledal na uro. »Verjetno! Oni mi je rekel, da se Fritz zadržuje pri dekletu le do enajstih!« »In nemške patrolje, zasede?« »Te so bile zunaj le do polnoči, ker pričakujejo partizanskega napada le do takrat!« je zamišljeno odgovoril komandant.

Igorjevi partizani so bili že na mestu. Iz obroča so prežali na postojanko.

Komandant Simon si je izbral dva najboljša kurirja: Štefana, doma iz Mengša in Vančija, domačina iz Brega pri Litiji, in odšel v Šmartno. Spretno so se priplazili do hiše, kjer je stanovala vaška učiteljica — ljubica komandirja postojanke Fritza. Štefan je pred hišo ostal na straži. Simon se je z drugim kurirjem povzpел po stopnicah do sobe, v kateri je brlela majhna leščerba.

Skrbni prisluh na vrata ni povedal ničesar. Zato je Simon zahteval: »Aufmachen, bitte!« Oba sta pripravila puški na strel. »Wer ist?« se je začel nežni glas in lahko stopicanje po sobi. »Polizei Posten!« je odgovoril partizan v avstrijskem narečju. »A so, gut!« In že je ključ zaškrtal. Premaknila se je kljuka in škripajoča vrata so se odprla. Radoveden partizanski pogled v sobo ni našel iskanega Fritza. Deklica je trepetala v smrtni grozi. Spoznala je partizanski obisk. Simonovo vprašanje: »Kje je komandir Fritz!« jo je pahnilo v mrzlico. »Ni deset minut, ko je odšel v postojanko!« je strahopetno odvrnila. Srce ji je močno utripalo.

Simon je obstal in se zaskrbljeno zazrl skozi okno. Možgal je in z mislijo brkljal po taktičnih zapletih, ki bi omogočili uničiti postojanko z najmanjšimi lastnimi žrtvami. Ni našel drugega izhoda. »Reci Igorju, naj napade!« je velel kurirju Vančiju, ki je takoj odhitel v bataljon.

Borci tretjega bataljona so začeli stiskati obroč. Ko so naleteli na stražarje, so udarili. Streli in rafali partizanskih pušk in strojnic so presekali tišino v Savinjski dolini. V spanju presenečeni policisti, žandarji in wermani, 62 po številu, so zagrabili za orožje in odgovarjali.

Med borbo se je komandant brigade pogovarjal s Fritzom, ljubico ter jo prepričeval, da je odpor posadke nesmiseln, ker bo uničena. Dekle je začelo razmišljati in mu dalo prav. »Toda vsi partizani niso tako udarni in neizprosnji, kot so partizani komandanta Simona!« je še pristavila. »Kdo pa misliš, sem jaz?«

»Menda ne Simon?«

»Vsaj za partizane!« ji je odgovoril z nasmehom. Dekle je prebledelo. Spomnila se je Simona, o katerem ji je pripovedoval sam Fritz, kot o razbojniku, nepopustljivemu in neizprosnemu, pred katerim imajo strah posadke ne samo v Savinjski dolini, temveč po vsej Štajerski.

»Pravite, da boste postojanko uničili?« je znova zaskrbljeno vprašala. »O tem ni dvoma!« Učiteljica se je prijala za glavo; obšla jo je groza in pomislila je na svojega ljubljence, ki mu preti smrt. Simon je zapustil njeno sobo in po kurirju Štefanu sporočil komandantu Igorju, naj pohiti.

Takrat, ko so Igorjevi in Vojtehovi borci začeli napadati postojanko, je bilo v zasedah vse tiho in mirno. Kmalu so se zdramili mozirski »soldatje«. Najprvo so s svetlobnimi znaki spraševali, kaj se dogaja v Šmartnem. Kolikor so Nemci razsvetlili z raketami, toliko so šli naprej. Njihov strah je bil močnejši od domišljije hrabrosti. Nemci iz Mozirja, Ljubna in Gornjega grada so se počasi bližali...

Iz Mozirja se je čulo brnenje kamionov. Ropot motorjev je postajal čedalje glasnejši; bližali so se položaju moje čete. Preden so prišli Nemci do naše zasede, so se zaradi nesporazuma udarili med seboj. Zmeda in strah sta jih pognala proti Mozirju. Ko so se sporazumeli in uredili svoje vrste so se približevali od Kokarjev. Še nekaj raket in sovražnik je trčil na zasedo.

Na povelje: »Streljaj!« in na regljanje naših mitraljezov je nemški komandir hripavo odgovoril: »Züruck, schnell!« To je bilo njihovo prvo junaštvo, a tudi taktična prevara. Poveljujoči Nemec je nato za ovinkom zbral svoje vojake in z njimi hotel udariti v naš hrbet in v bok. Spoznali smo nemško nakano in jih pahnili v jamo, ki so jo skopali nam. Precej visoko v gozdu smo namreč postavili zasedo in udarili po sovražniku.

Krvavi spopad v Šmartnem je bil čedalje hujši. Naši borci so zadeli sovražnika v živo. Sovražno gnezdo se je rušilo. Nemci so se iz bunkerjev povlekli v utrdbo ter zaigrizeno odbijali partizanski pritisk. Mitraljeza ni bilo slišati iz postojanke. Očitno je bilo, da bodo partizani z

nekaj žrtvami uničili postojanko. Toda komandantu se je zdelo škoda vsakega borca. Razmišljal je, kako najceneje zadušiti sovražni odpor, kako uničiti posadko in zrušiti utrdbo. Odločil se je — poslužiti se ljubljence komandirja postojanke, ker je vedel, da bo ona marsikaj žrtvovala, samo da reši zaročenca.

»Dekle, greš z menoj?« »Kam, tovariš komandant!« je dekle seglo Simonu v besedo in se izmikalo pogledu. »Za menoj k postojanki, da pozoveš Fritzja k predaji! Če se posadka preda, jim jamčimo življenje, izvzemši gestapovcem! Če pa se ne predajo, jih zdrobimo do zadnjega moža!« je dejal Simon. Ona pa: »Grem! Morajo se predati!«

Zapustila sta sobo ter se približala postojanki na petnajst metrov. Prav, ko so Igorjevi borci hoteli z bombami vdreti v sovražno utrdbo, jih je Simon ustavil. Borci so se spogledali. Tedaj je Simon še enkrat naročil dekletu, kako naj pozove posadko k predaji.

»Mein lieber Fritz!« je glasno zavpilo dekle izpred bližnje hiše, za katerim vogalom je stal Simon in jo držal, da ne bi ušla v postojanko. »Prenehajte streljati! Predajte se, če si hočete ohraniti življenje!« Nemci v postojanki so spoznali njen glas, zato so prenehali streljati ter poslušali komandirjevo zaročenko, ki je na ves glas vpila: »Položite orožje in pridite ven! Spomnite se Rečice in Radmirja. Tu je komandant Simon, o katerem pravite, da kamor on udari — vse uniči in stre! Da vam častno komandantsko in oficirsko besedo, da vam pusti življenje, če se predate! Zatorej, ljubi moj Fritzko, ukaži svoji gardi, da položi orožje in se preda. Se je čas! Pomoči ne boste dobili! Predajte se!« Iz postojanke ni bilo odgovora.

Kaj sedaj? Ali se bodo predali? Toda Nemci ne odgovore. Kaj storiti? V postojanko! Kurir Štefan je poiskal kramp in odhitel k postojanki, kjer je razbil vhodna vrata. Skozenj so se podali Simon ter kurirja Štefan in Vanči. V veži so ponovno pozvali posadko k predaji. Toda odgovora ni bilo. Končno se v prvem nadstropju odpro vrata, skozi katera je nekdo pomolil metlo, na kateri je visela bela srajca. Predaja! Navdušenje je napolnilo srca partizanov. Iz sobe se je zaslišal klic: »Fantje, ne streljajte! Odločili smo se, da se predamo!« Počasi so lezli Nemci iz sobe.

V postojanko so prišli tudi borci tretjega bataljona. Začeli so razoroževati sovražne vojake. Toda v sobah jih je bilo zelo malo! Zato so jih iskali po vseh kotih in luknjah. Veliko so jih našli na podstrešju, 24 wermanov pa v majhni shrambi. Naši borci so pretaknili sleherno luknjo,

Šlandrova brigada leta 1943 v Stični, pred odhodom na Štajersko

toda komandanta Fritza niso našli. »Kje se hudič skriva?« je zagodrnjal Štefan, kateremu je naročil Simon, da ga mora najti. »Najbrž je pobegnil!« je odgovoril nek žandar trepetajoč, kaj bodo partizani naredili z njimi.

Ko so tovariši stali pred postojanko in ugibali, kam se je skrila komandant Fritz, je na strehi nekaj zaropotalo in z nje je zdrsnil policist. »Najbrž je na strehi tudi komandir!« je ugotavljal Igor ter odhitel na podstrežje. In res. Na vrhu strehe za dimnikom ga je našel vsega prestrašenega. »Ej, tiček, si že naš!« je vzkliknil partizan ter ga zgrabil za vrat.

Pet ducatov pušk, dve brzostrelki, štiri pištole, poltretji ducat bomb, štiri tisoč nabojev, 52 uniform, 50 parov čevljev, veliko odej, sanitetni material — to je bil naš plen, ki so ga borci odnesli proti Sv. Joštu. Skupina tovarišev je znosila skupaj lesene predmete in nato zažgala utrdbo.

Že pred uničenjem postojanke so borci čet, ki so bile v rezervi, vpadli v trgovino. Zaplenili so sladkor, mast in moko, maslo, makarone in drobno špecerijo, vse kar potrebujejo tudi partizanski kuharji.

Vodstvo Šlandrove brigade je spustilo vse ujete Nemce, s komandirjem Fritzom na čelu. Ko so le-ti hiteli proti Mozirju, niso mogli verjeti, da jim partizani niso vzeli življenja. Kaznovana sta bila le dva gestapovca.

Od goreče postojanke, ki je razsvetljevala dolino, so se razleteli kurirji k zasedam. »Umik, gremo!« je zaklical Rafko, ko je prisopihal do naše zasede. Hiteli smo proti Smartnem. Komandant bataljona nas je usmeril proti Potoku, kjer so se nahajali naši nahrbtniki, napolnjeni z zaplenjenimi živili.

»Pa smo jih spet naklestili!« je vzkliknil Urban in se na široko zasmel. »Tretja postojanka v Savinjski dolini je že srta!« je pristavil mitraljezec Janez.

»Tem sledijo še druge. Nemci bodo že še spoznali, kakšna je naša partizanska vojska in udarna brigada Slavka Šlandra!« je modroval četni komisar Kostja. Podali smo se navkreber — na pleča Menine planine. Spotoma smo hrustali trde kekse, mleli čokoladne bonbone in se veselo pogovarjali. Nihče ni tarnal, ko je v strmi hrib nosil težak tovor. Ko smo se povzpeli na prostrani masiv, se je začelo daniti. Toda Menina planina se je še kopala v gosti megli, ki jo veter ni mogel razgnati.

Na zatišni rebri smo počivali. Zrli smo v dolino, po kateri se je valil dim, iz Smartna proti Gornjemu gradu. Z vseh strani so po cestah drveli kamioni nemških rado-vednežev in zakasnelih pomagačev.

Toda mi smo se malokdaj tako zadovoljni vračali v gozd kot sedaj. Tudi veseli, da v borbi nismo izgubili niti enega borca — pa tudi ranjen ni bil nihče. Uničena postojanka in plen pa je bil naš velik uspeh. Toda ni nam bilo poznano, koliko sovražnikov je padlo v zasedah. »To je stvar obveščevalcev!« je odvrnil Medved.

»Naprej!« je sledilo povelje in karavana natovorjenih partizanov — kakor rajda bosanskih konjičkov — se je pomikala po izpranih plečih Menine planine proti jugozahodu. Večkrat smo počivali, zastajali in cincali ter se proti pol dnevu vrnili v taborišče. Odložili smo tovor ter odhiteli h kuhinji, kjer nas je čakalo kosilo. Pripravili so ga namreč kuharji, ki niso šli na akcijo. Tako je bilo preračunano.

„OBERLEITNANT“ JEŽEK

MARIJA FELE

Trojka se je pomikala iz hoste proti vasi Dovže. Danilo se je. Za obronki Št. Ilje se je vlekla tenka megla, nekje zadaj se je počasi luščila iz sivobelega omota Velika Kopa.

Fantje so molčali.

V bližini vasi se je pred njimi v skoku umaknila postava. »Stoj, kdo je!« zakriči v presenečenju Ježek, ki se je ob takih prilikah takoj znašel. V odgovor stopi izza smreke postaven partizan Ural in se nasmeje trojici: »Vražji Ježeki, spet strašite tu po dolini?« Janko se brž obesi na besede: Kogar je Ježekove grupe strah, naj ga le bo. Že nima čiste vesti.«

»Vraga, menda misliš mene?« napol v šali odvrne Ural.

»Pojdi no! Kdo pa je pri dr. Pavčku še tak kampelj kot ti?!«

»Herr Oberleittnant, čestitam vam za uspele akcije okoli Konjic!«

»Hvala za čestitke, gefreiter!« mu smeje de bleedi, srednjerasli fant v nemški uniformi z vrsto medalj, ki so mu že tolikokrat pomagale iz zadrege. Postal je legendarni junak s svojo trojico.

»Kaj je novega v okolici Slovenj Gradca?« zanima Janka. Kar čutiš, kako žejen je novic — kot da se je že rodil obveščevalec. Pritegne še Dušan: »Reci, so še vsi ljudje, pri katerih smo se zadrževali, živi in zdravi?«

»Ljudje? Seveda, ljudje so dobri kot so bili, razen nekaterih. Saj boste še vse izvedeli!« Globoko vzdihne: »Ah in Nemci so še vedno tu!«

»Kam pa meriš, Ural? Nič ne taji!«

»Nimam namena! Saj se vam ne da utajiti! Prav pa je, da ste o stvari tako poučeni, kakor je. Kdo bi vam utegnil še kaj slabše prikazati!«

Dušan, Janko in Ježek ga motrijo. »Kaj neki bi bilo, hudika?«

»Mislim, da se takile junaki ne bodo ustrašili in da si ne bi še vedno upali iti prav do mesta. Dolgo vas že menda ni bilo.«

Prebivalce in partizane je kakor trn tiščal gestapovski šef Gutman, zato se ga je Ježek najprej domislil. »Je mar ta predrzneš spet kaj naredil?«

»Da, da! Tudi Nemcev je spet okoli petsto prišlo. Toda, mislim, da vsi skupaj ne odtetajo predrznosti nekega lajtnanta in njegovih trideset Fricov v postojanki Turiška vas. Zamislite, da se z desetimi ali celo s šestimi zelenjaki upa strašiti po naših hostah! Do ljudi je okručen in zverinski. Pred nekaj dnevi je bil prav blizu naših bunkerjev z ranjenci — mi pa nismo smeli udariti. Nad Zgornjo Pavlo so v bunkerju ti Frici ujeli gospodarskega referenta Marjana. Se ga menda spominjaš?«

»Kako ne? Krivčev iz Brd je — sijajen fant! Škoda!«

»K sreči jim je pobegnil invalid Ivan. In ta lajtnant iz Turiške vasi govori ljudem, da je to njegova zasluga, da je Marjana sam spremljal v Maribor. Ni ga sram celo govoriti, da je Marjana sam ustrelil.«

»Mrtev je?« Nemo, tiho in tesno teče čas...

»Ali tudi ponoči hajkajo?« pobara Ježek.

»Varnejši ste! Toda po hišah in starih bunkerjih ne,« odvrne Ural. Prijateljsko si nato sežejo v roke in odidejo vsak v svojo smer.

Naprej hodi Ježek...

Ni lahko potovati po Pohorju! Velike globače ovirajo pot. Strmo moraš navzdol in spet po ovinkih in kamnitih poteh navgor, prečkati studenčke, skozi grmičevje in koprive, predno prideš na določeno višino. Nato se pesem ponavlja po vsem Pohorju. Pazi! moraš na vsak korak, zakaj na vrhovih so križišča poti in tam je za zasedo najbolje.

Proti poldnevni so prišli »Ježeki«, kakor so rekali tej grupici, do kmetij — starih postojank pri Kruku, pri Lačnem itd. Ljudje so jim svetovali naj ne hodijo v dolino. Naš veseljak Janko pa je dejal: »Uh, koliko takih lajtnantov je še v rajhu!«

In nato: »Strah je za strahopetce! In ko bi zapeli?« Lepo ubrano so urezali: »Lepo nam je, lepo nam je Pohorje zeleno!« Odmevalo je z griča na grič; vmes je Ježek zavriskal.

Pesem utihne. Trojka se previdno bliža domačiji »Spodnji Pavli«. Tu je treba biti previdnejši. Ježek gre naprej, Janko na levem, Dušan pa na desnem krilu. Nič sumljivega. Pri hiši so. Vrata so odprta. »Dober dan.« Nič. Kot da je vse izumrlo. Izza vrat pokuka Pavla, »naša mamika«. Prvi pogled strahu: ima jih za Frice, potem pa se ji obraz zjasni in seže v roko starim prijateljem. »Da si le še živ, Ježek!«

Kako dobro dene takle ljubezniv sprejem. Zlato srce ima ta žena. Kopico otrok, težaven grunt, pa ima za partizana kar želiš. Je hkrati obveščevalka in bolničarka, vse... »Čuj, Ježek, zelo previdni morate biti. Saj nismo od postojanke dalj kot nekaj sto metrov! Stopite raje v hosto, pridem za vami.«

Trojka se je umaknila v hosto. Posedli so po mehkem mahu.

Pavla se previdno prismeje med smrekami z loncem mošta in nekaj za pod zob. Sede poleg dečkov in pobara po tem in po onem. Koliko jih pozna. Pomenili so se o tem, kako si je četvorica pod Ježekovim vodstvom nekje pri Konjicah priborila luksuzno limuzino in kako z veseljem si je »Oberlejt看ant Ježek« privoščil vožnjo z njo po glavni cesti. Nemci poševno hajkajo, ugibajo, uganejo. Aha! Vražji bandit — »Razpisujemo nagrado itd. itd.« Kje smo že mi, ko oni še vedno telefonirajo in vpijejo. Pa je res škandal zanje, da jih še nimajo v rokah. Ko je spet nanesla beseda na Frica, ki terorizira z onele postojanke ljudi, se je Ježek globoko zamislil.

»Da, dosti je novega in dosti še bo!« je izjavil. Vstal je in zamahnil proti postojanki. »Zob za zob!« S tem je povedal vse.

Napotili so se prav v sršenovo gnezdo, k Tinetu v Tomazko vas. »Nemci smo, kaj zato, če se sprehodimo v njihovi bližini!«

In so šli. Počasi, kakor so imeli navado hoditi Frici, v gruči, kar po čistini. Mlad oberlejt看ant, malo večji SS lajtnant in najmlajši v navadni uniformi, vojak.

»Nismo prvič na takem pohodu, morda bomo imeli srečo še za kak kraval. Sicer smo predrzni, če bo spopad, bo umik težaven — toda tekli menda ne bomo,« so modrovali.

Prišli so že sredi vasi. Hiša tovariša Tineta je v vasi najlepša. Sedejo na hrastove hlode na žagi in preudarjajo: »Jaz oblečem še ukrajinsko bluzo, da bodo ljudje mislili, da smo Ukrajinci, ki spet ciganijo po hišah za hrano.« Janko ogre rjavo lisasto bluzo, ki jo je izvlekel iz nahrbtnika. Gredo v hišo. Doma je bil le najstarejši sin Tinče, ki seveda ni mogel kar tako prepoznati pozne goste. Fant se je kar navdušil, ko je videl, da ima pred seboj res Ježeka. »Ata so šli štercat,« je povedal po pohorsko.

Načrt je bil izdelan.

»Rad bi videl, kako ta zeleni Hitlerjev pajdaš izgleda od blizu!«

»Uh, velik in grd, pa očala nosi, zlata so,« rad pojašnjuje Tinče.

»Tinče, pojdi po vasi in če ga kje vidiš, mu prijazno povej, da so v vasi neki Ukrajinci in da zahtevajo od ljudi hrano. Kar v hišo ga privedi. Mož bo šel na led, mejduši da. Kje si bo mislil, da si upa bandit v območje njegovega samopaštva!«

Trije čakajo na dedca. Pregledali so svoje brzostrelke in pištole in so čudno mirni. Razpored mest so napravili. Vse je pripravljeno.

Ne mine četrte ure in postava Frica se približuje hiši. Oficir je. Očala ima. Visok je. Stoji sredi vasi in se ošabno ogleduje. Tinče je menda odkuril. Vse njegovo obnašanje, poteze na licu, kažejo na energičen značaj. Z njim bo treba opraviti na kratko. Tu ni časa za pomišljanje — treba se je takoj odločiti: s prevaro ali s strelom. Ježek naroča Janku, da stopi na balkon in se mu pokaže.

»Ali je mogoče, da je sam? Ali je to past?«

»Že gre!« Nervozno menca s prsti in gladi brzostrelko.

»Hladno kri, Janko! In vroče srce!« navdušuje Ježek.

»Heil Hitler!« pozdravlja lajtnant s praga. Mirno stopi pred Oberlejt看anta Ježeka: »Was gibt es neues? Woher, und was machen sie da?«

Dušan mirno: »Vojaška hajka iz Slovenj Gradca!«

»Ti si Ukrajinar?« se obrne na Janka.

»Da, gospod lajtnant!«

Ta hip stopi Ježek predenj in drzno reče: »Hände hoch!« Obenem sunkoma zgrabi njegovo pištolo. Lejt看ant, dolgin — presenečen nad dejstvom, samo vpraša: »Zakaj, Herr Oberlejt看ant?« Ježek nastavi pištolo in de osorno: »Brez ugovora, gremo hitro!«

Lejt看ant je menda mislil, da je vse le šala; a moral se je vdati. Z brzostrelkami v rokah so ga Ježeki odgnali iz hiše preko dvorišča in po poti za žago proti Mislinji. Vodili so ga po hosti proti hiši Pavle. Šele za hišo napetost živcev nekoliko popušta. Imeli so kritje, bili so na varnem v hosti, v zavetju prostranega Pohorja.

Tu veli Ježek lajtnantu, naj sede, a oni dolgin energično izjavi: »Kaj hočete od mene? Vrnite mi pištolo!«

»Kaj, tebi, da bi vrnili pištolo? Ti, partizan, tebi bi mi, nemški vojaki, vračali orožje?« de posmehljivo Janko.

Zdaj se je ta še bolj čudil. Kako, da bi bilo mogoče, da ga imajo za bandita? »Nezaslišano, da se kaj takega primeri meni, ki sem zvest Hitlerju in vsa povelja zvesto izpolnjujem! Še več! Hajkal in preganjal sem partizane, kjer koli sem jih slutil, domačinom sem dajal vetra — frfluchtesgott!«

Imel je tak obraz kakor neumen šolarček, ko ga zaradi cveka oče pretepe.

»Ali si partizan ali nisi?« ga s posmehljivo zvijačo skuša Janko, ki je bil v nemščini še najbolj podkovan.

»Wass? Ich bandit? Niemals! Jaz sem nemški oficir, član NSDAP in si tega ne dovolim več reči. Pritožil se bom v Mariboru! Ne dovoljujem, da mi vi, gospod Oberlejt看ant, odvzamete pištolo in se norčujete iz mene!«

»No, če si res nemški oficir, potem dokaži!« pravi Ježek.

Pomoli mu legitimacijo NSDAP in oficirsko legitimacijo.

»Nemški oficir ste,« se mu zareži Janko, »toda to je lahko ponarejeno!«

»Prosim, če ne verujete, pojdimo v mesto, pa se boste prepričali.« Vstal je in hotel oditi.

»O, počasi, počasi,« ga prekine Ježek, imamo še čas iti v Slovenj Gradec! Sedite, gospod lajtnant, pa boste počakali naše vojake, potem gremo naprej.« In ga še nahruli: »Po vaši krivdi so se tu spet razpasli partizani!«

»Kaj, partizani?« zine lajtnant. »Saj jih zasledujem sam! Toda zadnje čase, kar sem ujel njih komandanta, jih ni bilo več.«

»Ali res? Katerega komandanta?« sta hrati vprašala Ježek in Janko.

In lajtnant je pripovedoval zgodbo, kako je ujel Marjana, kako je skupno s šefom gestapa mučil in pretepal ujete partizane iz XIII. brigade »Mirka Bračiča«, kako je hajkal za partizani in celo to, da je na sledi neki partizanski bolnici, ki se nahaja gotovo nad Legnom. Govoril je tako živo, da nisi dvomil v resničnost njegovih besed.

»Dobro, dobro! Če je tako, gremo le še v Slovenj Gradec. Tam bomo naprej govorili. Opozarjamo pa vas, gospod lajtnant, da ne bi po poti mislili na kake neumnosti. Pištolo vam vrnemo na komandi v Slovenj Gradcu,« mu namigne Janko.

Vsi štirje so se zvečer odpravili na pot...

Ježek, Janko in Dušan so odšli novim borbam naproti, gospod lajtnant s postojanke Turiška vas pa se je preselil v večna lovišča Adolfa Hitlerja...

In prav je bilo tako, saj je malo prej zatrjeval: »Zanj in za Veliki Rajh vedno žrtvuje življenje...«

Kako so se potem oddahnili ljudje okrog Turiške vasi in Golavabuke...

Čez nekaj dni zatem je Ježekova skupina pregnala iz bunkerjev v Turiški vasi, vso posadko, z grožnjo, da jih bodo napadle tri brigade partizanov. Brez borbe so se predali. Da — ti Ježeki!

SPOMINI NARODNEGA HEROJA

STANKO SEMIČ-DAKI

(Nadaljevanje)

Ko je četa prišla na položaje, je komandir zaradi previdnosti poslal četo naprej v stredcih s puškami pripravljenimi na strel. Ko so borci začeli pobirati orožje in opremo, so opazili, da prihaja iz Rakeka nova nemška kolona, sestojeca iz okoli 250 do 300 mož. Nemci videč, kako je bila prva kolona poražena, so se z vso silo vrgli proti naši četi. Ta se je morala umakniti, v borbo pa je posegel tudi prvi bataljon. Borba s to kolono je trajala 15 minut. Ker so se približali progi še štirje nemški tanki, se je slednjič morala brigada umakniti. Odšla je v hrib, kakih 5 kilometrov proti Javorniku ter se utrdila v močnih bunkerjih ob bivši meji. Po našem umiku so Nemci takoj pričeli popravljati prog.

NA MAŠUNU

Tomšičeva brigada se je ustavila v vasi Gorenje jezero, kjer je ostala 14 dni, da je varovala osvobojeno Loško dolino pred vpadi Nemcev preko Mašuna ali Javornika. 13. loška brigada pa je še vedno nadzirala Rakek. Počitek je Tomšičeva brigada porabila za politično delo in vojaško vzgojo. To je bilo namreč zelo potrebno, ker se je brigada zelo pomnožila in oborožila, novodošli borci pa še niso spoznali vseh partizanskih borb.

Štab XIV. divizije je bil tedaj v Loški dolini, na Vrhniki. Ko je štab divizije uvidel, da Nemci nenehno poizkušajo prodreti iz Ilirske Bistrice proti Mašunu, se je moral tretji bataljon — Efenkov — Tomšičeve brigade premakniti na Mašun. Ko je bataljon prišel na Mašun, se je moral že takoj spoprijeti z Nemci. Nemce so kmalu poglani proti Ilirski Bistrici in Postojni. Bataljonu je sledila kmalu še preostala brigada. Štab brigade se je naselil v gradu na Mašunu. Prvi bataljon je ostal v bližini štaba, drugi bataljon je odšel v Knežak, kjer je zavaroval teren proti hrvaški strani, tretji bataljon pa se je nastanil v vojašnicah v Mašunu in varoval postojnsko stran. Brigada je ostala na Mašunu 14 dni in je v tem času imela le manjše borbe z Nemci, ki so večkrat skušali prodreti iz Knežaka, Ilirske Bistrice in Postojne.

Čez štirinajst dni je ponovno poizkušala večja nemška kolona z avtomobili prodreti po cesti in napasti brigado v hrbet. Toda drugi bataljon, s komandantom Silnim, jih je krepko odbil in jim prizadejal večje izgube. V enodnevni borbi je razbil pet tovornih avtomobilov, po-

škodoval eno blindo, padlo pa je okoli 60 vojakov. Nato so nas na tem predelu Nemci pustili pri miru. Poizkušali pa so s ponovnim napadom na tretji bataljon, da bi prodrli do štaba brigade na Mašunu. Tretji bataljon je vodil z Nemci dvodnevne borbe pri Postojni in jih je odbil. Nemci so imeli 50 mrtvih. Potem so Nemci nekaj časa pustili brigado pri miru. Ko pa so pripravili večje sile, tanke, artilerijo in okoli 2000 mož pešadije, so ponovno napadli položaj prvega bataljona. V borbo je stopil tudi prvi in tretji bataljon in tako smo potisnili Nemce nazaj do Ilirske Bistrice.

Medtem časom je že prišel četrti bataljon Tomšičeve brigade, ki je bil doslej v Ribnici in se namestil v vojašnicah prvega bataljona. Nemci so pustili brigado kakih pet dni pri miru, nato pa so pričeli z veliko ofenzivo z Gorskega Kotorja proti Notranjski. Brigada je dobila nalog, da pošlje pomoč Cankarjevi brigadi, ki se je borila na Kočevskem. Tomšičeva je odstopila tretji bataljon in ga z avtomobili prepeljala na Kočevsko. Na tem predelu je uspelo odbiti vse vpade Nemcev in tako so Nemci nekaj časa mirovali. Po štirih ali petih dneh se je bataljon vrnil k brigadi ter zasedel svoje prejšnje položaje.

Nemci so pripravljali veliko ofenzivo na naš predel. Za napad na Snežnik in Javornik in za vdor v Loško dolino so pripravili SS divizijo. Druga nemška divizija pa je prodirala iz Delnic proti Kočevju in Prezidu. Njih načrt je bil, da se združijo na terenu Rakek—Velike Lašče. Mi za te njihove namene nismo vedeli. Ostali smo na starih položajih na Mašunu. Štiri dni pred to ofenzivo je prejel štab naše brigade pismo od nemške komande z Ilirske Bistrice, katerega so poslali po civilistu naravnost v naš štab.

»Partizani predajte se! Nima pomena, da se borite in da prelivate kri. Če se pa ne predate, vas bomo vseeno dobili. Bolje je, da štab Tomšičeve brigade skupno z bataljoni odloži orožje in tako preneha z borbo. Orožje nalozite na vozove, borci pa naj pridejo v koloni brez orožja v Ilirsko Bistrico; orožje pripeljite s seboj. Zajamčeno vam je svobodno delo v naših delovnih bataljoni, oficirjem pa tudi jamčimo, da se ne bo nikomur nič zgodilo.«

Temu pismu smo se vsi smejali. Štab brigade je poslal njihovo pismo nazaj s pripombo, če želijo videti in imeti borce Tomšičeve brigade, naj si jih poiščejo sami ali pa naj Nemci odlože orožje in se predajo, ker tudi mi jamčimo, da se jim na našem ozemlju ne bo nič zgodilo, razen

oficirjem, katerim pa ne obljublamo jamstva. Čez tri dni se je začela resna borba na vsem predelu od Postojne in Ilirske Bistrice vse do Knežaka. Toda nemške sile so bile odbite že prvi dan. Tomšičeva brigada je dobila od štaba divizije ukaz, da obdrži položaje za vsako ceno in Nemcem ne dovoli vdreti na osvojenca ozemlje. Vsi bataljoni Tomšičeve brigade so imeli protitankovske topove, razen prvega bataljona, ki je oddal svoj top v popravilnico orožarne XIV. divizije. Takoj smo po telefonu prosili delavnico, da nam najhitreje vrne popravljeni top.

Naslednji dan je že začela prodirati nemška SS divizija. Ta je pregnala drugi bataljon s položajev in se mimo Snežnika prebila v Leskovo dolino. To smo sporočili štabu divizije. Ko so Nemci prodrli do Snežnika, so po cesti pustili v predhodnici en lažji tank, avtoblinda in nekaj »tigrov«, za njimi pa se je peljala na kamionih pešadija. Tomšičeva brigada je podminirala grad Mašun in vojašnice ter vse pripravila, da jih spusti v zrak; četrti bataljon pa je razporedila po položajih ob Leskovi dolini. Z bataljonom je šel na položaje pomočnik komandanta brigade tovariš Ris, ki je takoj videl, kako prodirajo močnejše nemške sile in se nemška predhodnica že nahaja v Leskovi dolini, v nekdanjih italijanskih vojašnicah. V Leskovi dolini je bila ambulanta Tomšičeve brigade, ki se je umaknila od tod proti štabu divizije v Loško dolino. Četrti bataljon je zasedel položaje v Leskovi dolini in začel borbo z nemško pešadijo in avtoblindo. Nemcem je uspelo zasesti kasarne. Takoj so se po njih razvrstili in zasedli bunkerje. Napad četrtega bataljona se ni posrečil, ker ni bilo mogoče izgnati Nemcev iz bunkerjev. Za predhodnico se je pomikala po cesti popolna nemška divizija, naložena na kamionih. Ko je uvidel štab Tomšičeve brigade, da Nemci lahko prodro po cesti do Mašuna, se je takoj premaknil v bližino Leskove doline k četrtemu bataljonu ter s seboj povlekel tretji bataljon v pomoč četrtemu. Prvi bataljon je ostal na Mašunu okoli vojašnic in gradu in zavaroval položaje. Okoli 12. ure se je vnela borba na položajih prvega bataljona v bližini Mašuna. Tudi na položajih drugega bataljona, ki se je nahajal med Mašunom in Snežnikom, se je vnela borba, kamor so prodirali Nemci iz Knežaka.

NA MAŠUNU GORI

Prvi bataljon je dobil nalog požgati vojašnice na Mašunu ter vse spustiti v zrak. Pri štabu brigade sta ostala dva soda nafte in ta je bataljon porabil, da je hitreje zažgal graščino. Ko je začelo goreti, so začeli borci kričati: »Grad gori, grof beži, vino teče, naj še teče kri!«

Požgali smo vse barake na Mašunu in grad. Borba se je vse močnejše razvijala. Vsi štirje bataljoni so se skoncentrirali tako, da so imeli drug z drugim zvezo. Ko je uspelo četrtemu in tretjemu bataljonu zadržati Nemce na cesti iz Leskove doline proti Mašunu, so Nemci nekoliko prenehali z borbami in ponovno poizkušali prodreti na položaje drugega bataljona. Povzpeli so se prav na Snežnik in začeli napadati kar po gozdu. Tudi tod jih je zadrževal drugi bataljon. Tako smo na teh položajih štiri dni zadrževali vso nemško divizijo. Nemci so poizkušali na vsak način prodirati proti Mašunu. Cesto, ki vodi iz Mašuna proti Loški dolini, smo še tretji dan nadzirali. Imeli smo tudi telefonsko zvezo s štabom XIV. divizije in mu poročali. Nešteto krat smo jurišali na Nemce, prav tako pa oni na nas. Prvi dan borbe v Leskovi dolini sta četrti in tretji bataljon jurišala na nemško divizijsko predhodnico v Leskovi dolini in jo potisnila v bunkerje. Tako sta bataljona presekala cesto med predhodnico in divizijo. Takrat so imeli Nemci okoli 50 mrtvih. Nemci so nato izvršili proti juriš z manjšim tankom in blindo. Naš tretji bataljon je postavil na sredo ceste protitankovski top, s katerim je onemogočil avtoblindo, da so jo morali povleči s položaja s tankom. Ponoči okoli 11. ure so poizkušali z novim napadom in to višje od Leskove doline, da bi upadli preko

hriba na cesto med Leskovo dolino in Mašunom. Tu so se v skalovju spopadli z našim drugim bataljonom. Bataljon jih je spet odbil.

Drugo jutro je bilo dokaj mirno. Med tem časom je Tomšičeva brigada zasedla nove položaje in se dobro pripravila za borbo. Drugega dne je trajala borba neprestano od jutra do noči. Nemci so napadali največ s pešadijo. Vendar jim tudi ta dan ni ničesar uspelo.

Naši minerji so ta večer minirali cesto Leskova dolina—Mašun, ker smo predvidevali, da bodo skušali Nemci vsaj tretji dan prodreti s svojimi tanki proti Mašunu. Prvi bataljon, ki se je nahajal na Mašunu, se je drugi dan neprestano boril z manjšimi nemškimi silami, ki so napadale iz Ilirske Bistrice. Minerji so cesto podminirali; Nemci niso opazili naših minskih polj na cesti v Leskovi dolini. Vodnik minerev je nastavil v sredo ceste okoli 30 kg težko mino. Od eksploziva je napeljal tudi vrh na električni vžig, 30 metrov za skale, kjer je čakal na nemški tank. Da ne bi Nemci opazili, da je cesta minirana, je natresel po cesti papirja. Tretjega dne okoli desete ure so začeli Nemci z novim napadom. Spustili so po cesti v predhodnico tank »Tiger«. Tank je vdril v položaje in pripeljal v bližino protitankovskega topa, ki je stal na sredi ceste, pred topom pa je bila minirana cesta. Miner je nestrpnost čakal za skalo, kdaj bo tank zavozil na mino. Tank se je previdno premikal, ko je privozil do zaminiranega mesta, se ustavil in ogledoval. Ko je videl le papir, je odpeljal naprej in obstreljeval naše položaje. Ko je Tiger privozil na papir, je miner sprožil. V hipu je nemškega »Tigra« razneslo — vžgal se je.

Vžgala se je tudi hosta in jo je zgorelo okoli 30 metrov ob cesti. Ko smo ogledovali od blizu »Tigra«, je bil ta že ves razbit — deli tanka so ležali naokoli.

Nemci so tod prenehali z borbo in pripravljali proboj med Loško in Leskovo dolino. Ko smo se razgovarjali po telefonu s štabom divizije, so Nemci priključili svoje aparate na našo telefonsko linijo in tako kontrolirali razgovore. Ko smo vprašali po telefonu štab XIV. divizije, kako je z našim protitankovskim topom in če so ga že poslali, se je v telefonu oglasil nemški vojak. Mi smo takoj spoznali, da je Nemeč, ker je slabo govoril slovensko. Vprašal nas je, kakšen top potrebujemo in da naj nekoliko počakamo, pa ga bomo dobili. Odgovorili smo mu, da naj pride na Mašun, da ni treba prisluškovati, ker nas bo lahko kar »naravnost« slišal.

Takrat je bila Tomšičeva brigada že obkoljena. Tudi prvi bataljon je moral zapustiti Mašun, mi pa smo bili še vedno ob cesti med Mašunom in Leskovo dolino. Tako so nas pustili preko noči Nemci pri miru. To noč se je Tomšičeva brigada umaknila po gozdu v bližino Snežnika. Četrti dan so nas Nemci zopet napadli. Borba je trajala kar naprej in Nemcem je uspelo prodreti po cesti iz Leskove doline in iz Mašuna, tako, da smo cesto lahko kontrolirali le še z mitraljezi. Ko so Nemci postavili zvezo med Mašunom in Leskovo dolino, smo se morali umakniti z vso brigado višje v gozdove na Snežnik. Četrti večer smo skuhali večerjo na Snežniku in tam tudi prespali. Brigada je bila utrjena od štiridnevne borbe. Naslednjega dne zjutraj smo odšli proti Prezidu. Hoteli smo se za vsako ceno prebiti iz obroča pri Babnem polju. Iz Primorske je po Leskovi dolini kar naprej prihajala nemška vojska. Ko se je stemnilo, smo se pomaknili v bližino ceste, ostali bataljoni pa so se premaknili prav do ceste in čakali povelj. Med tem sta oba bataljona v zasedah tako podžagala smreke, da so še stale pokoncu. Ko je pripeljal po cesti prvi nemški avtomobil, so borci podrli podžagane smreke na cesto in tako zaprli Nemcem cesto v dolžini enega kilometra, kjer smo tudi minirali. Ostali del brigade se je premaknil preko ceste. Po dobrih petih minutah že pridrvita dva nemška avto-

mobila po cesti, osebni in tovorni. Naši mitraljezci so vžgali po njih. Osebni avtomobil se je zaletel v skale ob cesti in so bili vsi oficirji mrtvi, tovorni pa je ostal sredi ceste. Ko so začeli borci streljati nanj, se iz avtomobila nihče ni oglasil. Stekli smo do avtomobila, tedaj pa so Nemci iz kabine nenadoma pričeli z brzostrelkami streljati na borce. To je borce razjezilo ter so napadli avtomobil z bombami. Kamion se je ves vžgal. Borci so nato skočili na kamion in pregledali kaj vozijo Nemci. Zakričali so: »Kruh in cigarete!« Prišli so še ostali in tako pobrali ves kruh in cigarete. Med tem pa so pričeli Nemci, ki so ušli iz gorečega avtomobila, spet streljati. To borce ni oviralo, temveč so nekateri pobirali material, drugi pa so se tolkli z Nemci. V gozdu so našli še tri Nemce, ki so bili že ranjeni. Tem so po-

brali orožje. Čez dobrih deset minut smo zaslišali ropotanje motorjev. Komandant prvega bataljona, ki je bil na položaju z bataljonom, je pustil na položaju pri teh dveh avtomobilih le eno četo, dve četi pa je odpisal v zasedo nekoliko više nad cesto.

Čez deset minut sta četi sprejeli borbo s kamioni; bilo jih je deset, naloženih z vojaki. Borci so vžgali z mitraljezom po prvem kamionu, kjer je takoj obležalo precej Nemcev, kamion pa se je zaletel v skalo ob cesti. Drugi kamioni, ki so vozili v razdalji 100 do 200 metrov, so se ustavili. Nemci so poskakali z njih in nas začeli po gozdu napadati. Ker pa je bila naša brigada v bližini Prezida, sta oba bataljona kmalu zapustila položaje in se začela pomikati za brigado.

(Se nadaljuje.)

IZ ŽIVLJENJA IN DELA NAŠIH ORGANIZACIJ

IZVENARMADNA VZGOJA — KREPITEV OBRAMBNE SPOSOBNOSTI

»Organizacije Zveze Borcev morajo postati iniciator vzgoje ljudskih množic«, je bilo rečeno na II. kongresu Zveze borcev Slovenije. Toda, ali so osnovne organizacije ZB s sodelovanjem ostalih množičnih in društvenih organizacij dovolj razmišljale, kako bi to napotilo uresničile? In to, da bi izkušnje iz narodnoosvobodilne borbe prenesli na mlajše ljudi? Da bi jim stari partizani pripovedovali, kako so včasih kot neuki borci pridobivali znanje o borbi? Res, nešteto in nešteto je načinov in oblik, kako naj bi izvenarmadna vzgoja bila med našimi ljudmi še bolj razširjena, kako naj jim bi bila še bližja. Prav s to nalogo imajo organizacije Zveze borcev pravo vsebino in

konkretno delo. Še bolj pa se lahko izvenarmadna vzgoja razširi v sedanjih mesecih, ko vse organizacije tekmujejo v počastitev desetletnice ustanovitve JA. Člani Zveze borcev, ne pozabimo na to nalogo! — Na sliki: Izvidniki v bližini mosta na »sovravnem ozemlju«. Slika je z manevrov v preteklih mesecih.

ZMAGOVALCI V TRETJEM MESECU

Glavni odbor ZB NOV Slovenije je na predlog koordinacijskega telesa določil v tretjem mesecu tekmovanje v počastitev desetletnice JA naslednje zmagovalce:

V prvi skupini: 1. Železarna Guštanj, 2. Železarna Jesenice, 3. tovarna »Sava« v Kranju;

V drugi skupini: 1. tovarna lepenke Ceršak pri Št. Ilju, 2. podružnica obrtnih delavcev »Slikar« v Mariboru, 3. »Veriga« v Lescah;

V tretji skupini: 1. sindikalna podružnica ministrstva za finance, 2. pošta Ljubljana II., 3. zadržni sklad v Ljutomeru;

V četrti skupini: 1. krajevne organizacije v Črnučah, 2. krajevne organizacije v Dobrunjah, 3. mestne organizacije v Trzinu.

Pohvaljeni so kolektivi: podjetje »Kamnik«, predilnica in tkalnica v Mariboru, tovarna emajlirane posode v Celju, »Megrad« Ljubljana, tovarna obutve Ljubljana, »Beton« Celje in sindikalna podružnica gospodarskega sveta vlade LRS.

Zmagovalci po strokah pa so: rudnik Laško, Triglavska tiskarna Ljubljana, tovarna perila Celje, kurilnica Maribor, postaja Celje, hotel »Slon« Ljubljana, »Javor« v Št. Petru na Krasu, okrajni magazin Ptuj, državno posestvo Pekre, pivovarna »Union« Ljubljana, električna cestna železnica Ljubljana, plinarna Maribor in Javna bolnica Murska Sobota.

Pohvaljene pa so v tem mesecu še naslednje organizacije: odbori PLZ (protiletalske zaščite) v Slovenski Bistrici, Hočah in Slovenj Gradcu; okrajne gasilske zveze v Ptuj, Ljutomeru, Slovenj Gradcu in Krškem; telovadno društvo Ljubljana-Bežigrad, planinsko društvo Radovljica, strelska družina »Slavka Šlandra« v Sp. Rečici in okrajni strelski odbor Kranj; elektro-strojni klub Cerkno, radio klub v Velenjski elektrarni, pomorsko-brodarsko društvo »Cveto Močnik« Ljubljana, organizacija LT in radio klub v Mariboru, radio klub »Brata Blažič« Ljubljana in foto klub Strnišče. Predvojaški centri v tovarni emajlirane posode v Celju, v Sladkogorski tovarni lepenke in v rudniku Velenje so bili prav tako pohvaljeni.

Ocenjevalna komisija je na podlagi poročil ugotovila, da je v zadnjem mesecu vsebina tekmovanja vse bližja

tekmovalnemu načrtu, torej, da tekmovanje vse bolj zajema elemente izvenarmadne vzgoje. Ugotovljeno je tudi, da poteka tekmovanje v kolektivih mnogo bolje kot na podeželju. Med najboljšimi tekmovalci na podeželju sta organizaciji v Črnučah in Dobrunjah. Večje zanimanje za tekmovanje se opaža tudi pri ostalih društvenih organizacijah oz. klubih. Tako beležijo komaj sedaj prve uspehe fizikalne organizacije.

V prihodnjih mesecih bodo posamezni kolektivi in organizacije v tekmovanju vse bolj sodelovale tudi z enotami JA, ali pa priredile zanje posebne prireditve. Na tak način se bo v zadnjih mesecih — tik pred svečano proslavo desetletnice JA — povezanost JA in naših narodov manifestirala tudi na zunaj.

Koordinacijsko telo pri GO ZB NOV Slovenije zdaj zbira razna darila in nagrade, ki jih bodo prejeli zmagovalci šestmesečnega tekmovanja ob desetletnici Jugoslovanske armade, 22. decembra.

PREHODNA PUŠKA JE TOKRAT V ČRNUČAH

Iz drugega mesta priti na prvo, ni kar tako lahko! Da je celo lažje obdržati prvo mesto, pravijo. No, tokrat so krajevne organizacije v Črnučah le uspele, da so z drugega mesta, ki so ga dosegle v preteklem mesecu v tekmovanju v počastitev desetletnice JA, osvojile zdaj prvo mesto. Kako so to dosegle, pa bomo lahko spoznali po njihovem poročilu.

Res, skoraj na nobeno stvar, ki vsebuje elemente izvenarmadne vzgoje, niso pozabili. Morda jih je neke več, neke manj. Toda vsebina njihovega tekmovanja vsebuje prav take elemente, ki privzgaajo našim ljudem občutek, da znanje takih in drugih panog, tega in onega, neposredno koristi k obrambni sposobnosti vsakega posameznika in nas vseh. Skratka, prav v tem tekmovanju, ki je posvečeno desetletnici JA, se vsakdo izmed nas lahko priuči marsikateri novi stvari, spozna to ali drugo dejavnost, ki je nujno potrebna vsakemu našemu državljanu. Kdor pa že neko stvar toliko obvlada, da ga kdo drugi težko prekosi, no, pa svoje znanje na tekmovanju lahko posreduje drugim.

Menda so v Črnučah prav tako razmislili, ko so sprejeli tekmovanje. Seveda, eni sodelujejo pri tekmovanju več, drugi manj, vendar uspehi v zadnjem mesecu kažejo, da so kot celota — vse krajevne organizacije — prav dobro začeli. Kar pogledimo nekaj uspehov!

Priredili so fizikalno tekmovanje, obsegajoče: tek za moške in pionirje, skok v dalj in v višino za moške in pionirje, met krogle in kopja, nogometno tekmo med člani ZB in fizikalnim nogometnim društvom v Črnučah, tri odbojbarske tekme in tekmovanje v namiznem tenisu. Udeležilo se je 110 tekmovalcev, gledalcev pa je bilo okoli 350. Nadalje so izvedli »Dan izvenarmadne vzgoje«, kjer so sodelovali tudi pionirji in ženske. Obsegalo je: streljanje s treh položajev, patroljno strelsko tekmovanje, streljanje za pionirje, streljanje za ženske, metanje bombe iz ležečega položaja in v teku ter patroljno streljanje za ženske. Udeležilo se je 100 tekmovalcev. Nadalje so izpopolnili vodje predvojaške vzgoje. Odbor PLZ, ki je bil doslej bolj »sam zase«, so zamenjali in takoj izdelali načrt za tekmovanje. Hkrati s tem so tudi izboljšali organizacijo hišne zaščite po vaseh KLO Črnuče. Podobno »čistko« so napravili tudi v odboru LT, in istočasno ustanovili radio in foto sekcijo. Gasilci so se udeležili meddruštvenega tekmovanja. Tekmovanja v Lavrici se je udeležila tudi strelska družina in zasedla tretje mesto. »Prostovoljno delo krepi moč« — so dejali v Črnučah in so zato pričeli oz. nadaljevali s prostovoljnim delom dograjevati zadržni dom, gasilni dom in javno tehniko. 624 prostovoljnih delovnih ur, kolikor so jih opravili, je kar precej! In še na orga-

nizacijo ZB v Črnučah niso pozabili! Pravijo, da so zdaj vsi, ki imajo pogoje, včlanjeni v organizacijo ZB; izpopolnili so tudi kartoteko in blagajniško knjigo. Priredili pa so še družabni večer partizanov.

Hkrati s poročilom o tekmovanju so krajevne organizacije sestavile še načrt tekmovanja za mesec oktober (od 22. septembra do 22. oktobra). Kakšen je — o tem pa prihodnjič, kajti v Črnučah zatrjujejo, da s prvega mesta ne bodo odstopili! In prav imajo! Na koncu še to: da bi Črnučane posnemalo čim več drugih!

ČEPRAV SO DRUGI, NISO SLABI!

Tekmovalci v krajevnih organizacijah v Dobrunjah najbrž ne bodo z največjim navdušenjem oddali prehodno puško, ki so jo prejeli za uspehe v drugem mesecu tekmovanja v počastitev desetletnice JA, krajevnim organizacijam v Črnučah! Čepprav neradi, morali jo bodo odstopiti boljšim v tretjem mesecu. In tako prehodna puška roma...

A čepprav so krajevne organizacije v Dobrunjah v tretjem mesecu zasedle drugo mesto, in bodo prejele le diplomo, niso najslabše. Saj jim je le nekoliko manjkalo, pa bi lahko prehodno puško obdržale. Samo nekoliko, a vendar je bilo dovolj! Uspehi v tretjem mesecu tekmovanja pa v Dobrunjah kažejo marsikaj novega.

Samo nekaj rezultatov naj navedemo! Organizacija PLZ je imela vajo vseh ekip, in to tedaj, ko so imeli vojni obvezniki manevre. Na tem manevru je sodelovalo 381 vojnih obveznikov, obveznikov predvojaške vzgoje ter rezervnih podoficirjev in oficirjev. Nedvomno je prav ta tekmovalna točka najbolj uspela, čepprav tudi drugi uspehi niso nič manjši.

In če bodo v četrtem mesecu krajevne organizacije v Dobrunjah bolj razmislile, zakaj so morali predati prehodno puško Črnučam, in seveda, če bodo tekmovanje uspešno nadaljevali, bodo lahko puško spet dobili.

NAD 320 BREZPLAČNIH OKREVANJ

Že vsa leta nazaj omogoča Glavni odbor ZB NOV Slovenije tistim svojim članom, ki so bolehnii in socialno šibki, brezplačno okrevanje v raznih klimatskih okrevališčih.

Letos preko poletja je bilo na račun Glavnega odbora ZB v klimatskih (Rogaška Slatina, Radenci, Dobrna, Catež, Laško, Dolenjske Toplice), obmorskih in planinskih okrevališčih nad 320 okrevancev. Tudi v jesenskem času bo letos odšlo spet nekaj ljudi na brezplačno okrevanje. Kateri in koliko, je predvsem odvisno od krajevnih in okrajnih odborov, ki predlagajo najpotrebnejše tovariše za okrevanje.

MATEVŽ HACE: »PARTIZANSKE SLIKE«

V kratkem bo izšla v založbi Glavnega odbora Zveze borcev NOV Slovenije knjiga »Partizanske slike«. Knjiga bo obsegala 27 novel in bo imela okoli 200 strani. Knjigo je spisal Matevž Hace. Bralce in naročnike opozarjamo na to novost na našem knjižnem trgu. Ker je knjigo že sedaj veliko zanimanje, sporočamo, da sprejemamo naročila zanjo že sedaj.

VEZANI »BOREC« 1950

Obveščamo naročnike in bralce, da je izšla revija »Borec« za leto 1950 v vezani knjigi. Knjiga stane 250 din. Kdor to knjigo želi, naj sporoči na naslov: Uprava revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva 16, poštni predal 195. Opozorite na vezani letnik revije »Borec« vse člane ZB, prijatelje in znance.

ATOMSKA ENERGIJA - ČLOVEŠTVO NA RAZPOTJU

(Nadaljevanje)

Ameriški radio je 6. avgusta 1945 objavil tole izjavo predsednika Trumana: »Danes je ameriško letalo odvrгло atomsko bombo na pomorsko oporišče Hirošima na otoku Honde. Njena moč odkriva elementarno moč sveta, prav tisto, ki hrani moč sončne energije. Ta moč je bila vržena proti tistim, ki so sprožili vojno na Daljnem vzhodu.«

Kaj je torej »atomska bomba« ali A. B., da uporabimo kratiko »tehnikov«, ki je eksplodirala na Japonskem?

Mnogo publikacij je že prikazalo podrobnosti njenega mehanizma, čeprav so precej netočne spričo tajnosti o njeni proizvodnji. Sedaj pa je njena sestava in funkcioniranje znano skoraj do zadnje podrobnosti. Danes ni več tajnosti o atomski bombi. Katera koli država — kneževina Monako ali republika San Marino, pravtako kot ZDA in SZ — bi se lahko lotile njene proizvodnje in si ustvarile rezerve, če bi ji to dovoljevala njena industrijska zmogljivost.

V tem namreč, samo v tem je dejansko vsa »tajnost« atomske bombe. Če hočemo izdelovati A. B., moramo imeti dovolj uranskih min (palčic), mogočne električne supercentrale, ogromne kemične laboratorije in sicer povsem avtomatične, to pa zaradi nevarnosti radio-aktivnosti uporabljene snovi. Če bi hotela katerakoli država izdelovati A. B., bi morala samo za potrebne baze potrošiti okoli 1400 milijard dinarjev.

ČLOVEK UKROTI ATOM

Kaj je torej konec koncev A. B., o kateri se toliko govori, a upamo, da brez posledic? Ali gre za genialno iznajdbo? Prvič se je zgodilo, da se je človek »dotaknil« snovi, a ne v njeni obliki in znani podobi, temveč v njenem notranjem bistvu, v njeni sili, v njeni moči, skriti v njenih najglobljih globinah. Prvič se je primerilo, da je človek izkoristil, obvladal, ukrotil in podvrzel svojim smotrom atom ali — da se točneje izrazimo — njegov najgloblji in najbolj tajni del jedro, središče in zalogo jedrne energije. (Energijska, ki jo sprosti atomski člen, kakor tudi atomska bomba, prihaja namreč iz atomskega jedra. Zato govorimo o jedrni energiji. Izrazi »atomska energija«, »atomska bomba« itd., niso pravilni! To je stvarno le »jedrna energija«, »jedrna bomba« itd.)

Že sedaj lahko razumemo navdušenje, pomešano s strahom, ki je prevzelo nekatere ljudi, ki so prisostvovali presenetljivemu poskusu 16. julija 1945, ko so v puščavi Alamogordo v Novi Mehiki povzročili poskusne eksplozije prve atomske bombe.

»Priče smo bili nečemu grandioznemu in povsem novemu, kar bo neprimerno pomembnejše, kakor pa odkritje elektrike ali kakor vsa druga velika odkritja, ki pa so vendarle prinesla toliko sprememb v naš obstoj.«

Te besede, katerih vsaka zase je sicer resnična, pa nam le odkrivajo končno netočnost. To so besede znanstvenikov, ki so navajeni proučevati sleherni pojav hladno in brezosebno v epruveti, a ki se nočejo spustiti na neznanstveno področje, v filozofijo, sociologijo ali celo samo bodočo zgodovino.

»Nekaj neprimerno pomembnejšega...« Ali bo to nekaj dobrega ali novo zlo? Nedvomno nam znanstveniki na to ne odgovorijo. Izročili so človeštvu novo in ogromno moč. Njegova stvar je, da je dovolj pametno...

TAJNOST A. B.

Kako »funkcionira« atomska bomba. Menda ni človeka, ki si ni zastavil tako vprašanje. Objavljenih je bilo v številnih časopisih že nešteto člankov, zdaj resnih, zdaj manj. Menimo, da bi bilo koristno na kratko prikazati to funk-

cioniranje, pri čemer bi čitatelju nudili nekaj najnovejših pojmov. Kajti na področju atomske energije se nam tajnost vsako leto bolj odkriva.

KAJ JE ATOM?

Znano je, da tvori prirodo podobnost dveh »preprostih teles«, izmed katerih ima vsako svoje posebne kemične lastnosti, po katerih se razlikuje od drugega. Železo, kisik, helij, radij in uran so taka preprosta telesa. Ta telesa se spajajo med seboj zelo različno in ustvarjajo »sestavljena« telesa, katerih število se ceni na petsto tisoč do milijon. Voda, natrijev klorat, železov oksid (rja), esence in sladkor so sestavljena telesa.

Atom je najmanjši del preprostega telesa. Ni točno znano, kakšna je njegova oblika: toda predstavljamo si ga kot kroglico s premerom 0,000.000.025 cm ali dve stotinki milijoninke centimetra (takšne številke si skoraj ne moremo predstavljati).

Če hočemo povečati naš atom do velikosti majhnega zrna zelenega graha, bi morali povečati naše malo zrnce, če naj ostane v grahovem razmerju, do premera 500 km, to je toliko, kolikor znaša približno zračna razdalja med Beogradom in Ljubljano. To pomeni, da je atom v razmerju z razdaljo Beograd—Ljubljana.

KAJ VSEBUJE ZAPONKA?

Število atomov v nekem predmetu je neskončno. Matematikom pa je le uspelo, da ga izračunajo. Za primer navajamo število atomov železa v zaponki, ki ga izražamo takole: 100.000.000.000.000.000.000.000 (stotisoč milijard milijard). Če bi vsakega izmed teh atomov predstavljalo zrnce peska, bi količina vseh zrnc, odgovarjajoča temu številu, zadoščala, da pokrijemo vso zemljo s plastjo peska, debelo 1 m. Drug primer čudenja je atomska teža. Čeprav je atom urana najtežji izmed vseh atomov, je njegova teža v primerjavi z majhno melono v enakem razmerju kakor teža majhne melone v primerjavi z zemljo.

SNOV SESTAVLJA PREDVSEM PRAZNINA

Dolgo so domnevali, da je atom majhen drobec snovi, ki ga ni več mogoče naprej deliti (od tod njegovo ime, ki pomeni: »Kar ni mogoče razbiti«). Danes pa vemo, da je atom sam zase pravi »sončni sistem« in da ga sestavljajo električni delci, ki so neprimerno manjši od njega. Tako ima atom jedro (ki ga lahko primerjamo s soncem v našem sončnem sistemu), okrog katerega se vrti eden ali več elektronov (ki jih lahko primerjamo s planeti). Ta telesa so izredno majhna tudi v primerjavi s samim atomom, zaradi česar smo rekli, da je snov »sestavljena predvsem iz praznine«. In zares, če ostanemo v pravem sorazmerju, je med jedrom in elektroni skoraj prav tolikšna razdalja kakor med soncem in planeti.

Vzemimo drug primer: če odstranimo v človeškem telesu ves prazen prostor in stisnemo jedra in elektrone skupaj, ne bi človeško telo zavzemalo večje prostornine, kakor diobec prahu, ki ga vidimo v sončnem žarku. Vse človeštvo pa bi spravili v en sam nahrbtnik!

Na strani 289 popravi: 2. stolpič, 23. in 24. vrsta verovalo, ne verovala.

Podpis pod sliko na strani 270 v 9. številki, se mora pravilno glasiti: »Drago Flis-Strela (komisar Gradnikove brigade) in Turšič Ivan-Iztok (padel kot komandant XXX. divizije) na Primorskem 1942. leta«.

*Lesna
industrijska podjetje
Ljubljana*

KUPUJE vse gozdne in žagarske sortimente.

*

IZDELUJE in prodaja rezan les, pohištvo in
parkete

Telefon številka 21-92, poštni predal 151

Ljudski magazin • Celje

Kupci blaga prejmejo plačilni listek, na katerem je številka. 86 števil bo izžrebanih za skupni znesek 400.000 dinarjev. Žrebanje bo 2. januarja 1952.

privedi

Kdor ima izredno srečo, lahko dobi za

400.000 dinarjev

blaga brezplačno po izbiri

Kala sreče

od 1. oktobra 1951
do 31. decembra 1951

KMETIJSKA ZADRUGA

CELJE-MESTO

CELJE — Mariborska 10

Prehranbeni predmeti

moka, sladkor, pšenica, koruza, otrobi itd. v prosti prodaji

Razno industrijsko blago

železnina, steklo

Vse vrste umetnih gnojil

Proti zamenjavi olja odkupujemo po ugodni stimulaciji vsa oljna semena: solnčnice, bučnice in bukov žir

CELJSKE OPEKARNE

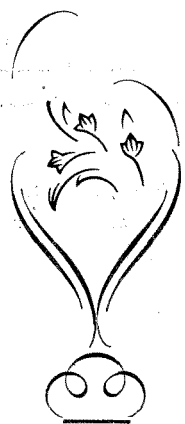
CELJE — Spodnja Hudinja

Telefon 145

Z OBRATI:

Celje, Žalec, Ljubecna, Bukovžlak in Brežice
nudijo v svojih obratih vse vrste strešne,
zidne in šamotne opeke

CELJSKA
MESTNA
PODJETJA

KRISTALIJA

Tovarna ogledal in brušenega
stekla, okvirji za slike, stavbno
steklarstvo

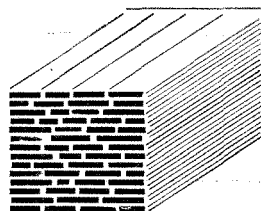
CELJE, PREŠERNOVA 8

VSE VRSTE LESA IN LESNIH IZDELKOV

nabavite najugodnejše pri naših

LESNO INDUSTRIJSKIH PODJETJIH:

Lip Ajdovščina	Telefon	35	Lip Kranj	Telefon	308
Lip Bled	"	377	Lip Ljubljana	"	40-10, 2192
Lip Brežice	"	6	Lip Maribor	"	21-56
Lip Celje	"	276	Lip Nazarje, Mozirje	"	2
Lip Cerknica	"	2	Lip Novo mesto	"	109
Lip Dravograd	"	10	Lip Postojna	"	48
Lip Kočevje	"	6	Lip Ribnica na Dol.	"	16
Lip Slov. Konjice	"	5	Lip Slovenj Gradec	"	60

TER PRI LESNO PREDELOVALNIH TOVARNAH:

Tov. upognjenega poh. Duplica, Kamnik	Telefon	4
Tov. pohištva Maribor	"	26-86
Tov. pohištva Nova Gorica	"	127
Tov. glasbil Mengeš	"	7
Tov. meril Slovenj Gradec	"	14
Kopitarna Sevnica	"	1
Tov. igrač Novo mesto	"	16
Tov. lesovinskih plošč Il. Bistrica	"	30
Tov. strojil Majšperk	"	1
Jugotanim Sevnica	"	9
Podjetje »Javor« Št. Peter na Krasu	"	8

**GLAVNA DIREKCIJA ZA
LESNO INDUSTRIJO LRS**

LJUBLJANA, Parmova ul. 37

TELEFONSKE ŠTEV. 37-80, 38-50, 39-30, 42-77

LETNIK III.

ŠTEV. 11.

Dovec

1 9 5 1

BOREC

GLASILO GLAVNEGA ODBORA ZVEZE BORCEV NARODNOOSVOBODILNE VOJNE SLOVENIJE

Letnik III

November

Štev. 11

Urejuje uredniški odbor

Rokopise je pošiljati: Uredništvo revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva ul. 16,
poštni predal 195

VSEBINA :

Tone Fajfar — ROJSTNI DAN NOVE JUGOSLAVIJE
Savo Martinović — SKALJENO »PRIJATELJSTVO«
Emil Ivanc — Z II. DALMATINSKO V OFENZIVAH
Mensur Seferović — PODOBE IZ NEUKLONLJIVEGA SARAJEVA
Blažo Hajduković — ZOB ZA ZOB!
France Filipič — PRVA ŽRTEV
Stanko Semič-Daki — SPOMINI NARODNEGA HEROJA
11. OKTOBER — PRAZNIK MAKEDONIJE
KONGRES MIRU IN MEDNARODNEGA SODELOVANJA
Tone Fajfar — PRAVA KNJIGA O PARTIZANIH
Bogomir Magajna — INTERMEZZI
IZ ŽIVLJENJA IN DELA NAŠIH ORGANIZACIJ

Naročajte „Kmečki glas“

TEDNIK ZA PODEŽELJSKO LJUDSTVO S POSEBNO STROKOVNO PRILOGO ZA KMETIJSTVO

POŠTNI PREDAL 47
TELEFON ŠT. 27 - 78

NOVICE IZ VSEGA SVETA — OBJAVLJAMO VSE VAŽNE
PREDPISE ZA KMEČKE ZADRUGE IN KMETOVALCE —
VEDNO ZANIMIV PODLISTEK — BREZPLACNI ZDRAV-
NIŠKI, PRAJNI IN STROKOVNI NASVETI — MESEČNA
NAROČNINA 25 DIN, LETNA 300 DIN — NAROČAJTE PRI
UPRAVI V LJUBLJANI, KOMENSKEGA ULICA ŠTEVILKA 7

Slika (kliše) na naslovni strani prikazuje del freske, ki jo je napravil tov. Slavko Pengov za zgradbo CK KPJ v Beogradu

»Borec izhaja mesečno. Posamezna številka 30 din, celoletna naročnina 315 din. Naročnino pošiljajte na upravo revije, ček. račun pri Narodni banki 601-90321-3. Uprava »Borca«, Ljubljana, Erjavčeva ul. 16, poštni predal 195
Tisk Celjske tiskarne v Celju

ROJSTNI DAN NOVE JUGOSLAVIJE

TONE FAJFAR

Pred menoj leže slike, posnete ob potovanju naše delegacije v Jajce. Ena od teh je vredna posebne pozornosti. — V strmem bregu so posedli in se zleknili popotniki. Tik pred teboj sedi naslonjen na palico Ivan Ribar. Očitno je silno utrujen. Upadel je v obraz in prav gotovo ga zebe. Blizu njega je Boris Kidrič, odet s ponjavo. Pravkar je izpustil dim iz dokajene cigarete. Ozira se predse v daljavo. Ob njem se stiska pod odejo Metod Mikuž. Kar videti je, da se trese od mraza.

Tudi on se je zazrl v isto smer kot Boris Kidrič. Zada j sedi stisnjena druga skupina potnikov. — To je slika tistega oblačnega in hladnega dne, ko smo sedeli v blatnem bregu blizu Donjega Lapca. Zarana smo hoteli priti čez veliko cesto, ki so jo uporabljali Nemci za svojo glavno zvezo z Dalmacijo in ki vodi iz Bihača v Knin. Toda nočno potovanje iz Udbine preko hribov se je zavleklo. Ko smo v jutranjem mraku prišli v bližino ceste, je bilo že prepozno. Cesta je bila zasedena, po njej so začeli voziti dolgi vojaški transporti. Drug za drugim so se vrstili kamioni in tanki. S ceste je bilo slišati vpitje. Četniki in Nemci so bili v zasedah. In tako smo morali prebiti ves dan v strmem bregu in čakati na noč. Sovražnik je bil blizu. Nismo se smeli premakniti ne spregovoriti glasne besede. Končno se je začelo večeriti, toda na cesti ni bilo miru. Še vedno so vozili kamioni in osvet-

ljevali z reflektorji turobno pokrajino. — Kljub temu smo se pomaknili bliže cesti in spotoma zastajali, dokler ni zadnji kamion izginil za ovinki proti Donjem Lapcu. Zdaj je bilo treba hitro čez cesto. Mitraljez na vsaki strani prehoda nas je varoval pred presenečenji. Sovražne patrulje so bile še na cesti, blizu nas so pobliskavale svetilke in slišati je bilo glasove. Vendarle do spopada ni prišlo. Najbrž je sovražnik opazil, da nas je bilo veliko.

Slovenska delegacija odhaja na II. zasedanje AVNOJ-a v Jajce (na sliki so: Mica Šlandrova, Zoran Polič, France Lubej, Josip Vidmar)

Tovariš Tito govori na II. zasedanju AVNOJ-a v Jajcu

Pred nami je bila še dolga in naporna pot v Bosno...

Osem let je tega, kar so bili postavljeni v Jajcu temelji nove Jugoslavije.

Leto poprej je bil v Bihaču ustanovljen AVNOJ. Slovenci nismo bili navzoči. Novica o ustanovitvi AVNOJ-a nas je našla v Polhograjskih Dolomitih, ne dolgo po končani veliki italijanski ofenzivi. Zveze z jugom in zlasti z Vrhovnim štabom so bile nekaj časa pretrgane. Kljub temu so bili že takrat določeni zastopniki slovenskega osvobodilnega gibanja, ki naj bi se priključili AVNOJ-u. Na pot sta odšla Rus in Kocbek, toda ker je medtem začela IV. sovražna ofenziva, sta se morala vrniti s pol poti.

Leto dni za tem smo bili pravkar preživeli sovražno ofenzivo, tokrat nemško, ki je hotela zatreti mlado slovensko svobodo. Septembra smo doživeli že polovico zmage. Italijanska fašistična okupacija je bila zlomljena, večji del Slovenije s Primorjem in Istro osvobojen. Silovit,

a kratkotrajen naval nemških divizij skozi osvobojeno Slovenijo sovražniku ni prinesel zaželenega uspeha. Sovražnik nam je sicer iztrgal nekaj mest, ki jih je utrdil in zasedel z močnimi nemškimi in domobranskimi posadkami, podeželje pa je ostalo svobodno.

Zavest o skorajšnji gotovi zmagi nad sovražnikom je prevzemala vse partizane jeseni 1943. Nekateri pretirani optimisti so preštevali že tedne, ko mora Nemčija kapitulirati, medtem ko so celo pesimisti začenjali verjeti, da Hitler ne more več dolgo vzdržati osamljen proti čedalje hujšemu pritisku na zavezniških frontah.

V takem optimističnem razpoloženju smo odpotovali 10. novembra skozi pravkar osvobojeno Belo krajino na dolgo in neznano pot. Pričakovali smo, da bo zasedanje nekje v Liki, toda v Otočcu smo zvedeli, da bo treba potovati globoko v Bosno. Priključili so se nam delegati s Hrvaške. Bila nas je dolga vrsta, z nami je hodila še četica slovenskih partizanov, ki je bila kot zaščitnica delegacije.

Slovenska delegacija se vrača z II. zasedanja AVNOJ-a. Na sliki: pred prehodom čez Uno pri Ključu, decembra 1943.

Ne mislim opisovati poti slovenske delegacije, saj je bilo to že večkrat napravljeno. Če gledamo danes nazaj, je bilo to vendarle dolgo potovanje. Iz Slovenije skozi Kordun in Liko ter ob robu Dalmacije do Livna, od tu pa dalje v Jajce. Pot proti domu je bila sicer po kilometrih morda nekaj krajša, toda naporejša. Mrkonjićgrad, Ključ, Podgrmeč, preko Une v Banijo in Pokuplje ter povprek nad progo na Žumberak in v Belo krajino. Doli grede smo uhajali sovražniku v dolini Une, nazaj grede nas je lovila sovražna ofenziva na Baniji in v Pokuplju. Vrnili smo se malo pred božičem.

V tistem času so bile zavezniške fronte še daleč od Jugoslavije. Rusi so pravkar osvobodili Kijev, medtem ko so Nemci še vedno držali Krim. Italijanska fronta je zamrznila globoko pod Rimom, o drugi fronti se je sicer mnogo govorilo, toda do nje je prišlo šele konec pomladi 1944. Jugoslavija se je borila osamljena globoko v Hitlerjevem zaledju. Begunska vlada se je do kraja kompromitirala zaradi sodelovanja svojega ministra Draže Mihajlovića z okupatorji. Osvobodilno gibanje pod vodstvom KP Jugoslavije je zajelo prav vse jugoslovanske dežele. Bil je čas, da dobi nova jugoslovanska stvarnost tudi mednarodno veljavo. Stare, predaprilske Jugoslavije je bilo konec (ne samo na zunaj, formalno, ampak tudi vsebinsko). Ljudstvo je obrnilo hrbet izdajalcem ter se pridružilo osvobodilnemu gibanju. Zakonitost družbenega razvoja je potisnila eksploatorje na stran okupatorja proti delovnim množicam, ki so takoj spočetka videle v osvobodilni borbi tudi revolucionarno borbo za socializem.

Zasedanje AVNOJ-a v Jajcu je ta dovršena dejstva ugotovilo ter jih postavilo pred svetovno javnost v obliki sklepov (kakor jih našteva deklaracija):

»1. da se Protifašistični svet narodnega osvobođenja Jugoslavije konstituiral v vrhovno zakonodajno in izvršno predstavniško telo Jugoslavije, kot vrhovni predstavnik suverenosti narodov in države Jugoslavije kot celote, in da se vzpostavi Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije kot organ z vsemi lastnostmi narodne vlade, preko katerega bo Protifašistični svet narodnega osvobođenja Jugoslavije izvrševal svojo izvršno funkcijo;

2. da se izdajalski jugoslovanski begunski 'vladi' odvzamejo vse pravice zakonite vlade Jugoslavije, posebno pa, da bi predstavljala narode Jugoslavije kjerkoli in pred komerkoli;

3. da se pregledajo vse mednarodne pogodbe in obveznosti, ki so jih v inozemstvu v imenu Jugoslavije sklenile begunske vlade — v cilju njihovega razveljavljanja ali ponovne sklenitve oziroma odobritve, in da se ne priznajo mednarodne pogodbe in obveznosti, ki bi jih v bodoče v ino-

S poti na II. zasedanje AVNOJ-a: Na partizanskem mitingu v Hašanah-Podgrmeč (risal Tone Fajfar)

zemstvu morda sklenila begunska, tako imenovana 'vlada';

4. da se Jugoslavija izgradi na demokratičnem federativnem principu kot državna skupnost enakopravnih narodov.«

Nova Jugoslavija je kaj hitro dobila priznanje zavezniškega sveta. Rezultati osvobodilne borbe so bila tista najprepričevalnejša dejstva, ki so prisilila voditelje zapadnih držav, da so začeli računati z našo jugoslovansko stvarnostjo ter da so začeli javno podpirati našo osvobodilno borbo — čeprav so v rezervi še vedno držali kot svoj adut Mihajlovića in Petra Karadjordjevića.

Avnojski sklepi pa so naleteli na odpor in zamero v Moskvi. Sovjetski oblastniki so grozeče zagodrnjali, da pomenijo avnojski sklepi nož v hrbet sovjetski politiki. Naslednja leta smo šele lahko razumeli, zakaj je sovjetske birokrate razburila manifestacija suverene volje jugoslovanskih narodov. Zakaj, odkar so se jeseni 1939 iz razbojniških imperialističnih pobud povezali s Hitlerjem, se niso odrekli imperializmu. Svoje imperialistične kupčije so začeli sklepiti samo z drugimi partnerji, seveda na račun malih narodov, ki naj

služijo kot drobiž v kupčijah med imperialisti. In ker Jugoslovani nismo hoteli postati tak drobiž, smo si razumljivo nakopali srd sovjetskih imperialistov. Svojemu stremljenju, da si podredi Jugoslavijo, se Sovjetska zveza ni odrekla niti potem, ko smo ji z AVNOJ-em »zabili nož v hrbet«. Vztrajno so poskušali dokazati nam in svetu, da je Jugoslavijo osvobodila Rdeča armada, da brez »pomoči«
Sovjetske zveze ne moremo ustvariti socializma itd. V resnici nas ni osvobodila Rdeča armada — ampak smo mi že leta 1941 priskočili Rdeči armadi na pomoč in vzeli na svoja ramena breme sovražnih divizij, ki je bilo sorazmerno precej težje od ruskega. Rdeča armada nam ni pomagala niti takrat za časa četrte in pete ofenzive, ko jo je Tito nujno prosil za malenkostno pomoč v zdravlilih in strelivu, s čemer bi lahko rešili življenje tisočem naših ranjencev; pomagala nam ni kasneje, ko smo potrebovali diplomatsko pomoč v borbi z izdajalsko dinastijo in četniki, čeprav bi šla zaradi tega jugoslovanska revolucija k vrugu. Toda zadaj, za to »genialno in modro«
politiko Stalina so bili drugi računi, v ozadju je bilo najbolj umazano imperialistično barantanje za usodo naših narodov, v ozadju je bilo nesramno izdajstvo nad vero našega ljudstva v Sovjetsko zvezo, v ozadju je bilo cinično roganje neštetim našim žrtvam, ki so umirale s svetlo vero v progresivnost Sovjetske zveze in njenih voditeljev.

Danes v nas ni več iluzij. Nova Jugoslavija je zrasla iz lastnih moči in samo na te moči se zanašamo pri ustvarjanju boljše prihodnosti. In še nekaj: kar je resničnih demokratov na svetu, so na naši strani. Jugoslavija je s svojo svobodoljubnostjo razgalila največjo laž moderne dobe. Sovjetskim oblastnikom je strgala krinko socia-

S poti na II. zasedanje AVNOJ-a: Pogled na stari del Livna (risal Tone Fajfar)

lizma, miroljubnosti in človečnosti. Svet vidi danes njihov pravi obraz, svetohlinsko obličje nenasičnih imperialistov.

Na povratku z Jaica, decembra 1943. leta: prehod čez Uno pri Ključu

Tovariš Tito na dan, ko je bil na II. zasedanju AVNOJ-a proglašen za maršala Jugoslavije

V Livnem, novembra 1943, pred odhodom na II. zasedanje AVNOJ-a v Jajce. Od leve proti desni stoje: dr. Ivan Ribar, dr. Mandič, dr. Pavel Lunaček in dr. Marjan Breclj

29. november 1943

ROJSTNI DAN FEDERATIVNE LJUDSKE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE

Po povratku z II. zasedanja AVNOJ-a je vodja slovenske delegacije tov. Jaka Avšič, na mitingu v kordunski vasi govoril članicam AFŽ o narodno-osvobodilni borbi slovenskega naroda

SKALJENO „PRIJATELJSTVO“

SAVO MARTINOVIC

Na prostrana polja Metohije so z aprilskim dežjem leta 1941 prišli tudi Italijani. Po blatnih kolovozih so pred njimi hiteli vozički, preobremenjeni z vrečami žita in premočenimi odejami iz zapuščenih srbskih in priseljeniških domov...

S prihodom italijanskih bersaljerjev se je nad Metohijo stkala nevidna senca smrti... Povampirjeni šovinstični duhovi so z obema rokama zgrabili fašistično parolo: »Metohijo Albaniji!« Kmalu je kri kmetov pordečila vodo Bistrice in Drima... Vendar tok rek ni bil miren! Pesti branečega, okrvavljenega in oropanega naroda so bile — Šarplaninski in odred »Metohija«. Partija se ni pokorila novemu položaju. Okupator je polagoma izgubljal tla pod nogami...

V burnih dneh leta 1942 je prišel v Metohijo fašistični funkcionar Severino Rikotini. V polni kino dvorani ga

njima ostala »skvadrista«. Le-ti so zunaj izvlekli iz žepov steklenice od piva in z njimi zalivali usta teh ljudi. Presunljivi so bili kriki. »Skvadristi« so kmalu odšli s prešernim smehom...

Zjutraj se je raznesla vest: »Črna roka« je spet ubila tri ljudi, desetim so nalili ricinovo olje...

V mestu je zavladal strah. Ljudje so z otroci in zavoji bežali. Čim več jih je hotelo zbežati proti Rugovski Klisuri in proti Čakorju, tem več so jih »skvadristi« pobili. Očitno je bilo: hoteli so imeti Peč fašistično, Rikotinijevo...

BOJ SE GA — KI BREZ KRIKA UMIRA!

Na sestanku štaba ilegalnega odreda »Metohija« so sklenili napraviti konec Rikotinijevemu nasilju in 120

Kolubarski bataljon se prebija iz obroča na Ceru, januarja 1942. leta

je predstavil Šaban Baša in rekel, da je prišel kot inšpektor »Fašistične federacije« in misionar Rima. Baša je dolgo govoril. V imenu metohijskih fašistov se je zahvalil Mussoliniju za uslugo, ker je poslal v Metohijo svojega, osebnega prijatelja in znanega funkcionarja. Nežna koža na Rikotinijevem obrazu se je bleščala od zadovoljstva...

»SKVADRISTI« ALI...

Zimsko deževje leta 1942. Dnevi so minevali... Po-noči so svetilke po pečkih cestah osvetljevale globoko blato. Po blatni ulici so stopali trije oboroženi ljudje. Od časa do časa se je v oddaljenosti slišalo streljanje. Vsi trije so le za hip obstali, nato pa glasno govoreč nadaljevali pot. To je bila novoustanovljena Rikotinijeva »črna roka«, takoiimenovani »skvadristi«.

Zaropotali so po nekih vratih; kmalu jim je nekdo odprl. V malem turškem oknu je zatrepetala svetloba. Zaslíhal se je strel, nato še eden. Skozi vrata je stopil eden izmed »skvadristov« in vlekkel za seboj žensko. V tistem hipu sta skozi vrata pritekla dva objokana otroka, za

članom »črne roke«. Predlog, da se likvidira vodstvo »črne roke« so poslali oblastnemu komiteju Partije. Na spisku so bili: Rikotini, Sefo Nain, Mamut-Šofer, Šaban Baša, Dževad beg in drugi.

Oblastni komite je razširil zamisel štaba...

Neko jutro so bili po ulicah v Peču raztreseni letaki, s katerimi so opozorili vodstvo »črne roke«, da bodo za vsakega ubitega rodoljuba likvidirali deset »skvadristov«.

Rikotini je bil presenečen: »Kaj, ali imajo tudi v zapuščeni Metohiji, v zaostali šiptarski sredini, daleč od partizanskih enot, komunisti tako oporo?!« Dva dni je bil kot brez uma. Tretjega dne je znova zaukazal pobijati...

Partija je držala besedo in začela... Zvečer so na ulici pri Narodni banki našli ubitega enega izmed vodij »skvadristov« — Mamuta-Šofera. Fašisti so zazijali, nato pa zaprli nekaj ljudi. Toda odred se ni pomiril! Milo Dragičević, Mišo Vlahovič, Drago Garčević, Pajo Gilič, Živko Stanjevič, Šabo Gutič in »Kinez« so nadaljevali z delom, izzivajoč Sefa Naina.

Rikotini je zahteval, da za vsako ceno obračuna s pečko partijsko organizacijo. Toda dogodki so ga prehiteli!

Sredi dneva, 22. februarja 1943. leta, je človek s šiptarskim pokrivalom pred kino dvorano ubil italijanskega inženira Laterca. Rikotiniju se ni zdelo važno to, da je bil z drobcem te bombe ranjen tudi Sefo Nain, eden izmed organizatorjev »črne roke«, temveč je bilo zanj važno le, da je bil mrtev Italijan, ki je bil »prijatelj« Srbov, zaradi česar — po Rikotinijevem mišljenju — je zapadel v nemilost in sovraštvo Šiptarjev. »Srbi ga niso ubili, temveč Šiptarji«, je ugotovil Rikotini. Še bolj je začel ustrahovati! S silo. In to začeni pri svoji organizaciji do »črne roke«, do »skvadrstov«. Zažgal je džamije v mestu in opopal ter zažgal štirideset šiptarskih trgovin. Mesto je gorelo...

Okoliška šiptarska naselja so se vznemirila. Mestna partijska organizacija pa se ni dala premotiti! Z letakom, pisanem v šiptarskem jeziku, so ljudem razkrili osvajalsko politiko okupatorja, ki se je doslej kazal kot šiptarski zaščitnik in njihov prijatelj. To je dvignilo ljudi, da so začeli še bolj razmišljati na borbo proti takemu — »prijatelju«...

Po akciji pred kinom so zaprli Draga Garčevića. V njegovem žepu so našli zapirac odvržene bombe... Medtem, ko so ga fašisti mučili in je on zatrjeval, da so mu zapirac podtaknili »skvadrstič«, s čemer ni hotel priznati resnice, so kmetje — Šiptarji že bili pripravljeni upreti se fašističnemu nasilju. S kmečkim orodjem so prišli na trg pred Rikotinija, da mu povedo, da se z njihovo usodo ne bo igral.

Spopad z Italijani je visel v zraku... Dževad beg je posredoval pri Italijanih; pregovori so začeli.

TRI DNI V ZASEDI

V tem času so v hiši Zuleviča imeli partijski sestanek. Navzoči so bili še: Jagoda Bobičič, Milo Dragičević, »Kinez« in stari Dragič. Naloga je bila sedaj likvidirati po možnosti Rikotinija. »Kinez«, komisar patrijaršijske čete, je bil zadolžen za to akcijo...

S kečtom pokrit je odšel »Kinez« na ulico, po kateri so krožile patrulje oboroženih Italijanov in Šiptarjev. Kakor da se njega to nič ne tiče, se je napotil proti hiši Ljubice Babovič, blizu katere je stanoval Rikotini. Sklenil je, da ga ubije — sam.

V tem stanovanju je pri oknu sedel in gledal skozi zavese »Kinez« tri dni. Desno — niti sto metrov v stran — je bila italijanska vojaška komanda, poleg nje pa Rikotinijeva hiša. Levo — dve sto metrov — je bil pred sodiščem stražar. Za hišo pa milica. »Kinez« je razmišljal... Bežal bo preko pokopališča, ki je blizu hiše... Tri dni je čakal. Sporočili so mu, da gre Rikotini v mesto z oboroženim spremstvom, da pa je treba z likvidacijo pohiteti, ker se razgovarja s Šiptarji.

Tretjega dne — okrog devetih zjutraj — ga je Ljubica poklicala:

»Poglej ga!« Oba sta se spogledala. »Kinez« pa se je nasmehnil in obrnil. Naglo je stekel po stopnicah. Stopil je na cesto. Rikotinijev hrbet se mu je zdel pravi. Še okoli štirideset metrov je bilo med njima razdalje. »Kinez« je pospešil. Sto metrov je do vogala. Tu ga mora dohiteti. Sicer... milica je tu, sto metrov dalje pa stražar pred sodiščem...

Rikotini je stopal naglo. »Kinez« je gledal samo njega. Razdalja je bila vse krajša. Tedaj je zagledal na pločniku dva Šiptarja. Še hitreje je stopil. Sklenil je, da v najslabšem primeru podere tudi oba Šiptarja, če ga bosta hotela pri begu zaustaviti. Kajti živ jim ne sme priti v roke. A tudi mrtvega ne smejo dobiti, kajti okupator bi spoznal, kdo je organiziral likvidacijo Rikotinija.

Rikotini je stopil na pločnik. Osem metrov sta bila še vsak sebi. »Kinez« so zadržale ustnice. Izvlekel je pištolo. Šiptarja, ki vse dotlej nista ničesar opazila, sta tedaj obstala: »Ej, ej...!«

»Kinez« ju je pogledal. Naglo je mislil. Tudi Rikotini se je obrnil — v mladeničevi roki je opazil pištolo. Stari fašistični funkcionar je pobledele... Vzdrhtel je, iz njegovih ust pa je brezglasno prišlo: »E..., e...« Njegove roke so se same dvignile...

Šiptarja sta stala kot ukopana. »Kinez« ni odvrnil pogleda od Rikotinija. Da bi se umaknil bližnjim stražarjem, ga je moral ubiti z enim strelom. Še dva koraka je napravil in ustrelil. Na Rikotinijevem plašču se je pokazala kri. Še enkrat je ustrelil v njegov trebuh. Toda — kakor da je pozabil na beg. Iz neposredne bližine je še enkrat ustrelil vanj. Rikotinijeve roke so omahnile skupaj s telesom...

»Kinez« se je tedaj obrnil. »Beživa, ta nas bo uničil!« je zaklical v svoji govorici eden izmed Šiptarjev. Oba sta zbežala. Tudi »Kinez« je zbežal, toda ne po načrtu, temveč je obšel mesto. Kečet je naglo potegnil z glave in se pokril s kačketom. Nato je počasi odšel po ulici...

Bil je nemiren. Odšel je proti domu. V hiši so se vznemirili, ker je navadno prišel oblečen v Šiptarja.

Številni Šiptarji, ki so pristopili k NOV, so v Metohiji ustanovili svoje partizanske enote. Na sliki: skupina Šiptarjev in Srbov se razgovarja pri ognju na nekem hribu v Metohiji

»Zakaj s kačketom na glavi?« so ga preplašeno vprašali.

»Slišal sem streljanje pa sem pobegnil,« je odgovoril in odšel v sobo.

Stanovalci so vedeli, da je streljal on. Ko so mu kasneje dali žganje, se je začel smeјati, šaliti in govoriti o nevažnih stvareh.

V tem času so Italijani blokirali kvart, kjer je bila izvršena akcija na Rikotinija. Na veliko so zaprli Šiptarje, med njimi tudi nezainteresiranega Čemal bega. Šiptarska delegacija je pripeljala k Italijanom človeka, ki je zatrjeval, da je iz svoje hiše videl »atentatorja«, ki je v begu zamenjal keče s kačketom. Italijani so zato zaprli številne Srbe, toda ta ni izmed vseh prepoznal »atentatorja«. Vse so zato izpustili.

Epilog te akcije je odjeknil tudi v tujini. Ostanke Rikotinija so svečano odpeljali v Italijo. Minister kvistlinške albanske vlade, Kolj Bibe Mirakaj, je v poslovnem govoru nad mrtvim Rikotinijem izjavil, da so ga ubili »slovanski člani črne roke«. Preostali šef »črne roke«, Sefo Nain, pa ni nikoli več odšel v mesto. Italijani niso niti njemu niti njegovim ljudem odslej iskreno verovali. Krila »črne roke« so bila načeta...

Z II. DALMATINSKO V OFENZIVAH

EMIL IVANC

Stara težnja in pohlep italijanskih imperialistov po nekaterih naših krajih, zlasti po obali Jadranskega morja z Dalmacijo, se je uresničila aprila 1941. leta, ko so Mussolinijevi vojščaki okupirali nekatere predele naše domovine z Dalmacijo. Kraje so zasedli, ljudi oropali, niso pa uničili naših narodov in njihove želje po svobodi! Kajti napredni ljudje so se takoj odzvali pozivu naše Partije — k oboroženemu uporu proti zavojevalcem in domačim izdajalcem! Prve borbe so začele v Dalmaciji v Splitu, Šibeniku in Sinju. Polagoma se je borba prenesla še na Mosor, Biokovo in Bukovico in kmalu zajela vso Dalmacijo. In to je bil najboljši dokaz osvajalcem, da Dalmacija ni bila nikoli italijanska in — nikoli tudi ne bo!

Sedanje iredentistične težnje nekaterih italijanskih elementov pa kažejo, da se Italijani tudi v zadnji vojni niso ničesar naučili! No, kot da so pozabili, čigava je Dalmacija... Kajti le-ti spet trobijo v svet svoje »zahteve«, za katere so sploh neupravičeni! Toda pri tem pohlepu nekateri prenapeti italijanski elementi pozabljajo, da jih je naše ljudstvo pregnalo pred nekaj leti z naše zemlje in da so si naši narodi s krvjo priborili svobodo. In končno vsi šovinisti pozabljajo, da se današnja Titova Jugoslavija sploh ne da primerjati s predvojno državo! Zato naši narodi ne bodo dovolili, da bi skušali Italijani ponoviti leto 1941! Še so živi spomini na naše hrabre partizanske borce! V Dalmaciji pa se prav tako naši ljudje živo spominjajo slavne poti II. dalmatinske proletarske brigade. Naj še pisana beseda obudi vsaj nekoliko spomina nanjo...

PRVE BORBE II. DALMATINSKE PROLETARSKE BRIGADE

Prihod srbskih in črnogorskih proletarskih brigad v Bosno in obmejne predele Dalmacije v drugi polovici 1942. leta, je še bolj razširil ljudsko vstajo. Septembra se je ustanovila I. dalmatinska udarna brigada, 3. oktobra pa je bila v Uništu pri Biokovem iz srednje in severno dalmatinskih odredov ustanovljena II. dalmatinska brigada. Takoj po ustanovitvi je brigada zavzela Tičevo in prešla v sestav II. proletarske divizije, ki so jo sestavljale II. srbska in IV. črnogorska brigada. Skupaj s tema je II. dalmatinska brigada sodelovala v borbah za osvoboditev Livna. Sama pa je nato zavzela Šujco, osvobodila Duvno in se borila za Kupres.

IV. SOVRAŽNA OFENZIVA

V času IV. sovražne ofenzive je brigada vodila ostre borbe za Imotsk, Provurje, Drežnico in Jablanico. Prehod preko Neretve pa je ena najsvetlejših strani v zgodovini te brigade.

II. dalmatinska brigada je bila potisnjena v soteske Neretve z naravnimi zaprekami in Neretvo, na drugi strani reke pa je bilo okoli 18.000 četnikov. II. dalmatinska je

imela nalogo, da prva pride čez reko, razbije četnike in napravi mostišče za prehod ostalih partizanskih enot. 6. marca 1943. leta je brigada začela borbe za ustanovitev mostišča. Uspelo ji je pregnati sovražnika. Še več! Podili so četnike prav do Kalinovnika, kjer so se le-ti komaj ustavili. Prav tu pa se je razvila ena najtrših borb v IV. ofenzivi, ki je trajala tri dni in tri noči. Četniki so nešteto krat navalili in jurišali, vendar zaman. II. dalmatinska je s svojo borbo omogočila II. proletarski brigadi, da je zavzela Kalinovnik. Na ta način so bili četniki razbiti in vrženi preko Drine, kjer pa so se Italijani utrdili na desni obali, da bi pričakali naše enote in jim tako zabranili prehod preko Drine. 6. aprila je prejela II. dalmatinska povelje, da mora preko Drine. V dežju strelav in na splavu, katerega so borci sami sestavili, se je brigada počasi izkrcavala na drugem bregu in tako potiskala sovražnike. Po tem uspehu se je brigada borila z Italijani in četniki za osvoboditev Foče. Sovražnika so razbili in ga podili do Sinjavine.

V. SOVRAŽNA OFENZIVA

V tej ofenzivi so borci II. brigade s svojo krvjo zapisali nove strani v zgodovini naše osvobodilne borbe. Ko so ščitili nad Gor. Baranom odhod glavnine naših enot z Vrhovnim štabom, so Dalmatinci pokazali nesluteno herojstvo, samozatajevanje in ljubezen do Vrhovnega komandanta, ki jim je s polnim zaupanjem poveril to nalogo. V borbi za Gor. Baram oz. o vlogi II. dalmatinske brigade v V. ofenzivi, je rekel tovariš Tito: »II. dalmatinska je odigrala odločilno vlogo pri odhodu naše glavnine preko tesni Sutjeske in je tako dokazala herojstvo in primer borbenosti!«

Veličina borbene naloge pri Gor. Baramu se razvidi tudi po načrtu, ki ga je sovražnik skoval, da bi se tod

prebil. Oni so koncentrirali močne sile in vsa razpoložljiva tehnična sredstva, da bi uspeli. II. dalmatinska pa je zadrževala sovražnike v borbi za življenje in smrt 6., 7., 8. in 9. junija 1943. leta. Prav zato, ker je zavzemala brigada položaje neprekinjeno vzdolž na Gor. Baramu, in čeprav so bili izpostavljeni nenehnemu ognju topov in iz zraka, katere so držali čvrsto, so se ob njih brezuspešno končali juriši elitnih lovskih sovražnih enot, ki so celo z vrvmi plezali na grebene, da bi se dokopali na Gor. Baram do glavnine. O tej hudi borbi govore tudi prešteto-tilne žrtve iz II. dalmatinske — 250 mrtvih.

Ko so se partizanske enote prevrgle preko Jahorine in Romanije v vzhodno Bosno, so se le-te borile za osvoboditev Kladna, Turije, Baloviča, Maglaja in drugih vasi na Ozrenu. Ker je bilo to področje osvojenost, se je II. dalmatinska vrnila v sestavu divizije preko Romanije in Drine, prešla Sandžak ter je 23. septembra zasedla Plevlje.

Po proboju v V. ofenzivi je imela II. dalmatinska brigada še večjo borbo za Kolašin, v začetku oktobra 1943. leta. Zaradi vsiljenega pohoda od Priboja do Kolašina, je prihitela na pomoč IV. črnogorski v borbi za že osvojen Kolašin. Nato se je brigada borila še s četniki v Vasoljevičih in v Andrejevicu razorožila italijanski polk. V Sekiricah sta dva bataljona brigade uničila nek nemški odred, ki je štel 250 mož. Kasneje se je brigada borila z Nemci in muslimansko milico okoli Sjenice, s četniki in Nemci pa še okoli Prijepolja in Nove Varoš.

VI. SOVRAŽNA OFENZIVA

V tej ofenzivi je II. dalmatinska v sestavu divizije prodrla v Srbijo, kjer se je venomer borila s četniki, be-

logardisti, bolgarskimi fašisti in z Nemci. Najpomembnejša je bila akcija na Ivanjici.

24. februarja je bila II. dalmatinska dodeljena novo ustanovljeni primorski operativni grupi v Staro Črno goro na predel: Čevo-Trešnjevo-Grahovo. Komaj je prispela brigada semkaj, je okoli 7 do 8.000 Nemcev, s pomočjo četnikov napravilo ofenzivo iz Cetinja, Podgorice in Danilovgrada, da bi jo uničili. A so se temeljito zmotili! Že v prvem dnevu so bili razbiti, pri čemer je bilo 140 ubitih in 300 ujetih.

VII. SOVRAŽNA OFENZIVA IN ZADNJI BOJI

Zmagovito se je II. dalmatinska brigada vračala iz junaških bojev po Bosni, Hercegovini, Črni gori in Srbiji, v sestav VIII. dalmatinskega korpusa in se borila z Nemci in ustaši okoli Širokega brega in Mostarja, ki so jih po 40 dnevni borbah zavzeli. V zaključnih borbah je ta brigada sodelovala tudi pri osvoboditvi Trsta. Borbeni pohod II. dalmatinske brigade je dolg na tisoče kilometrov, v številnih borbah pa je padlo na tisoče najboljših borcev. Veličastni uspehi, zmagovite borbe, herojski napori borcev — vse to je pripomoglo, da je ta brigada dobila častni naziv »Proletarska«. Ime te brigade je bilo simbol okupirane, a borbene Dalmacije. O vsem tem pa govori pohvala Vrhovnega komandanta, tovariša Tita, in proletarska zastava, na kateri se blešči »Red narodne osvoboditve«.

PODOBE IZ NEUKLONLJIVEGA SARAJEVA

MENSUR SEFEROVIĆ

Bilo je to mesto krvavih gostij in pijanih orgij, v katerih so tekmovali med seboj legionarji polkovnika Francetića in bojnika Bobana s »hadžar-janičarji« in voluni Ademage Mešića, Muftije El Huseina in Tarabulovije. Bilo je to mesto, v katerem je špekulantska čaršija z odprtimi rokami sprejela ustaško strahovlado in njihovo ropanje židovskih ter srbskih trgovin in prodajalnic na Baščaršiji, kot tudi muslimanskih stojnic po predmestjih in slepih ulicah.

Po drugi strani pa je bilo to predvsem mesto, v katerem je kipelo drugo — kljubovalno, herojsko in častno življenje uporniške Bosne.

Partijska organizacija je imela s svojimi celicami na Bjelavah, Vratniku in Bistriku in v vseh ostalih kvartih in podjetjih že konec maja 1941 vodstva vojnih komitejev.

Ta partijska organizacija, dosledna svobodoljubnim tradicijam Principovega mesta je v duhu usodepolnih sklepov naše Partije že tedaj podpisala smrtno obsodbo novim »kajzerjevim kuksfirerjem« in razuzdani soldateski, pa tudi novi bosansko-hercegovski kvistinski bandi — »Be-ha regimentom.«

ŠPANCII SO ŠLI SKOZI SARAJEVO...

Petega avgusta 1941 je v ulici Širokača človek srednjih let previdno ustavil pasanta in ga vprašal: »Prosim vas, kje je tu tramvajska postaja kolodvor?«

»Na Bemaši, pojdite levo do ovinka!«

To je bilo samo eno izmed premnogi srečanj, ki so se dogodila v tistih vročih avgustovskih dneh v najrazličnejših kvartih in z različnimi javkami med ilegalnimi partijskimi delavci v Sarajevu ter prekaljenimi revolucionarji s španskega bojišča, ki so prišli semkaj ilegalno in

kmalu nato spet odšli po partijskih zvezah in kanalih v partizanske odrede Bosne in Hercegovine.

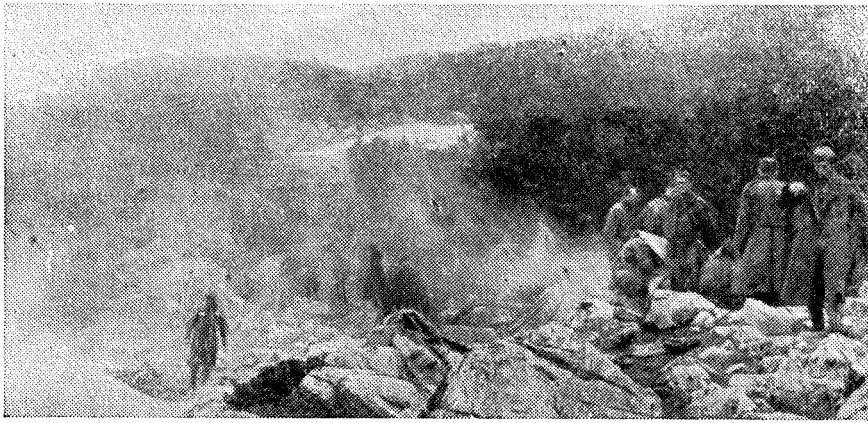
Toda niso šli samo »Španci« mimo policijskih kordonov ter mestnih okopov! Po zgodovinskem sestanku CK KPJ dne 4. julija 1941, na katerem so sprejeli sklep o preosnovi vojnih komitejev v štabe partizanskih odredov in sklep o neodložljivih akcijah proti okupatorju, je dne 12. julija prispel v Sarajevo Svetozar Vukmanović-Tempo, delegat CK KPJ.

Takoj po Tempovem prihodu je v vsej partijski organizaciji završalo kot v čebelnjaku; po Romaniji pa je ob bobnenju topov in ropotanju mitraljezov zadonel gromek odmev partizanske pesmi.

Kljub temu, da so ustaši na veliko opravljali svoj koljaški posel in kljub temu, da je »krvca iz zemlje pro-vrela«, je tisto razuzdano in razbojniško Sarajevo objemal preplah: obroč ljudske vstaje se je vse bolj ožil, postal je vse ostrejši, v samem mestu pa — proglasi, letaki, brošure, radijske vesti, plakati s partizanskimi pečati, diverzantske akcije in vse več ilegalcev, ki jim ni bilo moč priti na sled. Polkovnik Francetić ni mogel biti miren niti v svojem stanovanju: čeprav so ga dobro čuvali, je nekajkrat našel v svojih prostorih partizanske letake. In ustaški šef agentov Tarabulovije! Za revolver je zgrabil, čim je v trenutku, ko se je bil samo obrnil, zagledal v svojem avtomobilu svarilno pismo z odtisnjeno peterokrako zvezdo...

»Kdo je vaš voditelj!« je zahteval priznanja od svojih žrtve, od neustrašnih delavcev in aktivistov Partije — Vide Marjanović, Ace Mahandžije, Havelića, Trnčica in Slavice Miličević.

»Partija!« je odgovorila Vida v imenu vseh.

Iz borb za osvoboditev Sarajeva. Na sliki: partizansko taborišče na Sarajevskih vratih

Zaman je ta nevrastenični ljudožer kot stekel pes iskal ostali proletarski element po mestu. Vendar pa je partijska tehnika še naprej tiskala po 600 radijskih vesti, po 350 biltenov Vrhovnega štaba, 5000 letakov itd. V šestih ulicah je bila razvita posebna delavnost, počenši od prve, v kateri so se poslušale radijske vesti pa do poslednje, iz katere so nosili gotov material in ga pošiljali partijskim ekspeditom. Delo so opravljali kot v mirnem času. Ni bilo ničesar, česar sarajevska partijska tehnika ne bi mogla napraviti ali nabaviti.

Tehnik Zigmund je delal legitimacije in propustnice, tipografski delavec Bošnjak pa izrezoval štampiljke in pečate. Z legitimacijami in pečati, ki sta jih oskrbela omenjena dva, so šli skozi Sarajevo tovariš Kardelj, Lola Ribar, Marko Orešković in Vlado Popović. S takšnimi legitimacijami je prihajal in odhajal tovariš »Tempo« in še na desetine drugih partijskih delavcev.

BABIČA BAŠTA JE MOLČALA O MRTVEM JUNAKU

Himza Čatić in Salko Gozo, železniška delavca, sta bila v tisti junijski noči enainštiridesetega že na obronkih Trebevića, ko je v mestu zadonela strahovita eksplozija. Železniško delavnico je objel plamen in Himza in Salko, zadovoljna s svojim dejanjem, sta nadaljevala pot proti Rdečim stenam.

Naslednjega dne je Pavelić osebno poslal telegram v Sarajevo. Zahteval je »masovnu odmazdu nad jatacima«. Plutoni izdajalcev so se spet vsuli v prsa ljudstva. Pa vendar »glavni ustaški stožer« ni ničesar izvedel o »zločinu«. V arhivu je ostalo zabeleženo:

»Stanje v železniški delavnici je komunistično. Naša policija odpovedala.«

Da, stanje je bilo komunistično — ne le v železniški delavnici, marveč prav po vseh delavnicah in delavskih naseljih!

Ko so na Babiča Bašti v zimskih dneh prvega uporniškega leta ustaške puške ubile partizanskega kurirja Voja Bogičevića, so privedli pred njegovo truplo nekaj sto meščanov iz Babiča Bašte; med njimi tudi kurirjevo mater, ki je tu stanovala.

»Kdo je to? Kako se imenuje ta bandit?« so ustaši spraševali vsakega posebej, ko so ga vodili mimo mrtvega Voje.

Čeprav so ga vsi poznali še iz detinstva, nihče ni izdal njegovega imena. Stara žena pa, razburjena po prizoru in užaljena zaradi takšnega načina vprašanja, najde moč in jim v lice kljubovalno zabrusi:

»Tega junaka ne poznam,« je odgovorila.

»Kdo je junak,« je pol blazno vprašal ustaški bojnik. »Pa vendar tale, ki tu leži, saj kdo drugi ne bi mogel biti...«

LEGENDA O PARTIZANSKEM KURIRJU MUSTAFI DOVAČIĆU

Slavno kurirsko četvorko PK KPJ za Bosno in Hercegovino so sestavljali sarajevski proletarci: Mustafa Dovačić, Boža Pejinović, Jusuf Džonlić in Avdo Hodžić. Vsi so junaško padli, toda legendarni kurir Dovačić, ki je prihajal v mesto z bombami, avtomatom ter revolverjem, je izdihnil v grozovitih mukah, s smrtjo heroja.

Aprila 1942 po veliki »provali« v partijski organizaciji, so poslali kurirja Dovačića iz Pokrajinskega komiteja z nalogo, da vzpostavi zvezo s partijskim vodstvom v mestu. Prevzet od radosti, ker mu je to uspelo in ko je videl, da je partijska organizacija ponovno oživela, se je brezbrizno vračal na »Glasinačko polje, kamor naj bi prenesel sporočila tovarišu Avdu Humu. Toda med tem so ga četniki z zvijačo ujeli.

»Govori, kje se v Sarajevu nahajajo komunisti! Če ne, te bomo spekli na ražnju!« so mu grozili četniški izrodki.

In niso ga prevarili. Privezali so ga na kol in ga nad velikim ognjem nad ognjiščem kot pečenko na ražnju vrteli ter računali, da ga bodo tako prisilili, da bi spregovoril, kar so bili od njega zahtevali.

Toda, na njihovo veliko presenečenje je kurir kljuboval tudi v trenutku, ko mu je pričela pokati koža, ko mu je telo objel plamen. »Slab vam je ogenj, izdajalci!«

»Na kol ž njim, mater mu komunistično!« je »aprepasčen zarjovel četniški komandant.

Polmrtvega so ga sneli z ražnja ter ga nataknili na zaostren kol, namazan z lojem. In zopet kurir Dovačića ni spregovoril. Za njim je ostala povest o partijskem kurirju, ki je celo v svoji smrtni uri hladnokrvno in uporniško premagal sovražnika. Kot prisega je ta legenda pozneje opominjala vse kurirje v njihovih težkih urah.

Med takšnimi bajnimi kurirji bo ostal v svetlem spominu tudi kurir Romaniškega odreda, ki so ga klicali »Moco« in ki je več ko desetkrat sredi belega dne ter na konju prinesel drinsko »Borbo« ter jo raznesel po mestu. Na povratku pa je vselej, da bi mu pot ne bila prepoceni, po svoji ustaljeni navadi likvidiral kakega zloglasnega sovražnika.

VLADIMIR PERIĆ — »VALTER« IN SLOVENSKI RADIOTELEGRAFIŠT BAR

V aprilu 1944 so v neposredni bližini Sarajeva zavezniška letala strahovito bombardirala Alipašin most, Mojnilo in Kasin dol.

Zakaj? Po čigavem naročilu?

Narodni heroj Vladimir Perić-»Valter« je od meseca marca 1943, ko je prevzel vodstvo partijske organizacije v Sarajevu, pa vse do osvoboditve mesta, s svojimi izrednimi organizacijskimi sposobnostmi uspel, da je partijska organizacija obvladovala mesto, čeprav se je ustaška strahovlada — videč svoj bližnji propad — bohotala z masovnimi zločini. Nihče se ni morda znal tako približati ljudem, jim ustvariti zaupanje vase ter jih pridobiti za akcijo tako, kot je to umel »Valter«. Kamorkoli se je okrenil, povsod je ustvaril partijsko oporišče. Celo na radijski postaji nemške zrakoplovne komande v Rajlovcu! Tu, v tej izolirani bazi je »Valter« odkril radiotelegrafista, Slovenca, po imenu Bar, ki ga je z radijsko zvezo spojil s partijskim vodstvom na terenu.

Pred bombardiranjem Alipašinega mostu in Kasindola je radiotelegrafist po Valterjevem nalogu obvestil vojno vodstvo na osvobojenem ozemlju o premiku nemških trup:

»Štab nemškega V. SS Korpusa se je namestil v Kasin dolu. Na Alipašinem mostu veliki premiki nemških železniških transportov.«

Evo, takšno zvezo je imela partijska organizacija z našo vojsko širom Bosne. Desetine in desetine radiogramov je sprejemal Bar in jih sporočal tovarišu »Valterju«.

Neposredno pred vkorakanjem enot naše armade so ustaški zločinci hoteli z zemljo zravnati vse pomembnejše objekte v mestu. »Valter« je tudi to izvedel ter zato organiziral obrambo. »Rešiti vse!« je bila njegova osnovna misel. Toda — rešujoč električno centralo, 5. aprila zgodaj zjutraj, ni imel sreče, da bi rešil tudi svoje življenje in da bi se pridružil enotam, ki so v enem izmed delov mesta že vodile borbo.

»Pozdravite tovariše!« so bile poslednje besede smelega partijskega delavca Vladimirja Perića-»Valterja«.

ZOB ZA ZOB!

BLAŽO HAJDUKOVIĆ

Komaj so prvi sončni žarki obsijali vrhove Taraboša in Bardanjola, že se je iz smeri Tirane pojavila eskadrila italijanskih bombarderjev in se približevala Crmnici.

Tudi to jutro so Crmničani pričakovali bombardiranje, pa so že v zori zapustili svoje vasi in se umaknili v planine in pečine, ki so postale pribežališče crmniških starcev, žena in otrok. Že četrty dan opazujejo, kako trojke »Savvia« spuščajo bombe na Virpazar, Brčeli, Podgoro in druge crmniške vasi, kako se kade v ruševinah njihovi domovi in kako gore kope pšenice. Toda davi so letala preletela vse vasi brez običajnega spuščanja in šla severno od vrha Trojice proti vasi Brajići. Tam se je nahajal ob cesti partizanski odred, prilepljen ob skalovje, čakajoč sovražnika iz smeri Cetinja ali Budve.

Zatišje, ki je na tem prostoru trajalo 16. in 17. julija 1941, so naenkrat prekinile eksplozije bomb, ki so jih odvrgle italijanske »Savoje«, strmoglavo obletajoč Grab. Trojka je zamenjavala trojko in polni dve uri so odmevale po položaju oglušujoče detonacije. Letala so izvršila poslednji napad ter se po dveh zavojih okoli Trojice izgubila v daljavo.

Še se je čulo brnenje njihovih motorjev, ko so bili položaji gverilskega odreda že spet v ognju in dimu zaradi eksplozij tja usmerjenih topovskih granat. To je velika italijanska križarka, zasidrana v Budvi, ki je zdaj bombardirala položaj in utirala pot motorizirani fašistični koloni.

Pa vendar ni sovražnik prišel na cilj. Prejšnjega dne so bili uporniki obveščeni, da se pripravlja ojačani fašistični bataljon na pot iz Budve proti Cetinju. Mala uporniška vas Brajići, ki se je razprostirala

nad Budvo, bo izropana in spremenjena v prah in pepel. In tako vse vasi vzdolž poti do Cetinja!

Toda ne! Odred štirinajstih borcev iz Podgore, Tomića in Brajića je odločil, da se v noči zavzame nov položaj v bližini ceste pri vasi Brajići in zapre pot fašističnemu bataljonu, ki namerava kot kazenska ekspedicija oditi proti Cetinju.

Na položaju, pod katerim se je na področju strmin raztezavalo plavo morje v nedogled, so gverilci nepremično in hladnokrvno čakali na sovražnika. Samo izvidniki so od časa do časa pritekli med skalovjem od stare avstrijske trdnjave Kosmača do položaja s poročili o sovražniku, ki da je že krenil iz Budve.

»Fašisti ropajo Majine,« je javila izvidnica.

Izvidniki 7. črnogorske brigade bredejo reko pri Sarajevu

Mitraljezec 7. črnogorske brigade ščiti prehod svojih enot preko Lima (Belo polje), decembra 1944. leta

»Sprednji deli se približujejo Brajićem, je bilo novo poročilo. Po živem telefonu se pospešeno prenaša komanda:

»Ne premikaj se iz zaklona! Pripravi orožje! Ne streljaj, dokler kolona ne pride v засedo...!«

Sovražnik je pričakovan z nestrpnostjo. Brnenje motorjev prihaja vse razločnejše do položaja. Še nekaj trenutkov in že se je izza ovinka pojavilo šest tankov, 36 kamionov, 8 motociklov in ena limuzina, verjetno komandantova. Kolona oprezno polzi po cesti navzgor proti Brajićem.

Minute trajajo vse preveč dolgo. Mitraljezci še enkrat pregledujejo dve svoji težki »Bredi«.

Naenkrat je vse utihnilo. Letala ne krožijo več, tudi križarka je utihnila. Fašistična kolona oprezno stopa v vas.

Črnosrajčniki so hitro poskakali s kamionov, ki so ostali na cesti z neugašenimi motorji. Ropa željni so kot mravlje odbrzeli po praznih brajiških hišah. Skoro se je začulo na položaje kokodakanje kokoši, meketanje jarcev in zavijanje svinj, pomešano z nerazumljivim žlobudranjem italijanskih vojakov. Težko je bilo gledati ta prizor. Roke borcev so čvrsto pritegovale puške, prsti so jim uhajali na prožilec. Toda streljati se ni smelo! Treba jih je spustiti naprej, da bo prišla glavnina v засedo. Vsak borec jemlje na muho posameznika in skupino fašistov in si ustvarja predstavo o tem, kako plačujejo maščevalni strelji kri nedolžnih otrok, starcev in žena.

Za trenutek so priklenili poglede borcev gosti oblaki črnega dima. Gorele so brajiške hiše. Iz ognja in dima je prihajal do položaja krik na pomoč starega Bukala Prentovića in neke starke. Onadva sta edina ostala v vasi; nista hotela zapustiti hiš, želela sta v njih umreti. In umrla sta z mučeniško smrtjo. Po borbi so našli njuni trupli napol zgoreli in z noži izmrcvarjeni.

Borce je zapuščalo potrpljenje. Na levem krilu je nastal nemir. Z ognjem iz pušk na dva tanka in dva motocikla so brajiški fantje prekršili zapoved.

Ni bilo več čakanja. Ni se še izgubil odmev njihovih strelcev in že so složno odjeknile puške vzdolž vsega položaja. En motociklist se je zvrnil na cesto in en tank je obstal.

»Štedi s strelivom, streljaj v meso!« je govoril komandant.

Presenečeni zaradi strelcev so fašisti — zaklanjajoč se za kamione — skušali z odporom prodreti naprej. Ogenj pušk in mitraljezov, pomešan s topovskim in minobacaškim, je dajal strašno sliko.

Ure hude borbe so se odmikale. Že je prešlo poldne in boj divja z nezmanjšano ogorčenostjo.

Naenkrat je švignil val navdušenja po vsem položaju. »Prispeli so Pastrovići,« se je prenašal glas, »a vsak čas bodo prišli še Radomirci in Gradžani!«

Ena desetina Pastrovičev je ostala na Kosmaču, da bi preprečila fašistom umik, druga pa je takoj stopila v borbo.

Sovražnikov odpor je začel popuščati. Pustivši kamione in bojno opremo so skupine fašistov poskušale ubežati proti Budvi.

Borba traja že polnih šest ur. Na razbeljenem kamenu je postalo nevzdržno zaradi vročega julijskega zraka, ki se je mešal s smodnikovim dimom, zatočnostjo s pogorišč in z vonjem po sveži krvi. Borci so bili utrujeni. Toda naenkrat je prešla utrujenost.

»Juriš na cesto!« se je začul krik z desnega krila.

Naenkrat so se znašli prsa ob prsa uporniki s fašisti. Rafali mitraljezov ne pojejo več. Vzdolž ceste odmevajo bombe in posamezni strelci pušk, pomešani s smrtnimi kiki na pomoč iz ust italijanskih fašistov.

Sovražnik je bil uničen ob nezadržanem jurišu upornikov. Ostanek živih fašistov se je vrغل v paničen beg proti Budvi.

Strelci pušk in eksplozije bomb še niso utihnil, ko je prispela še skupina Radomircev in Gradžanov, ki so skupaj z borci Graba podili razbitega sovražnika.

Nekje proti koncu borbe je prišel na položaj osemdesetletni Luka Vukmanović, do zemlje skoro zgrbljen in opirajoč se na dolgo palico, tudi zahteval puško.

Cesta od Graba do vasi Brajići je bila posuta s 128 trupli sovražnikov, ki so skupno s svojim komandantom, Mussolinijevim majorjem, plačali »osvobodilno misijo« črnogorskega naroda. Štirideset ujetih fašistov je poskrilo črne srajce, misleč, da bodo s tem prikriili lik ubijalca in požigalca. Toda črni zidovi požganih brajiških hiš in smrad, ki je prodiral s pogorišč, so pričali o njihovih zločinih.

Še je bil dan, ko so uporniki nosili dvoje nosil po višnjiški dolini proti Podgori. Skupine ljudi so pričakovale maščevalce, čvrsto jim stiskajoč roke. Vsi so se rinili naprej, da bi čestitali ranjenemu Svetožaru Jovetiću (kasneje je leta 1941 padel v boju na Plevljah) in da bi iz spoštovanja in iz zahvale poslednjič poljubili blede čelo padlega junaka Nika Vujačiča.

Medtem ko se je kolona ujetih fašistov v nočni temi izgubljala proti Brčelom, so se na cesti od Graba do Kosmača dvignili visoki plameni. Šestnajst kamionov in dva tanka, zažgani od upornikov, so goreli kot ognjemet na veliki svečanosti...

PRVA ŽRTEV

FRANCE FILIPIČ

Odkar so bili trije španski borci v četi, se je razpoloženje povsem spremenilo. Malodušnost, ki se je polasčala nekaterih borcev in ki je posebno prišla do izraza na celičnem sestanku v pikrih Pepovih besedah, je splahnela. Napad na Fišerjevo vilo je četico še nekam bolj prerodil in utrdil. Notranji razkol, ki je grozil, da enoto razbije, je bil ublažen, če že ne popolnoma odstranjen.

Vsi trije vodi so imeli zdaj vsak svoj šotor. Platnene strehe so bile zaslonjene z vejami, da jih gori s ceste ni bilo mogoče opaziti. Bilo je nekaj čudnega v tem skrivnostnem prihajanju in odhajanju med redkim lesovjem; nenehno prežeha nevarnost je legala na srca ljudi in počasi se je v njih porajalo začudenje, da morajo živeti v tem položaju dneve in tedne. Oglašala se je tiha želja po pohodih, po gibanju, po sproščenju notranje sile.

Nad zbornim mestom so šumele veje. Tam, na tisti majhni ravnici, kjer je enakomerno žuborel potok, je pred porjavelim kopinjem že zarana stal Toledo, majhen in temen, s svojim trpkim in zagonetnim smehljajem na ustnicah in polglasno ogovarjal borce, ki so stali v zboru. Njegove besede so bile pogumne, samozavestne, bodril je četico, sam pa je trpel. Neka globoka žalost, strah pred vsem neznanim, kar jih je čakalo, ga je razjedal.

Jesen se je bližala z neopaznimi, a hlastnimi koraki. Nad zemljo se je razpenjal mir, komaj da je veter zarana nalahno šuštal med drevjem. Kako je bilo v globokem gozdu tiho! Da se niti misliti nisi upal. Zakaj tvoje misli so grozljivo odmevale. Drevje je polagoma spreminjalo svojo barvo, smrečje je potemnelo, tenke jelke in krivoraščeni mecesni pa so postali svetlosivi. Zvečer se je zdelo, kakor da so obsuti z ivjem.

Zgoraj na cesti je bilo le redkokdaj videti človeka. Bos pastir, upognjen drvar s krevsajočim korakom. Pohorci, ki so hodili tod, niso slutili, kako blizu stražarskega mesta so prihajali. Zakaj stražarsko mesto je Očka tako zakril z vejevjem, da je stražar lahko pogledal svet pred seboj, a njega ni bilo mogoče videti.

Pričelo se je svitati. V globeli med pohorskiimi grebeni so se vlekale pozne megle, a nebo se je jasnilo in v globini vse bolj sijalo. Koščeni, nekoliko ostareli Krušnik je še s spancem na obrazu stopil sklonjen iz šotora. Preletel je s pogledom jasico pred seboj in napeti izraz na licu se mu je umiril. Bilo je vedno verjetno, da srečaš presenečenje. In človekova notranjost se v tistih poletnih dneh enainštiridesetega leta še ni navadila na tisto nenehno prežeko nevarnost, da bi se čustvo vztrajne čuječnosti združilo s tvojim bistvom.

Počasi je šel Krušnik čez jaso in obstal ob potoku. Pričel se je naglo umivati in voda je pljuskala nazaj v strugo. Medtem ko so mu tekli curki vode po ramenih, preko vozlov otrdelih mišic, se je Krušnik nenadoma spomnil na trenutke zgodnje mladosti, ko se je zarana tako umival v domači kuhinji. Zazdelo se mu je, da čuje tisto znano ropotanje posode, materin glas. Kako čudno v nasprotju z grobo resničnostjo je bil takšen spomin!

Krušnik se je naglo okrenil. Toledo je stal za njim. Toledo je prihajal in odhajal tako tiho, da je bil na ta način povsod navzoč. Komandir prve pohorske čete je smehljaje se pokazal svoje zobe in dejal:

»Krušnik, ali boš določil tri fante iz svojega voda za stražo, ki naj pričaka Zidanška?«

»Bo prišel danes?«

Toledo je skomigal z rameni: »Verjetno.«

Krušnik je zavil mimo komandirja. Boril se je z nečim v sebi, nekaj je moral odgnati. Spomini, mehkoba, beg k

minulosti. Ne! Treba je bilo imeti jasne misli, ničemu se udajati. Treba je bilo pozabiti na samega sebe, na svoje davne želje, treba je bilo potegniti ostro črto med stvarnostjo in med — sanjarjenjem! Tri naše za stražo, da. Če pravi Toledo, da bo Zidanšek prišel, bo. Toledo ve. Več kakor drugi v četi.

»Kdo pozna Zidanška?« Toledo je začudeno opazoval moža pred seboj, ki ni mogel biti popolnoma prisoten. Tako je bilo z vsemi, od začetka. Ko si vlekel vso dediščino preteklosti s seboj. Tako je bilo v Španiji, tako je danes tukaj. Tako bo vedno, zakaj človek si je nabral mnogo stvari, ki jih ne more kar nanagloma zavreči.

Krušnik je počasi našteval: »Don, Volga, Flis. Vsi ga poznajo. Najbolje bi bilo njih poslati, da ne bo nepotrebnege ustavljanja in povpraševanja.«

»Prav, razglasil bom pred zborom.« Toledo se je obrnil in šel proti šotorom. Odgnil je pred prvim šotorsko krilo in zaklical: »Dvignite se, fantje, sonce je visoko!«

Čez trenutek so že lezli fantje iz vseh treh šotorov na dan. Bilo je nenavadno, da jih je Toledo budil. Hodili so naglo mimo njega k potoku. Vsak se je ozrl vanj. S tistim sprašujočim pogledom, ki je dejal: »Povej mi, kaj bo danes?« Na to nemo vprašanje oči je kasneje pri zboru Toledo odgovoril:

»Tovariš Miloš, ki ga pričakujemo, mora najti naše taborišče v najlepšem redu. Videti mora, da osvobodilno gibanje slovenskega ljudstva razpolaga s krepko in strumno četo, s predanimi ljudmi.«

Toledo ni govoril dolgo; nikoli ni govoril dolgo. Čeprav bi ga bili vsi radi poslušali, zakaj besede so omamljale, na njih si visel, iskal sebi hrane. Dajale so ti nekaj, česar sam nisi mogel najti. Moral si nekaj imeti, ko si toliko izgubil! Ko si moral pozabiti, da so spodaj na ravnini hiše, da je tam obdelana zemlja, da vozi tam železnica in da na postaji cvetijo rože... Kako lep je svet, kako ima človek rad svet. Kako ti je žal zanj, kadar moraš oditi. In to tiho drevje, te steze zametane od starih gozdov, to ni bil svet, ki bi ga ljubil z ono svojo močjo, ki bi te napajal z domačnostjo. To je bilo samo zatočišče.

Nekoč bo postal njihov svet, da, ko bodo že dolgo tukaj in bodo mnogo vsrkali vase, vse, kar se bo zgodilo. In potem, ko bo že mir, ko bo vse mirno, bodo radi imeli tudi ta svet.

— — —

Borci so se razkropili med šotori. Tri stražarje, ki naj bi okrepili redno stražo, je razvedel Greif. Klemenčič si je razprostrl šotorsko krilo in nanj pričel razlagati posamezne dele mitraljeza. Krušnik je nekaj korakov vstran v gozdni prelihi vodil svoj vod. Od tam so prihajala polglasna povelja.

Med borci, ki so bili prosti, se je pletel tih pogovor. Ugibali so, če bo prišel Zidanšek. Da, Zidanšek. Vsakdo si ga je predstavljal na svoj način. Vse te dneve, ko so ga pričakovali, so se v mislih mnogo bavili z njim. Zidanšek je bil član pokrajinskega komiteja in kot tak povezuje organizacijo na terenu. Od njega so od časa do časa prihajali nasveti. Bil je vez z zunanjim svetom. Kadar si mislil nanj, te je nekoliko minul občutek osamljenosti sredi teh velikih, praznih in hladnih gozdov.

Pepo Vinišnik je ležal v travi, sam zase. Visoka praprot okrog njega. Med rumenimi stebli je videti gozdna tla. Pepo Vinišnik je droben, suh fant. Kot otrok je vedno trpel za občutkom manjvrednosti. Ker je bil tako droben in plah po svoji naravi. Ker se ga ni nihče bal. Z leti je

postajal ujedljiv. Tako samotni, brez prijateljev. Tako zagrenjeni, brez vedrega pogleda na življenje.

Prišel je v četo, ko so domače izselili. Kadar je stal na obronkih Pohorja, je zrl v dolino, je videl od daleč hiše svoje rodne vasi. Tedaj je v njem vse trepetalo od poželenja po dolini, po cesti, po hišah, po miru, po svobodi. Nič več strahu, ko se je tako bal. Nič več zaupanja, ko nobenemu človeku ni veroval. Kdo je vedel, kaj se v njem godi, kdo je vedel, da v tej ranjeni, razdrapani duši bohotno poganja plevel sumničenja, nezaupanja in plašljivosti.

Pepu Vinišniku je bilo vse, kar se je danes dogajalo v taborišču, tuje. Zdaj, ko je ležal v travi, sam, se je z grozo nenadoma zavedel, da je zdaj danes še edini prostor tu ob strani taborišča, jutri pa...? Ko pride Zidanšek! Ali ne bi bilo bolje splaziti se skozi travo in zbežati? Preden pride Zidanšek! Preden... Zato, ker se je na partiškem sestanku uprl akciji. Ne napad, ne borbe, ne nemških mondur v bližini. On se je bal, bal! Ne izzivati usode. Dovolj grozeče je prežala nanje z vseh strani.

Saj so mu takrat nekateri tovariši pritrjevali. Takrat je Pepo Vinišnik, plašljivec, kričal, da so ga slišali tudi zunaj: »Ali hočemo napraviti naše življenje proti premoči? Počakajmo, da se nas nabere več, da dobimo s terena orožje, počakajmo na zaključek nemške ofenzive v Rusiji! Jaz nočem, nihče izmed nas noče iti brezumno v smrt!«

Zunaj so vsi slišali, vsi do zadnjega moža in slehernega je zadelo. Vsi so imeli tako radi svoje življenje. Z vsemi težavami in razočaranji, ki jim ga je prinašalo. Ne umreti, ne umreti, živeti, da bo vse to šlo mimo. Za vraga, Pepo Vinišnik ne govori tako neumno. Tisti mladi romantični sen avanturizma se je izkadal, ostala je gola resničnost. Ostala je notranja stiska in želja — živeti!

Takrat so bili skoraj vsi z Vinišnikom. In Pepo se je ves dan potikal med tovariši, govoril s tem in onim. Kaj ne, da je tako? je brez besed spraševalo njegovo srce.

Drugi dan so kljub temu krenili nad Fišerjevo vilo. In od onega pohoda sem so se ga začeli tovariši izogibati. Nihče mu ni več naravnost pogledal v oči, kakor da se ga sramujejo. Kakor da so se za hip udali nečemu, kar ne spada v njihovo življenje.

Prihaja zaradi tega Zidanšek? Kdo ve, kdo ve? Praprot je tako visoka, komaj se prerineš skozi njo, skoraj ves izgineš in gozd te objame in bežiš po bregu navzdol in te ni več nikjer. In se skriješ nekje na samotni kmetiji in tam živiš in čakaš konca in čakaš svobode. Vzdigni se!

Toda telo je kakor napolnjeno s svincem. Prilepilo se je ob zemlji, kakor da išče tam zavetja. V taborišču nekdo poje, čisto tiho. Pesem kroži po zraku in njeni posamezni, drug v drugega prihajajoči zvoki padajo na ljudi kot rahel dež. Lijejo na Vinišnika. Njega pa je strah ostati in strah iti, strah partizanov in Nemcev!

— — —

Na robu gozda stoji majhna, opuščena drvarska koča. Za leseno steno te koče se vrši štabova seja. Polmrak visi pod streho iz hrastove skorje. Diši po smoli in trohnobi. Po razkopani zemlji. Obrazi ljudi so bolj bledi kakor zunaj pod soncem. Greif je čisto ozek in upadel, oči zro vročično iz njega. Greif govori hitro, sunkovito, skuša dati vsaki svoji besedi poudarek, a tako nenadoma se mu trgajo iz ust, da se jih komaj zaveda. To je zato, ker že mnogo noči skoraj ne spi več. Boli ga, kar se dogaja v četi. Nekako ne more razumeti vsega. Zanj je tako preprosto, tako jasno dejstvo, da se morajo boriti. Tuj mu je tisti sebični strah za življenje. Ne, saj to ni strah, saj jih pozna, vsakega posameznega, to je nekaj drugega. To je tesnoba, to je pomanjkanje zaupanja vase. In strah je dal vsemu temu Vinišniku! To je osamelost! Njegov predlog je bil poklicati Zidanška.

»Vprašanje enotnega nastopa vseh skupin bo treba prej ali slej rešiti!« Greif se je izpod obrvi ozrl na Toleda, ki je stal vzravnan ob strani. Nato je nadaljeval: »Ko bodo čutili borci, da nas je več, se jih ne bo polasčala malodušnost.«

Da, to je bila prava beseda. Malodušnost. Čustvo, ki se polasča najmočnejših ljudi. Ko nenadoma ne vidiš nikakega izhoda.

Toledo je počasi in s premislekom odvrnil: »Verjetno nam bo dal Zidanšek o tem točnejša navodila.«

»Do zime moramo doseči neke pomembnejše uspehe.« Iz kota se je oglasil Mužik s svojim mehkim, skoraj dekliskim glasom.

Posamezne besede so prodirale skozi steno. Za kočo na trati so sedeli trije borci in se med seboj pogovarjali. Finžgar, Polanc in Drobnič. Drobnič je pripovedoval svoje doživljanje iz španske državljanske vojne. Puško je imel razloženo, s flanelasto krpico je čistil zapirac. Nato je Drobnič premolknil, prevzel od spominov, Finžgar pa je vprašal: »Toliko časa ste bili v Španiji. Premagali so vas. Čudim se, da imate toliko poguma in volje začeti borbo od kraja?«

Drobnič je počasi dvignil glavo in pogledal Finžgarju v oči. »Od kraja?« je ponovil. »Ah ne; tale naša borba gre kar naprej. Posamezna dobljena ali izgubljena bitka v celotni borbi ne pomeni veliko. Važno je, da prebujate ljudi, da sami iz sebe začutijo željo po svobodi in se zavajo, da je mogoče lepše in bolje živeti. V Španiji se bodo ljudje nekoč zopet dvignili, zakaj kdor je enkrat videl luč, ne more večno živeti v temi.«

Nedaleč od skupine, ki se je pogovarjala, je kuhar zajemal vodo iz majhne krnice potoka. In Krušnik, ki je hodil naokoli, je zamišljen obstal pred njim in ga opazoval. »Bo kosilo?« je vprašal kar tjavdan. Kuhar je dvignil k njemu svoj zardeli obraz in se posmehtil: »Bo, po Fišerjevi zaslugi. Dovolj zaloga nam je prihranil v svoji vili.«

Obadva sta se glasno zasmejala, da je odmevalo po taborišču.

— — —

Straža se je predpoldne že dvakrat menjala. Sonce je z vrha krepko pripekalo. V zraku se je nabirala soparica, kar nenavadna za zgodnjejesenski čas. Zidanška ni bilo od nikoder in napetost pričakovanja je ponehaval. Polglasni pogovori so veli po taborišču in življenje je zašlo zopet v običajne tirnice. Greif je predal dežurstvo staremu Sokliču z malimi brki.

Soklič je obhodil taborišče počasi, ozirajoč se naokrog. Njegov pogled izpod nizkega čela je bil strm in mračen. Pregledal je straže. Šel do ceste in se zopet vrnil v taborišče. Pred vhodom v svoj šotor je sedel Krušnik in držal knjigo v rokah. Ko se mu je Soklič približal, jo je spustil na kolena.

Soklič in Krušnik sta bila tovariša že mnogo let. Nekaj časa sta delala skupaj kot zidarja pri istem podjetju. In mnogokrat sta v noči ležala drug ob drugem in se pogovarjala. Obadva sta bila neoženjena. Včasih sta modrovala dolgo v noč. Krušnik je rad pripovedoval o svoji mladosti, kakor da ne živi v sedanjem času, ampak ves v spominih. Soklič pa bi se bil rad razgovarjal o stvareh, ki so bile blizu. Rad je modroval. Njegov glas je prihajal tiho skozi noč, govoril je počasi, tehtal besede. Na videz neznači, dokler si dobivali v njegovem pripovedovanju poseben pomen. Skozi leta je postajala vez, ki je družila oba moža, vedno tesnejša. Zdaj, ko sta bila skupaj v četi, sta malo govorila med seboj, toda neprenehoma sta čutila, da sta si v vseh svojih mislih blizu.

»Ali Zidanška ne bo?« je vprašal Krušnik.

Soklič je odmajal z rameni in prisedel k njemu.

»Dolgočasno je to životarjenje,« je čez čas spet dejal Krušnik:

Soklič je zrl predse. »Da,« je odgovoril.

Krušnik je nagnil nekoliko glavo, dvignil obrvi; začuden izraz mu je šinil po licu: »Drugače sem si predstavljal to naše življenje.«

»Nekaterim je prav tako,« je Soklič zamrmral.

»Nekaterim? Misliš, da sem jaz Pepo Vinišnik?« Krušnik je zardel v obraz in oči so se mu zabliskale.

»Zdi se mi, da drsimo po bregu nizdol. Ti in jaz in mi vsi, tudi Pepo Vinišnik! Kdo nas bo ustavil? Zadušili se bomo v lastnem gnoju. Toliko časa smo že tukaj in ves čas smo bili enkrat v Ribnici, enkrat smo izropali vilo. Babe smo!«

»Veš, Krušnik, ne morem se nikamor opreti, ne na tebe, ne na sebe. Nekoč, v stari Jugoslaviji, smo vedeli, kaj smo hoteli, zdaj pa, ko bi bilo treba tisto uresničiti!«

Soklič si je zakril obraz z dlanmi. kakor da skuša v sebi zadušiti bolečino. Krušnik je molče zrl vanj. Soklič je bil od nekdaj tak. Trpel je zase in za druge in mozgal in v njem se je nabiralo. Tu ni bilo mogoče ničesar pripomniti. Soklič je čez čas nadaljeval:

»Ko sem prišel sem gor, sem mislil, da bomo udarili drugi dan. Mislil sem, da so vsi tako polni ognja, kakor jaz. Včasih, kadar jih gledam, se mi zdi, kakor da so se prišli otroci igrati sem gor! Koliko jih je, preštej jih, ki bi vzdržali in ne bi zinili, če bi jih Nemci ujeli. Trije, štirje, pet morda. Sicer pa, kmalu še sebi ne bom več verjel.«

»Glej, Krušnik, poznaš me. Nekoč me ne bo več. Kdo bo vedel za vse to, kar moram trpeti v sebi? Da sem danes padel tako globoko, da se bojim samega sebe. Čemu, čemu? Zato ker mozgam, ker ne morem udariti. Ah!«

Soklič bi bil še govoril, toda v tistem hipu, ko je premolknil, se je od strani, z roba gozda oglasilo jasno in grozeče:

»Halt! Hände hoch!«

Za hip je zavladala tišina, takoj nato pa je planil Soklič kvišku in zavpil: »K orožju!«

Greif je planil iz drvarske kočice zaripel v obraz, pogledal je h gozdu in v trenutku se mu je lice razjasnilo. Zaklajal je:

»Miloš!«

Tam je stal visok, svetlobas človek v športni obleki z znakom nacistične stranke. Samokres je držal v roki in meril predse. Greif mu je šel nasproti in Zidanšek je povsili roko z orožjem.

»Lep čas sem vas gledal od tu!«

»Tri straže smo postavili samo zaradi tebe,« se je opravičeval Greif.

»Seveda, vi vsi ste me čakali, da bom prišel od spodaj, jaz pa sem jo kar mahnil čez Pohorje! Davi sem bil pri Savinjskih!«

Toledo in Greif sta spremila Zidanška, ki je počasi šel med šotori in si ogledoval taborišče. »Uredili ste si, kakor da bi hoteli večno prebivati tukaj,« je pripomnil. Nihče mu ni odgovoril, njegove besede pa so zadele v živo.

Borci so prihajali bliže in vsak posebej je dal Zidanšku roko. Ta si je ogledoval opremo in oči so se mu zasvetile ob mitraljezi. »To so tisti z Dravskega polja?« je vprašal Bora.

»Da,« mu je ta prikimal.

»Kje pa je stari Sagadin,« se je Zidanšek spomnil. In stari Sagadin s svojo sivo brado je pristopil bliže. On in njegov sin Zvonko, deček tako droban, z nežnim obrazom, sta stala drug ob drugem.

Tudi Pepo Vinišnik je prišel počasi bliže. Zidanškova osebnost ga je privlačevala. Ko je dal Zidanšku roko mu je trepetala. Zidanšek ga je začudeno pogledal, rekel pa ni ničesar.

(Nadaljevanje sledi)

SPOMINI NARODNEGA HEROJA

STANKO SEMIČ-DAKI

(Nadaljevanje)

Po premiku se je naša brigada ustavila v gozdu ob cesti, ki pelje z Belih vod v Babno polje. Tukaj smo si začeli kuhati, ena četa pa je odšla v patroljo v Babno polje, kjer je zagledala Nemce. Ko so jih Nemci opazili, so začeli nanjo streljati, vendar je četi uspelo umakniti se z Babnega polja na ta način, da so se kakih 800 metrov plazili po zemlji. Nemci so streljali še pol ure za nitmi.

Brigada je tukaj ostala vso noč in še naslednji dan. Zjutraj smo se pripravili za odhod proti Milanovem vrhu. Bilo je precej hladno. Na tem hribu je bilo precej metrskih drv, zato smo zakurili ognje, še prej pa zastražili pot, ki pelje iz Prezida. Dolgo pa nismo imeli mir. Okoli 10. ali 11. ure je morala brigada sprejeti borbo, v kateri je naš drugi in tretji bataljon z jurišem pregnal Nemce nazaj proti Prezidu. Nato pa sta se dva bataljona premaknila nad Čaber. En bataljon je napravil ob cesti kilometer dolgo zasedo, drugi pa zavaroval prvega višje nad cesto. V zgodnjih popoldanskih urah se je prikazala večja nemška kolona. Bataljon je sprejel borbo in se tepel z Nemci do večera. Od naših je bil ranjen samo eden v roko. Nemci pa so pustili okoli 30 mrtvih in 50 ranjenec. Zvečer so dobili Nemci iz Čabra nove motorizirane sile. Bataljona sta se morala umakniti proti Milanovem

vrhu. Brigada je tu večerjala. Okoli 10. ure zvečer pa se je začela pripravljati za odhod z Milanovega vrha. Morali smo poiskati izhod, kajti tukaj nismo imeli več hrane: temveč le nekaj mul, ki smo jih vlekli s seboj. Odšli smo proti Snežniku, z namenom, da se pretolčemo v bližino Ilirske Bistrice. Prešli smo cesto in obmejne bunkerje, kjer smo se ustavili in počivali do naslednjega dne do okrog 10. ure. Od tu smo odšli proti Snežniku.

Ko smo dosegli vrh in smo se hoteli spustiti po drugi strani proti cesti, ki pelje na levem pobočju Snežnika proti Mašunu, smo slišali streljanje zaščitne brigade. Le-ta nam je sporočila po kurirju, da gredo verjetno za nami Nemci. Ko smo prišli v bližino ceste v Medvedji dragi, se je zaščitnica že spoprijela z nemškimi patroljami. Odšli smo preko ceste in zasedli položaje blizu Mašuna. En bataljon je zasedel vrh Brloga, drugi Gomilo, dva bataljona pa sta se namestila na pobočju hriba Gomila. Komandant drugega bataljona je borec dopovedoval, da morajo vzdržati in sprejeti borbo z Nemci na vsakem koraku. Komaj je začel govoriti, je bilo slišati strele okoli Brloga. Nemci so jurišali na položaje prvega bataljona in to tako hitro, da ni imel prvi bataljon niti časa zasesti položajev. Nemci so jih pregnali s položajev in zavzeli hrib. Ves bataljon se je pomaknil k brigadi, ki se je hotela od tod umakniti. Načrt je bil, da bo brigada odšla preko ceste mimo Mašuna proti

Starim ognjicam. Prvi bataljon je šel v predhodnico, da pregleda, če niso Nemci zasedli ceste. Brigada je čakala v gozdu naprej od Mašuna. Dobro smo slišali ropotanje avtomobilov. Nenadoma zaslišimo močan mitraljezki ogenj iz smeri prvega bataljona in krik: »Na juriš!« Kaj se je zgodilo?

Ko je privozil nemški osebni avtomobil, v katerem so bili štirje nemški višji oficirji, do naše zasede, so naši vžgali po avtomobilu. Dobro so ga prerešetal; oficirji so bili mrtvi, avtomobil pa se je prevrnil v jarek. Za avtomobilom pa je z največjo brzino pripeljala blinda, po cesti z Mašuna pa so pridrveli trije težki tanki in za njimi kamioni s pešadijo. Bataljon je moral zapustiti položaje in se je vrnil proti brigadi. Vendar je krenil preveč v levo, da smo se zgrešili in ga našli s patruljami. Ker smo videli, da brigada s tako kolono ne bo mogla tukaj prekoračiti ceste, smo se vrnili proti vrhu Snežnika in Pekla, kjer smo imeli rezervno hrano. Tu se je preko noči brigada odpočila in najedla, nato pa je brez ovir odšla do Loške doline, v bližino Babne police. V bližini Grajševke smo dobili zvezo s političnimi delavci tega terena, ki so bili v bunkerjih po gozdu. Ti politični delavci iz Loške doline so brigadi priskrbeli okrog 40.000 cigaret in 500 kg moke. Mi pa smo jim dali dvojce koles z naročilom, da jih morajo obdržati za spomin na nemško ofenzivo.

Tod smo ostali le noč in dan, obenem pa smo iskali poročila o položaju v Loški dolini in Babnem polju. Povedali so nam, da ni mogoče priti do vasi, ker so povsod Nemci. Zato smo se obrnili in se skušali prebiti na Primorsko. Ko smo prišli na stare položaje, smo se ponovno spopadli z Nemci. Na predlog načelnika štaba smo sklenili, da brigada odide proti Javorniku in po hribu v bližino Dolenjega jezera, smo odšli do jezera in do Dolenje vasi, kjer smo dobili nekaj hrane. Čez cesto pa nismo mogli, ker so jo Nemci blokirali. Zato smo se vrnili proti Snežniku, na bivšo jugoslovansko-italijansko mejo in se namestili v starih bunkerjih. Ko smo po večerji sedeli v bunkerjih, smo zaslišali v bližini streljanje. Res, Nemci so brigado zasledovali.

BRIGADA SE RAZDELI

Ker ni bilo mogoče dobiti hrane za vso brigado in pa, da bi Nemcem zmešali sled, se je brigada razdelila v bataljone. Dva bataljona sta vsak po svoji poti odšla proti Loški dolini. Prvi bataljon, v katerem je bilo največ Belokranjcev, je krenil mimo Gorenjega jezera in Bloške planote proti Beli krajini, drugi bataljon na področje Postojne in Ilirske Bistrice, štab brigade pa med Cerknico in Rakekom proti Kožljeku. Vreme je bilo slabo. Bilo je že 12 centimetrov snega. Nemci so videli naše sledi in se niso mogli odločiti komu naj sledijo.

Bataljoni so imeli organizirane javke. Ena je bila na Ragni gori, druga v Suhi krajini. Določeno je bilo, da se morajo, če se Nemci povlečejo iz gozdov na glavne ceste, v najkrajšem času javiti v prvi javki. Razen prvega bataljona so to vsi napravili. Brigada je šela pred ofenzivo okoli 1000 ljudi, med borbami je izgubila kakih 25 borcev. Ranjence je brigada pustila pri Babni polici v partizanski bolnici. Štab brigade je na svoji poti proti Kožljeku naletel na Nemce in se je moral vrniti proti Javorniku. Zaradi težkih naporov se je izgubilo 10 tovarišev: nekateri so se skrili pri kmetih, drugi so ostali na terenu, tri pa so ujeli Nemci. Na poti proti Javorniku je štab napadel vas Zelše, kjer so dobili nekaj hrane. Pred odhodom iz vasi smo se spoprijeli z nemško patruljo. Potolkli smo 10 Nemcev; od naših je bil eden ranjen. Štab brigade se je umaknil v Javornik, kjer smo ostali dva dni in se odpočili. Štab brigade je šel takrat okrog 50 ljudi. Po počitku so odšle patrulje iskat zvezo za izgubljenimi partizani in enotami; v štabu je ostalo še 15 ljudi. Nemci so Javornik neprestano kontrolirali. Štab brigade je odšel proti Gorenjemu jezeru

vzdolž bivše jugoslovansko-italijanske meje. Nemci nas niso opazili. Pomikali smo se proti Gorenjemu jezeru. Ko smo prispeli do vasi, smo ugotovili, da je nemška divizija že odšla z Loške doline, ostala pa je bela garda. Štab brigade je nadaljeval pot ob robu gozda proti Loški dolini in se namestil v Babnem polju, ker so iz vasi Nemci že odšli. Dobili smo zvezo s terenci, ki so nam sporočili, da je prišel politkomisar GŠS, Boris Kraigher in da se moramo pri njemu javiti. To smo napravili in mu povedali, kako je bilo. Naročil nam je, da moramo v najkrajšem času dobiti zvezo s svojimi enotami in s štabom divizije in odstraniti v Loški dolini belogardistične postojanke.

SPET SKUPAJ

Kmalu smo dobili zvezo z našimi bataljoni in odšli v vas Markovec, kjer se je razen prvega bataljona zbrala vsa brigada, ki je štela okrog 700 ljudi. V Markovec je tudi prišel štab divizije, ki se je namestil na Vrhniki v mlinu. Belogardisti so Loško dolino zapustili in napravili postojanko v Grahovem. Brigada je ostala v Markovcu dva dni, da se je odpočila in si pripravila nekaj hrane. Na povelje štaba XIV. divizije, naj se premakne brigada na Bloško planoto in jo kontrolira, smo odšli na Bloško planoto. V Loško dolino je še istega dne prišla Šerčerjeva, 13. brigada pa se je zbrala v Begunjah, na Kožljeku in pri Sv. Vidu.

Takoj po nemški ofenzivi so začeli belogardisti patrolirati po tem ozemlju in govoriti, da partizanov ni več, če pa jih je še kaj, da jih bodo že oni polovili. Nekaj dni pred napadom na belogardiste, je sklical komandant divizije vse štabe brigad in nam pojasnil načrt. V času priprave so dobile naše patrulje nalogo, naj se spoprimejo z belimi, a naj takoj bežijo, da dajo belim še večjo »korajžo« in da le-ti ne bi opazili, da so v bližini večje partizanske enote. Beli so res dobili »pogum«, niso pa zvedeli za naše priprave. Med tem pa smo odkopavali topove, ki smo jih med ofenzivo spravili, pripravili strelivo in živino. Šerčerjeva je pripravila protitankovski top, da se zavaruje proti Rakeku, Tomšičeva dva topova, ker je bil določen napad na Grahovo, 13. brigada pa je morala zavarovati teren proti Begunjam in Vel. Laščam.

NAPAD NA GRAHOVO

Napad je bil določen ob devetih zvečer. Že prej je odšla patrulja 15 ljudi z dvema puškomitraljezi v bližino Grahovega, da se spopade z belogardisti. Le-ti so se res spustili iz Grahovega proti patrulji. Ta je oddala nekaj rafalov, vrgla nekaj bomb in se umaknila. Ko so belogardisti videli bežati partizane, so kmetom govorili, da kaže, da se je ta »patruljica« po nemški ofenzivi izgubila. Vedeli pa niso za našo popolno divizijo in kaj jih še čaka.

Šerčerjeva je zaprla cesto nad Grahovim in Martinjakom in postavila svoj protitankovski top na cesto. 13. brigada pa je še vedno zasedala iste položaje ter je bila nekoliko oddaljena od postojanke. Belogardisti niso mogli z nobene strani opaziti, da zapiramo glavne ceste. Tomšičeva je odšla z Bloške planote z Metelj po hribu, hitela po stranskih poteh s topovi na cesto med Vel. Blokami in Grahovem ter nato proti Grahovem. Že ob devetih zvečer je bilo Grahovo obkoljeno, ne da bi belogardisti to opazili. Naloga čete prvega bataljona je bila, prebiti se do središča vasi, ne da bi belogardisti slutili, da so v vasi partizani. Morala je zasesti obzidje ob cerkvi, da belogardisti ob napadu na postojanko ne bi mogli zbežati v cerkev. Bataljoni so čakali, da bo četa izvršila to nalogo. Ko so to izvršili pod vodstvom komandirja čete Silnija, je le-ta izstrelil raketo, s katero je obvestil brigado, da so izvršili nalogo. Takoj po tem se je Tomšičeva približevala vasi in vsi bataljoni so stekli do prvih hiš. Šele sedaj je padel prvi strel iz belogardistične postojanke. Zatem pa se je začela ostra borba. Belogardisti so opazili sredi vasi četo in so začeli kričati na njo. Borci so molčali. Ker se ni nihče

oglasil, so se začeli beli spuščati v postojanke proti četi. Odgovor so dobili iz mitraljeza. Silni je izstrelil še drugo raketo, znamenje, da se četa bori. Bataljonu je uspelo zasesti prvo hišo. S tem pa so bili belogardisti opozorjeni, da gre za močnejši napad na postojanko.

Belogardisti so spali raztreseni po hišah. Nekateri borci so naleteli že v prvih hišah na oficirje, ki so spali pri znancih. Topove, ki so ostali okoli dva kilometra na cesti z Grahovega, so odpeljali naprej. Brigada je zasedla položaje okrog prvih hiš in začela napadati proti sredi vasi. Med tem časom se je videl močen reflektor iz Rakeka. Ugotovili smo, da vozi avtomobil. Privozil je v zasedo Šerčerjeve brigade, ki pa ga ni ustavila, temveč ga je spustila proti Grahovem, da je privozil v naš »blok« in tako ni mogel več pobegniti.

Brigada je naglo zasedla položaje in tako obrnila vso pozornost nase. Vsi bataljoni so se pomikali v sredo vasi. Borba se je začela okrog pol dvanajstih zvečer. Za strelci so se pomikali topovi. Kmalu so bili topovi oddaljeni od postojanke le še kilometer. Potiskali so jih še naprej. Streljali pa še niso zaradi čete, ki je bila pri cerkvi. Ko so belogardisti videli, da gre zares, so se začeli zbirati v dveh hišah. Okoli tretje ure zjutraj sta bili tudi ti dve hiši obkoljeni. V vsako hišo smo naperili po en top. Zgodaj zjutraj smo izgnali belogardiste iz ene hiše, tako so se držali samo v eni hiši, v kateri so imeli bunkerje. Belogardisti so začeli vpiti, da naj pridemo bliže in da bomo že videli, kaj se bo zgodilo. To je razrazilo naše topničarje. Prenehali so streljati in postavili oba topa na sredo ceste, le kakih 30 do 40 metrov od postojanke. Predno pa so začeli streljati s topovi, je komandant bataljona pozval belogardiste k predaji. Belogardisti niso hoteli ničesar slišati. Naši topničarji so nato izstrelili v desetih minutah okoli 30 granat. Na podstrešju je bilo nekaj belogardistov mrtvih, več kot pol strelja na razbite. Borci so se nato še bolj približevali hiši. Nekateri so si celo pomagali z lestvami.

Ko se je zdanilo, je prišel komandant divizije pogledat postojanko. Ker so belogardisti skoraj prenehali streljati, je Bračič s ceste ogledoval, kako bi postojanko najlažje uničili, ko pa so ga belčki opazili, so začeli streljati. Dobil je strel v kapo in rokav, a ni bil ranjen. Borci so ga nagovarjali naj se umakne, in da ni vredno zgovarjati se z belimi. Bračič pa je pozval borce, naj prenehajo streljati, ker kaže, da se bodo beli predali. Na Bračičeve besede, naj se belogardisti predajo, so le-ti odgovorili z rafalom. Tovariš Bračič je naglo skočil v hišo. Borba se je nadaljevala.

Borci so jurišali, artilerija streljala. Deset borcev s prvega bataljona se je povzpelo na podstrešje postojanke, da so jo zažgali. Ko se je vžgalo tudi pritličje, so belogardisti izobesili belo zastavo, ter prosili naj prenehamo streljati. Belčki pa zaradi ognja niso mogli niti toliko počakati, da bi naši prenehali streljati, temveč so kar tekli proti nam. Nekateri pa so tako poizkušali zbežati, a ti so kmalu popadali. Štirje belogardisti so pobegnili mimo čete Silnija v zvonik, od koder so še streljali.

Z borbo smo prenehali okrog sedme zjutraj. V postojanki je bilo 75 belogardistov; predalo se jih je okoli 30, razen štirih, ki so bili v zvoniku. Še predno pa so borci bili obveščeni, kaj naj napravijo z ujetniki, so vse postrelili. Iz zvonika so štirje belogardisti še vedno streljali. Med njimi je bila tudi neka ženska, znana izdajalka. V tem pa so iz Rakeka poizkušali Nemci prodreti proti Grahovem z avtoblindo in pešadijo; za njimi je vozil tank. Šerčerjeva brigada jih je spustila v bližino 30 do 50 metrov, nato pa s protitankovskim topom uničila blindo in jih pognala proti Rakeku.

Belogardisti se v zvoniku niso hoteli predati. Topničarji so zato začeli rušiti zvonik. A še vedno so se belogardisti upirali. Zato smo zažgali cerkev. En belogardist je skočil z zvonika in se ubil, trije pa so zgoreli. Ob osmih zjutraj

je bila postojanka uničena. Preiskali smo vso vas, a nismo našli nikogar več. Pozneje smo zvedeli, da se je 7 belčkov skrilo v tehtnico za vozove.

XIV. divizija je nato odšla na Bloško planoto, kjer je ostala dan in noč, da smo se dobro odpočili. Potem smo se premaknili proti Rovtam z novo nalogo — napad na Velike Lašče.

BORBA ZA VELIKE LAŠČE

XIV. divizija se je skoncentrirala na predelu Rovt in čakala. Napad na Velike Lašče se je začel štiri dni po uničenju Grahovega.

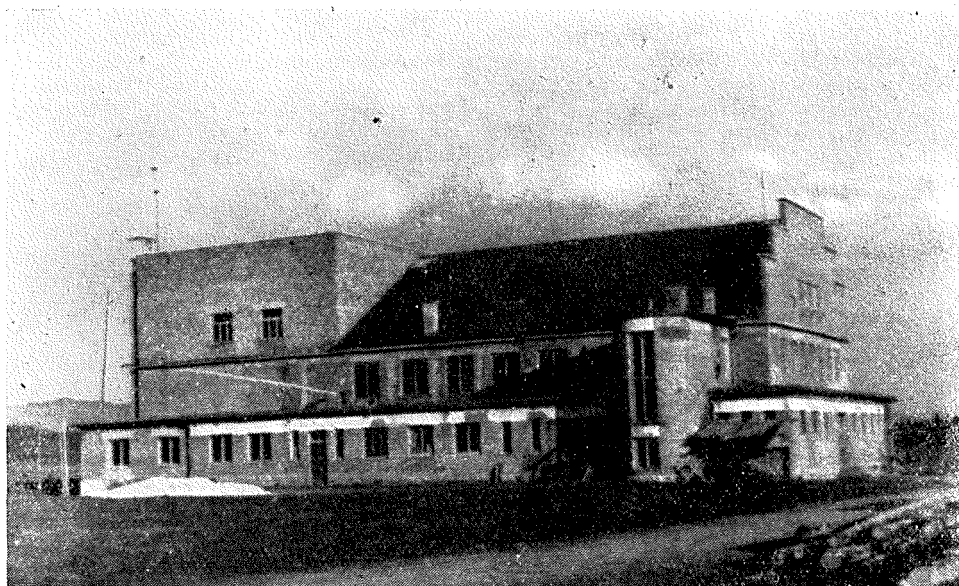
V postojanki v Velikih Laščah je bilo 270 belogardistov in 15 Nemcev. Tomšičeva je odšla z dvema bataljonoma na Turjak, Šerčerjevi in II. bataljonu Tomšičeve je bil poverjen napad na Vel. Lašče. 13. brigada pa je morala varovati in zapreti cesto proti Ribnici in Kočevju. Dva bataljona Tomšičeve brigade, ki sta odšla proti Turjaku, sta zasedla na manjši odpor belogardistične patrulje s Turjaka. Pognali smo jih proti Pijavi gorici, zasedli hribčke okrog Turjaka ter požgali ostali del hleva in graščine. Ko je štab brigade ogledoval grad in zlezel v prvo nadstropje, je nekdo medtem zažgal izhod iz gradu, da smo morali skočiti skozi okno iz prvega nadstropja.

Šerčerjeva brigada je skupaj s Tomšičevim bataljonom ob pravem času zasedla položaje in obkolila Velike Lašče. Borba za postojanko se je začela okrog desete ure zvečer. Ko je Tomšičev bataljon zasedel položaje in so se prve patrulje bližale hišam in vrtovom, so nas belogardisti že pričakovali. Zvedeli so namreč, da je odšla XIV. divizija proti Velikim Laščam. Ko je prišel vod Tomšičevega bataljona v bližino, se je ravno menjala belogardistična straža. Borci so polegali in tako slišali njihove znake. Vod se je nato vrnil v bataljon in to povedal komandantu bataljona. Efenka in Ris sta odločila, da gre bataljon v največji tišini v bližino, pred njim pa v koloni ena četa pred belogardistične bunkerje. In res! Četa je prišla do stražarja, ki jih je ustavil in zahteval znake. Ker so jih znali, jih je stražar pustil naprej. Ko so bili pri bunkerju, je četa napadla bunker in streljala po belogardistih. Vnela se je ostra borba, ker so belogardisti hoteli obdržati bunkerje. Ker jim to ni uspelo, so zbežali iz bunkerjev, borci pa za njimi. Bataljon, ki je hitel za borci, je zasedel prve hiše. Začeli so metati bombe. Na več krajih je v Vel. Laščah gorelo. Šerčerjeva brigada je z desnega in levega krila vdrla v vas. Okoli polnoči sta Šerčerjeva in Tomšičev bataljon zavzela že polovico vasi. Odpor je bil še okoli župnišča in cerkve, glavni del belogardistov pa se je zbral v šoli nasproti cerkvi. Ko so naši okoli druge ure ponoči znova jurišali, so se že približali šoli in sodišču. To je belogardiste zmedlo. Do jutra smo postojanko v Velikih Laščah likvidirali. Zažgali smo sodišče, župnišče in šolo. V jutranjih urah je ostalo le v goreči šoli še nekaj živih. Okrog devete ure zjutraj je bila postojanka likvidirana.

Iz postojanke je pobegnilo okrog 30 belogardistov mimo postaje proti Dobremu polju. Nekaj so jih ujele patrulje Tomšičeve brigade, nekaj jih je padlo. Belogardisti in Nemci so imeli v Velikih Laščah precej hrane, opreme in orožja. Naši so odvažali ves dan material proti Robu in Mokrcu. Vsega materiala je bilo okrog 40 vozov in še vsak borec je nosil na hrbtu kolikor je mogel. Šerčerjeva je imela v tej borbi 3 mrtve in 8 ranjencev, bataljon Tomšičeve 2 mrtva in 3 ranjene.

PROTI KOČEVJU

Tomšičeva brigada se je zbrala blizu Turjaka in Roba, Šerčerjeva je odšla proti Sv. Gregorju in Sodražici, 13. brigada pa je ostala na istem sektorju, da je varovala cesto iz Ribnice proti Ljubljani.

V Kočevju, v Šeškovem domu, je bil 1. oktobra 1943. leta zbor odposlancev slovenskega naroda. Zbora se je udeležila tudi delegacija iz Ljubljane s tovarišem Vladom Krivicem na čelu. Navzoči so se živo spominjali Ljubljane in njenega deleža k borbi, ob koncu pa je zbor poslal Ljubljani poseben pozdrav. Na sliki: Šeškov dom v Kočevju

Drugi večer so štabi brigad dobili nove naloge. Šerčerjeva se je pomaknila mimo Sodražice pod Travno goro in čez Rakitnico na Grčarice v Livold. Tako je iz te strani obkolila Kočevje. 13. brigada se je premaknila proti Stari cerkvi, s čemer je zaprla pot proti Ribnici, Tomšičeva brigada pa se je pomaknila mimo Ribnice in Rakitnice v Klinjo vas, severno do Kočevja. XIV. divizija je imela nalogo napasti Kočevje. Pot proti Kočevju je na Turjaku branila XV. divizija s Cankarjevo. Štab XIV. divizije se je premestil k štabu Tomšičeve v Klinjo vas. Prišel je tudi komandant Glavnega štaba, Stane Rozman. 13. brigada je morala napasti železniško postajo v Kočevju in od tod prodirati v mesto proti Rinži, Tomšičeva prodrati iz Klinje vasi proti rudniku in v Kočevje, Šerčerjeva pa iz Livolda proti gradu v Kočevje.

Brigade so v taki razvrstitvi začele napadati. Sodelovala je tudi artilerijska brigada. Napad se je začel v večernih urah. V Kočevju je bilo okoli 100 Nemcev in 250 belogardistov. Imeli so precej težkega orožja. Prvo noč se je Šerčerjeva prebila do Dijaškega doma. 13. brigadi je bilo težje, ker so se na postaji Nemci in belogardisti utrdili v italijanskih bunkerjih. Tomšičeva je po štirih urah zasedla rudnik, čeprav so se Nemci močno upirali. Pred rudnikom je Tomšičeva izgubila dva borca.

Zjutraj se je borba nadaljevala. S topovi smo razbili bunkerje pri kolodvoru, da ga je z jurišem zavzela 13. brigada. Pri kolodvoru je imel sovražnik 15 mrtvih. Ostali so odšli v središče mesta. Ko je bila postaja osvobojena, se je tretji bataljon združil s 13. brigado pri kolodvoru ter začel znova napadati tovarno ob Rinži. Ker je za Nemce postajal položaj kritičen, so po radiu zahtevali pomoč, katero so tudi dobili iz Postojne. Prvi dan je poizkušala Tomšičeva — po zavzetju rudnika — napadati pri prvih hišah ob pokopališču. Uspeha ni bilo, ker so čistino Nemci in belogardisti kontrolirali iz zvonika in bunkerjev. Borci II. bataljona so zato protitankovski top rinili po cesti, da bi razbili belogardistična mitraljezka gnezda in prišli do prvih hiš. Proti večeru se je II. bataljon prebil v bližino pokopališča, a so ga Nemci in belogardisti odbili. Šele ponoči je brigada

zasedla pokopališče in do jutra napredovala do Rinže, kjer je vzpostavila zvezo s Šerčerjevo, ki je bila že blizu gradu. Na njenem desnem krilu so okrog Dijaškega doma še vedno trajale borbe. Nemci in belogardisti so začeli bežati v grad. Šerčerjeva je do dvanajste ure zasedla poslopja okrog gradu, drugi bataljon Tomšičeve pa se je prevrgel preko Rinže k Šerčerjevi in zasedel položaje poleg gradu. Okoli dvanajste ure sta prileteli dve nemški letali, ki sta mitraljirali nad Kočevjem in bombardirali, a vendar brez večjega uspeha. Prvi poizkus 13. brigade, priti preko Rinže v mesto, se je ponesrečil, ker so imeli Nemci in belogardisti obrambno črto ob vodi. Borbe 13. brigade za postajo in za Rinžo so trajale dve noči in en dan. Drugega dne je prišel na položaje komandant Stane Rozman, ki je ugotovil, da potekajo borbe prepočasi. (Se nadaljuje)

POSVETOVANJE O DELU ORGANIZACIJ ZVEZE BORCEV

Prejšnji mesec je bilo v Beogradu pri Centralnem odboru ZB posvetovanje s tajniki republiških Glavnih odborov Zveze borcev. Predstavniki republiških odborov so poročali o aktivnosti in delu organizacij v svojih republikah. Najpomembnejša akcija, ki je bila v vseh republikah dobro izpolnjena, je bilo množično sodelovanje članov Zveze borcev pri proslavah za dneve vstaj. V okviru proslav za 10 letnico ljudske revolucije so v vseh republikah odkrivali spomenike padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja in spominske plošče.

Posebno so na posvetovanju razpravljali o odnosu organizacij v zvezi z izvenarmadno vzgojo ljudstva. Z namenom, da se izvenarmadna vzgoja ljudstva še bolj poživí. V razgovoru so obravnavali končno tudi delo organizacij ZB po ukinutvi plačanih nameščencev. Vsi zastopniki so bili mnenja, da je ZB v vseh republikah pridobila v zadnjem letu še številne člane, vendar pa še ne vseh. Prav to, vključevanje v članstvo Zveze borcev vseh tistih ljudi, ki imajo za to pogoje, je treba znatno pospešiti.

11 OKTOBR

PRAZNIK MAKEDONIJE

Dva večja narodna praznika slave Makedonci: spomin na junaško ilindensko vstajo 2. avgusta 1903. in 11. oktober 1941. leta — dan vstaje. Oba dneva sta važna v organiziranem revolucionarnem gibanju od leta 1893 dalje. Med tem gibanjem so se Makedonci bojevali proti turškim tlačiteljem ter proti bolgarskim, srbskim in grškim šovinistom in zavojevalcem. V tej dolgi dobi so bili nešteti boji brez upanja na zmago. Komaj 11. oktobra 1941. leta, ko so Makedonci zgrabili za orožje, so bili svesti zmage in uresničenja svojih zahtev, za katere so umirali že junaki ilindenske vstaje.

Borba, ki so jo začeli Makedonci pred desetimi leti skupaj z ostalimi jugoslovanskimi narodi, ni bila brez uspeha. To pa predvsem zato, ker so Makedonci že v začetku spoznali, da Komunistična partija Jugoslavije, ki je vodila upor v Jugoslaviji priznava vsem jugoslovanskim narodom enake pravice. Obratno pa je tedaj bolgarska delavska partija izvajala hegemonistični pritisk na Makedonijo in je imela oportunistično naziranje. Ko je borba za osvoboditev začela, je bila nacionalna pripadnost makedonskega naroda popolnoma rešena. In prvič se je v zgodovini uveljavilo načelo: »Makedonijo — Makedoncem!«

Prve akcije upora so razna povelja, manifest, razglasi, ilegalna literatura in drugo, a vse to v makedonščini, kar je najbolj pomagalo h krepitvi narodne zavesti makedonskega naroda. Udeleženci NOB iz Makedonije pa so se zavedali, da se ne bojujejo samo proti uničenju fašizma, proti okupatorjem in domačim izdajalcem, temveč tudi za ustanovitev makedonske narodne države v okviru Jugoslavije.

V novembru 1943. leta je bila ustanovljena prva makedonska brigada. Konec avgusta 1944. leta je imela osvobodilna vojska Makedonije že 10 brigad in eno divizijo.

Med borbo pri Pčeliču: bolničarka Slavica obvezuje ranjenega tovariša — Makedonca

naslednji mesec pa že 5 divizij. Ko je prišla v Makedonijo sovjetska vojska, je bila makedonska vojska popolnoma organizirana. Ta dejstva, poleg tega pa še ona, da bolgarska vojska ni preprečila umik Nemcev, temveč je razoroževala Nemce makedonska osvobodilna vojska, seveda danes sovjetski in bolgarski šovinisti potvarjajo! Nikjer pa seveda ne morejo prikriti resnice, da se je makedonski narod sam osvobodil ter ustanovil prvo samostojno državo v okviru socialistične Jugoslavije! To pa je bilo doseženo tudi zato, ker so voditelji vstaje vseh jugoslovanskih narodov že od nekdaj priznavali Makedoncem vse nacionalne pravice.

Desetletnico vstaje v Makedoniji je makedonski narod letos svečano proslavil. Prezidij Ljudske skupščine FLRJ je ob makedonskem prazniku odlikoval z redom narodnega heroja štiri Makedonce, ki so se na ozemlju Makedonije v NOB zlasti izkazali, štiri padle tovariše pa je proglasil za heroje.

KONGRES MIRU IN MEDNARODNEGA SODELOVANJA

Na Kongresu za mir in mednarodno sodelovanje, ki je bil sklican na iniciativo Nacionalnega komiteja za ohranitev miru Jugoslavije, in se je vršil od 23. do 27. oktobra v Zagrebu, je sodelovalo okoli 200 delegatov iz mnogih držav. Kongresu so prisostvovali znanstveniki, književniki, novinarji, politiki, vzgojitelji, pravniki, zastopniki raznih društev in verskih organizacij, ki so izmenjavali svoje misli, kako preprečiti novo vojno, kako zagotoviti človeštvu mir in kako še utrjevati mednarodno sodelovanje. Kongres pomeni veliko mednarodno manifestacijo in precejšen delež za ohranitev svetovnega miru.

Na zaključni seji so delegati sprejeli resolucijo, ki pravi, da je za ustvaritev, ohranitev in okrepitev miru potrebno spoštovati naslednja načela:

1. Spoštovanje neodvisnosti in suverenih pravic držav ter popolnoma enake pravice v medsebojnih odnosih.

2. Vsak narod ima pravico do neodvisnosti in si lahko svobodno izbere svoj gospodarski, politični in socialni ustroj. Pri tem mora upoštevati medsebojno odvisnost in duh mednarodnega sodelovanja v smislu načel ustanovne listine OZN.

3. Kongres odločno obsoja vsa agresivna dejanja, uporabo sile, gospodarski pritisk, grožnje in razlikovanja v mednarodnih odnosih ter vsa dejanja, ki vodijo k tuji nadvladi.

4. Kongres priporoča, naj se Organizacija združenih narodov tako izpopolni, da bo postala učinkovitejše orodje za reševanje vseh mednarodnih sporov ter za utrjevanje medsebojne varnosti. Nadalje priporoča utrjevanje duha in načel ustanovne listine Združenih narodov ter sprejem v članstvo OZN vseh držav sveta, razen režimov, ki so prišli na oblast z vojaško pomočjo sil osi in ki so jih Združeni narodi že večkrat obsodili.

5. Kolonialno vprašanje je treba rešiti v duhu pravičnosti in priznati vsem narodom pravico do samoodločbe, ker je vsaka rešitev tega problema v smeri nacionalne neodvisnosti pridobitev za mir in mednarodno sodelovanje.

6. Treba je izkoristiti vsako možnost za rešitev mednarodnih težav s pogajanjem. Toda velike sile naj ne rešujejo vprašanj, ki se tičejo drugih držav, brez udeležbe le-teh.

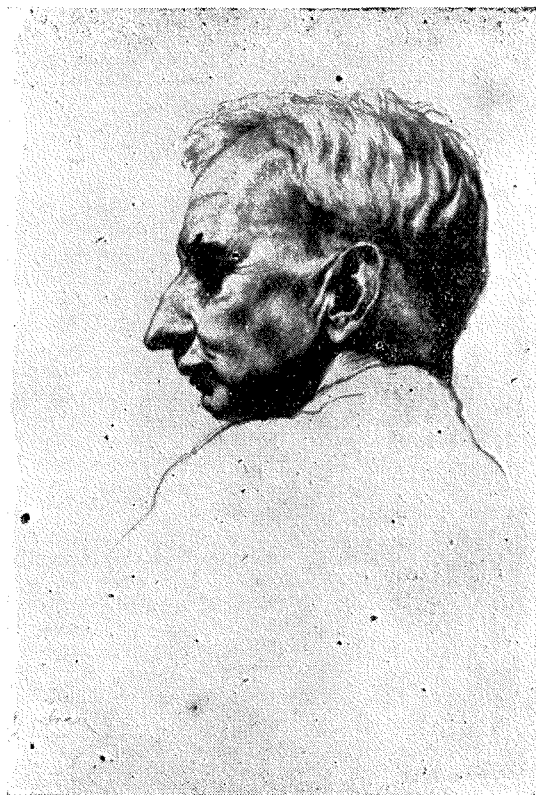
7. Bolj srečni člani mednarodne skupnosti naj pomagajo zaostalim državam. Pomoč naj dajo brez kakršnihkoli pogojev, razen teh, da bodo to pomoč uporabili za blaginjo tistega naroda in za pospešitev njegovega gospodarskega, socialnega in kulturnega razvoja.

8. V vseh delih sveta je treba zagotoviti spoštovanje človeških pravic in osnovnih svoboščin, pravico do dela in socialne varnosti. Vsaki nacionalni skupini v večnarodni državi je treba zagotoviti pravico in dati možnost za gospodarski, socialni in politični razvoj.

9. Stalno in odločno si je treba prizadevati, da se doseže uravnoteženo razoroževanje. Končni cilj ostaja še vedno splošna in popolna razorožitev, za kar pa je potrebna ponovna vzpostavitev zaupanja med državami.

10. Pospešiti je treba razvoj kulturnih odnosov med narodi zaradi boljšega medsebojnega in mednarodnega sodelovanja, ki bo slonel na spoštovanju različnih narodnih kultur in na vedno večji izmenjavi kulturne dediščine z izmenjavanjem oseb, informacij in sredstev za učenje. Zagotoviti je treba pravico do svobode misli in vere, pravico do popolne svobode govora v okviru zakona in pravico za vsakogar, da se okorišča z vsemi materialnimi in duševnimi sredstvi za izpopolnjevanje svojega znanja.

Kongresa za mir v Zagrebu se je udeležil tudi major William Jones iz Kanade, ki ga poznajo tisoči slovenskih partizanov iz NOB, ko je bil vodja angleške misije pri Glavnem štabu NOV in PO Slovenije. Na kongresu je major Jones opisal svoje spomine iz vojne, ko je bil med NOB v Jugoslaviji. Maja 1943. leta se je spustil na osvobodeno ozemlje v Jugoslaviji. Rekel je, da je našel v Jugoslaviji močno in odločno ljudstvo v borbi za osvoboditev. Jones poudarja, da temelji enotnost jugoslovanskih narodov na vzajemni ljubezni in želji za mirom. V prihodnji številki bomo priobčili razgovor z majorjem Jonesom.

Božidar Jakac: major William Jones

PRAVA KNJIGA O PARTIZANIH

(Dobrica Ćosić: »Daleko je sunce«)

Po vojni je bilo že dokaj napisanega o partizanih. Izšlo je nekaj spominov raznih partizanskih borcev, ki so skušali čimbolj resnicoljubno opisati dogajanja, katerim so bili sami priče. Našli so se kritiki, ki so v takih delih iskali predvsem literarnih lepot. In ker je teh, razumljivo, bilo malo, so se zadovoljevali s prizanesljivimi ugotovitvami, da imajo ti preprosto pisani spomini nekakšne dokaj dobre reporterske prijeme, da jim pa do dobrega literarnega dela še marsikaj manjka. Pameten človek ne bo zahteval od vsakega partizana, ki pripoveduje, ali celo zapiše svoje spomine, posebne umetniške žilice. Vsakdo pa bo pričakoval verodostojnost pripovedovanja. Saj je bilo tudi nekaj romantike v osvobodilni borbi. Nekateri so v partizanih tudi iskali romantiko (septembra 1943), a trda resničnost je kaj kmalu romantične ljudi seznanila s težko vsakdanjo borbo, z napornimi pohodi, z vsakovrstnim pomanjkanjem, z blatom in snegom. Spomini naših partizanov so zaradi tega raje redkobesedno pripovedovanje o tej težji strani partizanstva. kot pa romantika z literarnimi kvalitetami. To so dokumenti živih ljudi, ki nosijo v sebi resničnost, kakor so jo posamezniki doživljali. Takšni so lahko gradivo za leposlovno obdelavo partizanske dobe.

Poleg spominov so po vojni napisali nekaj del o partizanstvu tudi ljudje s pisateljskim imenom. Izšle so črtice, novele in povesti. Za razliko od preprostih partizanskih spominov so ta leposlovna dela imela nekatere literarne

kvalitete, vsaj z oblikovne strani, toda skoraj brez izjeme smo bili bralci pri vseh v nekakšni zadregi, ko smo tako knjigo odložili. Nekaj je manjkalo. Bilo je vse nekako slabokrvno. Junaki, ki so nastopali, so bili kakor iz papirja izstriženi. Njihovo obnašanje in govorjenje je nenaravno, napihnjeno. Dogodki skonstruirani, kar videlo se je, da so nastali v pisateljevem črnilniku. Skratka: težko je reči za katerokoli literarno delo o partizanstvu, da je bilo živo, resnično in doživeto (ali vsaj vživeto) napisano.

Po vojni smo se često vpraševali, kaj je z našim pisateljskim rodом, da ne zajame iz globoke epske snovi naše revolucije, da si ne ogleda ljudi, dobrih in slabih, da ne najde v tisočerihih doživetih romanih nekaj, kar bi bilo vredno napisati. Pred vojno so nastala mnoga lepa dela, ki so obravnavala vprašanja, še zdaleč ne tako epsko zanimiva, kakor jih je doživljalo naše ljudstvo v času osvobodilne vojne. Dostikrat smo ob branju »Tihega Dona« mislili na tisoče naših ljudi in njihova doživetja prav tako vredna peresa najboljšega pisatelja. Snovi dovolj, preobilo — toda pisatelj ni bilo, ki bi se vanjo vtopili.

Kje so vzroki? Po vojni smo slišali že več opravičil od tistih, ki so nas razočarali s tem, da niso nič ali pa slabo pisali. Razvila se je teorija o tem, da je treba do velikih zgodovinskih dogodkov osvobodilne borbe dobiti primerno distanco (po naše bi se morda reklo oddaljenost). Treba se je torej nekako strezniti, si umiriti in urediti pogled na

doživeto dobo ter se ji nato približati s potrebno solidnostjo in temeljitostjo. Drugi so se spet zadovoljili s tem, da so (nekolikanj bržkone pod vplivom povojne sovjetske literature) vrgli na papir nekaj suhoparnih in neverodostojnih junakov, obremenjenih z vsemi najlepšimi lastnostmi — proti njim pa spet papirnate črno naslikane hudobe, najsi so že bili okupatorji, belogardisti ali reakcionarji. To jim je zadostovalo za »partizansko« povest. Niso pomislili, da je jalova taka umetnost, ki zamuja živo resnično življenje in ustvarja svojega, skonstruiranega in zaradi tega nujno papirnatega.

Dosti se je govorilo o potrebi doživetosti in vživetosti v snov, ki jo pisatelj hoče obravnavati. Marsikateri povojni »partizanski« pisatelj je imel priložnost, da je osebno doživljal dramatično osvobodilno borbo. Doživljali so jo tudi tisti, ki niso bili v partizanih, seveda z drugega kota. Nihče v času vojne ni mogel kakor noč vtakniti kljuna v pesek in miže prezreti velika dogajanja na slovenski zemlji. Pogojev za doživetost snovi torej nikomur ne more manjkati! Ali ne bi bilo mikavno napisati roman o ljubljanskem študentku, ki so ga vrgli iz šole, je nato doživel internacijo in končno prišel k partizanom? Ali pa tragedijo suhoparnega belogardista, lahkoverneža, ki ga farovška propaganda požene med izdajalce in konča nekje v samotnem grobu ali pa v brezupnem izgnanstvu? Ali ne bi bila zanimiva zgodba o opreznem sredincu, ki ga muhavost usode proti vsemu pričakovanju posadi nekam v Dachau in tam konča? Ali ne bi bila dvakrat tragična smrtna ura tega človeka, ki ne ve, zakaj poginja? Tako bi lahko naštevali snov za snovjo. Za vsakim oglom lahko srečamo priče takih zanimivih človeških usod. Toda treba jih je videti, se vživeti vanje — in pisateljska peresa ne bodo več v zadregi.

Drugo je seveda izbrano snov literarno dobro obdelati. Takih mojstrov žal ni veliko. Brali smo delca raznih piscev (besedo pisatelj je treba s spoštljivostjo uporabljati), ki so se lotili zanimivih snovi, in bi jih lahko obdelali v dobre povesti ali celo romane. Rodili so pa suhoparno in dolgočasno branje, ki ga za nobeno ceno ne bi hotel ponovno vzeti v roke. Ustvarili so neresnične ljudi, papirnate lutke ali pa zoprne karikature.

Dobro pisana povest ali roman ne more biti dolgočasna. Bralcu mora plastično postaviti pred oči dogajanja ljudi, kakršni so bili v resnici — saj epsko dogajanje partizanske dobe presega po svojem bogastvu vse, kar je doslej naš narod doživel. Tu ni treba ničesar konstruirati in umetno kombinirati — treba je le res dobrih, če ne genialnih pisateljev, ki naj iz velike snovi zajemajo ter jo prav tako pestro, dramatično in resnično, kakor se je dogajala, presadijo v knjige. Pristna povezanost z resničnostjo je najbrž največji pogoj za uspeh literarnega dela, ki hoče obravnavati dobo osvobodilne borbe.

Pravzaprav sem hotel napisati poročilo o knjigi »Daleko je sunce«, mladega srbskega pisatelja Dobrice Ćosića, katere branje me je silno prevzelo. »To je prava knjiga o partizanih,« je bil moj glavni vtis, ko sem jo prebral.

Ne mislim razglabljaliti o morebitnih literarnih pomanjkljivostih tega dela. Za tako ocenjevanje so drugi ljudje, ki te stvari globlje razumejo. Nekatere pripombe o tem smo že brali v srbskih listih. Toda nobena formalistična pomanjkljivost ne more zasenčiti velike pripovedne sile Ćosićevega romana.

»Daleko je sunce« je roman partizanskega odreda. Dogaja se konec leta 1942 sredi Srbije. Vse se zgodi v dveh, treh tednih. Na planini Jastrebcu je obkoljen partizanski odred. Nemci, Bolgari in ljotičevci stiskajo obroč, da uničijo ta otok partizanstva sredi zasušene Srbije. Moštvo odreda so v glavnem domačini, kmetje izpod planine. S težavo doseže komisar sklep, da se odred razdeli na dva dela, ki naj se prebijeta iz obroča na drugo stran Morave, ki jo pa obvladujejo četniki. Prva polovica se prebije ter

začne uničevati četniška gnezda. Bori se skoraj dan za dnem, kljub temu njeno število narašča. Drugi skupini ne uspe preboj: vrne se na planino ter kopni dan za dnem. Nazadnje je skoraj do zadnjega uničena v vasi pod planino. Pet jih še ostane, toda pokazati hočejo, da partizani še niso uničeni. Napravijo uspešen napad v okrajno mesto in pričakajo na planini prvo četo, ki se vrača iz one strani Morave, številčno močna in izkušena v borbah. Odred je spet tu, močnejši kot poprej.

To je zunanji okvir zgodbe, v katerem so nanizane usode mnogih ljudi, partizanov, kmetov, četnikov. Tu je komandant Učo, podeželjski učitelj, dober vojak, toda vidi samo neposredno nalogo. Potem namestnik komandanta Gvozden, napreden kmet izpod planine, ki se upre odhodu odreda s svojega terena in postane v najusodnejšem trenutku razbijač ter ga mora partizansko sodišče obsoditi na smrt. Komisar Pavle je bivši študent, vdan Partiji, bolj premišljen kot čustven, toda nekoliko sektaški. V povesti se nizajo podobe številnih partizanov v vsej človeški obsežnosti. To so ljudje z dobrimi in slabimi lastnostmi, junaki in paničarji, tu srečamo drznega gizdavega kurirja, partizansko mamico, osamelo partizansko ženo, ki svojo zvestobo poplača s smrtjo v četniškem štabu, ciničnega četniškega komandanta, intelektualca, ki ve, za kaj se bori ter ostane neuklonljiv do smrti, tu srečamo angleškega zveznega oficirja v razbitem četniškem štabu. Razen teh stopijo pred nas žive podobe preganjane kmečke množice, ki jih koljejo okupatorji, zapuščeni otroci, ranjenci. Otrpli prebiramo opise strašnega trpljenja. In potem vloga Partije v odredu! Nobenih pridigarških besed, pač pa mučno odločanje v najtežjih urah.

Lahko bi rekel, da se knjiga bere kot napet roman. Toda saj to je roman z vso svojo dinamiko in predvsem z resničnostjo! Tu nič ne vprašuješ, ali se je vse to res prav tako godilo, ali so res živeli prav ti in ti partizani. To ni več važno. Za trdno pa veš, da so se take reči godile, da so bili partizani, kakor stojijo pred teboj, v resnici. Bili so pri nas, v Bosni in Srbiji in vsepovsod. To niso papirnate figure, ampak resnični ljudje.

Galerija partizanskih portretov, ki jih vidiš v njihovem življenju, v borbi, na begu, v pogumu in obupu, v srdu in ljubezni, v dvomih in zaupanju. Nič teatralnosti in napihnjenosti, ampak gola preprostost borcev za svobodo. In kljub temu veje iz knjige nezlomljiv optimizem, pogum do kraja, čeprav je videti, da je vse zgubljeno. Čeprav si mora včasih komisar izmišljati vesti o ruskih zmagah takrat, ko jih še ni bilo, vse to ne moti. Večina vztraja, četudi je za malodušje več ko dovolj povoda.

Pred teboj se vrstijo nepozabni prizori, ki zgrabijo za srce. Smrt razbijača Gvozdena, ki hrabro umre; Bolgari, ki z bajoneti pribijajo deklico na steno, da bi jim izdala, kje so starši; komandant Vuk, ki pokopava svojo ženo, ubito v zavzetem četniškem štabu. Vse te strašne reči doživljajo ljudje v kratkem razdobju sovražne ofenzive. Toda vse to jih ne zlomi. Na koncu so spet na svojem terenu, na Jastrebcu. Tu je zgodbe konec. Nič se ne vprašaš, kaj je bilo potem, vsa naslednja leta do osvoboditve. Najbrž še mnogo borbe in tragedij — toda niti malo ne podvomiš, če so vzdržali. Kako ne bi, saj jih po tako težki preizkušnji nič več ne more uničiti.

Čeprav je to zgodba osamljenega partizanskega odreda, je živa podoba vsega našega partizanstva.

Ko knjigo prebereš, se ti bodo porodile najbrž podobne misli o krizi naše književnosti o partizanih, kakor sem jih naštel zgoraj. Oddahnil sem se, ko sem videl, da je mogoče o partizanstvu živo in resnično pisati in da zadrega, v kateri živimo, ni kriza snovi, ampak kriza pisateljev.

Koristno delo bi napravila založba, ki bi knjigo »Daleko je sunce« izdala v slovenščini. Pozdravili bi jo predvsem vsi partizani.

Tone Fajfar

INTERMEZZI

BOGOMIR MAGAJNA

Gotovo ste spoznali, da pomenijo intermezzi majhne dogodke med velikim dogajanjem. Te intermezze bi lahko imenovali: partizanske drobtinice...

*

Marsikdo izmed vas se spominja tistega mesteca samih barak, ki je ležalo skrito v gozdu za Lokvo, kjer je bival nekaj časa Glavni štab NOV in POS. Gotovo ve za tisto mesto stotine kurirjev, ki so prihajali vanj z vseh strani Slovenije. Tam je kipel delo noč in dan, naprej in naprej; tja so prihajale niti vseh enot in od tam so peljale niti nazaj k vsem enotam, tja so prihajali člani zavezniških misij, kurirji s Hrvaškega, tudi od Titovega štaba. Velik roman bi moral napisati tisti, ki bi hotel opisati vse življenje in vrvenje v štabu. Tudi jaz kot zdravnik ali pa moja bolničarka Marija ali pa oba skupaj sva morala v štab marsikdaj, podnevi in ponoči. Tisto popoldne pa sem prišel v štab sam, da bi nudil pomoč Kilibardi, ki si je poškodoval nogo.

Že pri prvi baraki me je prestregel Avšič z dobrovoljnimi in nekam skrivnostnim obrazom. Odpeljal me je v barako in me posadil za mizo: »Veš, danes smo dobili salamo, pravo pristno salamo, pa boš malo poskusil.«

»Salama? Kje so tisti časi, ko sem jo zadnjič imel pred seboj na krožniku!«

Jaka je ukazal kurirju in koj je bil na mizi poln krožnik salame, poleg krožnika steklenica žganja, poleg steklenice dva kozarčka. Jaka je natočil; pil sem in jedel in vmes sva kramljala o raznih zanimivih stvareh.

»Dovoli,« sem rekel končno, »da zavijem polovico salame v papir in jo ponesem Mariji.« Pri-

srčno sem se poslovil. — Komaj sem napravil nekaj korakov po hodniku, sem naletel na Jana. Tudi ta se je skrivnostno prijazno nasmehnil in me odpeljal v svojo sobo: »Veš, danes smo dobili pravo pristno salamo, pa je prav, če jo tudi ti nekoliko poskusiš.« — Tako je bil prijazen Jan, da sem se bal užaliti ga, če bi mu povedal, da sem jedel salamo že pri Avšiču. Pojedel sem torej polovico krožnika in popil nekaj kozarčkov žganja, polovico salame pa sem zavil v papir.

»Kam misliš nesti tisto?«

»Bolničarki Mariji, Jan!« In Jan je pritrdjevalno pokimal. Komaj sem nekaj časa potem začel previjati nogo Kilibardi, je ta zaklical kurirju: »Donesi doktoru rakiju i salamu. Znaš, družo, danes smo dobili salamo, da bi je bil sam vrag veseo.« — Kurirju Djokiču, s katerim sva bila dobra prijatelja, se je ves obraz smejal, ko je postavil salamo in žganje na mizo.

»Moraš nešto da uzmeš sobom i za Mariju! Razveselit će se ona, naša Marija.«

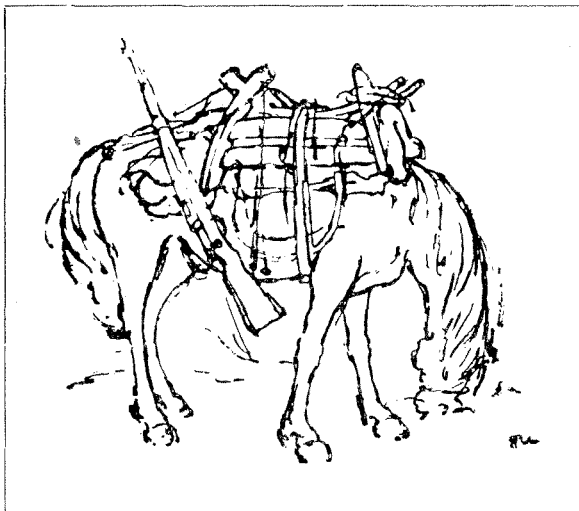
»Pa da,« sem odgovoril, zavil polovico salame v papir ter spravil v torbo.

Poti med barakami so bile strme, ilovnatoblatne in tiste hipe sem stopal med njimi s skrajno previdnostjo ter včasih nekoliko zakrilil z rokami. Tako sem skoraj objel tovariša Pečka, — saj ga poznate, — ki je pravkar stopil izza barake. Ko me je zagledal, so mu brki kar zadrželi od veselja navzgor. Za roko me je zagrabil in me odvedel v svoj prostorček: »Veš, danes smo dobili pravo pristno salamo, da bi jo rad jedel sam hudič. Pa boš malo poskusil in vzel nekaj s seboj za Marijo, pa par »štamperlov« boš spil. Fin tropinovec, ti rečem.«

V žalost bi ga spravil, če bi mu povedal, da sem pil in jedel že pri Kilibardi. Pojedel sem pol krožnika salame, polovico spravil v torbo, popil nekaj »štamperlov« in odkuril kar se da hitro iz štaba, kajti barak je bilo še dosti. Na cesti mi je prijezdil nasproti zvezni oficir Bor, pristavil konja in mi veselo zaklical: »Da zagotovo prideš zvečer z Marijo na Pako. Veš, dobili smo izvrstno salamo in tudi tropinovec bo nekaj. Prideš?«

»Pridem!«

Ko sem prikorakal, kot sem vedel in znal, po klancu v Petrovo vas, so me čakali pred vratmi ambulante bolničarka Marija, orjaški bolničar Jumbo in stari bolničar, dobričina Brko: »Veš,« mi je zaklicala Marija nasproti, »da je vsa brigada dobila salame, prave fine salame in najlepši kos smo prihranili zate.«

Tovariš je bil major, jaz pa samo kapetan. Tisti dan sem se vračal iz centra glavnega štaba že tretjič in sem bil pošteno utrujen. Komaj sem stopil iz zadnje barake v blato, globoko za pet, je pridrvel tovariš nasproti na svojem lepem konju in se hipoma ustavil tik pred menoj. Pognal se je s konja in me zaprosil: »Tovariš kapetan, ali bi bil tako priazen in mi pridržal konja? Saj bom cpravil v štabu prej kot v četrte ure.«

»Pa da,« sem odgovoril ljubeznivo. Prijazno mi je pokimal in odšel po brežinici navzgor. Počakal sem, da je izginil skozi vrata, nakar sem se hitro pognal na konja, ga zaokrenil in ga nagnal potem v galop po poti skozi gozd in potem v dir po cesti tistih nekaj kilometrov in navzgor do hleva, kjer je prelepi konj stanoval. In sem rekel tovarišu, ki je imel konja v oskrbi ter strmel se-

daj name z odprtimi usti: »Ta konj je hudič. Major me je zaprosil tam pri štabu, naj ga malo popazim. Poizkusiti sem hotel, kako kaj konj nosi, pa se je okrenil in jo ucvril nazaj, da bi ga ne zastavil sam hudič. Kaj sem mogel proti temu? Morda bi hotel ti pojezditi majorju nasproti, za primer, če ima kaj nujnega.« Tudi konjarju se je zdelo, da ne kaže drugega in je odjezdil majorju nasproti. Srečal ga je, ko je pešalil po cesti. Major je konjarju zagotovil, da bo meni natanko preštel vsa rebra in kosti, čeprav mu je ta razložil, da je konj ušel nazaj domov z menoj na hrbtu. Ko pa sva se z majorjem srečala, se mi je brez besede prijazno nasmehnil. Morda je začel verjeti, da nisem res mogel ukrotiti konja, ali pa si je mislil, da je bolj pametno, če sam verjame v to.

IZ ŽIVLJENJA IN DELA NAŠIH ORGANIZACIJ

ZMAGOVALCI V ČETRTEM MESECU

V četrtem mesecu tekmovanja (od 22. septembra do 22. oktobra v počastitev desetletnice JA so zmagovalci: V prvi skupini: 1. podjetje »Kamnik«, 2. Železarna Guštanj, 3. Tovarna gumijastih izdelkov »Sava« v Kranju;

V drugi skupini: 1. Tekstilna tovarna Novo mesto, 2. Elektrokovina Maribor, 3. Tovarna obutve Ljubljana;

V tretji skupini: 1. sindikalna podružnica OLO Lendava, 2. sindikalna podružnica okrajnega magazina Ptuj, 3. sindikalna podružnica ministrstva za finance;

V četrth skupini: 1. Mestne organizacije Celje-mesto, 2. Krajevne organizacije v Bovcu, 3. Krajevne organizacije v Prevaljah.

Pohvaljeni pa so bili naslednji kolektivi oz. ustanove: »Beton« Celje, »Gradis« Vuzenica, Tovarna emajlirane posode Celje, Kopitarna Sevnica, obrtni delavci v Slovenj Gradcu, rudnik Laško, Triglavska tiskarna Ljubljana, Predilnica in tkalnica Maribor, kurilnica Maribor, postaja Celje, »Zlatorog« Maribor, hotel Union, Ljubljana, drž. posestvo Jesenkovo, Zadrudni sklad Ljubljana, Tobačna tovarna Ljubljana, »SAP« Ljubljana, PTT Celje, Mestna plinarna Maribor in Javna bolnica Murska Sobota.

V skupini društev in ostalih organizacij pa so v četrtem mesecu pohvaljeni: PLZ: rajon II. Ljubljana, Slovenska Bistrica in »Impol« v Slovenski Bistrici; gasilci: organizacije v Ljubljani, Kranju in Idriji; centri predvojaške vzgoje: v Tovarni emajlirane posode v Celju, v Železarni Štore in v rudniku Velenje; strelske organizacije: Okrajni strelski odbor

Murska Sobota, strelska družina Visoko in Kranj-okolica; fizkulturne organizacije: SD Ilirija, kegljaški klub »Beton« Celje, smučarski klub Jezersko in telovadno društvo Tržič; organizacije Ljudske tehnike: pomorsko-brodarsko društvo »Cveto Močnik« Ljubljana, fotoamatersko društvo v Dravogradu, aeroklub »Železničar« v Ljubljani, radioamatersko društvo Okoslavci (Radgona) in avtomoto društvo Maribor; vojaški vojni invalidi: Mestni odbor Maribor in okrajna odbora Sežana ter Slovenj Gradec; Rdeči križ: mestni odbor Maribor ter Okrajna odbora Kranj-okolica in Ptuj.

Imena zmagovalcev v posameznih skupinah v četrtem mesecu kažejo, da bo borba za prva mesta čedalje hujša. Tekmovanje v počastitev desetletnice JA zajema zlasti v zadnjih mesecih vse več tekmovalcev. Vse to pa potrjuje, da se tekmovalci ne bore samo za proizvodne uspehe, temveč tekmujejo tudi v izvenarmadni vzgoji ljudstva, s čemer tekmuje dobiva pravo vsebino.

OB DESETLETNICI NAPADA NA LOŽ

Letos meseca oktobra je poteklo deset let, odkar so partizani napadli italijansko postojanko v Ložu. Ob tej priliki — ob desetletnici napada na Lož — so v nedeljo, dne 21. oktobra priredili v Ložu večjo proslavo, katere so se udeležili številni partizani in predstavniki naše oblasti in Partije. O napadu na Lož so na tej proslavi govorili: Janez Hribar, polkovnik Milan Lah in Dragomir Benčič. Predstavniki množičnih organizacij, Zveze borcev in oblasti so nato položili 20 vencev na grobove padlih borcev. Zvečer so v Starem trgu imeli kulturno prireditev, katere se je udeležil tudi predsednik vlade LRS, tovariš Miha Marinko.

N A R O Č N I K E

revije »Borec« prosimo, da čimprej poravnajo zaostalo in letošnje naročnino. Ponovno sporočamo, da stanejo prve tri številke — vsaka po 15 dinarjev, od vključno 4 številke pa vsaka po 30 dinarjev. Revije ne vračajte, temveč plačajte izvod po 30 din! Naročnina je plačljiva vnaprej! Upoštevajte izterjevalne račune, ki ste jih prejeli, zlasti Okrajni in Krajevni odbori Zveze borcev! Plačujte naročnino po položnici, ali pa (predvsem iz Ljubljane!) v upravi revije »Borec«, Erjavčeva 16., Ljubljana.

Uprava revije

VODNIK TRATNIK

(Odlomek)

...Ob potoku je padlo nekaj strellov.

»Tako j umik, takoj zbor!« je kričal operativni oficir v sobi. »Kaj bodo rekli v bataljonu, če se bo četi kaj zgodilo?«

»Dovolj je tega čvekanja! Kaj se dereš ti, ki praviš, da si bataljonski operativni? Danes se požvižgam na vse tvoje šole in fortifikacije!« je zakričal vodnik Tratnik. »Jaz imam dolžnost komandirja čete, ker sem že od ustanovitve Šerčerjeve brigade v njej. In vem, kaj moram storiti! Če boš pa ti širil med borci nedisciplino, te bom dal zapreti!«

Nato se je vodnik Tratnik pokrtil s kapo in lopnil z roko po mizi, da se je stresla. »Ha, ti operativni! Če si tak paničar, da se hočeš takoj umakniti, ko pade nekaj strellov, ni čudno, da vas je nekda j vrag vzel v nekaj dneh. Četudi imaš kako zaupno nalogo, ti čete danes še ne dam iz rok. Raje se pustim ubiti, kakor pa da bi dal četo človeku, ki misli samo na umik. Meni je rečeno držati — in sprejel bom borbo. Dežurni, takoj zbor! De-setar Zvone naj gre k potoku! Hitro!«

Neznani operativni je strahoma zrl skozi okno. »Po vseh teoretičnih izkušnjah vem, da je nesmiselno sprejeti borbo v takem položaju, ker se niti ne ve, kakšna je sovražnikova moč in ker...«

»Stoj!« je zakričal vodnik Tratnik, »ali si bil v štirinajsti diviziji, a?«

»Ne, nisem bil, ker sem prišel v divizijo ob osvoboditvi Savinjske doline in sem bil doslej samo v eni borbi.«

»Poslušaj,« je dejal vodnik Tratnik, »lahko se vrneš, ker taki operativci ne bodo učili vodnika Tratnika. Vsaj zaenkrat še ne!«

Nato je vodnik Tratnik odhitel pred hišo, kjer je bila zbrana četa...

Priobčeni odlomek je iz črtice »Vodnik Tratnik«, ki bo v tem mesecu izšla hkrati s 26 drugimi novelami in črticami v posebni knjigi »Partizanske slike«, pisca Matveje Haceta. Knjiga obsega 274 strani in ima 12 ilustracij. To zanimivo knjigo, ki jo je izdal in založil Glavni odbor ZB NOV Slovenije, priporočamo vsem naročnikom. Naročila sprejemamo že sedaj, na naslov: Uprava revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva 16, poštni predal 195.

PRVI SPOMENIK V STIČNI

Konec septembra so v Stični na Dolenjskem odkrili spomenik 67 padlim v narodnoosvobodilni borbi. Slovesnosti se je med drugimi udeležilo tudi 67 svojcev padlih žrtev. Spomenik, katerega osnutek je napravil domačin Zupanc, je 7 metrov visok obelisk, v katerem so izklesana imena 67 žrtev. Med temi je tudi ime Jožeta Kovačiča, ki je bil član prvega stiškega okrožnega odbora in je maja 1942 padel blizu Janč v bojih z Nemci. Ta spomenik je prvi v Stični in prvi v grosupeljskem okraju.

»CRVENA ZVEZDA«

V Beogradu izhaja dvakrat mesečno časopis »Crvena zvezda«, glasilo Centralnega odbora Zveze borcev NOV Jugoslavije. Časopis je zelo zanimiv, tako vsebinsko, kakor po številnih fotografijah. Priporočamo ga vsem članom Zveze borcev, Celoletna naročnina znaša 230, polletna 115 dinarjev. Časopis naročajte na naslov: Administracija »Crvene zvezde«, Beograd, Kardeljeva 31 — za list »Crvenu zvezdu«.

SPOMENIK TALCEM V MARIBORU

Po načrtu inž. Jaroslava Černigoja, bodo v Mariboru postavili spomenik talcem, ki so jih streljali na dvorišču mariborskega sodišča od avgusta leta 1941 do marca 1943. Spomenik bo stal v Sodni ulici — ob zidu, kjer so okupatorji streljali talce. Dolg bo 14,70 in visok 5,20 metrov. Na spomeniku bodo vklesana imena ustrreljenih talcev.

Spomenik izdeluje iz temnosivega podpeškega kamna mariborsko kamnoseško podjetje. Računajo, da bo spomenik postavljen že letos. Stroški za graditev bodo znašali okrog dva milijona dinarjev.

NAŠE LJUDSTVO UPRAVIČENO PROTESTIRA

Ne samo na Primorskem, temveč po vsej Sloveniji prirejajo organizacije Zveze borcev protestna zborovanja. Kajti vse širša in najogabnejša šovinistična gonja italijanske vlade se ne zadovoljuje samo s klevetami in propagando proti naši državi, temveč je v zadnjem času posegla še po bolj podlem sredstvu! Pred sodišče so postavili skupino garibaldincev, ki so se borili proti fašizmu. In sedaj, ko se »proces« v Lucci zaključuje, pripravljajo novega — proti beneškim partizanom.

Prav to nesramno postavljanje borcev proti fašizmu na zatožno klop je povzročilo, da naši borci, člani Zveze borcev, prirejajo protestna zborovanja. Kajti iz teh procesov je razvidno, da prav za prav postavljajo na zatožno klop — vse hbrane partizanske borce Jugoslavije. Skratka, italijanska sodišča s tem zaslišujejo vse tiste, ki so se borili proti fašizmu.

Številna protestna zborovanja so imeli v zadnjih tednih zlasti na Primorskem. V Komnu na Krasu so najprej odkrili spomenik padlim borcem, nato pa so na zborovanju, ki ga je vodil podpredsednik Prezidija Ljudske skupščine Slovenije, Ivan Regent, odločno zavračali vse italijanske obsodbe borcev proti fašizmu in zahtevali, naj naša vlada ukrene vse, da le-teh ne bodo več preganjali. Na protestnem zborovanju v Dornbergu je govoril tovariš France Bevk. Podobna zborovanja so bila še v Novi Gorici, Anahovem, Kanalu, v Kopru, v Ljubljani, Kobaridu, Postojni, v Tolminu, Idriji, v Cerkljah ob Krki in drugje.

SPOMNILI SO SE PADLIH ŽRTEV

Na vseh mrtvih dan so se zbrali v Begunjah člani ZB in sorodniki umorjenih žrtev. Na velikem skupnem grobišču na vrtu poleg bivše kaznilnice, so prisostvovali spominski proslavi. Nekaj sto malih kamnitih ploščic z imeni talcev je bilo lepo okrašenih. Sredi pa so postavili velik bronast kip talca, delo kiparja Borisa Kalina. Velika slovesnost je bila tudi na skupnem grobišču nad 300 ustreljenih borcev v Dragi.

Tudi v Ljubljani je organizacija ZB priredila številne komemoracije v spomin padlih borcev, prav tako pa so se 1. novembra spomnili vseh padlih borcev za svobodo po vseh naših krajih.

VEZANI »BOREC« 1950

Obveščamo naročnike in bralce, da je izšla revija »Borec« za leto 1950 v vezani knjigi. Knjiga stane 250 din. Kdor to knjigo želi, naj sporoči na naslov: Uprava revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva 16, poštni predal 195. Opozorite na vezani letnik revije »Borec« vse člane ZB, prijatelje in znance.

Na strani 289, 2. kolona, 4. vrsta je pravilno: »...pangermansko, socialno ne ravno revolucionarno vodstvo...«, in na strani 290, 1. kolona, 6. vrsta je pravilno: »... (Lavričeva in Martinčičeva skupina) ni...«

TRGOVSKO PODJETJE Z ŽELEZNINO

»**ŽELEZNINA**«

LJUBLJANA, KNAFLJEVA 2

*

*sporoča trgovski mreži in ustanovam, da ima na zalogi veliko
izbiro železnine (vseh vrst železo, žičnike, gradbeno okovje, emaj-
lirano in pocinkano posodo in tako dalje), kemikalij in pohištva.
Posreduje nabavo gradbenega materiala - cement, opeko, apno.
Cena dnevna. Vsa naročila izvršuje točno in solidno*

Telefoni: Ravnateljstvo, komercialni in faktorni oddelek 20-08
knjigovodstvo in kalkulacija 28-21
prodajni oddelek in skladišče 37-41

U S N J E

SPECIALNA TRGOVINA Z USNJEM

C E L J E

PREŠERNOVA 19

Zaloga vseh vrst čevljarских, sedlarskih, torbarskih in tapetniških
potrebščin, kakor tudi vrvarskih izdelkov ter gonilnega jermenja

O b v e š č a

cenjene obrtnike, da smo zaradi prihodov jutranjih vlakov in avtobusov
v Celje pred 6. uro določili nov odpiralni čas, in sicer od 6. ure zjutraj
naprej, tako, da je vsakomur dana možnost nakupa

S p o r o č a m o

da imamo na zalogi veliko izbiro usnja, čevljarских,
sedlarskih, torbarskih in tapetniških potrebščin

ZA NAKUP SE PRIPOROČAMO

Postrežba kulturna in strokovna

GOSTINSTVO

I. RAJONA LJUBLJANA

**vas bo postreglo v svojih obratih
s toplimi in mrzlimi jedili in
s prvovrstnimi pijačami**

BIFE »JADRAN«, MIKLOŠIČEVA CESTA
GOSTILNA »ISTRA«, KOLODVORSKA ULICA
BIFE »SPLIT«, VIDOVDANSKA CESTA
BIFE »POŠTA«, ČOPOVA ULICA
OBRAT »SLAŠČICA«, ČOPOVA ULICA
OBRAT »ZAJTRKOVALNICA«, ČOPOVA ULICA
GOSTILNA »AMERIKANEC«, FLORJANSKA ULICA
GOSTILNA »DOLENJC«, DOLENJSKA CESTA
GOSTILNA »KRIM«, DOLENJSKA CESTA
GOSTILNA »PRI TINČKU«, HRASTJE

in v zakupnih gostiščih

BIFE »EKSPRES«, MASARYKOVA CESTA
BIFE »RESLJEV HRAM«, SLOMŠKOVA ULICA
GOSTILNA »BELOKRANJC«, FLORJANSKA ULICA
GOSTILNA »DALMACIJA«, SV. PETRA CESTA
GOSTILNA »BOBENČEK«, SV. PETRA CESTA
BIFE »PRI ANGELCI«, GRUBARJEVO NABREŽJE
GOSTILNA »ZA GRADOM«, STRELIŠKA ULICA
GOSTILNA »ZA VODO«, KONGRESNI TRG
GOSTILNA »PUTNIK«, DOLENJSKA CESTA
BIFE »POD GRADOM«, VODNIKOV TRG
BIFE »RAKAR«, SV. PETRA CESTA
GOSTILNA »JESIH«, RUDNIK
BIFE »PRI VITEZU«, BREG

LETNIK III.

ŠTEV. 12.

Dolac

1 9 5 1

BOREC

GLASILO GLAVNEGA ODBORA ZVEZE BORCEV NARODNO-SVOBODILNE VOJNE SLOVENIJE

Letnik III

December

Štev. 12

Urejuje uredniški odbor

Rokopise je pošiljati: Uredništvo revije »Borec« Ljubljana, Erjavčeva ul. 16,
poštni predal 195

VSEBINA :

DESET LET JUGOSLOVANSKE ARMAJE
PRED DESETIMI LETI...
Major Stane Škrabar-Braškar — PRVI SLOVENSKI PROLETARSKI ENOTI
KOMANDANTU STANETU
Jaka Avšič — SPOMINI NA IX. KORPUS
SKUPŠČINA MEDNARODNE ZVEZE BIVŠIH BOJEVNIKOV
Milan Filipčič — MAJOR JONES, NA SVIDENJE!
Stanko Semič-Daki — SPOMINI NARODNEGA HEROJA
Lojze Avsenak — »ZA LAS JE MANJKALO«
Janez Vipotnik — REKVIZICIJA
France Filipič — PRVA ŽRTEV
NOV SLOVENSKI DOKUMENTARNI FILM
IZ ŽIVLJENJA IN DELA NAŠIH ORGANIZACIJ

ŽITOFOND

PODJETJE ZA NAKUP IN PRODAJO
ŽITA IN MLEVSKIH IZDELKOV

LJUBLJANA

S SVOJIMI POSLOVALNICAMI IN IZPOSTAVO

*želi vsem delovnim ljudem naše
domovine v Novem letu 1952*

nove delovne zmage, ki bodo omogočale čimprejšnjo iz-
graditev socializma v naši državi in tako pripomogle h kre-
pitvi miru v svetu in bratskemu sodelovanju vseh narodov

Slika (kliše) na naslovni strani prikazuje del freske, ki jo je napravil tov. Slavko Pengov za zgradbo CK KPJ v Beogradu

»Borec izhaja mesečno. Posamezna številka 30 din, celoletna naročnina 315 din. Naročnino pošiljajte na upravo revije,
ček. račun pri Narodni banki 601-90321-3. Uprava »Borca«, Ljubljana, Erjavčeva ul. 16, poštni predal 195
Tisk Celjske tiskarne v Celju

BOREC

GLASILO GLAVNEGA ODBORA ZVEZE BORCEV NARODNOOSVOBODILNE VOJNE SLOVENIJE

Letnik III

Štev. 12

Leto 1951

DESET LET JUGOSLOVANSKE ARMADE

Deset let mineva, ko je bila po odredbi tovariša Tita 22. decembra 1941. leta v bosanskem mestu Rudo ustanovljena Prva proletarska brigada narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije. Deset let mineva od tega zgodovinskega dogodka, ki so ga uresničili narodi Jugoslavije, Partija in tovariš Tito. To je bila tudi prva redna enota naše Armade ter prva in edina brigada borcev proti fašističnim osvajalcem, ustanovljena na vsem področju zaslužjene Evrope! Čeprav 22. december praznujemo kot »Dan Jugoslovanske armade«, dobro vemo, da se je začela naša oborožena sila — Jugoslovanska armada — kovati že prej. In to takoj, ko so priče fašistične horde Nemčije in Italije, skupaj z madžarskimi in bolgarskimi silami osvajaletni napad na Jugoslavijo. Vojni komite, ki se je ustanovil 10. aprila 1941. leta pri CK KPJ, takoj po vdoru nemških tankov v Zagreb, z nalogo, da pripravi oboroženo vstajo, nam to zgodovinsko dokazuje, kajti Komunistična partija Jugoslavije je kot prekaljena revolucionarna partija takoj stopila na čelo delovnih množic Jugoslavije in začela oborožen boj proti okupatorju in domačim izdajalcem.

Ustanovitev Prve proletarske brigade 22. decembra 1941. leta pa je bila le pomembna stopnja v razvoju oboroženih sil naših narodov in ljudske revolucije. Naša Armada je bila rojena v ognju narodnoosvobodilne borbe in je postala udarna sila v borbi za novo družbeno ureditev, nosilec velikih in plemenitih ciljev bratstva in enotnosti naših narodov, borec za novo — ljudsko oblast. Ti plemeniti cilji, ki jih je dala naši Armadi Komunistična partija Jugoslavije, so dali naši Armadi tisto mogočno moč, s katero je Armada v neenakem boju štiriletnje vojne zmagovala nad zagrizenimi sovražniki naše domovine in njihovimi domačimi pomagači. Toda ne samo zmagovala, temveč tudi zmagala!

Deset let mineva od onega zgodovinskega dneva... Toda, ali je 22. december, ta zgodovinski dan za narode Jugoslavije, res tako velik in zgodovinski? Ali resnično

prikazuje nekaj velikega in pomembnega, da ne moremo in nikoli ne bo mogel nihče mimo njega? In še to: ali se dan ustanovitve redne Jugoslovanske armade res razlikuje od dneva ustanovitve vseh drugih vojsk?

Res, kar preveč je v zgodovini dni, ki govorijo o ustanovitvi raznih vojsk! In kako strahotne, nečloveške in grobe so bile nekatere vojske v daljnji in celo bližnji preteklosti! Lahko bi jih našteali mnogo, pa omenimo le nekatere: stara perzijska vojska, Aleksandra Velikega, Cezarjeva, Mohame-

Na dan vdora nemških tankov v Zagreb — 10. aprila 1941 — se je pri CK KPJ ustanovil vojni komite, z nalogo, da pripravi vstajo.

dova, križarske vojske, Hitlerjeva, Mussolinijeva. Vprašajmo se: Ali so tudi dnevi ustanovitve teh vojsk tako pomembni, seveda v pozitivnem smislu? Tako za en sam narod kot za splošno civilizacijo in svetovni družbeni napredek? Ali si moremo vse te dneve tudi zapomniti? Da, človeštvo se jih še spominja, če drugače ne — po zgodovini. Toda ne zaradi ljubezni, ali morda ponosa do njih ali celo da bi jih slavilo

Vojaki Jugoslovanske armade znajo ceniti in varovati svoje orožje, ki jim ga je dalo naše delovno ljudstvo za obrambo svoje socialistične domovine.

temveč zaradi mržnje in sovraštva! Kajti vsaka od teh vojska si je utirala pot preko krvi milijonov nedolžnih ljudi, z ognjem in uničenjem ter zaslužnjenjem narodov, dežel in kontinentov! Izjema je bila edino armada Velikega Oktobra, ki je bila v svojem rojstvu pravo nasprotje vseh ostalih vojska. Toda upanje tlačanih narodov, da bo sovjetska armada ostala tudi vnaprej v svojem bistvu in ciljih ljudska, je splahnelo. Orožje, ki ga je izdelalo delovno ljudstvo zgolj za obrambo, je Rdeča armada — kakor to zahtevajo od nje velikoruski diktatorji in imperialisti — naperila ne samo proti lastnim narodom, da jih drži v brezpravni pokorščini, temveč ga je naperila tudi proti svobodoljubnim narodom drugih držav, s čimer jih venomer pokorava in ustrahuje.

In naša ljudska Jugoslovanska armada? Kaj resnično pomeni v naši nacionalni zgodovini in med drugimi vojaškimi silami sveta? Ali je res samo ena izmed drugih vojaških »strojev« smrti, ali pa je zaščitnica, varuh in čuvar napredka in miru v tem delu sveta?

Odgovor na vse takoj lahko najdemo v desetletni junaški poti naše Armade; mogočen odgovor pa lahko dajo vsi tisti naši borci, partizani in junaki, ki so med NOB visoko dvigali zastavo naše Armade za stvar pravičnosti, resnice, svobode, miru in napredka!

Narodi pa — kot so to storili jugoslovanski — ki z edinim namenom, da preženo sovražnike domovine in domače hlapce, ustanove svojo udarno silo, niso bili in nikoli ne bodo gradili svoje Armade v napadalne in osvajaalne namene! Ne z regrutacijo ljudi po letih ali kako drugače, temveč iz potrebe, ki jo je nakazala Komunistična partija za oboroženo borbo, je nastajala iz narodov naša Armada! Od vseh začetkov je zato naša Armada bila — ljudska. Zrastla je v zaslužnjeni in poteptani domovini za borbo proti okupatorjem. Dosledna v svoji nalogi se je gradila v najmočnejšega borca proti vsakemu zaslužnjenju, rastla je in do konca zrastle kot osvobodilna Armada. Vojških veščin si naša Armada ni pridobila iz starih izkušenj od raznih generalštabnih zapiskov in knjig, temveč s prakso v partizanskih operacijah in akcijah in v tekočem izvajanju vojaških in političnih nalog. Upravičeno zato smatramo pridobljeno vojaško znanje v naši Armadi za revolucionarno. Toda ali ljudska osvobodilna in revolucionarna Armada ne more biti hkrati tudi graditeljska, ko je ekonomsko in politično osvobodjena država pričela novo borbo za lepšo bodočnost, borbo za zgraditev socialističnega družbenega reda? Ne samo, da ni smela prav tu in tedaj na stranpota, temveč je bila njena pot v to smer že nakazana v preteklosti, kajti bila je od začetka skozi vse težave in napore trdno povezana z našimi narodi, ki so to Armado ustvarili. Saj ni moglo in smelo biti drugače, kot da je Jugoslovanska armada postala po osvoboditvi domovine neprodirljiv ščit, ko je pretila in še preti nova nevarnost našim narodom, naši svobodi in vsem pridobitvam narodnoosvobodilne borbe. In danes je JA čuvar naših meja, naše neodvisnosti in tista moč, ki varno bdi na naših socialističnih mejah, da se ne bi kdor koli že vtihotapil z zaslužnjenalnimi in osvajaalnimi nameni k nam. Pa naj bodo to imperialisti Sovjetske zveze ali njihovi sateliti, ali kdor koli že, ob neprodirljivem ščitu — Jugoslovanski armadi —

Obyladanje vojaške tehnike je eden osnovnih pogojev borbene sposobnosti naše Armade. Na sliki: na manevrih se vojaki uče plaziti se skozi žične ovire.

in ob enotnosti naših narodov, ki se v izvenarmadni vzgoji in na tradicijah NOB, uče braniti svobodo — razbili si bodo glave!

Ceprav so to le kratke značilnosti nastanka in dela naše Armade, je iz teh razvidno, da je naša Armada svetel lik branilca naše države. V nekaki galeriji vseh mogočih vojska, kar jih je bilo, pa je ta lik edinstven in poseben. Ne govori, kakor liki drugih vojska, o smrti milijonov nedolžnih, o osvajanju tujih zemelj, o terorju nad lastnim ali drugimi narodi! Ne govori niti o tistem vojaškem slepilu, o tisti brezzavestni disciplini vojakov, ki omogoča vsaki komandi, da ga uporablja, kakor to želi komanda ali protiljudski režim! Nasprotno! Lik naše Armade se popolnoma ujema s svetlim likom njegovih ustanoviteljev: Partije, narodov in ljudske revolucije. In kakor se upravičeno smatramo za edino miroljubno socialistično državo (in vsaka socialistična država mora biti miroljubna!), tako je tudi naša Armada neosvajalska Armada in obrambna moč naše svobode, napredka in miru v tem delu sveta. Hkrati pa zgodovinski nastanek naše Armade, njen razvoj, njena borbenost in vdanost narodom naše države lahko služi kot dragoceno izkustvo bodočim socialističnim revolucijam v svetu.

V šestih letih po osvoboditvi je naša Armada, zaradi posebne pozornosti Partije, tovariša Tita in njenih voditeljev, ki so se izšolali v narodnoosvobodilni borbi, že znatno napredovala. Še venomer pa se krepi tudi organizacijsko, kar je mogoče zaradi velikih izkušenj, ki jih ima iz NOB, upoštevač seveda tudi sodobne in napredne vojaške vede. Po zmagoviti vojni so se v Armadi strokovno (vojaško) usposobili, a tudi v politično-ideološkem delu, tisoči naših nekdanjih partizanskih borcev, podoficerjev in oficirjev. Le-ti, kakor tisoči novih vojakov, ki so odšli iz Armade smeli, samoiniciativni, okretni in disciplinirani borci, so tudi strokovno pripravljeni, da v vsakem trenutku — če bi bila potreba — branijo našo svobodo in pridobitve ljudske revolucije.

V času mirnodopske graditve je bila naša Armada prilagojena obstoječim razmeram. Tudi vodilni kader se je v nekaj letih strokovno izšolal v za to prirejenih vojaških šolah, akademijah in tečajih. Ko smo takoj po vojni začeli izpolnjevati te težke naloge, smo upravičeno pričakovali pomoči od Sovjetske zveze. Namesto tega pa so nam le-ti nasvetovali, naj obdržimo le majhno armado, brez sodobne opreme, tehnike in taktike, češ da nas bodo oni (Sovjetska zveza!) branili, če bi bilo treba. Na vso srečo naših narodov in naše neodvisnosti pa naše vodstvo teh »lepih« nasvetov ni sprejelo niti poslušalo. Obratno! Ustvarili smo čvrsto, disciplinirano in tehnično sodobno opremljeno Armado, popolnoma sposobno, da ščiti našo mirno socialistično graditev. Kako pa nas bi Sovjetska zveza ščitila, pa nam kaže njihova praksa preteklih let...

Naša, po vojni novo zgrajena industrija pa že nekaj let oskrbuje našo Armado z nekaterimi potrebnimi sred-

Sožitje med vojaki in oficirji je možno le v resnično ljudski Armadi. Na sliki: vojaki v prostem času igrajo šah z oficirji.

stvi, opremo in orožjem. Tako v naši Armadi uporabljajo že dve leti doma izdelano lahko orožje, med novostmi pa so tudi doma izdelana vojna letala, tanki, topovi itd. Ker se delovni ljudje naše države zavedajo, da je močno opremljena in oborožena Armada porok neodvisnosti in svobode, z naporci za zgraditev vojne industrije ne štedijo.

Zaradi grobe kršitve mirovnih pogodb s strani naših informbirojevskih sosedov, ki imajo proti našim mejam naperjene znatne količine sovjetskega orožja, pa je bilo našemu državnemu in vojaškemu vodstvu zgolj zaradi naše lastne varnosti potrebno že obstoječo oborožitev povečati še z nabavkami orožja v tujini, ali, kakor je dejal tovariš Aleksander Ranković v govoru ob letošnjem prazniku Republike: »Zaradi tega je tudi prišlo do podpisovanja pogodbe z ZDA glede izročitve orožja za našo Armado. Že samo s tem se v znatni meri povečuje obrambna sposobnost naše Armade in se do neke mere likvidirajo nesorazmerja v odnosu do vojska držav na naših vzhodnih mejah, ki so se — kršeč obveznosti mirovnih pogodb — oborožile v velikih razmerjih. To bo, po našem mnenju, eventualne napadalce prisililo, da bodo nekoliko več razmislili, prej kot bi zagazili v neko avanturo.«

Tu je bila beseda o oborožitvi naše Armade s sodobnim orožjem in tehniko, katerih količine in vrste pa nobena vojska ne obeša na veliki zvon. Vendar pa ima naša domovina še nekaj, česar pa ne moremo niti ne želimo skrivati, in dobro je, da vedo tudi naši sovražniki — to so neustrašni borci naše slavne Armade, ki bi pod vodstvom v osvobodilni borbi preizkušenega in prekaljenega kadra jutri prav tako obračunali z vsakim grabežljivim napadalcem in z vsakim, ki bi ogrožal mir in svobodo v tem delu sveta, kot so to storili že večkrat v zgodovini, zlasti pa v nedavno končani drugi svetovni vojni. Kot tega ne moremo skriti našim sovražnikom, tako jim tudi ne moremo prikriti številčne moči naše Armade ob primeru napada na našo socialistično domovino: tedaj bi pri nas zagrabili za orožje ne samo odrasli moške,

fantje in ženske, temveč tudi matere, starčki in otroci, skratka — vsi!

Toda naša Armada ni samo oborožena sila naših narodov in naše socialistične domovine! Ona je končno tudi naša politična in družbena moč, politična Armada, ki se zaveda svojih težkih nalog in ciljev, Armada aktivnih in zavestnih državljanov — vojakov in njenih voditeljev. Armada aktivno sodeluje v društvenem, političnem in ekonomskem življenju naše domovine. Pripadniki Armade aktivno sodelujejo v življenju in delu organizacij Ljudske fronte, Ljudske tehnike itd., a aktivni podoficirji in oficirji so večinoma člani organizacije Zveze borcev. Naši narodi pa so izbrali tudi zastopnike iz vrst JA v svoje najvišje oblastne organe. Poleg osnovne naloge, ki jo ima naša Armada — varovanje meja socialistične domovine —

kar predstavlja njen največji delež pri graditvi socializma, pa pripadniki Armade sodelujejo tudi na druge načine pri socialistični graditvi.

Številne vojaške enote so v preteklih letih skupaj z mladinskimi in drugimi delovnimi brigadami sodelovale pri mnogih največjih delovnih akcijah v domovini. Pripadniki Armade pa prav tako sodelujejo pri preobrazbi našega podeželja (razne prostovoljne akcije v KDZ itd.). Številni naporji, ki so jih pripadniki naše Armade vložili v predvojaško in izvenarmadno vzgojo, tudi niso zaman, niti niso ti naporji tako majhni. Na drugi strani pa prihajajo iz naše Armade tisoči mladih ljudi, ki so se za svoje bodoče poklice usposobili prav v Armadi. Vse to pa pomeni velik delež pri pomoči našemu gospodarstvu, kjer še venomer primanjkuje strokovnjakov.

Iz partizanskih odredov, ustanovljenih 1941. leta, je med narodnoosvobodilno borbo zrastle močna Jugoslovanska armada, ki se je po zmagoviti vojni v času splošne obnove in socialistične graditve še bolj okrepila in je tako postala sodobno opremljena Armada — najzvestejši čuvar jugoslovanskih narodov, naše socialistične graditve in miru v tem delu sveta.

Veliki uspehi, ki jih v povojni graditvi dosega naša Armada, a tudi pri socialistični graditvi države, njena moč in moralno-politična enotnost, vse to ima globoke korenine v zgodovinskem nastanku in razvoju naše Armade, v njenem karakterju in v karakterju naše domovine sploh. Naša Armada je v prvi vrsti armada naroda, ki ima oblast v svojih rokah in ki gradi socializem. Zato so njeni interesi enaki interesom vseh naših narodov in celotne države. Ona je nadalje Armada bratstva in enotnosti naših narodov, kar vse so naši narodi skovali in si priborili v borbi.

Uspehi naše Armade pa so rezultat pravične družbene ureditve naše države, socialističnega gospodarstva in porasta industrije, brez katere ne bi mogla biti naša Armada tako močna in sodobno opremljena. Njeni uspehi so končno rezultat pravilne osvojitve najnaprednejših naukov marksizma-leninizma, združenih v prakso. So končno plod marksistično-leninističnega in ideološko-političnega pouka, ki ga je vodstvo naše Armade razumelo v popolnem jamstvu in prepričanju, da naša Armada ne bo nikoli vodila nepravilne osvajalne vojne, temveč, da ustvarjamo močno in krepko Armado zato, da bomo vselej sposobni braniti našo

socialistično domovino. In končno, naša Armada je lahko dosegla vse to, da je postala sodobno opremljena in enotna, zato, ker jo osebno od ustanovitve dalje vodi tovariš Tito. Tovariš Tito je ustanovil prve njene enote ter ustvarjal taktiko in strategijo naše Armade. On pa ni samo vrhovni komandant Armade, temveč tudi njen najiskrenjši in najstarejši tovariš, in lahko rečemo — oče borcem in našem komandnemu kadru.

Velika in močna, venomer podprta od vseh naših narodov, stoji naša Armada na braniku svobode, čuva neodvisnost naše socialistične domovine in suverenost svobodnih jugoslovanskih narodov. Armada je pripravljena vedno braniti življenje, mir in srečo naših narodov, njihovo čast in ponos, njihovo svobodo in neodvisnost.

22. december bo ostal vedno velik dan, dan rojstva naše Jugoslovanske armade, ki se je rodila v naši ljudski revoluciji kot njena oborožena pest in bo znala vselej braniti sadove osvobodilne borbe jugoslovanskih narodov in napore pri socialistični graditvi.

Živela močna Jugoslovanska armada!

Živel vrhovni komandant JA, tovariš Tito!

PRED DESETIMI LETI . . .

20. december... Nalaho prši dež. Okoli štirih popoldne je prispel prvi bataljon srbskih partizanov. Ko smo zaslišali njihovo pesem, smo jim pohiteli nasproti. Stiskamo jim roke, objemamo se, polni neizrečene sreče in veselja. Komaj čakamo, da izstopijo iz vrste. Pripravili smo jim prebivališče in večerjo. Mnogo bolj so utrujeni kot mi, toda videti so polni vedrine. Predvsem nas je zanimalo njihovo orožje: dolge puške »užičanke«, s podaljšanimi cevmi, predelane v Užicah. O, ko bi mogli dobiti v našo četo vsaj eno tako, to bi bili srečni! Ko so odložili opremo, smo zamenjavali puške. A ne samo eno, temveč več. Za tem bataljonom so prišli še drugi. Močni so srbski tovariši — tako je splošno mnenje v razgovoru o streljanju. Nenehno se razgovarjamo. Z njimi izmenjavamo vojne izkušnje, govorec o sedanjih bitkah. Včeraj so se srečali z Lovčenci! Zamerili so jim, ker jim sinoči niso dali straže. Pravilno so nas opozorili na pomanjkljivost Lovčencev, njihovega bataljona. To se dogaja tudi pri nas. Uvideli smo da imajo prav.

Po velikih pripravah smo slutili, da se pripravlja nekaj velikega, posebnega. Ugibali smo o vsem mogočem — toda vse bi se pokazalo za zelo netočno.

21. decembra — kakor vsakega dne — je bila komandna četa v štabu bataljona. Nestrpno smo pričakovali njegovega povratka. Vrnili so se šele okoli 11. ure dopoldne. Obkrožamo tovariša Blaža. On je veder in svečano razpoložen. Razlaga nam odredbo o ustanovitvi Prve Proletarske. Kaj? Kako? Kakšna bo? Koliko bo štela? In še nešteta druga vprašanja postavljamo svojemu komandirju.

On nam razlaga pomen dogodkov — odgovarja na zastavljena vprašanja; prav tako je vesel kakor mi. Od veselja mečemo kape v zrak, prijetno presenečeni in iznenadeni vzklikamo in si stiskamo roke. Radost prekipeva! Kličemo: Proletarci! Proletarska brigada! Brigada Partije! Tovariš Blaž je vzel v roke spisek...

Šestnajst naših tovarišev niso mogli postati — proletarci. Žal nam je tovarišev, toda tako je prav. Proletarci morajo biti najboljši, brez napake, brez najmanjše zamerljivosti; na njih se bodo vzgledovali vsi borci naše domovine. Brigada mora biti prva, mora voditi, učiti — mora biti vzor v borbi, v samozatajevanju, v požrtvovalnosti, boriti se mora in umirati proletarsko, delati in živeti mora

proletarsko! Da, taka in še boljša mora biti brigada, taki in še boljši morajo biti borci brigade!

22. decembra... Odšli smo na zborna mesto, na ozko poljano. Prostor je poln otroške šare za igranje. Naokoli so zapuščeni sovražnikovi bunkerji. Prišli so srbski partizanski bataljoni, ki so lahko prišli do sem. Predvčerajšnjim so naši tovariši iz Srbije pripovedovali o tovarišu, ki je vodil številne operacije v Srbiji. »Zelo sposoben komandant je!« je vsakdo od pripovedovalcev dejal o tovarišu Koči, ves zadovoljen, ker bo on naš komandant.

Danes smo dvakrat srečni: pričakujemo tovariša Tita.

Tovariš Tito je prišel v spremstvu tovarišev. Stali smo kakor ukopani, upijali smo njegov herojski, dragi nam lik. Bitje naših src, s toplim pretakanjem naše nemirne krvi, vse naše žitje je pozdravljalo — tovariša Tita, našo mogočno Partijo, našo veliko obljubo — borbo za svobodo, za enotnost in bratstvo naših narodov, za neodvisnost domovine, za njeno resnično srečo.

S čvrstim vojaškim korakom je prišel k vrstam. Sprejel je raport in vrste, z blagim nasmehom na izsušenem obrazu. Njegov pogled je objel vse vrste in prodiral do najglobljih čustev vsakega posameznika, medtem ko nas je pozdravil z borbenim pozdravom: »Smrt fašizmu!«

Kot odmev, kot bojni klic je odmevalo: »Svobodo narodu!« Ta pozdrav je bila tudi prva prisega Prve proletarske brigade vdanosti narodu, Partiji in Titu.

Po prečitaniu odredbe Vrhovnega štaba o ustanovitvi brigade, je imel tovariš Tito zgodovinski govor. Govoril je preprosto, toplo in jasno: o veličini dogodkov, ki jih sedaj doživljamo, o naporih, o težkih nalogah, o pravilnosti in pravičnosti naše poti in o nujnosti naše borbe. Njegove besede so budile v nas neizmeren ponos. V njih smo začutili vso veličino nas samih, in veličino stvari, za katero je vsakdo izmed nas odšel v borbo. S takim ponosom smo zapustili vrste, vzklikajoč Partiji — njemu, našemu vrhovnemu komandantu, oboroženemu bratstvu in enotnosti naših narodov, svobodi naše domovine. Jutri bomo odšli v boj — jutri se bomo borili za proletarsko zastavo. Jutri in od jutri naprej bo ponesla brigada zastavo svobode širom po domovini. Pobratena z narodom, iz katerega je izšla bo ustvarila nove sile in izvojevala velike zgodovinske zmage, največje zmage našega časa...

PRVI SLOVENSKI PROLETARSKI ENOTI

MAJOR STANE ŠKRABAR-BRAŠKAR

Vrhovni komandant oboroženih sil in minister narodne obrambe, tovariš Tito, je 2. novembra izdal posebno povelje, v katerem je v zvezi z desetletnico ljudske revolucije in za zasluge na bojnem polju proti okupatorju in njegovim hlapcem v narodnoosvobodilni vojni, razglasil današnjo vojaško enoto, ki je nosilec slavnih borbenih tradicij in čuvar bojne zastave XIV. slovenske udarne divizije, za »Proletarsko divizijo«. Enota pa, ki je naslednica prve slovenske udarne brigade »Toneta Tomšiča«, je razglašena za »Proletarsko brigado«. V povelju je tudi rečeno, da bo brigada v bodoče slavila formiranje I. udarne brigade »Toneta Tomšiča« 16. julij 1942 — kot praznik svoje ustanovitve.

Najvišje priznanje naši slavni XIV. diviziji in Tomšičevi brigadi pomeni za vso našo slovensko osvobodilno borbo, za vse padle junake XIV. divizije in Tomšičeve brigade, za vse njene bivše vojaške in politične voditelje, a tudi za njene današnje starešine in borce, najbolj častno odlikovanje, ki ga vrhovni komandant oboroženih sil more podeliti izbranim vojaškim enotam.

*

Nekdanji borci naših osvobodilnih brigad v mirnem času niso »časti in plačila žejni bojevniški veterani«, temveč se trudijo biti najaktivnejši nosilci in tolmači svetlih tradicij naše narodnoosvobodilne vojne in ljudske revolucije. To aktivnost stopnjujejo s povečanimi napori pri

graditvi osnovnih oporišč socializma v naši domovini in vzporedno z — žal — spet prepotrebno vseljudsko borbena pripravljenostjo, ki nam jo to pot narekujejo vsakodnevna tuja nasilstva nad čuvarji naših meja ter druge agresivne podlosti moskovskih imperialistov in njihovega operativnega štaba, ki nosi ime zaigrane firme »Informacijski biro — (tako zvanih!) — komunističnih partij«.

Stari Tomšičevci in bivši pripadniki XIV. divizije prirejajo vsako leto ob obletnici ustanovitve te partizanske enote množično proslavo, ki ob oživiljenih spominih na nekdanje čudovito premagane borbene napore in težave slehernemu preživelemu borcu vliva novo voljo za premagovanje sedanjih težav. Bivši borci XIV. divizije so začeli registrirati vse padle borce in preživele pripadnike Tomšičeve brigade in divizije; postavili pa so tudi številne spomenike svojim padlim junakom. Zlasti pa so pomembni tesni stiki, ki jih imajo borci in voditelji XIV. divizije z današnjimi enotami moderno oborožene in sodobno usposobljene Tomšičeve brigade in XIV. divizije. Vsako leto odhaja na njune proslave dneva ustanovitve brigade oziroma divizije iz Ljubljane posebna delegacija. Ob letošnji proslavi, na primer, so bivši borci poklonili Tomšičevi brigadi novo bojno zastavo, XIV. diviziji pa kino-aparaturu, izdelano v Sloveniji.

Če pridete v današnje enote Tomšičeve brigade in XIV. divizije, vas bodo tamkaj vprašali po Mici Šlandrovi, Rudiju Avblju, Dakiju, Matevžu Hacetu in drugih tovariših, ki jih osebno poznajo iz prejšnjih obiskov, posebno pa še iz pripovedovanja njihovih junaških zgodb, ki so jim jih posredovali oficirji, ki so ostali v brigadi in diviziji vse od osvoboditve do danes. Če boste poslušali, kako se danes vzgajajo v teh dveh enotah novi branilci naše socialistične domovine, boste ugotovili, da borci dobro poznajo borbena pot Tomšičeve brigade in XIV. divizije in da so čuli za premnoge vžigajoče primere iz osvobodilne borbe in ljudske revolucije, kako predano je treba služiti domovini in Partiji.

Svečanostim ob proglasitvi sedanje redne jugoslovanske enote — naslednice XIV. slovenske divizije — za »Proletarsko divizijo«, so prisostvovali tudi bivši funkcionarji XIV. divizije (na sliki sta v civilni obleki: narodni heroj Stanko Semič-Daki in Matevž Hace).

Današnji pripadniki XIV. divizije vedo, kako so v III. sovražni ofenzivi Tomšičevci razbijali zunanji obroč 80.000 napadajočih laških vojakov; kako so v IV. ofenzivi skupaj s hrvaškimi enotami z velikimi napadalnimi akcijami na ozemlju Hrvaške prisilili sovražnika, da je popuščal v akcijah v drugih delih države, hkrati pa v skupaj preliti krvi in borbi kovali bratstvo in enotnost s hrvaškim narodom; kako so borci XIV. divizije zmanjševali udarno ostrino. V. sovražnikove ofenzive s tem, da so mu za hrbtom napadali nemške postojanke (pri Litiji), zaradi česar so se morali neustrašeno prebiti preko miniranega obmejnega pasu med italijansko »Ljubljansko pokrajino« in Hitlerjevimi »Rajhom«; kako so Tomšičevci z borbo razorožili italijansko divizijo »Macerata« in kako so z zaplenjenim orožjem kmalu nato v VI. sovražnikovi ofenzivi junaško kljubovali motorizirani diviziji »Herman Göring«, ki so ji prizadejali dosti žrtev in uničili precej tankov in ostale motorizacije; kako so borci XIV. divizije neposredno po tej nemški ofenzivi prešli v ofenzivo ter uničili postojanke Grahovo, Velike Lašče in v glavnem tudi Kočevje. Vse te in premnoge druge primere požrtvovalnosti in vdanosti Partiji in svojemu ljudstvu vedo pripadniki današnje XIV. divizije o svojih predhodnikih iz osvobodilne borbe. Prav tako pa jim njihove starešine s posebnim poudarkom prikazujejo junaške primere borcev XIV. divizije z njenega legendarnega pohoda preko Hrvaške in vdora na Štajersko, pri čemer se kot eno najlepših ustnih izročil prenaša primer tiste čete komunistov, ki se je v zaščitnici divizije žrtvovala skoraj vsa zavestno. Končno vedo današnji borci XIV. divizije tudi o krvavih zaključnih osvobodilnih borbah njenih enot, takratnem zajetju 100.000 sovražnikov z balkanskim Von Leerovim štabom na čelu, ter o vkorakanju slovenskih proletarcev v Celovec in na Gosposvetsko polje...

Predvsem pa vedo pripadniki današnjih enot XIV. divizije to, da je bila Komunistična Partija tista, ki je dajala diviziji v osvobodilni borbi in ljudski revoluciji za vsa junaška dejanja neuničljivo moč za premnogotere zmage, tudi za zmage v mnogih, na videz, brezizglednih situacijah.

In če boste imeli priliko spoznati še to, s kakšno vnmemo se današnji pripadniki enot XIV. divizije odlikujejo v vojaško strokovnem pogledu, v vzgajanju novih in novih generacij jutrišnjih branilcev naših meja, v stalnem vzdrževanju svoje vzgledne borbene pripravljenosti in s kako odgovornim odnosom do slavnih borbenih tradicij svojih enot se trudijo, da oni ne bi bili slabši od svojih predhodnikov — tedaj bi prav gotovo pritrdili, da so imeli bivši voditelji XIV. div. in Tomšičeve brigade vso osnovo za to, da so se nedavno obrnili do tovariša Tita s predlogom, da bi kot vrhovni komandant oboroženih sil proglasil obe enoti za proletarski.

Jedro I. slovenske brigade, ki se je v začetku imenovala »Prva proletarska brigada Toneta Tomšiča« je bil »Prvi proletarski bataljon Toneta Tomšiča«. CK KPS oziroma Glavni štab Slovenije pa po ustanovitvi te svoje prve regularne vojaške enote (16. VII. 1942) dalj časa ni imel zveze z Vrhovnim štabom, ki bi moral brigadi potrditi njen naziv »proletarska«. Zaradi tega in zaradi moskovskega pritiska proti ustanavljanju »proletarskih« enot, t. j. proti poudarku socialističnega značaja revolucije v naši domovini se je morala brigada kmalu po svoji ustanovitvi preimenovali v »I. slovensko narodnoosvobodilno udarno brigado Toneta Tomšiča«. Muzej narodne osvoboditve hrani dokument, »delovodnik Glavnega štaba partizanskih čet Slovenije«, ki s svojimi vpisi aktov, poslanih Tomšičevi brigadi, priča, da se je brigada stvarno nekako mesec dni po obstoju imenovala »proletarska«. Kljub opustitvi tega naziva pa je brigada vso dobo obstoja v bistvu ostala proletarska, ker so jo v glavnem sestavljali delavci-komunisti, ki so poleg vseh borbenih nalog opravili v dobi ljudske

OB SEDMI OBLETNICI SMRTI:

*Komandantu Stanetu**

Spominjaš se še, borec za pravico,
kako po Pohorju si včasih hodil,
patrolo majhno skoz naselja vodil,
ljudem neukim nosil si resnico?

Veš, niso kmetje pozabili nate,
ki si z besedo dajal jim utehe
in ko zavetje vživamo njih strehe,
še vedno povprašujejo nas zate.

Ponosni, da nekdanj si bil med nami,
o Tvoji hrabrosti jim govorimo,
kako sedaj s slovenskimi vojskami

pod Tvojim vodstvom tujca prepodimo,
ki ga bogastvo naše zemlje mami,
in spet v svobodi srečno zaživimo.

revolucije tudi vse pred nje postavljene politične naloge. Prav tako se lahko govori — da je bila v bistvu proletarska — tudi o XIV. diviziji kot celoti, katere udarno jedro je bila poleg prevladujočih proletarcev Šerčerjeve in Bračičeve, zlasti Tomšičeva brigada.

Minister Vlade LRS in član Politbiroja CK KPS, tovariš Boris Kraigher, ki je na svečani proslavi proglasitve Tomšičeve brigade in XIV. divizije za proletarski enoti na čelu slovenske delegacije govoril zbranim pripadnikom današnjih enot Štirinajste divizije, je ob tej priliki jasno razčlenil, kako sta imeli Tomšičeva brigada in XIV. divizija v vsej narodnoosvobodilni borbi in ljudski revoluciji izrazito proletarski pomen. XIV. divizija je poleg vseh svojih sijajnih borbenih zmag predvsem delovala med ljudstvom tudi politično, tako pri neprestanem prevzganju zaslepljenega dela našega ljudstva, pri razkrinkavanju razrednega in nacionalnega sovražnika, pri mobiliziranju ljudstva za udeležbo v osvobodilni borbi, za graditev ljudske oblasti in za zmago revolucije. Tovariš Kraigher je v svojem govoru poudaril tudi vlogo XIV. divizije, ki jo je odigrala z vdorom na Štajersko, o katerem je dejal že tovariš Kardelj ob desetletnici Osvobodilne fronte, da »predstavlja eno najslavnejših strani narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji«. Posebno pa je poudaril tovariš Kraigher, kako vneto so voditelji in borci XIV. divizije širili misel bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov, dodal pa je tudi njeno stvarno pomoč za razširitev oborožene antifašistične borbe v Italijo in Avstrijo.

Vesetje in zadoščanje nekdanjim in današnjim borcem in voditeljem Tomšičeve brigade in XIV. divizije je bilo

* Priobčeni sonet partizanke Vere Hreščakove je bil objavljen v ciklostiranem glasilu XI. SNOB Miloša Zidanška (»Pohorski partizan« št. 1. junija 1944). Pesem priča, kako iskrene in močne so bile vezi, ki so družile naše borce in slovensko, posebno še štajersko ljudstvo, z legendarnim komandantom Glavnega štaba NOV in PO Slovenije — tovarišem Francem Rozmanom-Stanetom.

Jože Petek: Pohod XIV. divizije na Štajersko.

ob nedavni Titovi proglasitvi obeh enot za proletarski, veliko in iskreno. To pomembno odlikovanje slovenske narodnoosvobodilne borbe so bivši borci in voditelji XIV. divizije in Tomšičeve brigade proslavili na posebnem sestanku v prostorih IO OF v Ljubljani, od koder so poslali tovarišu Titu, XIV. proletarski diviziji in XIV. proletarski brigadi (sedanji naziv za Tomšičevo brigado) zagotovila, da

jih to obvezuje gojiti tudi v bodoče svetle tradicije narodnoosvobodilne borbe in jih pretvarjati v skupno delo za srečnejšo bodočnost naše domovine. Slične brzoglavke je v imenu Zveze borcev NOV Slovenije poslal tudi njen predsednik, tovariš Ivan Maček, s svečane proslave pa tudi XIV. divizija Vrhovnemu komandantu tovarišu Titu, CK KPJ in CK KPS.

SPOMINI NA IX. KORPUS

JAKA AVSIČ

Pred podobnimi vojaškimi formacijami se odlikuje IX. korpus že zaradi posebnosti v nastanku, sestavi, nalogah in njih izpolnitvi. Nedvomno bo zgodovina proučevala IX. korpus in njegove predhodne faze razvoja, da bi se na njegovem primeru učili bodoči vojskovodje, državniki, politiki in vojaki. Največji nauk in novost je v tem, da je ravno ta korpus — v sijajni obliki — delo ljudstva. On je »reakcija in akcija« ob enem. Vse trpljenje primorskega ljudstva, želje in ideali so vključeni v to ljudsko udarno silo.

V pretežno slovenske probleme so se vključili italijanski, in predvsem v vprašanje mirnega sožitja tam, kjer je to ljudstvu najbolj potrebno. Čeprav smo danes korak nazaj na tej poti, ker so na delu nasprotni sile, vendar je praksa iz najtežjih časov zgodovine jasno pokazala in pokazala možnost uresničenja skladnega sožitja, samo če se odstrani maloštevilni, pomirjenju sovražni element. Ljudje so se zavedli, da rešitev ni v hegemoniji ene nacionalnosti nad drugo. Čisto drugi interesi so važnejši! Za račun koristi nekaterih zaslepljenih ozkosrčnežev in prenapetežev ter premišljenih izkoriščevalcev imajo ljudje obeh sosednih strani stalno in nerazmerno veliko škodo. Praksa IX. korpusa in njegova borba je pokazala, da je strah pred sosedom neupravičen, le če vlada poštenje in želja za obojestranskim razumevanjem. Odstraniti pa je vsaki naklep okoriščanja na račun sosedu.

Staro šovinistično italijansko koristoljubje je stisnilo slovensko primorsko ljudstvo v takšno nacionalno in socialno stanje, da je njegov vzkipeli odpor povzročil potem Italijanom mnogo človeških žrtev. Humane ideje narodnega prebujenja in revolucionarnosti se v našem stoletju ne bodo mogle več zatirati! Podjarmljena ljudstva jih hitro osvaja. Želja za odpor je kot plamen zajemala primorske Slovence, ko so 1941. l. začutili iskre začetka, 25 let fašistične sovražnosti, izkušnje procesov, ki jih italijanska uprava kot sredstvo za tlačjenje uporablja že od nekdaj, smrtne žrtve, zapori, konfinacije, so pripravljali primorsko ljudstvo za tedaj, ko so zaslutili, da je nasilna država prišla v stisko. Med častnimi in požrtvovalnimi prvoboritelji 1941. in 1942. leta so zlasti znani: Pino Tomažič, Velušček, Kodrič, brata Kovačič, Brejc, Kumar, Kovač, Kante, Colja, Kosovel, Kravanja, Medved, Hrib, Lavrenčič, Lemut, Vojko, Špacapan, Krošelj, Maslo, Ivančič in drugi. Ni slučaj, da so prav nekdanji primorski izseljenci bili med prvimi maščevalci za krivice, ki jih je storil italijanski šovinizem.

Borba na Ostrožnem brdu, kjer je padel Stane Kovač-Smeli, je bil znak, da ne bo ostalo pri pasivnem odporu, temveč da je ljudstvo že našlo pravi izraz svojemu hotenju.

Ne samo partizanska taktika, tudi ilegalna praksa Partije, po vzorcu na ostalo Slovenijo, že konec 1941. in v začetku 1942. leta osvoja nove borce Primorske. Hitrost,

s katero so rasle enote in njihova organiziranost, so izraziti znak za čvrstino in izgrajenost Partije in za stopnjo napetosti, ki je bila med ljudstvom. Konec 1942. leta vidimo že tri bataljone s po 100—120 borcev, a februarja 1943 so imeli bataljoni Simona Gregorčiča, Tolminski in Kraški, vsak že po 300 do 400 borcev. V tem času so že pomembne borbe (n. pr. pri Kališču, Črnem vrhu, Godoviču, Marofu, na Banjški planoti). Bračič in Pirjevec, oba izseljenca-Primorca, sta jeseni 1942. leta pripeljala na Primorsko okrog 80 prekaljenih in izvežbanih borcev z Dolenjske, ki so podprli domačo borbo.

V neposredni okolici Trsta se je ustanovil Kraški bataljon. Osvobodilna fronta je tudi tu vzklopela. Borba pri Ilirski Bistrici in Marenčah, pri Bazovici, v Trebči pri Trstu, Branici, Orleku, so zelo znane in so bile v istem časovnem razdobju 1942—43. leta kakor borbe na Tolminskem pri Tolminskem Lomu, na planini Lomu in Oblaškem vrhu. Okoli Nemškega Ruta, na meji med Gorenjsko in Italijo, je bilo že novembra in decembra 1942. leta osvojen ozemlje, kjer je bil preganjan italijanski okupator. S tem je bila odprta meja italijanskega »kraljestva«.

Čez zimo 1942—43 se v neposredni okolici Gorice — v Goriških Brdih — pojavlja Briški bataljon. V Beneški Sloveniji so prve borbe že oktobra 1942 pri Praprotnem, in v decembru pri Podreki.

Na Bovškem vodi akcije proti partizanom v zimi 1943. leta fašistični general Sizini Pietro. Partizani zaznamujejo uspehe pri Žagi in pri Zakrižu nad Cerknem, na mostu ob Bači, na Porezni in Drežnici, 15. febr. 1943. leta pa je pri Idrijski Beli pri zmagovitem naskoku na utrjeno gnezdo padel — Vojko.

Na prošnjo Goriške prefekture italijanskemu notranjemu in vojnemu ministrstvu je izvršena italijanska predčasna mobilizacija v »delavske bataljone internirancev« vseh, ki še niso bili mobilizirani: od 1925. do 1905. letnika. Prav tako je bila 29. I. 1943 določena za operacije proti partizanom na Banjški planoti in v Vipavski dolini divizija Veneto, podprta z oddelki graničarjev, alpinov in karabinerjev. Nastala je torej revolucija in vojna v notranjosti samega italijanskega kraljestva.

4. II. 1943. leta je odredilo italijansko vojno področje Videm, da se morajo vse vojaške enote na tem področju smatrati v vojnem stanju pred sovražnikom. Prav tedaj pa so se partizanske vrste spet okrepile. Pridobivanje orožja ni moglo iti vzporedno s tem številom. Po dogovoru, ki ga je imel tov. Luka s primorskimi partizani, so prihajale na Dolenjsko po nekaj sto mož dolge kolone neoboroženih novincev v sestav dolenjskih brigad. Računa se z okrog 5.000 novincev.

Spomladi se ustanovita na Tolminskem že dve brigadi: V. Simona Gregorčiča in VI. Gradnikova. Znane so operacije teh brigad po Primorski. Italijanska vojaška in civilna uprava se trudita, da bi stanje popravili, a vse zaman. Vsakemu ukrepu proti partizanom se je našel nov izhod in nov, še močnejši partizanski podvig in udar. Reperkusija primorske vstaje v splošni borbi ni bila samo propagandnega, ampak tudi materialnega pomena in s tem direktna pomoč zaveznikom v svetovnem merilu. Spomnimo se samo tedanjih radijskih poročil, ki so dnevno javljala o partizanskih uspehih in vlivala zavezniškim borcem vero v zmago takrat, ko je bil nacifašizem na frontah še na višku uspehov.

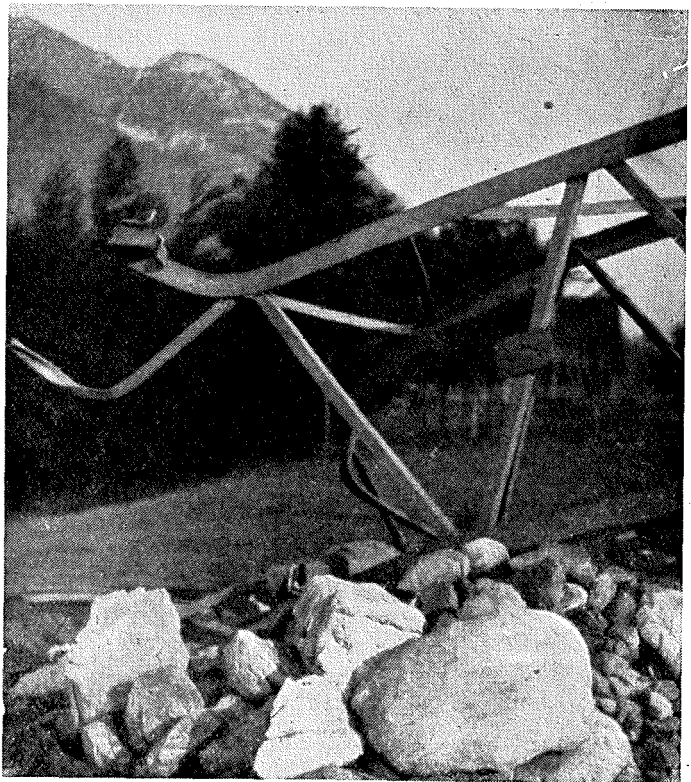
Za proučevanje delovanja partizanskih enot na Primorskem je važen detajl, da je bila 26. XII. 1942. leta formirana III. Operativna alpska cona, obsegajoča vse primorsko ozemlje vključno slo-

vensko Benečijo in Rezijo, a tudi dolino Bele s Trbižem in zahodnim delom Koroške.

V decembra 1942. leta ustanovljeni Briški bataljon so se vključili partizani, ki so do tedaj tvorili samostojne terenske enote na področju Slovenske Benečije. Pri tem so imeli važno vlogo pri osvežitvi narodnega prebujenja na Beneškem, na onem delu Slovenije, ki 1866. leta ni bilo vključeno v avstro-ogrsko suverenost, pač pa je ostalo v Italiji in meji na Furlanijo. To so kraji, ki si jih lasti italijanski iredentizem in imperializem, čeprav je v tej vojni postalo znano, da so do zahodne linije, vse do Tarčenta in Čedad, strnjeno naseljeni samo Slovenci.

Z raznimi pritiski s pomočjo sodnih razprav, z upravnno-administrativnimi merami in šovinističnimi izpadi skušajo sedaj italijanske oblasti te Slovence prisiliti na renegetstvo in zatreti še tisto trohico narodnega življenja. Italijanske oblasti ne zanima obveznost mirovne pogodbe, ki jamči svobodno nacionalno udejstvovanje slovenske manjšine v Italiji.

Kako je mogoče spričo takšnega teptanja sprejetih obveznosti, navezovati nove prijateljske sosedske stike? Ali uradni italijanski krogi nasedajo (najmilejše rečeno!) šovinističnim elementom, ki jim še vedno noče biti jasno, da se mirno sožitje more ustvariti samo na podlagi priznanja in izpolnjevanja medsebojne enakopravnosti? Naša pripravljenost za pošteno sosedsko ureditev sožitja ni slabost, ki bi se jo moglo izrabi v korist kogar koli! Pripravljeni smo podpreti dobro namerne in miroljubne ljudi, ki jim preseda šovinistično insceniranje procesov, ki gojijo nacionalno sovraštvo. Nevarni so ljudje ozkega gledanja, ki jih preteklost ni naučila gledati v bodočnost z vidikov lastne in splošne koristi. Ali je nekaj deset tisoč Benečanov in Rezijancev res tako nevarnih italijanski državi? Ali ni jasno, da bodo ti ljudje, če se jim pusti svobodno kul-

Prve akcije gorenjskih partizanov

Z zastavo na čelu kolone, čete, brigade, divizije, in s partizansko borbeno pesmijo na ustih, so odhajali primorski partizani — novim, še večjim zmagam in dolgo zaželeni svobodi naproti...

turno in narodno življenje, bolj koristni Italiji, če v njej lahko živijo zadovoljni, kakor pa preganjani in zasledovani ljudje, ki vidijo v Italiji samo krivca nesreče in zato sovražnika? Ali nas ravno zgodovina partizanstva in IX. korpusa ne uči, da se ljudje znajo boriti za svoje človeške pravice, kadar se branijo pred nasilstvi?

Vrnimo se k razvoju narodnoosvobodilnih odredov na teritoriju IX. korpusa. Ne samo briški bataljon, tudi ostale slovenske partizanske enote so stopnjevale aktivnost in številčno naraščale. Na Bovškem je vzkipeł meseca februarja 1943. leta nov polet. Med Mangartom in na sektorju Predila, je takrat delovala četa 32 mož, v kateri so bili predvsem rudarji iz Rablja. S pogumnimi akcijami je četa pridobila toliko orožja, da ga je pošiljala drugim enotam. Tov. Greif se je nahajal s patruljo na sektorju Trbižu v Mrzli vodi. Pozneje je križal dolino Reklanice in Rezijske, najzadnejše področje slovenskega etničnega ozemlja.

Ta razmah so fašisti skušali za vsako ceno zatreti. Ni se jim posrečilo. V borbah v zimi in spomladi 1943, kot so bile n. pr. pri Kobreškem, pri Marijinem Celju, pri Fonih na Kolovratu (kjer je padlo 7. IV. 1943. leta 105 italijanskih vojakov), na Št. Viški gori in drugje, so partizani izšli zmagovalci. Posledica teh borb je bila, da so italijanske oblasti vse bolj izgubljale vpliv in lahko smelo trdimo, da so Italijani na večini slovenskega ozemlja že v tem času obupali in »de facto« — kapitulirali. Zaradi vseh odločnih akcij so uvideli, da tu nimajo kaj iskati. Le z večjimi vojaškimi silami so iz redkih utrjenih postojank od časa do časa izvršili še kakšno akcijo. Bile pa so brez morale, zgolj zaradi sile višjih oblasti izven Primorske. Tako bi tudi naravno moralo ostati! Osvobojeo ozemlje Slovenije bi bilo združeno z onim na Beneškem, v Rezijski in

Trbižu, če po končani vojni naši zavezniki ne bi nastopili proti Slovencem. Na žalost je tudi v drugih naših obmejnih sektorjih bilo tako. Preprečili so, da se razkosana Slovenija združi in zaživi svobodna, kakor drugi evropski narodi.

Spomnimo se, kakšna je bila v času vojne vera v pravičnost velikih zaveznikov, zaupanje v njihove deklaracije, in kar je najvažnejše: pripravljenost na žrtve v interesu skupne zmage! Nasprotno pa govori naslednji značilni primer: Italijanske vojaške sile bi se morale po Mussolinijevem padcu na Badoglijev ukaz upreti nemškemu vdoru v Italijo. 9. IX. 1943 je naše vodstvo (tov. Vilfan za Pokrajinski odbor in tov. Pirjevec za štab Primorskega odreda) poslalo vojaškemu poveljstvu v Gorici poziv na enotno akcijo proti Nemcem. Komandant italijanske divizije »Torino« v Gorici, general Malagutti, je našim poslancem zagotovil, da se bo njegova divizija uprla Nemcem. A besede ni držal. Italijanski generali in italijanska vojska se ni hotela boriti za skupno zavezniško zmago. Pustili so orožje in bežali čez Sočo v Italijo. Posledica je bila, da so Nemci,

mного močnejši od naših sil, prodrli do Jadranske obale, zavzeli važne komunikacije in Jadransko obalo. S tem je italijanska vojska preprečila velike uspehe ter je ne samo nam, ampak tudi zavezniškim silam povzročila številne človeške žrtve.

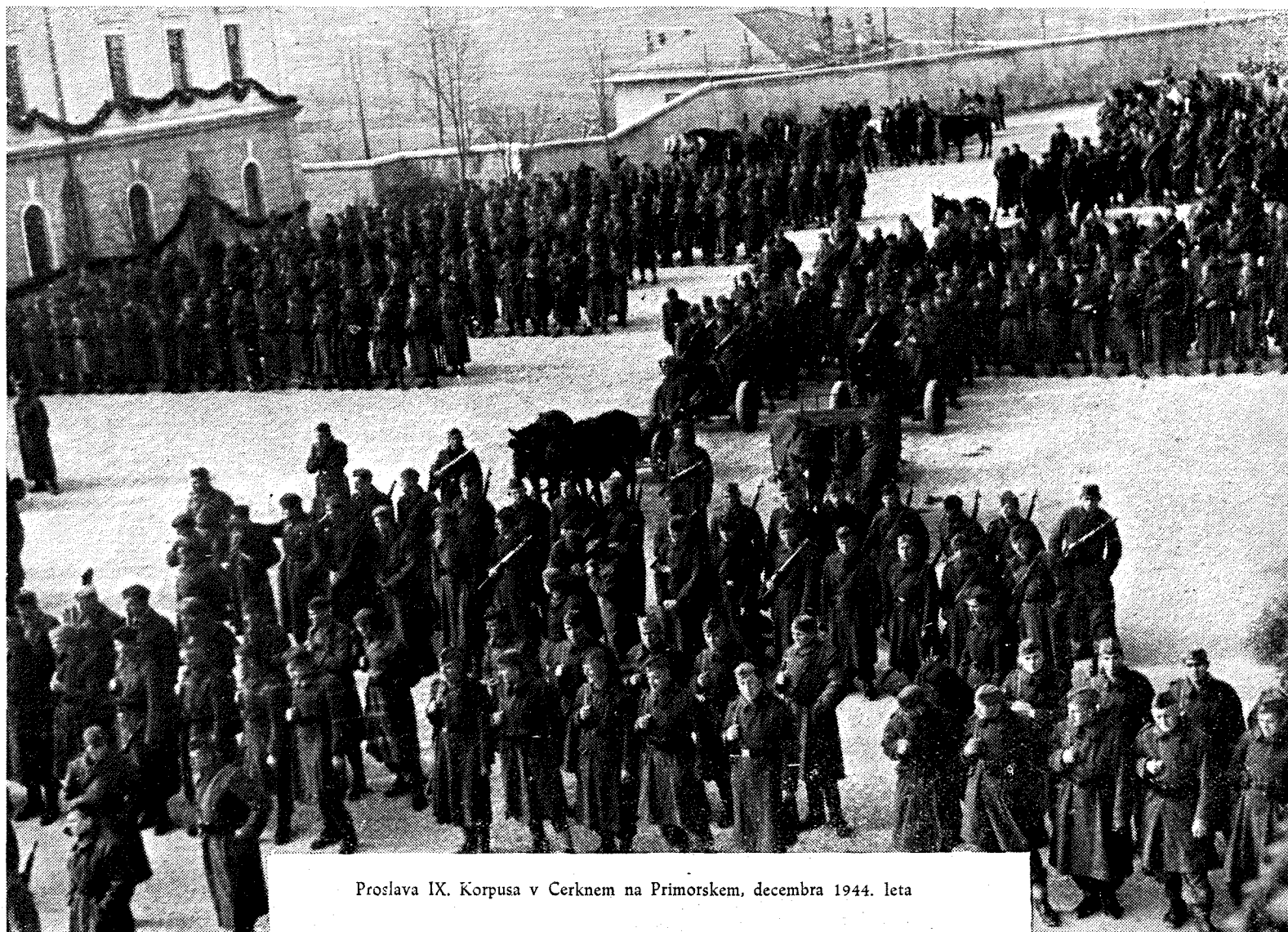
Podobnih primerov je več! Takrat se italijanske enote na slovenskem področju niso hotele boriti. Ali ni isti pojav pozneje z ossoppovci? S svojo neaktivnostjo so pomagali Nemcem in spravljali partizane v uničevalne pasti. Sedaj pa bi italijanski uradni krogi na procesu v Lucci, kakor izgleda, želeli obrniti dogodke tako, kot da so ti saboterji borb bili na strani zaveznikov aktivni borci. Človek se sprašuje, kam to meri! Ali je mogoča taka mistifikacija?

Nič jih ne bo opravičilo! Iz strahopetnih skrivačev in kolaboratorjev ne bodo napravili junakov! Ali se mar niso hoteli skupaj z Osvobodilno fronto, zaradi njenega programa, boriti? Pa naj bi se sami, brez nas! Takrat so bili Angloamerikanci v isti borbi z Rusi proti fašizmu. Ali se ti ljudje tudi ne bodo vezali z nami, če bomo mi v borbi proti imperialistični agresiji Sovjetske zveze?

Kljub izdajstvu italijanske armade pa so naši borci — z najlepšim osvobodilnim poletom — pokazali čudovita junaštva, izkoriščajoč situacijo italijanske kapitulacije. 9. septembra 1943 so bile velike slovenske manifestacije v Gorici. Med drugimi je tov. Greif pozival v svojem burno pozdravljenem govoru italijanske vojake k sodelovanju.

Na goriškem aerodromu so partizani uničili 96 fašističnih letal.

Reorganizirana je bila naša vojska in temeljito oborožena. Iz 6 brigad sta ustanovljeni dve diviziji: Goriška

Proslava IX. Korpusa v Cerknem na Primorskem, decembra 1944. leta

in Triglavsko, vsaka po tri brigade po 7.000 ljudi in posebej Kosovelova brigada.

Nastala je tako imenovana »Goriška fronta« proti Nemcem in z njimi združenimi italijanskimi fašisti. Zmagovite borbe so trajale od 12. septembra do 2. oktobra. Ko bi takrat vsaj v severni Italiji, v naši neposredni sosesčini in z našo oporo, tudi Italijani stopili v borbo proti Nemcem, bi to lahko pomenilo velik strateški uspeh in pomoč skupni borbi. Nemci bi v težki situaciji, v kateri so se nahajali, pretrpeli velike izgube. Kakšna anomalija s takšnim zadržanjem italijanskih oboroženih sil takrat in današnjimi zahtevami za slovenskim ozemljem vključno s Trstom!

Kako je slovenski narod v Goriški kotlini podprl našo borbo, se vidi po tem, da so bile 6. X. 1943. leta ustanovljene še tri divizije: Triglavsko, Goriško in Tržaško. Soška brigada, ki je bila v sestavi Goriške divizije, pa je iz ene brigade narasla na tri soške brigade.

Vse te enote so takrat že dobro obvladale partizansko taktiko in so tudi vezale dosti večje število sovražnikovega vojaštva, kakor je bilo našega. Ofenziva, ki so jo Nemci vodili od 26. sept. do 2. oktobra, ni prizadejala večjih izgub. Nasprotno, z našo protiofenzivo je bila oktobra osvobojena Trnovska in Banjska planota, Čepovanska dolina, Vojsko in Cerkljanski sektor, Selška in Poljanska dolina, Brda, Kobarid, Furlanija, razbita proga Gorica—Videm, Istra, Brkini, okolica Trsta in Kras.

Tako so bili dani vsi pogoji, da je bil 22. decembra 1943. leta ustanovljen IX. korpus, na čelu s tovariši: Ambrožičem, Hribarjem in Kvedrom. Operativni sektor je obsegal: Goriško, Beneško Slovenijo, Trst, Kras, dele Istre, zahodno Koroško in zahodno Gorenjsko.

Ko danes pregledujemo delo IX. korpusa, moramo ponosno ugotoviti, da še tako pogoste in srdite sovražnikove ofenzive niso mogle uničiti brigad IX. korpusa do konca vojne in da je ves čas 1944. in 1945. leta bilo prikovano na to ozemlje več sovražnikov, kakor je bilo naših borcev. Sovražnik je moral držati ne samo večja mesta in postojanke, tudi železniške in druge komunikacije. Sovražnik je trepetal ne toliko zaradi obstoja teh enot, pač pa zaradi njihove sijajne nenehne aktivnosti. Dobro zamišljene in smeje kombinacije teh enot bodo gotovo predmet intenzivnejše proučitve, ker imajo poučne

Jugoslovanski tankisti pri osvoboditvi Trsta, leta 1945.

elemente za napredek vojne znanosti. Semkaj štejemo tako imenovano kobariško republiko in II. cikel borb v Slovenski Benečiji, ki so začele 6. oktobra 1943 v Št. Lenartski dolini pri Landarju, potem novembrsko nemško ofenzivo proti posameznim divizijam in Kosovelovi brigadi, rušenja in likvidacije nemško-belogardističnih postojank v decembru, januarsko sovražnikovo ofenzivo in borbe XXX. divizije v Slovenski Benečiji.

V posebnih pogojih se je vršila preskrba, saniteta, služba zvez in drugo. Vse to so zanimivi primeri partizanskega delovanja. Zanimivi so tudi uspehi mobilizacije XXXI. Triglavsko divizije, nadalje napadi na Hotedršico, Godovič in Idrijo, mere za časa sovražnikove ofenzive v Primorski in ponovni razmah v maju 1944. leta, blokada komunikacij in borbe v Baški grapi.

Čez poletje in zimo 1944. leta so Nemci, združeni z italijanskimi fašisti, belogardisti in četniki, ustaši in domobranci, izvršili še tri večje ofenzive. V vsaki ofenzivi so bili izvedeni uspešni manevri premikov, kombinirani s protiakcijami in razširjenjem političnih uspehov.

V avgustu in septembru so večje borbe za Črni vrh, Štanjel, Posočje in Dolomite. Jeseni istega leta pa sta osvobojena Trnovo in Vipavska dolina.

Zgodovina IX. korpusa, njegovih vojaških enot in borcev, živi danes globoko v zavesti ljudi s Primorske, Gorenjske, Notranjske in Koroške. Zapomnil pa si je bivanje v Sloveniji tudi sovražnik, pritepen z vseh fašističnih krajev. Nihče ne bo mogel odvzeti našim ljudem zavesti zmagovalca in vojaških tradicij, ki so jih pridobili! Objektivni zgodovinar pa bo moral zapaziti pozitivne lastnosti, ki so jih ti ljudje pokazali v teh velikih naporih za osvoboditev.

Plemenite cilje za osvoboditev izpod fašizma so spoznali tudi mnogi Italijani, ki so se za borbo proti fašizmu opirli na naše vojaške enote. Nekateri manjše skupinice pa so bile pri nas že pred italijansko kapitulacijo.

Nekaj dni po italijanski kapitulaciji je že bilo okrog 1000 ljudi, največ mladincev tržaškega proletariata, ki so prišli k partizanom, in so bili poslani na Notranjsko in Dolenjsko, kjer so ustanovili italijanske bataljone »Giovani Zol« v Istrskem odredu in brigado »Fontanot« v XVIII. diviziji. Na Krasu se je ustanovil bataljon »Trieste d'assalto«. Novembra je štel 45 mož, januarja in marca 180. 5. aprila 1944. leta je v Lokavcu ustanovljena »Brigata Trieste d'assalto Garibaldi«. Maja je brigada imela tri bataljone in 360 mož (podatki od dr. J. Juvančiča). Za sodelovanje je bil formiran paritetni štab. Brigada je sodelovala v borbah s XXX. divizijo. 31. maja je bila v borbi za komunikacije Gorica—Ajdovščina, kjer se je odlikovala. 17.—18. junija je njen bataljon miniral Vipavski grad. Takrat je brigada štela 560 mož.

V Trstu in Trzinu so med letom nastale italijanske antifašistične organizacije. Mobilizacija italijanskih borcev je postopoma naraščala. V Furlaniji in v goratih predelih goriških Brd in Slovenske Benečije so italijanski borci po italijanski kapitulaciji ustanovili bataljon »Mazzini«, iz katerega je 21. aprila 1944. leta nastala iz petih bataljonov brigada »Garibaldi Natisone«.

Operativna cona te brigade je bila na prostoru Gorica—Videm, z zaledjem v Brdih in v Beneški Sloveniji. 17. septembra 1944 je ustanovljena divizija »Garibaldi« z dvema brigadama: Garibaldi Natisone in Osopo. Ko se je vojna bližala h koncu, so Osopovci začeli ovirati slovenske enote v Reziji in Beneški Sloveniji. Stari fašistično iredentistični šovinizem se je pojavil in s tem je sovražnik dobil svoje agente, ko so ovirali borbeno silo zavezniških sil ter omogočali sovražniku poskuse, ki so običajni v pogojih kapitulacije. Vrinjeni elementi so poskušali s poli-

tičnimi intrigami speljati zmago v roke špekulantov in oropati slovenski narod za krvavo priborjeno osvoboditev. Delno jim je to uspelo zaradi nerazumevanja, ki so ga pokazali zavezniki pri mirovnih pogajanjih.

V tej zvezi so danes procesi, ki se vodijo proti partizanom v Italiji, nadaljevanje politike, ki seje razdor in odpor na tem našem področju.

Prav tako so ob koncu vojne povečali aktivnost in politično dejavnost nedičevci, domobranci, ustaši in četniki. Nemci so v računu te aktivnosti izvršili veliko ofenzivo na naše sile v marcu—aprilu 1945. leta. To so bili skupni plani mistifikacije velikega stila, ki pa jih je visoka zavednost naših ljudi onemogočila.

Osvobodilna fronta je poleg osvoboditve slovenskega naroda skovala enotnost slovensko-italijanskega bratstva kot osnovo za mirno sožitje na Jadranu. Šele kominformovski imperialistični politiki je uspelo vnesti razdor in nemir, in s tem vse posledice takšnega nemirnega stanja.

Najlepši primer odločnosti in sposobnosti ter zavezniške solidarnosti je kljub vsem preprekam pokazal IX. korpus v končni fazi pri osvoboditvi Trsta in Gorice konec aprila 1945. leta. 27. aprila so predhodnice IV. Armije do-

spele v Št. Peter na Krasu preko Reke in Istre. 28. aprila je začela v Trstu vstaja. V mestu so bile priprave izvršene že od oktobra 1944. leta, ko je imela ilegalna komanda mesta Trsta že 950 oboroženih mož. Aprila je bilo v Trstu 2.500 oboroženih in 2.000 aktivistov, na dan vstaje pa 6—8.000 oboroženih. V Delavski enotnosti pa je bilo organiziranih 20.000 ljudi. 29. IV. je Goriška divizija zavzela Dutovlje—Repentabor. 30. aprila je Kosovelova brigada zavzela Barkovlje, Bazoviška pa dosegla Opčine. Tega dne je Triglavska divizija dosegla črto: Videm—Cedad. 30. aprila ob 15. uri so enote notranje vstaje zasedle tržaški magistrat, ob 20. uri je bila predhodnica IV. Armije v mestu. 1. maja ob 13.30 uri se je Vojkova brigada zahodno od Tržiča že srečala z angloamerikanskimi armijskimi enotami. 2. maja so prišle v osvobodjeni Trst novozelandske zavezniške enote.

Takšni uspehi IX. korpusa so mogli biti ustvarjeni zato, ker se je ljudstvo borilo na lastni zemlji za svojo osvoboditev. Prav posebno važno je dejstvo, da je strnjeno in kompaktno naseljena morska obala od Barkovelj do Devina, ki jo Slovenci upravičeno smatrajo kot svoja vrata v svet. To je bila centralna točka naporov IX. korpusa in naravno ostane za bodočnost.

SKUPŠČINA MEDNARODNE ZVEZE BIVŠIH BOJEVNIKOV

Na drugi generalni skupščini Mednarodne zveze organizacij bivših bojevnikov, ki je zasedala konec meseca novembra letos, je sodelovalo 62 delegatov iz 18 držav, ki so govorili v imenu nad 30 milijonov bivših bojevnikov. Plenum skupščine je sprejel 7 resolucij. Med temi je zlasti važna resolucija o razorožitvi, ki so jo predložili delegati ZDA. Resolucija poudarja, da je razorožitev odvisna v prvi vrsti od demokratičnih odnosov med narodi in državami. Resolucija tudi zahteva, da se OZN ne sme izkoriščati kot tribuna za škodljivo propagando in da je treba pospešiti pogajanja o razorožitvi. Druge resolucije obravnavajo priprave na tretjo generalno skupščino, vrnitev vojnih ujetnikov, ne glede na to, iz katere države so in katera sila jih ima v ujetništvu, razmere v kolonialnih deželah in podpiranje gospodarsko zaostalnih držav, zbiranje pri-

spevkov za UNICEF in vprašanja ustanavljanja novih vojaških organizacij v Nemčiji.

V celoti so sprejeli tudi jugoslovansko resolucijo, ki zahteva odpravo slehernega vmešavanja v notranje zadeve suverene države in neodvisnega naroda, preprečitev vsakega napadalnega pritiska v gospodarskem, političnem in vojaškem oziru ter prenehanje vseh poskusov, ki hočejo posamezne narode ali države ločiti od ostalega sveta.

Pred zaključkom skupščine so bili izvoljeni vodilni organi mednarodne zveze. Dosedanji predsednik g. Morel in dosedanji generalni tajnik g. Newcomb, sta bila znova izvoljena. Jugoslavijo zastopa v administrativnem odboru generalnega sveta generalni poročnik Miloje Milojevič.

Na skupščini je govoril tudi tovariš Tito.

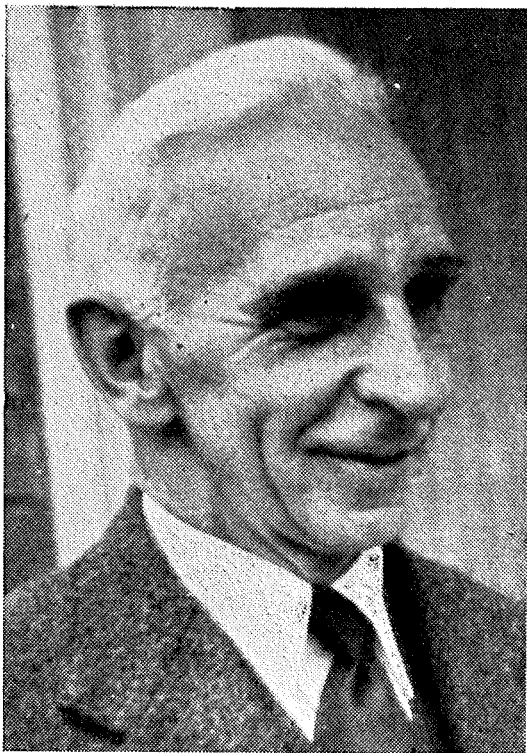
MAJOR JONES, NA SVIDENJE!

MILAN FILIPČIČ

V začetku novembra sem se napotil obiskat majorja Jonesa — bivšega šefa angleške vojaške misije pri Glavnem štabu NOV in PO Slovenije — ki se je mudil v Ljubljani. Ko sem stal v veži, sem vedel, da sem »sprt« z vsemi pravili lepega vedenja. Prišel (če temu sploh lahko tako rečem) sem nenajavljen in »vtihotapil« sem celo fotografa. Ravnal sem se po domačem pregovoru: »Poizkusiti še ni greh.« Seveda sem se pravočasno pozanimal, če je pri njem kakšen prevajalec, ker mi je angleščina španska (lahko rečem tudi — angleška) vas. Major Jones me je sprejel tako prijateljsko, kakor da me je že pričakoval. Sporazumela sva se hitro, da ga želim najprej »vloviti« na filmski trak. Ko sem ga povabil na bolj svetlo verando in mu odprl vrata, sem se spomnil ene izmed ducata poznanih angleških besed in dejal: »Plis.« To pa je bila tudi edina angleška beseda, ki sem jo ta dan izgovoril, čeprav sva se »pogovarjala« dve uri.

Tisočim in tisočim slovenskim partizanom in tudi drugim našim ljudem pač ni potrebno predstavljati majorja Jonesa, ki je preživel 12 mesecev med Titovimi partizani in od tega večji del v Sloveniji. Ko je prihajal poleti 1943 na Rog, ni še nihče vedel, da prihaja med slovenske partizane pošten in hraber vojak major Jones, ki si bo pridobil s svojim razumevanjem in delom partizanska srca in po svojem odhodu zapustil na stotine prijateljev in dobrih znancev, od visokih vojaških in političnih voditeljev tja do preprostih borcev in kurirjev. Bili so pač tedaj časi, ko britanskemu levu nismo ravno preveč zaupali, saj je s svojim repom dolge časa pahljal mihajlovičevstvu, in partizanstvu kazal zobe vse prej kot prijazno. Kdo naj bi pozabil vse to v nekaj dnevih in kdo naj bi to tudi zahteval!

Na Rogu je zato pred Jonesovim prihodom vladala dokajšnja vznemirjenost. Kdo je le ta osebnost, ki jo pošilja v naše kraje britanski imperij in komanda srednjega vzhoda

Major William Jones, fotografiran v Ljubljani letos 5. XI.

v Kairu? Kako bo ta človek, in s kakšnimi očmi, ocenil borbo slovenskega naroda proti okupatorju in domačim hlapcem, saj so ti zadnji gnali precejšnji hrup, češ da so Angleži na njihovi strani? Kako bo razumel našo borbo na življenje in smrt? Kako vojaško cenil moč partizanske vojske, ki je tedaj zrasla že na dve diviziji in na številne odrede? Kako bo ocenil našo mlado ljudsko oblast, ki je tedaj že poganjala trdne korenine?

In prišel je Jones s svojimi spremljevalci. Prej majhne kot visoke postave, s toplimi rjavimi očmi, ki jim še danes uhaja izpod čela hudomušni pogled s svojo škotsko barveto z rdečim cofom, s svojimi kratkimi, toda silnimi rokami, ki so zmogle nadčloveške napore. Prišel je skromen in molčeč in kaj kmalu se je pokazalo, da je tudi iskren in razumen. Njegova poročila v Kairo, kjer so jih tedaj želeli vse prej kot taka, so zvesto prikazovala našo borbo in so bila prej zahtevna kot proseča. Brzjavka za brzjavko je zahtevala takojšnjo izdatno pomoč: v orožju, strelivu in zdravniških potrebščinah. Ni moglo ostati dalj časa skrito tudi belčkom in plavogardistom, da je v Sloveniji angleška vojaška misija in da je njen šef kar partizansko »pobarvan«. V nemočni jezi so pozabili na vse »božje« zapovedi, posebno na tisto, ki prepoveduje vsako laž. »Odvzeli« so Jonesu kanadsko državljanstvo in angleško narodnost ter širili vesti o tem, da so partizani tega Angleža sami krstili in je tako Janez postal — Jones. Bilo je tedaj precej smeha; najbolj široko se je smejal sam Jones, ko je zvedel za to »cvetko« poparjenih belčkov.

Jones je držal obljubo ob odhodu leta 1944 in nas je po sedmih letih obiskal. Udeležil se je zagrebškega zbora za mir in mednarodno sodelovanje. Pred odhodom domov je prišel tudi v Slovenijo, na katero ga veže toliko prijateljev in toliko dragih spominov, zlasti na Kočevskem in Dolenjskem.

Naj nam sam oživi dogodke o velikih časih, ko ga je pot prinesla med nas!

»O Jugoslaviji sem vedel le malokaj in tudi znanec tam nisem imel. Vse, kar sem vedel, je bilo kaj pičlo in mi ni moglo dati prave slike o dogodkih. Največ novic so prinesli angleški vojni ujetniki, ki se jim je posrečil beg iz Nemčije in so prišli preko jugoslovanskega ozemlja, Grčije in Turčije v Egipt. Le-ti so zavzeto pripovedovali o vašem hrabrem ljudstvu in o tem, kako drzno se bori proti okupatorju. Britanska vlada se je v določenem obdobju (ne ravno prezgodaj — op. pisca) odločila, da pošlje v vašo domovino svojo vojaško misijo, da bi bila zveza s partizani čimbolj neposredna. Določen sem bil za šefa misije. Naše letalo je vzletelo z letališča v Darni (mesto v bivši italijanski afriški koloniji Libiji) in v neprekinjenem poletu preko Sredozemlja, Italije in Jadrana priletelo nad naše ozemlje. Odskočil sem s svojimi spremljevalci v noč, ko smo leteli nad kraškimi Krbavskim poljem, 19. maja 1943. leta. Pristali smo srečno nekje severno od Udbine. Približali so se nam partizani in še danes se spominjam, kako je prišel neki mlad partizan in mi vzkliknil: »Zdravo!« Vodili so nas v štab. Srečko Manola (danes viceadmiral jugoslovanske vojne mornarice) je bil prvi oficir, ki smo ga srečali na poti v taborišče. Name je naredil zelo vtis inteligentnega in vojaško razgledanega borca. Govoril je tudi zelo dobro angleško, kar me je še posebno vzradostilo. Manola je bil zelo vesel, da je bil naš pristanek s padali srečen. V štabu so nas sprejeli zelo lepo, odredili so nam prenočišče. Lahko si predstavljate, kako sem bil presenečen, nad vsem tem, ko sem ves čas le premišljeval, kako se bom »klatil« po gozdovih iz kraja v kraj. Sedaj pa nenkrat tak sprejem! Urejeni prostori, elektrika, preskrba in vsepovsod sijajna organizacija. V štabu je neprenehoma pel telefon in drdrali so pisalni stroji.

Zjutraj sem se uradno srečal s tovarišema Bakaričem in Rukavino. Razgovor je bil zelo zanimiv in ob tej priliki sta mi pojasnila trenutni položaj in mi povedala, da je nad tretjino jugoslovanskega ozemlja osvobojenega, da se v vrstah narodnoosvobodilne vojske bori nad 150.000 borcev, mož in žena. Posebno me je presenetilo dejstvo, da se vsa ta vojska zalaga samo z orožjem, ki ga v boju odvzame okupatorju. Pozneje sem se lahko samo še na lastne oči prepričal, da je to partizanstvo utrjena vojska z dobro organizacijo in da so ti ljudje resnično pripravljeni na neizprosno borbo. To sem spoznaval že od prvega dne dalje. Zame je bilo to naravnost neverjetno.

Moja največja naloga je bila prepričati oblasti v Kairu in Londonu, da so pogoji v Jugoslaviji resnično taki in jim naslikati, kakšen je položaj. Moje prvo poročilo so sprejeli nič kaj preveč dobre volje. Očitali so mi, da je fantastično. Storil sem vse, da bi poročal maršalu Aleksandru (tedanjemu komandantu srednjega vzhoda) vse, kar sem videl. Kaj kmalu smo pričeli pripravljati letališče na Krbavskem polju, kjer bi lahko pristal sam Aleksander, da bi se na lastne oči prepričal o resnici. To sem želel zaradi tega, ker slehernemu po činu nižjemu častniku bi sicer ne verjeli. In zaradi tega sem tudi povabil samega Aleksandra. Letališče smo pripravljali skupno s partizani, pomagali pa so vsi ljudje z bližnje vasi Šijanov. Iz te moke na žalost ni bilo kruha. Mojih predlogov takrat niso sprejeli niti v Afriki niti v Londonu.

Nato sem želel kjerkoli v vaši domovini videti partizansko življenje in o tem pošiljati vsak dan poročila v London, da bi tam že enkrat priznali partizane. O jes, imel sem velike težave in precej časa je preteklo, da so mi pričeli verjeti. Sprva so me zavračali, češ da v svojih poročilih pretiravam ter da so neverjetna.

Zapustil sem tako Glavni štab Hrvatske in odšel v Slovenijo. Kar sem videl v Sloveniji, se ni prav nič razlikovalo od položaja v Hrvaški. Ljudstvo je bilo povsod organizirano v narodno-osvobodilnem gibanju, sovražnik pa povsod v defenzivi.

Sele sredi julija 1943 je postal London bolj naklonjen in Angleži so poslali prvo pomoč v orožju (nekaj topov in streliva) s katerim so partizani napadli Žužemberk. Politika Britancev je polagoma postala bolj jasna. — Pričeli so pošiljati pomoč, toda vse to cincanje je trajalo skoraj leto dni. Zame je bilo zelo težko — tudi drugim članom misije — ker smo videli vse napore partizanov in njihovo pripravljenost za borbo. Smatral sem vedno, da zaslužijo res izdatno pomoč.

V borbi za Žužemberk sem bil skupaj s komandantom Stanetom. Bil je moj dober in drag prijatelj. Ko sem pozneje v Londonu slišal za njegovo tragično smrt, sem bil žalosten in besen. — Napad je bil zelo dobro organiziran, čas napada je bil med partizanskimi vojaškimi enotami koordiniran. Mislim, da bo postojanka padla in bi se to tudi zgodilo, če bi bilo dovolj streliva. Zame je bilo zelo zanimivo, zame kot vojaka, kako je Stane držal v rokah vso situacijo, brez modernih sredstev za zvezo in to le s kurirji. Nobenega dvoma ni, da so bili partizani borbeni in skrajno junaški v borbi. Italijani bi bili razbiti, le streliva je primanjkovalo, bili pa so moralno na tleh. Nekaj tednov pozneje je Žužemberk padel in tedaj so italijanski ujetniki priznali, da

je bila postojanka v prvem napadu tik pred padcem in so bili že pripravljeni na predajo.«

Ko smo že pričeli govoriti o Italijanih, smo nehote trčili na sedanjo politiko Italije. Major Jones je o tem govoril takole:

»Moje mnenje je vedno bilo, da se mora Trst priključiti Jugoslaviji. Ta pravica je zgodovinsko utemeljena in bi bila krivica odtrgati ga. Upam, da bo v doglednem času ta krivica poravnana. Zanimivo, zanimivo... well, well..., to kar se dogaja v Lucci in Udinah, ti procesi proti italijanskim partizanom so dokaz, da Italija rine na staro pot.«

Major Jones — še kar pravi partizan po tolikih mesecih bivanja med slovenskimi partizani — je bil poleti 1944 nenadno odpoklican v Anglijo. Za njim so prišli na njegovo mesto drugi ljudje, ki so sicer govorili naš jezik, ki so bili uslužni in zgovorni, toda nihče ni bil še daleč ne podoben Jonesu, največkrat molčečemu in zamišljenemu vojaku — partizanu, ki je presedel ure in ure ob ognju in ni spregovoril niti besedice. Od časa do časa je le vstal od ognja in se vrnil z ogromno skladovnico drv, kakor jih lahko natovoriš le tovorni živali. In o teh njegovih silnih rokah vedo partizani veliko povedati! Slabe volje je bil pravzaprav samo takrat, kadar se je dajal — s svojimi poročili — z oddaljeno gospodo v Afriki. Skoraj otroško je verjel, da bodo angleška letala nanosila iz daljne Afrike dovolj potrebnega materiala in ga dan za dnevno odmetavala na Ribnik na Kočevskem Rogu. In kako je ves rdeč od sramu in od jeze gledal, kako so večkrat padali zavoji neuporabnih čevljev (samo za eno nogo) in puške brez zapiraveč! Italijanski general Cerutti — kdo ve kje danes komandira slavnim italijanskim »repartom« — ne bo mogel pač nikoli pozabiti, kako mu je Jones, ob partizanski zahtevi popolne kapitulacije njegovih čet v Novem mestu, na njegov spakljivi humer na Jonesov račun: »O, junak izpred Dungerca« odgovoril: »O, vi, zajec izpred El Alameina!« In vsi vedo, da se Jones ni nikdar sklanjal pred izstrelki italijanske artilerije — preveč je preziral italijansko roparsko drhal. Ko je takrat odhajal, je odhajal kot prijatelj. Naročal je: »Varujte svojo demokracijo!« in v partizanski pozdrav je tedaj stisnil svojo orjaško pest in jo ponesel k sencem. Po osmih letih je bil spet med nami:

»Vesel sem in srečen, da sem našel tukaj toliko prijateljev in da ste tako srečni. Zelo vas občudujem in popolnoma zaupam v bodočnost Jugoslavije, ki se razvija v demokratično državo. Vidim sem nekaj vaših velikih tovarn, novih prog, kmečkih delovnih zadrug, skupne napore ljudstva da uresniči svoje želje. Vi dvigate svojo zaostalo državo, ki je bila povrh vsega opustošena in oropana v vojni. Toda to, kar ste že dosegli, daje najlepše nade v boljše življenje. In vaš delež k svetovnemu miru je izredno velik in bo tak tudi ostal.

Želim iz vsega srca, da bi bila Jugoslavija srečna, bogata in za vselej svobodna!«

Skromen kot je, je prav rad napisal ob koncu najinega razgovora še pozdrav vsem tovarišem v Jugoslaviji:

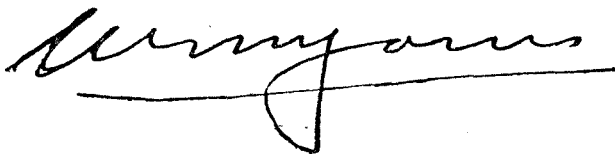
To my many comrades in Yugoslavia!

Mojim mnogim tovarišem v Jugoslaviji!

Izredno sem srečen, da se nahajam zopet med Vami. Še vedno se živo spominjam našega tovarištva v letih 1943/44 in Vam zagotavljam, da se ga bom tudi v preostalih letih mojega življenja. Srčno so mi drage vezi prijateljstva, ki so bile ustvarjene v dobi mojega bivanja med Vami. Čutim, da imam nekako pravico prihajati v Vašo državo in smatram ta svoj obisk kot svojo vrnitev. Prinašam Vam pozdrave mnogih mojih rojakov, ki z velikim zanimanjem sledijo Vašemu napredku.

Zelo mi je žal, da mi ob tej priliki čas ne bo dopuščal, da bi Vas vse posamezno obiskal. Vsekakor pa bom potoval okrog, da bom po možnosti obiskal čim več starih prijateljev in videl vsaj del Vašega napredka. Ob kaki drugi priliki — ne preveč daleč v bodočnosti — upam z vso zanesljivostjo, da Vas bom mogel obiskati s svojo ženo Heleno in sinkom Billyjem in da bom tedaj mogel prebiti dalj časa med Vami.

Mnogo sreče v Vašem velikem prizadevanju, in naj Vam bo v priznanje velika, srečna in uspešna država, združena v velikem bratstvu, ki ste ga ustvarili v Vaši borbi za svobodo in demokracijo!

Major Jones se je vrnil v svojo domovino, v daljno Kanado, nazaj na svojo farmo. Spremlja ga naše priznanje in z njim so naša prijateljska čustva. Ostal nam je zvest tovariš. — Pokazal mi je sliko svojega sinčka — krepak

fante in že ne more skriti Jonesovih krpanjskih rok — naj mu še zraste toplo in pošteno očetovo srce! In jaz se bom vedno rad spominjal objema njegovih širokih in tovariških rok ob slovesu...

SPOMINI NARODNEGA HEROJA

STANKO SEMIČ-DAKI

(Konec I. dela)

JURIŠ ČEZ MOST

Komandant XIV. divizije, tovariš Bračič, je okoli 11 ure odšel na sektor 13. brigade in dal komandantu Gedžetu povelje za vdor v središče Kočevja. Brigada je pripravila dva bataljona za juriš preko mosta; eden je bil ob vodi na levi, drugi na desni strani. Ker prvi juriš ni uspel, je 13. brigada spravila v bližino mosta dva topa, s katerima so streljali v nemške bunkerje. Šele ko so razbili s topovi obrambne bunkerje pri mostu, je juriš uspel. Brigada je z dvema bataljonoma prešla most. Med Nemci in belogardisti je nastala panika: zapuščali so hišo za hišo in se umikali v gŕad. Tudi cerkev zraven mosta — močno obrambno točko za most — so zapustili še pred zadnjim napadom. Juriš čez most je 13. brigada izvršila opoldne in je trajal

dobro pol ure. Po eni uri trajajoči bitki je brigada zasedla središče Kočevja in nove položaje v bližini gradu ter zaplenila 5 kamionov naloženih z lesom, namenjen Nemcem za premične bunkerje. V središču so ostali tudi trije težki topovi in dva protitankovca. Borba je nato nekoliko prenehala. Šele ko so se Nemci in beli v gradu znašli, so pričeli znova. V tem zatišju je komandant Bračič ogledoval situacijo v neposredni bližini gradu. Tedaj so spet streljali iz gradu. Ko je Bračič naročil kurirjem naj odpeljejo zaplenjene protitankovske topove, je padel strel iz gradu in ga zadel. Zakričal je: »Tovariši, ranjen sem, z menoj ne bo nič.« Komandant 13. brigade ga je odnesel s položaja. Samo nekaj korakov je napravil z njim, pa je tovariš Bračič umrl.

Po ostri borbi so Nemci in belogardisti prosili za premirje. Toda ne, da bi se predali, temveč, da so se reorganizirali in hkrati pričakali pomoč, za katero so vedeli le oni, da prihaja. Premirje je trajalo pol ure. Šerčerjeva in Tomšičeva, ki sta z glavnimi silami vodili borbe na drugi strani gradu, nista bili o premirju obveščeni in se jim je čudno zdelo, zakaj je 13. brigada prenehala z borbo. Na 13. brigadi je bilo težišče borbe v središču mesta proti gradu, iz razloga, da Nemci in belogardisti ne bi opazili, da hoče Šerčerjeva podminirati grad in prebiti stene za vdor v grad. Šerčerjeva je grad že enkrat minirala, a zaradi zelo debelega zidu ni mogla izvrtati dovolj velike luknje. Nato se je posrečilo novo miniranje na istem mestu. Napravili so veliko odprtino, skozi katero so vdrli minerci in začeli še naprej minirati.

»NOBENIH PREGOVOROV Z NEMCI!«

Tedaj sta prišla na položaj Stane Rozman in pomočnik komandanta XIV. divizije, Luka Vidmar. Komandant je odredil, naj se ne pregovarjamo z Nemci, temveč naj odločneje napademo. Proti večeru se je borba nadaljevala in je trajala vso noč. Ker Tomšičeva ni imela več dosti

gradu, ki je gorel do štirih popoldne. Ostal je le del gradu, proti sredini mesta. Nemcev in belogardistov je bilo četrtri dan živih le še 35 do 40. Zaprte civiliste pa se ni dalo rešiti, ker so jih beli in Nemci nadzirali. Minerji so hoteli minirati zid. Do zapornikov ogenj ni mogel priti, ker so bili v obokanih kletih. Pričakovali smo, da se bodo Nemci in beli kmalu predali. Četrtega dne zjutraj se je moral tretji bataljon Tomšičeve takoj premakniti proti Dolenji vasi in Ribnici v pomoč bataljonu 15. brigade, če bi Nemci le poizkušali prodreti do ogrožene postojanke.

Okoli 10. ure je štab Tomšičeve dobil od štaba divizije nalogo, da odide z brigado na nove položaje, kjer se je že nahajal tretji bataljon. Zaradi nemških letal, ki so nas »kropila« in nadzirala ozemlje med Dolenjo vasjo in Kočevjem, zlasti cesto, smo hodili počasi in le po gozdovih. Tako smo se zamudili okoli 20 minut. V tem so se Nemci že spoprijeli s 3. bataljonom 15. brigade. Komandant brigade in namestnik na čelu naše kolone sta ugibala, kaj naj bi vse to bilo, zlasti premikanje po položajih med borbo; pomočniku se je zdelo to sumljivo. Ostalim bataljonom je ukazal, naj se razvrste v strelce. Čim sta bataljona to storila, se je videlo, da se tretji bataljon 15. brigade umika s položajev, Nemci pa neprestano jurišajo.

Pogled na Kočevje.

opravka, sta ostala v Kočevju le dva bataljona, ostala dva pa sta odšla v rezervo.

Drugo jutro so kuharji Tomšičeve, ki so kuhali v sosedni vasi, pripeljali hrano v bližino bataljonov. Nemci in belogardisti so jih iz postojanke zapazili ter začeli nanje streljati. Konji so se splašili in zbežali proti gradu. Borci so se smejali, rekoč: »Pa naj jih imajo! Saj so morda bolj lačni kot mi!« Nemci in beli niso vedeli, zakaj vse to. Mislili so, da smo naložili na voz eksploziv, katerega naj bi konji pripeljali do gradu. Zato so do 12. ure držali mitraljezki ogenj in so konje in voz popolnoma preluknjali.

Tretji dan borbe popoldne, je Šerčerjeva poizkušala jurišati skozi luknjo v grad. Nekajkrat je bila odbita. Ko so Šerčerjevci zaslišali klice na pomoč od okoli 40 ljudi, ki so bili zaprti v grajskih kletih, so podvojili napore. Zavzeli pa so le dve sobi. Ker drugače ni šlo, so zažgali

Tako je zavzela vsa brigada nove položaje, ni pa jih mogla držati. Nemci so zavzeli prve položaje tretjega bataljona in spustili tanke naprej. Prišlo je do borbe — prsa v prsa. Zadrževali smo nemško pešadijo štiri ure. Tanki pa so odšli naravnost proti Kočevju, ker so Nemci videli, da je njihova postojanka pred uničenjem. 13. brigada jih ni opazila, dokler niso prišli tanki v Kočevje in zasedli most preko Rinže. Bataljon, ki je bil onstran mostu, ni imel umika, razen preko Rinže, kakor je kdo vedel in znal. Zato je pri umiku padlo skoraj polovico bataljona. Nemci so zasedli Kočevje, niso pa se skušali spustiti v borbo z našo divizijo, ki se je zbrala v vaseh blizu Kočevja.

Pozneje so naše enote znova napadle Kočevje — pomagalo je tudi angleško letalstvo — vendar postojanke nismo mogli uničiti.

Narodni heroj Stanko Semič-Daki.

XIV. DIVIZIJA ODIDE

Iz Kočevske okolice je odšla XIV. divizija v Suho krajino, kjer je delj časa počivala. Zakaj ima divizija tako dolg počitek, nismo vedeli. Po sedmih dneh je XIV. divizija dobila nalogo, da odloži vse težje orožje in obdrži le lažjega. Spet nismo vedeli zakaj. Nato pa je dal Glavni štab Slovenije novo, zelo težko nalogo: XIV. divizija se mora preko Hrvaške prebiti na Štajersko. Divizija je bila pripravljena in je takoj odšla na slaven pohod na Štajersko...

PROTI VIŠNJI GORI

Jaz sem odšel v partijsko šolo na Rog, kjer sem bil dva meseca, naslednjih 14 dni pa na vojaškem tečaju višje oficirske šole v Metliki. Nato sem bil določen za namestnika komandanta XV. divizije, ki je bila v Zagradcu pri Žužemberku.

XV. divizija je morala v tem času blokirati Novo mesto, da ne bi belogardisti in Nemci od tu vdrli na naše osvobodeno ozemlje. Ko sem bil že nekaj dni v XV. diviziji, je doletela Cankarjevo brigado, ki je blokirala Novo mesto na Gorjancih, huda nesreča. En bataljon Cankarjeve brigade je počival na Javorovici, pa so ga Nemci — bataljon je bil izdan — obkolili in po nekaj urah borbe uničili. Padlo je 108 tovarišev.

V sestavu XV. divizije so bile: Cankarjeva, Gubčeva in osma brigada. Divizija je dobila ukaz, da likvidira močno belogardistično postojanko v Križni vasi blizu Višnje gore, ker so belogardisti kontrolirali eno izmed naših kurirskih poti.

Vas leži na pobočju hriba. Belogardisti so bili utrjeni v bunkerjih. Okoli vasi je čistina in zato se je bilo vasi težko približati. Divizija je bila okrepljena z artilerijskim divizionom in s tankovskim vodom. Za napad je razporedila brigade takole: ena je ponoči prešla na drugo stran ceste in zavarovala glavno cesto proti Višnji gori in Grosupljem; druga je bila razporejena delno proti Lučam, proti Stični in Polževem, tretja pa je bila pripravljena, da s

pomočjo artilerije in tankov napade. Z napadom smo začeli okoli polnoči. Poizkušali smo vdreti v postojanko. Zaradi močnih utrdb ni šlo. Proti jutru se je artilerijski divizion razmestil s topovi prav blizu bunkerjev. Ob svitu so jih začeli razbijati. Ker so bili naši topovi kalibra 75 mm in močnih bunkerjev niso mogli hitro uničiti, je trajala borba ves dan. Okoli 10 ure sta prišla na pomoč dva tanka. Z njimi pa si nismo mnogo pomagali, ker niso bili tankisti dobro izvežbani (bili so šele prvič v borbi), primanjkovalo pa je tudi bencina. Komandant Glavnega štaba, tovariš Stane Rozman, je prišel pogledat položaje in belogardistične bunkerje in nas je kritiziral, ker naša divizija ni mogla uničiti postojanke — 100 belogardistov.

Pripravili smo se za nov napad in za juriš na bunkerje. Ta juriš je bil odločen in nagel. Trajal je dobre pol ure. Popoldne ob štirih je bila postojanka že uničena. V postojanki je ostalo kakih 20 do 25 mrtvih, ostali pa so zbežali v višnjegorski grad, kjer so se še branili, čeprav je bila postojanka že uničena.

Brigada, ki je držala zasedo proti Grosupljem, je imela že dopoldne močnejše borbe z nemškimi kolonami, ki so hitele na pomoč belogardistični postojanki. Brigada jim je zažgala tri kamione in potolkla okoli 20 vojakov.

ZDENSKA VAS PADE

Divizija se je nato odpočila, se premaknila na Ilovo goro in se pripravila za napad na postojanko v Zdenski vasi pri Dobrem polju.

V Zdenski vasi je bila belogardistična postojanka močnejša in bolj zaščitená ter povezana z ostalimi postojankami v Dobrem polju, Vidmu, na postaji Dobro polje in v Kompoljah. Okoli Zdenske vasi so imeli belogardisti močnejše bunkerje, ki so bili povezani s strelskimi jarki. Postojanka je bila oborožena predvsem z lahkim orožjem. Po bunkerjih in v cerkvi, ki se je nahajala na bližnjem hribčku, so imeli zelo močne bunkerje, iz katerih so obvladali daleč naokoli teren, progo in vasi. Za patroljiranje pa so imeli 7 tonski italijanski tank.

V tem času je bilo nekoliko težje napadati, ker je sneg oviral premike, zlasti topništvo. Proti večeru so brigade začele obkoljevati postojanko. Okoli devete ure pa so se ji približale že prve patrolje. Glavna borba s silami XV. divizije, je pričela okrog desetih in je trajala vsa noč. Brigade so poizkušale večkrat vdreti v postojanko, a se jim zaradi močne obrambe belih — bilo jih je okoli 160 in nekaj Nemcev — ni posrečilo. Do jutra je bilo v brigadi precej ranjenih.

Najmočnejše so se belogardisti branili iz zvonika. Okoli sedmih zjutraj je artilerijska brigada prišla že tako blizu, da so tolkli naravnost v zvonik in vas. Artilerijski ogenj je trajal do osmih. Artilerija je razbila precej zidu na cerkvi, zvonik in bunkerje okoli cerkve. Nato je osma brigada močnejše jurišala in pregnala belogardiste iz cerkve in bunkerjev. Mi smo še ves dan napadali, a bolj demonstrativno. Belogardisti niso dajali skoro nobenega odpora, ker so se pripravljali na izpad in čakali — kot mi — mraka. Ko se je zmračilo, je naša artilerija hitro in močno streljala, za njo še naši mitraljezi; sledil je juriš in ko so belogardisti videli naše prodiranje, so zbežali proti Vidmu. V Zdenski vasi smo zaplenili precejšnje količine najrazličnejšega materiala. Vse kar smo tukaj zaplenili belogardistom, smo naložili na vozove in odpeljali v naša taborišča proti Ilovi gori. Bilo je 25 vozov.

POSTOJANKE PADAJO

Brigade so ostale v Zdenski vasi in v okolici še nekaj dni, končno pa je divizija odšla proti Ambrusu in Zagradcu, kjer je ostala sedem dni. Od tod so odšle brigade ločeno na Trebelno, Mirno in k Sv. Križu. Z njimi je šel tudi operativni štab divizije. Med tem časom pa so belogardisti ustvarili nove postojanke v Dobrniču, Trebnjem in Mirni peči, v Žužemberku pa je postojanka že bila. Štab VII. korpusa se je tedaj zadrževal v Laščah in Smuki, XVIII. divizija pa na sektorju Kočevje — Ribnica — Mokrc — Krim. Pri Trebelnem, blizu XV. divizije, je bil tudi Dolenski odred, s štirimi bataljoni. Divizija se tod ni dolgo zadrževala, temveč je odšla po naročilu korpusa proti Žužemberku, da ga zavzame in nato nadaljuje pot proti Trebnjem in Mirni peči, kjer so bile belogardistične postojanke.

Po uničenju Žužemberka je divizija v začetku maja napadla Dobrnič. Najprej je divizija zasedla položaje okoli Dobrniča in v vasi Občine. Borba za Dobrnič, ki se je pričela že dopoldne, je trajala vso noč. Belogardisti pa so iz Dobrniča pobegnili v Trebnje.

TREBNJE — TRD OREH

Okoli 10. maja se je divizija pripravljala za napad na Trebnje. Ena brigada je bila okoli Dobrniča, za napad in varovanje, da ne bi belogardisti pobegnili iz Trebnjega, Cankarjeva pa je odšla proti Mirni, da od te strani napade Trebnje.

Do 12. maja zvečer so bile vse brigade pripravljene. Čakali smo še poročila od korpusa, zaradi položaja proti

Novemu mestu, kjer so nas varovali deli 18. divizije. V Trebnjem je bilo okoli 300 belogardistov in Nemcev. Bili so dobro utrjeni, okoli Trebnjega pa so imeli bunkerje in so bili v vseh hribčkih strelski jarki in rovi.

Okoli desetih zvečer so se začeli pomikati borci XV. divizije proti bunkerjem in začeli izpadati. Prvi napad se ni posrečil. Cankarjeva je večkrat jurišala, a je bila odbita. Ko se je začelo daniti, je Cankarjeva zbrala vse težje orožje na eno mesto, da bi prodrla samo na enem mestu. S težkim orožjem so razbijali nad uro in pol postojanko, nakar je drugi bataljon poizkušal jurišati. Ni mu uspelo, zato se je umaknil na stare položaje. Ta dan smo na več mestih poizkušali vdreti v Trebnje, toda belogardisti so se krepko držali. Cankarjeva brigada je ta dan in to noč napravila osem jurišev. Pri tem so imeli okoli 25 ranjenih in 10 mrtvih. Naslednji dan je Cankarjeva pregrupirala svoje sile in začela znova napadati. Po polurnem ognju iz vsega orožja, je okrog poldesetih jurišal ves bataljon. Prvi bombaši so prišli do žičnih ovir, kjer pa so se nekoliko ustavili. S tem pa je nastala nevarnost, da ne bi ostal na čistini ves bataljon. Zato so artilerici znova močno streljali. Kmalu je bilo vse v dimu, da se ni videlo nobenega bunkerja. Naši so dobro merili na mitraljezka gnezda in jih tudi uničili. Ko je naša artilerija utihnila, se je zaslišal glas komandanta bataljona: »Juriš!« Sledili so klici borcev, da moramo zavzeti bunkerje itd. A borci niso mogli takoj preko žice; eden je celo obvisel na njej. Zato so se začeli plaziti pod žico. Desetim borcem je uspelo priti preko žice. Takoj so skakali na bunkerje in metali vanje bombe. Ko so belogardisti to videli, so začeli bežati proti središču vasi.

„ZA LAS JE MANJKALO“

LOJZE AVSENAK

Aktivist Gašper je tisto noč zašaril z Bohorja proti Savi; v vse hiše je raznesel novice in agitiral. Ko je opravil pri zadnji hiši, je utrujen zlezal na skedenj, da bi prenočil. Na gumnu je v senu obtipal nekoga.

»Kdo je tu?« je vprašal in prijel za roko človeka.

Oglasil se je deški glas: »Pastir Joža, domači pastir.«

»Čuješ, tu prespim,« je dejal Gašper in spustil roko.

Joža pa se je vzpel pokoncu: »Kdo si?«

»Pssst! Jaz sem, Gašper, partizan,« je šepnil aktivist.

Pastir, petnajstletni mladenič, se je še bolj začudil, vrgl raz sebe odejo in jo ponudil Gašperju. »Pokliči me, fant, če bi hotel predolgo zaspati,« je naročil Jožu, se zaril v seno in zaspal.

Pastir pa ni zaspal. Zavedal se je, da se je mož, ki leži poleg njega, zaupal njemu. V prsih je začutil ponos, ki mu je nalagal novo dolžnost. V njegovih rokah je življenje tega moža, partizana. Če ga objame spanec, bo morda po njem. Ob zori se lahko pritepejo Nemci, obkole hlev in izgubljen je. Tako je mislil Joža in se trudil, da ga ne zaleze spanec. Veke so se mu vsiljivo zapirale, čeprav je hoté gledal skozi špranje na zvezde in iz previdnosti štel vsak dihljaj moža, ki je spal ob njem. Toda spanec ga je napadal z vedno večjo zvitostjo, veke so se mu dvigale v čedalje večjih presledkih in slednjič obležale na trudnih očeh. Zaspal je.

Svitalo se je že, ko so ga iz globokega spanja vrgle težke, moreče sanje. Odbrcnil je odejo in strahoma prisluhnil, če je resnica. Spodaj pred hlevom je čul tuje glasove. Previdno se je približal špranji na ostrešju. V prvem svitu so se okrog hleva razvrščale temne postave. »Nemci!« mu je šinilo skozi možgane. Vrglo ga je nazaj na ležišče.

»Švabi!« Vznemirjen je dregnil aktivista: »Hitro, hitro!« Gašper se je zvil iz odeje in zmeden planil kvišku. »Kdo?« Še vedno ni mogel razumeti.

»Pssst! Švabi so spodaj! Hitro! Tu je lijak za krmljenje živine. Noter, brž, brž!«

Aktivist je planil k lijaku in zlezal vanj. Joža ga je pokrtil z naročjem sena. Nato se je spustil nazaj na ležišče in se pokrtil čez glavo. Srce je nabijalo. Na stopnicah, ki vodijo na gumno, je zaslišal prve korake. Vztrepetal je, a se je zopet zbral. »Pride, kar pride,« je dahnil in se umiril.

Koraki na stopnicah so se množili. Prve je Joža slišal že na hodniku, ki je objemal ves skedenj. Tudi spodaj, okrog hleva jih je slišal. Poslopje je bilo obkoljeno. Že je pomislil na beg, pa se je spomnil Gašperja. Ne, njega mora rešiti. Prevaril bo Nemce, dokler se aktivist ne izmaže. Gašper v lijaku je slišal isto. Potuhnil se je. Nemci so se znašli na gumnu. »Mrvo preiščemo!« je velel razklan, hreščéč glas. Nato se je čulo šumenje sena v bližini lijaka. Na gumno je silila prva jutranja svetloba.

»Ha-ha, tu je!« se je spet zadržal tisti glas. Gašper je razločno slišal, kako se je k pastirjevemu ležišču pognal trop vojakov. »Glejte bandita! Primate ga!«

Gašper je vedel, da so prišli pastirja. Slišal je gosto mencanje nog po senu in fantov glas, ki se je trgal pod udarci:

»Nisem bandit!«

»Kaj? Nisi bandit?« so rohnili oni. »Lažeš!«

»Izvlčimo ga ven!« je zapiskal visok glas. Pastirja so izvlekli na hodnik.

»Glejte ga, saj je še zelen! Otrok je še!« so se mu čudili.

»A kje je oni drugi, ti svinja, mlada?« je slišal Gašper vzklikati vojaka zraven lijaka. Mrzel srh mu je zletel po hrbtu.

»Kaj, kaj, še eden?« so se zavzeto oglašali še drugi. »Kajpak, saj tu sta dve odeji!« se je zadovoljno nasmejal prejšnji. Gašperja je zadelo v živo.

»Kje imaš drugega, hm?« so tiščali v pastirja.

»Sam sem. Pastir sem pri tej hiši in moji sta obe odeji,« je trmasto vztrajal.

»Lažeš! Takoj povej, kje je skrit drugi.« Vsi vprek so vpili nanj, ga suvali in bili s petami, da je ječal pod udarci. Gašper je slišal, kako so ga butali ob lesene stene skednja in je že mislil planiti iz lijaka, da bi se pognal s skednja ali med nje in odvrnil pozornost od ubogega dečka. Tedaj pa se je drhal usipala nazaj na gumno.

»Preiščite mrvo, prebodite z bajoneti vsak kotiček! Moramo ga dobiti, razumete?!« Bil je komandant. Mrva je zašumela in Gašper je slišal, kako so drjasali po gumni in zbadali z bajoneti v seno. Vmes je neprestano ukazoval strogi glas: »Moramo ga dobiti, moramo! Še bolj natančno! Kožo posnamemo z njega, razumete? Dalje!« Preiskava se je nadaljevala. Gašper je čul, kako se je tisto značilno zbadanje čedalje bolj bližalo lijaku. Še hip in nekdo je dregnil v njegovo leseno steno.

»Lijak!« je omenil vojak tik ob njem.

»Kaj, kaj —?« je živo vprašalo več glasov.

»No, lijak pač za krmljenje živine,« je odvrnil prvi, ne da bi kazal posebno zanimanje zanj.

»Preiščite ga natančno!«

Gašper je čutil, kako suva konica bajoneta v mrvo, ki jo je malo prej vrgel nanj Joža. Spoznal je vso resnost položaja. Za hip je pomislil in se spustil iz lijaka v gare v hlevu. Nevarnost se je odmaknila vsaj za ped. Iz hleva ni mogel nikamor. Čul je razločno govorjenje pred vrati. Na gumnu pa je šumelo seno pod neštetimi nogami. »Ničesar?« je končno vprašal komandant. »Ničesar, gospod poročnik, jih je odvrnilo več v isti mah.

»Preiskujte dalje!« je ukazal še strože. Spet stikanje.

»Pustite!« jih je slednjič prekinilo povelje. »Za meno! Preiščite hlev!«

Aktivista je pogrelo. Naglo se je dvignil v garah, da je vol presenečeno stresel z rogato glavo in je zarožljala veriga. Pripravil se je, da tvega vse. Slišal je korake po hodniku in drsanje po stopnicah. Vojaki so prihajali s skednja. Skozi lino je zagledal njihove noge. Šli so proti hlevskim vratom. Še malo in odpahnili bodo vrata na stežaj.

»Odprite! Pa naglo!« je zarežal komandant.

Tedaj se je Gašper z vso silo pognal iz gar v lijak, a je vzdrknil navzdol. Pognal se je drugič, z močjo obupanca. S konci prstov je krčevito zagrabil za gornji rob lijaka in obvisel. Z neverjetno močjo se je potegnil navzgor in se skobacal v lijak. Na izglajenih deskah mu je drselo nazaj proti grlu lijaka, toda sila, ki ga je gnala, je bila močnejša od težave. S strahovitim naporom se je vzel vrh lijaka, zagrabil naročje sena in ga potisnil v lijak.

Spodaj v hlevu so se odprla vrata. Gašper je dobro razločil glasove, ki so planili noter. Živina se je zmedeno prestopila, Sirkka stara kobilica, je zahrzala. »Prebodite vso steljo, iztaknite lopova!« je velel komandant.

Gašper je slišal, kako so se vojaki razkropili po hlevu. Uho je nastavil tik lijaka in nemirno pričakoval. Oni pa so medtem stikali po temnih kotih hleva, odrivali prestrašeno živino, preobračali steljo in z bajoneti suvali pod jasli. »No,« je po daljšem premoru zateglo vprašal komandant. Napeta tišina.

»Ste našli kaj, vas vprašam.« »Ničesar, gospod poročnik,« je odvrnil plah glas. »Ničesar, ničesar! — « ga je ves be-

sen oponašal poročnik. »Ste vojaki, nemški vojaki? Šleve ste! Ste premetali vso steljo, prebrskali gare, lijak, hm?«

Vnovič tekanje po hlevu in šumenje stelje. Prevrčali so vsak, četudi brezpomemben predmet, suvali živino, stopali na jasli in šarili po krmu v garah. Nekdo je pognal bajonet v lijak. Gašper je odskočil in z grozo ugotovil, kako močno je zašumela mrva.

»Psst! Tiho! Ste slišali?« je nekdo pritajeno vprašal v hlevu. »Šum od zgoraj!« Za trenutek je vse utihnilo, da se je komaj slišal lasten dihanje. »Nič, nič, to sem bil jaz. Z bajonetom sem sunil v lijak, da je v njem zašumela krma,« je pojasnil vojak, stoječ na jaslih pod lijakom.

»No, in —?« se je rogajoče oglasil poročnik. »Ničesar,« je jecljaje odgovarjal vojak.

»Če ni to sramota! Ves bataljon in ne najde lopova v takem malem kurniku!« Komandant je bil togoten do kraja. Odhod!« je zarjul. Gašper je slišal, da je bil že blizu vrat. Vojaki so se motali iz hleva.

»Glej ga! Saj bi ga skoro pozabil, tička!« Komandant je zagledal Jožeta, ki sta ga pred vrati stražila vojaka. Grozeče je stopil predenj. »Poslednjič te vprašam, kje je bandit?«

»Ni ga,« je odvrnil pastir mirno in kakor da bi tako hladno odgovarjal prav nalašč. Videlo se mu je, da ne misli odnehati. »Ni ga?« se je Nemec zarežal ves besen in ga sunil s pestjo v obraz. Dečku se je zamajalo pod nogami, udarec ga je vrgel, da je omahnil med vojake.

»In druga odeja, kaj, čigava je?« Spet se mu je približal surovež.

»Moja je, naša,« je Jože odgovoril brez obotavljanja.

Strahovit udarec ga je podrl na tla.

»Tvoja, prasec? Mar ga slišite?« se je komandant kot v opravičilo obrnil k vojakom, ki so v gostem krogu stali okrog njiju. »Tak pokvarjen otrok! Vstani!« je ukazal pastirju. Joža se je stežka dvignil. »Torej ne poveš resnice? Dobro, zažgemo hlev z živino vred. In ti se boš cvrl poleg. In tvoj gospodar tudi.« Ostro se je zasuknil k vojakom.

»Hej, vojaki, zažgite, privedite gospodarja!«

Gruča pred hlevom se je razpršila. Eni so tekali na gumno in v hlev, drugi so hiteli čez dvorišče, iskat gospodarja.

Gašperju se je fant neznansko zasmilil. Tega ne sme dopustiti. Planil bo s skednja, zdrvel mimo njih, pa če ga na mestu pobijejo. Tudi na gumnu bi zgorel. Vendar se še ni prenaljil. Pastirja bi na ta način ne rešil. Bolj gotovo bi ga pogubil. Okleval je. Čas pa je potekal strahovito naglo. Prvi vojak je že lezel na skedenj. »Brž, brž, da vidimo baklo!« Komandant je pošastno užival.

»Ta-ta-ta-ta-ta-ta! Ta-ta-ta-ta-ta!«

Iz hoste, dobrih dve sto korakov nad vasjo, je iznenada zaregljala strojnica. V rezkih, kratkih rafalih je pričela sipati krogle čez hlev in zatem čedalje niže. Za njo je zalajal še drugi, tretji mitraljez. Partizanski bataljon je bil na pohodu in je opazil Nemce.

Nemci so se zmedli. Skakali so s skednja in brzeli preko dvorišča. Omahovali so, se opotekali, padali in se brez smotra zaganjali na vse strani. Komandant, kozavi, rdečelasi Nemec, je ves žolčen planil k pastirju, ki sta ga držala dva vojaka. »Veseliš se, a ne boš se izmuznil, ti, gad strupeni!«

Strahovit udarec s pištolo je podrl dečka. Ko je odprl oči, Nemcev ni bilo več. Nadenj se je sklanjala družina. Gašper mu je izpiral veliko raztrgano nad levim sencem in ginjeno ponavljal: »Življenje si mi rešil, ti ubogi, hrabri fant!«

Pastir Jože pa je dvignil k njemu kalne oči in živo, kakor bi se ne zgodilo ničesar, zavrnil priznanje: »Obema je manjkalo samo za las.«

REKVIZICIJA

JANEZ VIPOTNIK

Mastna megla je na debelo pokrila Gorjance. Legla je na vejnato drevje, na divje in zanikrno grmičevje, na pobledeli mah, na odpadlo in že gnijoče listje na tleh, na črnkasto prst, pomešano s kamenjem. Zaman je ječalo Gorjansko okrožje pod gosto meglo, zaman se je trudil veter, da bi odrgal sivo plast od zemlje. Pomagali niso deževni nalivi, niti turobno proseče stokanje drevja, ki je ječalo ob vetrnih sunkih.

Trepetaje je medla, vijoličasta svetloba pronicala skozi sivo odejo in odstirala očem majhne kose gozda, ki so kakor živi migotali v goljufivi sivini in se spet zavijali v skrivnostno, gluho tišino.

Na ozki poti med debelim bukovim drevjem se je zablisnila drobna lučka in ugasnila — okovani čevlji je udaril ob kamen. Velika gmota, temnejša od okolice, sopihajoča in topotajoča po razdrapani poti, se je bližala, postajala vedno večja in vedno bolj črna. Potem se je meja med črnim in vijoličastim pretrgala. Risale so se oblike. Zatem je lezla iz gmote človeška postava. Za njo druga, tretja... Iz megle se je luščila vrsta postav in se trudoma vzpenjala po strmini. Nizko sklonjene, s pobesanimi rameni, zavite v koce, so lovile ravnotežje na spolzkih tleh, nastlanih z listjem, trohnečimi vejami in koreninami. Veter se je zaletaval v njihova oblačila in jim dvigal robove. Nekdo se je ustavil. Vzravnal se je, preložil puško na ramenu in ožl dežnico z vogalov oblačila. Počasi je zaokrenil glavo. Za njim so postave obstale, globoko sklonjene, negibno, kakor otrple. Potem je stopil spet dalje in za njim se je molče, počasi premaknila vrsta.

Iz megle je zrasla trojica. Skupaj gredo. Drže se okrog ramen. Ne, krajna dva podpirata srednjega. Skoro nosita ga. Roke jima je dal okrog vratu in se naslanja nanju. Z desno nogo si ne more nič pomagati. Debelo povito ima v nekakšne krvave cunje. Drži jo skrčeno in se z njo ob vsakem koraku komaj dotakne zemlje. Z zdravo nogo se trudoma poganja dalje in pri vsakem sunku potisne z rokama podpiralca k tlom. Tako se ta dva neprestano sklanjata in — že jih pogoltne megla. Spet se iz sivine trga nova gruča in dež vztrajno pere njihove postave. Kako dolgo že hodijo ti klecajoči ljudje? Dan? Dva?

Mnogo kasneje in mnogo više v hribih se ustavijo. Za počitek si izberejo prostor na mali ravnici, zaraščeni z blede travo. Po njej so v gručah zasajene mlade smreke in njihove košate veje segajo do tal.

»Tu ostanemo!« vpije nekdo. »Ognje, zakurite ognje!«

Ob klicu postave zažive. Utrujenost je na mah splahnela. Puške in premočene koce ter siva šatorska krila odlagajo k smrekam in hite nabirat drva. Ranjeni sedijo na trhljem štoru in s praznimi očmi strmi predse. Bolničarka mu previje nogo.

Med kriki in vzkliki se mešajo udarci sekir in hreščče padanje posekanega drevja. Kmalu zatem so napravljene grmade. Pet, šest jih je na ravnici. Spočetka ne marajo zagoreti. Gost dim se plazi med mokrimi drvni, se leno suklja in se naposled razgublja v megli. Potem plamen poprime in rdeči zublji vedno bolj živo ližejo bukovve veje.

Partizani slačijo plašče, suknjiče, srajce. Natikajo jih na dolge palice in jih suše z neprestanim mahanjem nad plamenom. Bleda, gola koža na prsih in vratu postaja zaradi velike vročine bakreno rdečkasta in z zariplimi obrazi mežikajo v ščemečo svetlobo.

Nekdo gre k ognju na kraju jase. Visok je in vitek, koščene obraza in dolgih temnih brkov. Dobrodušne, žive oči mu neprestano švigajo od partizana do partizana. Oble-

čen je v staro jugoslovansko vojaško bluzo z visokim ovratnikom, zapeto do vratu. Na rokavu ima prišito zvezdo z OF v sredi, pod zvezdo so trije rdeči plameni.

»Komaj bi bilo, da bi se kar na raženj nataknil in se zavrteli nad ognjem,« se zasmeji napol golim ljudem okrog ognja. »Miha,« se obrne k majhnemu čokatemu fantu z razmršenimi pšeničnimi lasmi, »za provijant bomo morali poskrbeti!« Ta ga začudeno, vprašujoče pogleda, se obrne spet k ognju in maha dalje s srajco nad plamenom.

»Miha, slišiš, jesti bo treba!« vztraja komisar, stopi bliže k ognju in mu pogleda v obraz, »po kravo boš moral!«

»Jaz?« neizmerno začuden vpraša Miha in oči mu na gosto mežikajo.

»Ti, ja, saj me slišiš!«

Miha se sunkovito okrene, vrže palico s srajco po tleh, oči se mu jezno zablistajo, ko zareži v komisarja: »Že spet jaz, zmeraj Miha, samo Miha. Če je treba v patrolo, v zasedo, po vodo, na rekvizicijo, zmeraj samo mene vidite. Saj nisem sam v bataljonu.« Komisar ga molče gleda.

»Dva dni že nisem spal, drugi so vsaj predvčerajšnjim dobili nekaj spanca, jaz pa sem bil takrat v zasedi. Preko-

Ive Šubic: Rekvizicija

lovratil sem v dveh dneh pol doline Krke in zdaj spet nazaj. Hudič, ne grem!« se togoti Miha.

Komisar ga še vedno molče opazuje. Čaka, če bo še kaj.

»Poslušaj Miha,« ga počasi nagovori, »povej po pravici ali smo že kdaj prekršili vrstni red pri opravljanju dolžnosti. Ali si šel kdaj na rekvizicijo, ali v zasedo, ali po drva za kuhinjo, ali po vodo, preden se ni zvrstil ves bataljon? Povej po pravici!«

»Povej po pravici,« ga oponaša Miha in govori nekoliko skozi nos, kakor komisar, »povej po pravici, o-o-o.« zategne, »saj me ne boš. Ne grem, sem dejal.« Potem pobere spet palico s srajco in začne razburjeno mahati z njo nad ognjem.

»Torej mi ne preostane nič drugega, kot da te dam pod stražo,« reče mirno komisar.

»Kaj, pod stražo, koga, mene,« zazija vanj Miha, »zakaj pa?«

»Greš ali ne. Še enkrat te vprašam?«

Miha pograbi preparjeno in kadečo se srajco in jo, psujoč na vse pretege, krčevito potegne nase. »Nekaj ljudi je v bataljonu, katerim nisem všeč, zato me neprestano

pošiljajo na dolžnosti, toda...» zagrozi neodločeno.

»Kam?« nenadoma odrezano vpraša. »Na Dolž.«

»O, tako daleč,« zajaska, »kdo gre z menoj?«

»Po vrstnem redu, Ciril.«

✱

Dobila sta natančna navodila in odšla. Dež je še vedno padal. Pot se je strmo spuščala po gozdnatem pobočju. Tekla sta navzdol in se zaradi spolzkih tal lovila za veje in grmovje in hitela proti cesti, ki drži čez Gorjance.

Dolgo sta tekla, preden se je zabelila pred njima cesta. Upehana sta se ustavila. Oprezala sta okrog nekaj časa, nato pa stopila po drobnem zmitem pesku. Miha je čutil, kako se razmočena cesta vdaja ob vsakem koraku. Ležala je pred njima vsa sivkasto bela. Po njej že do go ni peljalo nobeno vozilo. Tudi tu, na tej gorjanski cesti se pozna vojna, je grenko spreletelo Miho.

»Spet sem do kože premočen,« se je nenadoma oglasil Ciril.

Premočen, je trpko pomislil Miha, saj še suh nisem bil. Srajca je bila samo topla, ni bila še suha, ko jo je potegnil nase. Pred tremi dnevi je bil zadnjič suh in zadnjič mu je bilo toplo. Preden so šli v dolino. Tudi sit je bil zadnjič tedaj. Zdaj je že tri dni moker in tri dni lačen. Mrzlo hrano, kos kuhane govedine je pojedel tako kot vsi ostali v prvi noči ob prvem počitku. Potem ničesar več. Do sedajle. In še ne bo, vsaj tri ure še ne. Ne tri, še pet ur ne bo ničesar zaužil. Hrane ni niti zanju, niti za ostale gori na jasi. Midva jo morava dobiti, z rekvizicijo, pri belogardistu na Dolžu.

Da, rekvizicija, ga je spet stresala misel na neprijeten posel. Rekvizicije mu niso bile nikoli pri srcu. Tega opravila ni nikoli opravljal popolnoma mirno, vsakokrat so se ob njej motali po njegovi notranjosti zopni, neprijetni občutki, proti katerim je moral zastaviti vso svojo voljo, da jih je potisnil ob stran, da so zamrli. Z nekim obupom je ugotovil, kako ga ti občutki prav zdaj spet spreletavajo in bilo mu je hudo, da ga napadajo preden je prišel s poslom. Je že res, da je treba kaznovati tiste, ki škodujejo partizanom. Ne moreš neprestano samo od svojih ljudi zahtevati živine, krompirja, moke, fižola, masti. Vse to je res, toda vseeno se nikoli ni mogel znebiti pri nasilnem odvzemu občutka, da je to nekaj protipostavnega, nekaj kar je v svojem jedru tuje partizanom, kar ni združljivo z njihovimi ostalimi opravili. Miha se je zavedal, da je takšna sodba vsekakor preostra, toda nekaj v njem se je kljub temu upiralo rekviziciji, čeprav je za vsemi temi mislimi stala kakor nož ostra zapoved: treba je jesti. Treba se je hraniti, če se hočeš boriti. Čeprav so bile vse te stvari tako preproste in nujne kakor prihod dneva za nočjo, so ga vseeno razdvajale in mučile. Že se je videl v tistem bedastem, smešnem položaju pred ljudmi, katerim bo jemal kravo. Stal bo pred njimi, kakor da bi bil on kriv vsega tega. In globoko bo hvaležen ljudem, če se bodo upirali, kajti potem se bo upravičeno razjezil in laže in hitreje bo vse opravljeno.

Cesta je zavila na plano in partizana sta se spustila z nje na travnik ob robu gozda. Veter je z vejevja trgal zadnje rjavkasto rumene liste, da so se vrtinčili skozi meglo kakor velike temne lise. Drevesna debela so se kovinsko bleščala od vodnih curkov, ki so brzeli po njih.

Prišla sta v grapo, gosto zaraščeno z grmovjem. Peljala je nekam navzgor. Globoke, ilovnate blatne mlakuže sta preskakovala, sunkovito mahajoč s puškama ob vsakem preskoku. Vejevje jima je stresalo za vrat velike težke kaplje. Le zakaj je oni šel v Novo mesto, si je skušal odgovoriti Miha. Zakaj ni ostal doma. Zakaj ni ostal in živel naprej, tako kot doslej. Kdo ga je pregovoril, da je odšel in prepustil ženo in verjetno tudi otroke samim sebi. Se-

veda, gotovo ima tudi otroke. Kdo mu je kaj hotel? Kdo ga je preganjal z zemlje? So ga hoteli partizani mobilizirati? Ne, gotovo ne, saj je že starejši. Zdaj je v mestu in vsak dan doživlja tisoč ponižanj za nekaj lir, za pet markarinov. Tisoč ponižanj od tujcev in še desetkrat tisoč ponižanj od svojih ljudi. Tam igra mučenika, ki je pribežal pred komunističnim terorjem pod zaščito. Le zakaj? Kdo ve, ali ga je družina pustila, da gre? Ali ga je žena pustila, da gre? Seveda ga je pustila, mogoče mu je celo prigovarjala.

Spet ga je naskočila misel na kravo. Če bi bilo po njegovem, bi teh stvari ne dovoljeval. Ni mu bilo jasno, kako bi uredil vse to, toda tega ne bi dovoljeval. Res je, še vsako rekvizicijo je pripeljal do kraja, tudi rekvirirane hrane se ni nikoli branil. Tudi danes bo stvar pripeljal do kraja, ker čaka na meso sto ljudi, ki so pošteno lačni. Toda vseeno — če bi bilo v njegovi moči — tega ne bi dovoljeval. Vendar sedaj ne bo več razmišljal o tem, sedaj bo vse te misli odložil in bo izvršil nalogo.

Bila sta pred vasjo. Med hišami in vrtovi sta pohitela k hišni številki, za katero sta zvedela na jasi in iz umazanih luž je brizgala na vse strani rjava voda.

Bila je nizka kočara z vegasto streho. Majhna okna so bila kdo ve zakaj prekrižana z železnimi palicami. Tam, kjer so v oknih manjkala stekla, je bil na okenski okvir pribit papir. Nekje je bila v lesen okvir namesto šipe zatlačena umazana cunj. Okrog hiše je bila polomljena ograja, zadaj je bilo dvorišče in sredi njega je stal zanikrn hlev.

Miha je ob pogledu na vse to zavzdihnil, odrinil vrata v ograji in potrkal. Vstopila sta v hišo. Ko so se jima oči privadile šibki svetlobi, ki se je kradla skozi okno, sta sredi sobe ugledala stanovalce.

Gospodinja je bila visoka, tršata ženska z gostimi, razmršenimi lasmi. V rokah je pestovala otroka, še čisto majhnega, povitega v nekakšne cunje, ki so bile nekoč morda bele. Malček je momljal prve glasove in se lovil z negotovimi ročicami za matrine lase. Poleg matere so stali štirje otroci, vsak malo večji od drugega. Največji je bil fant, kakšnih sedem let je imel. Črni lasje so mu silili v začudene oči. Prevelik suknjič, že močno zdelan, mu je pokrival ozka ramena in segal skoro do tal. Rokave je imel zavihane nazaj, da se je belila podloga. Izpod suknjiča so mu gledali veliki, verjetno očetovi čevlji. Druga je bila deklica z rdečo pentljo v lasih, kratkim krilcem in bosimi nogami. Tretji je bil spet deček, umazan, droban in suh. Ta je imel na sebi samo kratko srajčko. Četrty otrok je bil oblečen v nekakšno bluzo, segajočo do tal. Miha ni mogel na prvi pogled ugotoviti, kakšnega spola naj bi bil. Tako so stali sredi sobe okrog matere in z njo vred gledali v prišleca, negibno, nemo, kakor da že dolgo čakajo, kdaj bo nastopil ta trenutek.

Miho je pogled na to družino pretresel. Pričakoval je, da bo hudo, toda da bo tako hudo, ni mislil. Nekakšno usmiljenje se ga je lotilo že pred vrati. Ob pogledu na otroke pa mu je raslo zmeraj bolj, nekje v grlu ga je nekaj dušilo in ni moglo na plan. Stresel se je kakor od mraza, toda v trenutku se je ovedel in misli so mu pohitele k tovarišem na jaso. Le nič odlašanja! Stopil je korak dalje.

»To ste vsi?« je vprašal s čvrstim glasom.

»Vsi,« so odgovorile ženine ustnice in spet so ju vsi nepremično gledali.

»Sediva,« se je povabil Miha odločno in stopila sta s Cirilom v kot sobe k lončeni peči. Sedla sta na klop. Miha je odsotno potipal po peči. Mrzla.

Domačini so še vedno stali sredi sobe, samo glave so obrnili in ju gledali.

V drugem kotu je bila miza, klop in trije stoli. Na mizi je bila skleda in križem razmetane štiri žlice. V tretjem kotu je bilo nametanih nekaj cunj. Najbrž ležišče,

je pomislil Miha. Poleg peči so bila vrata, ta so peljala v kuhinjo. Strop je bil razpokan in vegast. Na nekaterih mestih je omet odpadel, nekje so se videli veliki mokri madeži. Streha pušča.

»Kje imate gospodarja?« se je Miha s hripavim glasom obrnil k ženski.

»V mestu,« so ji spet zašepetale ustnice in preložila je otroka na drugo roko.

»Zakaj si ga pustila?« je nenadoma zarežal vanjo.

Otroci so se premaknili in odgovoril mu je isti nepremični pogled. »Veš po kaj sva prišla?« jo je vprašal.

Tedaj se ji je srepi pogled ovlažil. Torej odhaja tudi poslednje upanje. Polile so jo solze. Zazibala se je in se opotekla k mizi ter mrtvo padla na klop.

»Kaj bomo jedli, joj, kaj bomo jedli, joj, joj, joj,« je presunljivo zajokala. »Samo šeko imamo, ničesar drugega, samo šeko, samo šeko.« Otrok v naročju se je pre-

»Pojdiva,« se je Miha nestrpno obrnil k Cirilu. Odšla sta na dvorišče. Odrinila sta vrata v hlev. Čeprav ni bil nobeden od njiju velik, sta se morala skloniti pod nizkim stropom, da nista zadela obenj. Krava je bila priklenjena h koritu. Zazrla se je vanju z velikimi, topimi očmi. Prežvekovala je in na eni strani gobca se ji je cedila belkasta slina. Miha je stopil k njej in ji pričel odpenjati verigo od korita. Divje je zarobantil, ker se mu je nekaj zataknilo in stresal z vso močjo čvrsto železo. Krava mu je pri tem nagajala, neprestano nategujoč verigo, da jo je jezen z vso močjo udaril po glavi.

Končno jo je odvezal in pričel vleči iz hleva. Krava se je premaknila s počasnimi, premišljenimi koraki in majala pri tem s težko, debelo glavo.

Izlekel jo je čez prag in Ciril jo je poganjal od zadaj. Tedaj sta zagledala ob zidu hiše vse štiri otroke, kako so molče in negibno gledali početje partizanov. V

Ive Šubic: Rekvizicija

strašil in zavekal. Trmasto je mencial z nogami, da je razbrcal plenice in so mu pokukale iz njih bele nožice. Mati mu jih je odsotno tlačila nazaj v cunje, in hlipala: »Govorila sem mu, joj, koliko sem mu govorila, naj bo pameten, naj ne gre v mesto, in kaj bo z nami, če to stori. Toda nič mu ni pomagalo, ne moje prošnje, ne jok otrok, nič, prav nič. Kar po svoji glavi dela. O-o-o, kaj bo tam z njim, ne bo ga več nazaj, padel bo, o-o-o,« je jadikovala in se vsa stresala od notranje bolečine.

»Nehaj,« je nenadoma zavpil Miha in skočil pokonci, »vsaka tako govori, da bi nas pretentala. Ne boš! Prej bi bila odločna, ko je bil čas. Partizanom bi povedala, da jo misli dedec pobrisati, bi ti ga že obdržali doma. Zdaj je prekasno.«

Ženska je nagloma utihnila in srepala v tla. Otroci sredi sobe, ki se niso ves čas nič premaknili, kakor da se jih vse to ne tiče, so se sedaj stisnili skupaj.

»Kje imaš kravo?« Brez besede mu je s sunkovitim gibom glave pokazala skozi okno na dvorišče.

njihovih očeh ni bilo groze, ne strahu pred bodočnostjo; tega, kar se dogaja, njihov mladi, nerazviti razum še ni dojel, v njihovih očeh je bila samo radovednost, kaj bosta ta dva moža napravila s puško. »Ali je bosta ustrelila?« se je neadoma oglasil tisti v sami srajčki.

»Tiho, bodi,« ga je posvarilo dekle in ga potegnilo za roko, da je skoraj padel. In spet so molče, radovedno, izpod čela gledali početje s kravo.

Miha je obstal. Nekaj kakor krč ga je zgrabilo okrog srca. V trenutku je pozabil na svojih sto lačnih tovarišev gori na jasi, pozabil je na komisarjevo naročilo, da mora pripeljati kravo, pozabil je na belogardista v Novem mestu. Pred seboj je videl samo štiri otroke, katerim je krava pomenila življenje. Gledal jih je in videl njihovo od mraza pomoderlo kožo, njihovo strašno revščino, videl je, kako lačni kličejo mater in jo prosijo jesti. Zazdelo se mu je, da ga obtožujejo in da je ta njihova obtožba večja od njega, večja kakor vse drugo in da mora pred to obtožbo kloniti. Vrgel je verigo po tleh in z nogo pognal kravo nazaj v hlev.

PRVA ŽRTEV

FRANCE FILIPIČ

(Konec)

Kmalu po Zidanškovem prihodu se je zbral štab vnovič k posvetovanju. Čez nekaj časa je prišel Soklič iz kočee in poklical Venišnika. Suhi, mladi fant se je ob pozivu ves skrivil. Položil si je roko na srce, ki mu je divje razbijalo. Zdaj je bil še čas, da uide. Toda kaj. Stal je sredi taborišča in vse oči so zrle vanj. In tako je šel, obotavlja se, proti koči. Spotoma je zbiral besede, da bi se zagovarjal. Imel je občutek, da se z njim nebo niža, kakor mreža ga lovi vase, ga tesni. Samo tisti prehod naprej je še odprt, v mračno kočee.

Ali ni zašumel veter odzadi? Veje se gibljejo, udarjajo druga ob drugo. Svetla, velika pokrajina je vsa v gibanju, vsa v življenju. Treba se je bilo samo obrniti in seči vanjo z rokami!

Na nizkih klopeh je sedel za mizo ves štab. Obrazi posameznikov so bili kakor nepremični. Zidanškovo lice je bilo svetlejše od drugih.

Zidanšek ga je nekaj časa gledal, kakor da bi mu hotel predreti do dna. Nato je začel brez uvoda:

»Ali je bilo prav, da si tako nastopil na celičnem sestanku?«

Pepo je hotel nekaj izreči, a stisnilo ga je v grlu.

»Ali se sploh zavedaš, v kakšnem položaju se nahajamo?«

»Akcije sedaj bi bile preveč tvegane,« je Venišnik slednjič izdaval.

»Čemu?« ga je mirno vprašal Zidanšek.

»Protj takšni premoči...«

»Koliko pa vas je? In mitraljeze imate in puške. Sovražnikov ne more nikdar biti toliko, da jih ne bi mogel pogumen človek premagati.«

»Čemu bi jih po nepotrebnem dražili?«

»Čemu pa si šel v partizane? Bojiš se Nemcev? Nemca je lahko ubiti, ustreliti vanj z mitraljezom in je mrtev!« Zidanšek je zasopel in nekoliko spbledel, kakor da zbira notranje moči. Potem se mu je obraz ves spremenil, postal mu je ožji, globlji in siknil je:

»Hujši so takšni sovražniki, ki živijo med nami. Takšni, kakor si ti, ki si ne upajo puške sprožiti. Ki jemljejo drugim voljo, ki so izgubili svoj cilj izpred oči! Ob drevo bi te bilo treba postaviti in ustreliti! Si razumel?«

Zidanšek je vstal in se nagnil nekoliko naprej. Venišnik je nehote segel k pasu, kjer mu je tičal samokres.

Mučna tema je zalila prostor; v trenutku se je lahko zgodilo nekaj strašnega. Zunaj v taborišču so borci čakali, kdaj bo padel strel.

Toda Zidanšek se je udrlal in zopet sedel na svoje mesto.

»Pojdi zdaj!« je dejal Venišniku. Ta se je obrnil in opotekel iz kočee.

»Kaj naj storimo z njim?« je nato polglasno vprašal Greif.

Ali mislite, da je naš sovražnik?« je Zidanšek tiho vprašal. Nihče mu ni odgovoril.

»Kdor je prepričan, da je njegova smrt potrebna, naj gre ven in naj ga ustrelj!« je Zidanšek nadaljeval.

Nihče se ni vzdignil.

— — —

Zjutraj še nihče ni vedel, da bodo popoldne krenili na akcijo. Neposredni povod zanjo je bilo dejstvo, da je v četi že dalje časa primanjkovalo kruha. Moke iz Fišerjeve vile je bilo zadosti. Kar nenadoma je Zidanšek sredi po-

govora vzkliknil: »Čemu ne bi šli kruha peč na Klopni vrh?«

Na Klopnem vrhu je bila tedaj že nemška postojanka. Če drugi ne, je bila tam oborožena straža. Podjetnost je bila na videz drzna. Toda s tem pohodom bi se dvignila borbenost čete! Zidanšek bi rad bil videl četo v borbi. Čim je stopil v taborišče, je Zidanšek začutil, kako se je ta partizanska skupnost razkrajala v neodločnosti in omahovanju.

Dežurni je klical četo k zboru. Zidanšek je govoril. Preprosto, tiho kakor da pripoveduje enemu samemu človeku. O tem, kako raste osvobodilno gibanje na terenu. In o nemškem nasilju. O bratih Kaplanih, ki so takrat že padli. Opisoval je, kako so odhajali iz mariborskega kolodvora vagoni z izseljenci.

Sprva so borci gledali govorečemu napeto v obraz. Potem so povsili drug za drugim glavo in zrlj nekam v tla. Zidanšek je govoril o tem, kako je najteže v tej borbi priti s samim seboj do kraja, premagati domotožje, verovati vase.

Pepo Venišnik je stal v prvi vrsti in poslušal. Besede so bile tudi njemu namenjene, pa so šle mimo njega. Njegova duša je bila gluha. Živela je v skrajni groznici. V tistem trenutku, ko je stal v koči Zidanšku nasproti, se je v njem nekaj utrgalo. Kakor da je popustila vez, ki ga je do sedaj že priklepala na to skupnost. Zidanšek je bil pretrd! Bilo je nekaj strašnega čutiti, kako se ti bliža smrt, počasi, z mačje opreznimi koraki. Tedaj srce ni bilo, samo misli so švigale nekam vstran in hrepenenje po življenju se je silovito vzpelo kvišku!

»Moralj bi te postaviti ob drevo!« To je bila obsodba. Če se danes ni izvršila, jutri bo postala resnica. Jutri, nekje, nekje na Pohorju.

Neka groza se je odigravala iz vsega tega, kar se je dogajalo. Od tistega trenutka, ko se je vrnil iz kočee, je Venišnik zrl na življenje v taborišču z drugačnimi očmi. Še je bil tu, še je poslušal Zidanškovo govorjenje, njegov duh pa je bil že daleč vstran...

Toledo je iskal petnajst ljudi, ki naj bi šli na pohod. Morda ni bilo prav, toda vsi so vedeli, da gredo nad posadko kočee na Klopnem vrhu. V enem samem trenutku, ko je Toledo prešel Venišnika v vrsti, se je v tem prebudila misel. Bila je strašna, toda bila je tako vabljliva in zdela se je edini izhod iz položaja, v katerem se je nahajal. Zasovražil je partizanstvo, moral je vstran! Moral je nekam — in tja ni smel priti s praznimi rokami, Stekel bo po gozdni poti in prehitel partizane. Opozoril bo posadko na Klopnem vrhu. Potem bo šel v dolino. Potem bo šel nekam v Nemčijo, daleč, daleč. Tja, kjer ni partizanov. Delal bo in dočakal konec vojne.

Odred, ki je odhajal, se je izgubljal med drevjem. Greif, Mužik in Soklič so šli v predhodnici. Kakšnih trideset korakov za njimi se je pomikala glavnlina. Na kraju kolone sta korakala Zidanšek in Don. V zaščitnici pa je stopal Klemenčič, ki je nosil mitraljez.

Venišnik je zrl za njimi, kako so se majali po gozdni poti. Štel jih je kako so izginjali drug za drugim v gozdu. Za trenutek so se mu prikazali v duhu bledi, strašni, mrtvi. Zidanšek med njimi. To je bil privid! Moral se je odločiti — zdaj, zdaj — ali bo prepozno. Ko bodo oni daleč, jih bo težko prehitel. Ozrl se je okoli sebe. Dva stražarja sta stala ob drevju, vsak oprt ob svojo puško. Venišnik je stal med redkimi debli do pasu v praproti. Počasi se je pripognil in se skrivaj oziral. Zdrknul

je na kolena. Neprenehoma je zrl na taborišče. Tam se je skupina partizanov pogovarjala pred osrednjim šotorom. Res, nihče ni pazil nanj. Legel je na tla. Zemlja je bila hladna in nekoliko vlažna. Z vsem telesom je drsel v podrast. Videl ni nikogar več, a obračal je še kar naprej glavo proti taborišču — vse dotle, da se ni po strmim bregu skoraj skotalil navzdol. Nato je vstal in stekel po tesni gozdni poti. Poznal je ta svet, nešteto krat ga je pred vojno prehodil in vedel za bližnice.

Nekaj časa je tekel, potem pa mu je začelo srce naglo razbijati, da je moral udržati korak. Čelo mu je pokrnil pot in po vsem telesu ga je streslo. Na nič ni hotel misliti, ni smel misliti. Samo zdaj ne, dokler ne pride do cilja.

Znašel se je v ozki dolini. Tu sta šli dve poti vzporedno. Venišnik je obstal, samo da se za trenutek oddahne. Tedaj jih je bolj zasluhlil kakor slišal, ko so šli ne daleč mimo njega skozi gozd. Kakor spodkošen se je vrgel na tla. Zakotalil se je v gosto praproto med skale. Že so bili tu. S svojim mirnim, enakomernim korakom so šli po lahmem bregu navkreber.

Ko so bili mimo, je Venišnik hotel vstati. Toda vse telo mu je bilo odrevenelo kakor od krča.

Nenadoma pa se je ovedel, dvignil se je in šinil kakor plašna divjačina med grmičevje.

Nedaleč od koče na Klopnem vrhu se je gozd razredčil in četica je hodila med mladim igličevjem. Med drevjem so bile majhne jase z visoko nepožeto travo. Vel je veter in bilo je prijetno hladno.

Koče še ni bilo videti, a drevje v daljavi se je razmikalo.

Obstali so. Toledo je s tihim glasom poveljeval.

Četa se je preoblikovala v polkrog in se pričela približevati koči. Predhodnica je nizko sklonjena med grmičevjem šla tik ob poti naravnost naprej. Spredaj Greif, za njim Mužik in Soklič. Na vrhu roba je ležalo nekaj posekanih dreves. Majhna čistina do koče. Čuti je bilo udarjanje tesarskih sekir. Krivenčast borov grm je z lokom temnih veja zaslanjal Greifu pogled. Greif je tvegala in stopil vzravnan izza njega. Videl je hlode, ki so se bleščali v luči, ocepki pa so ležali vsevprek po tleh. Ljudje v samih strajcah, z zavihanimi rokami, so se sklanjali in tesali. Pred sivim podstentjem koče se je zdel ves prizor miren in nenavaden.

Toda dva koraka vstran od skupine drvarjev je stal stražar v uniformi. V tistem trenutku, ko je stopil Greif izza grmičevja, se je obrnil. Oči so se mu razširile, strgal si je puško z ramena in z močnim glasom zaklical:

»Halt! Stehen bleiben!«

Kakor bi odsekal, je prenehalo razbijanje s sekirami. Mesto nenevarnih žandarjev so na ravnici v trenutku zamigotale nemške uniforme.

»Zaseda?« je šinilo Greifu skozi glavo, vrgel se je na tla in v tistem hipu je počil stražarjev strel.

Takoj nato se je oglasil partizanski mitraljez. Toledo je tekel sklonjeno od drevesa do drevesa, Dona je premaknil z mitraljezom na levo krilo, Klemenčiča in Vernerja pa proti sredini, da sta krila predhodnico. Ti prvi trenutki v boju so pogosto odločilni. Toda četica še ni znala izrabiti prednosti presenečenja, Nemci so imeli dovolj časa, da so polegali za hlode in pričeli partizanom divje odgovarjati. Tesarji so bili vojaki, ki so pripravljali bruna, da bi z njimi utrdili postojanko.

Vedno bolj je kazalo, da bo borba brezizgledna. Morda bi nagel prodor lahko pokazal, koliko resnične volje do borbe imajo Nemci. Partizani so za hip ustavili ogenj; Verner in Klemenčič sta zdrsnila naprej tik h Greifu. Tedaj se je vzdignil nemški stražar, ki je ležal v slabem kritju čisto blizu. Soklič je naglo dvignil puško in ustrelil.

1	konarlinke (2. mag.)	
1	konarlinke	
1	konarlinke (1. mag.)	673
2	Prorogica 9. 14. mag.	
1	revolverska Garm 6.35 (1. mag.)	
2	"	9
2	revolverska Tommer 7.35 (1. mag.)	
1	"	8
1	Umaning	
4	konarlinke (7.9)	
111	"	konarlinke (1. mag.)
83	"	konarlinke (1. mag.)
71	"	konarlinke (1. mag.)
149	"	Prorogica (9.1)
34	"	Tommer (7.6)
13	"	revolverska (1. mag.)
14	"	revolverska (1. mag.)
3	"	revolverska (1. mag.)
2	"	revolverska (1. mag.)

Zapisek o oborožitvi pohorske skupine iz leta 1941.

Strelu je sledil krik, stražar je zakrilil z rokami in padel naprej, naravnost na obraz.

Greif, Mužik, Toledo in Soklič so sklonjeni stekli izpod drevja proti hodom. Toda komaj so se prikazali pod drevjem, jim je udaril nasproti ogenj iz brzostrelk. Polegli so, nad njihovimi glavami pa so padale iglice s smrek. Zadišalo je močno po smoli, po zemlji in po ranjenem lesu.

Don in Breznik sta se na levem krilu zagnezдила za majhnim, zlatolistim javorjem. Njun mitraljez se je oglašal v kratkih presledkih in žgal od strani med hlode. Oba mitraljezca sta se počasi vlekla kvišku med grmičevjem, da sta bila že skoraj vzporedno s kočo. Njun ogenj, padajoč z boka, je postajal Nemcem vedno nevarnejši. Izza hloedov so se pričeli umikati proti nizki vrtni ograji. Tam je bil položen breg, ki se je izgubljal na drugo stran proti gozdu.

Nenadoma je zavpil Toledo: »Na juriš!« Vzdignil se je in pritekel do prvega hloda. Zapovrstjo so rastle partizani izza grmičevja. Mužik, ki je tekel preko nizkega skalnatega grebena, se je ozrl. Videl je Sokliča, ki se je pol vzravnan, prijel za čelo, rahlo vzkliknil in se zrušil na tla. Takoj nato se je pričela izpod padlega razlivati kri.

Nemci so stekli do vrta in po bregu navzdol. Dosegli so rob gozda in izginili med drevjem.

Tako čudno nanaglomala je bila borba končana, ko je bil vitez, da bo najhuje. Pred borci je ležala postojanka brez obrambe.

Sokliča so prinesli v kočo in ga v veži položili na mizo. Sprva se tovariši niso niti prav zavedali, da so ga izgubili. Preveč so bili še polni vtisov pravkar minulega boja. Tako presenetljivo naglo se je vse končalo, tako lahko in preprosto je pravzaprav vse bilo. In vendar je terjalo mnogo duševnega napora. Bilo je treba premagati razburjenje, ki je tik pred bitko postajalo neznosno.

Soklič je ležal na mizi miren, iztegnjen, v togi drži, kakor mrlič spi svoje nevzdravno spanje. Sam je ležal tam, prav nikogar ni bilo pri njem. Zunaj na jasi je nekaj borcev obstopilo ranjenega starega nemškega vojaka. Ta je zrl na partizane z groze polnimi očmi in šepetal je komaj slišno:

»Ich habe fünf Kinder zu Hause, bringt mich nicht um!«

Iz kočice so prinesli žimnico in ranjenca položili nanjo. Nemec je pridružen stokal. Strel mu je zasekal globoko rano nad kolenom. Bor mu je razrezal hlačnico in potem rano trdno prevezal.

Krušnik je stal ob strani in zrl na ranjenca. Čul je njegovo pridruženost stokanje. Krušniku se je zdelo, kakor da je ves prazen. Tudi okoli njega je bil velik prostor. Vse misli so se izgubljale. Borba je minila; samo grenak okus po bližnji smrti je ostal. In nekaj bridkega, česar ni bilo mogoče pojmiti.

Da; Soklič je mrtev. Sokliča ni več. Krušnik se je počasi obrnil in šel proti kočici.

V veži, v mraku je stala miza. Na njej je truplo. Človek brez življenja. Kako čudno, ne gane se, ne govori. Ne vzdihne in se ne obrne na bok. Ne zašepeče: »Krušnik, ali spiš?« Ne plane več pokonci v snu. Ne modruje več. Ne pritožuje se več.

Kadar se prijatelji poslavljajo, ne najdejo besed. Vedo, da so skupaj, četudi je mnogo sveta med njimi.

Krušnik se je naslonil ob puško in strmel predse. Kakor od daleč so se mu povračale Sokličeve tožbe: »Ko mene ne bo več, kdo bo še vedel za vse moje trpljenje? Kdo? Kdo?«

Ali je Soklič slutil smrt? Saj še živi Krušnik in vsa četa z njim. Vsi, ki so isto trpeli in vsaj rahlo slutili, kaj se je s Sokličem dogajalo.

»Morda pa bom tudi jaz padel... Vsi bomo padli. In o našem trpljenju za nami ne bo niti spomina več...«

Krušnik si je zakril lice z dlanjo. Nato se je ves skrčil od silne bolečine, ki ga je prevzela. Opoetek se je skozi vrata. Zunaj mu je zahajajoče sonce posijalo v obraz.

Nato je vstopil Toledo. Dvignil je roko, prijel za ščit kape in se odkril. Okrog mrtvih je vedno taka globoka tišina. Nehote se je spomnil na noč v predmestju Madrida.

Ves dan je divjala borba. V noči pa so ostala samo negibna trupla na cesti. Bilo je tako tiho, da je bilo srce polno groze od mrkega miru.

»Ali je težko umreti?« je šepetal Toledo. Tedaj se mu je zazdelo, da je temu, ki mirno leži, lepo.

»Živeti je težko, živeti!« je Toledo sam sebi odgovarjal. Toda treba je bilo živeti in se boriti.

Opravo kočice so borci odvlekli na kup in zažgali. Vse se je vršilo naglo. Nemci bi lahko dobili ojačanje in znova napadli. Daleč v dolino je bilo čuti streljanje. Ko je kočica zagorela, se je četa za hip ustavila pred njo. Zdaj bodo plameni zajeli Sokličovo truplo. Bil je prva žrtev.

Četa se vrača tiho skozi gozd, ki je zavil v mrak. Nad majhnimi jasami se razpenja nebo in blesta svetloba zvezd lije z njega.

Zidanšek hodi sredi čete. Sam je. Truden je, da se opoteka. Že prejšnjo noč je skoraj vso hodil in ves dan je bil na poti, še to noč mora naprej v Maribor.

Spotoma si oživlja posamezne prizore iz borbe. Za trenutke pozabi na vse telesne muke in srce se mu širi od ponosnega čustva. Oborožena pest slovenskega ljudstva je udarila. Kar naprej se mu poraja ta stavek, ki ga bo jutri napisal na letak, kakšna zavest, da si sprožil silo, ki bo vse mogočnejša iz dneva v dan!

V temi pred taboriščem straža ustavlja.

Mesec je vzel in na jasi je svetlo. Zidanšek se opoteče preko nizke trave do kočice. Tedaj se odluči od samotnega drevesa postava in gre proti njemu. Zidanšek spozna upadli Venišnikov obraz. Groze polne oči, ki se meglično svetijo v zraku. Hoče nekaj reči, hoče zakričati, ustaviti onega -- postava pa se spet strne z nočjo, z zemljo, z drevjem v eno.

»Čemu ga nisem ustavil?« šine Zidanšku skozi možgane. Senca, neslišna senca, ki polzi na ozadju velike borbe. Senca, ki potuje skozi stoletja, dvom in obup. Izdaja!

Zidanšek se ozira po taborišču naokoli. Tako tiho je vse; ali vsi spijo? In on tam sam na strani v tej mesečni noči?

Iz mraka je čuti Toledov glas: »Zidanšek!«

»Da, tukaj sem.«

Nekaj je v Zidanškovem glasu, kar onega preplaši. »Kaj se je zgodilo?« vpraša.

Zidanšek pa samo odmahne z roko in oba moža stopita v kočico.

NOV SLOVENSKI DOKUMENTARNI FILM

»PO PARTIZANSKIH POTEH«, dokumentarni film na čast desetletnici dneva vstaje slovenskega naroda. Izdelal ga je ob gmotni pomoči GO ZB NOV Slovenije »Triglav film« v Ljubljani. Avtor in režiser: Mirko Grobler.

Ta novi dokumentarni film (dolga 300 metrov) smo iz nerazumljivih razlogov zaenkrat videli na platnu v Ljubljani ob proslavi letošnjega Dneva republike. Upamo pa, da bo republiško podjetje za razdeljevanje filmov v bodoče poskrbelo, da bo ta svojevrstni dokument mogočne manifestacije vseljidske obrambne pripravljenosti slovenskega naroda v bodoče prikazan po vsej Sloveniji, da ga bodo kot dopolnilo sporeda umetniških filmov v posameznih mestih prikazovali večkrat in da bo končno izdelana tudi srbohrvatska verzija filma. Gre namreč za to, ne le, da se zadosti zani-

manju množestvilnih gledalcev v Sloveniji, ki so tako množično sodelovali pri tej politični manifestaciji partizanskih patrolj za naš narodni praznik 22. julija, temveč gre tudi za prvorazredno agitacijsko vlogo filma, med drugim tudi za njegovo vlogo v smeri predvojne vzgoje, ki je tu močno poudarjena. Kar se pa tiče kolikor toliko aktualnega prikazovanja filma v drugih mestih naše države, bo njegov agitacijsko-informativni namen tamkaj prišel lahko do izraza le, če bo film prikazan v ostalih naših republikah -- vsaj še letos.

Dokumentarni film o naših letošnjih partizanskih patroljah je bil posnet v raznih krajih Slovenije, ki so iz sedmih glavnih smeri odšle proti Ljubljani. Patrolje so ponesle v Ljubljano tudi izraze vsega slovenskega ljudstva o brezpozojni obrambni pripravljenosti slednje slovenske vasi, tovarne, šole, trga in mesta.

Film s svojimi uvodnimi posnetki o lepotah slovenske zemlje podoživlja gledalcu spomine na težke dni osvobodilne borbe in ljudske revolucije, nato pa prikazuje razne patrolje na njihovem požrtvovalnem pohodu, ki je nenehno trajal 6 dni in 6 noči iz skrajnih meja republike proti Ljubljani. Ves pohod patrolj je bil zelo podoben nekdanjim partizanskim pohodom. To vzdušje vzbuja film zlasti s svojimi nočnimi posnetki, tu in tam med tekstom z besedo partizanskih pesmi ter z godbo, kombinirano z mnogimi zvočnimi efekti improviziranih »borb«, ki so jih patrolje spotoma vodile v zvezi z organizacijo predvojaške vzgoje. Le-ta je izražena še z naslednjimi posnetki: patrolja, ki pade v zasedo; prehod izvidnikov čez vodo; prevoz patrolje preko reke; počitek, pohod konjenice, priprava in sam »napad« na trg ter njegova »osvoboditev«. Gostoljubje ljudstva, ki je spotoma prehranjevalo

patrulje tako, kot некоč svoje partizane; spominske svečanosti na grobovih padlih junakov osvobodilne borbe in zaključna manifestacija v Ljubljani, kjer je bivši prvi komisar Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet, tov. Miha Marinko, sprejel raport komandanta glavnega štaba partizanskih patrolj ter silno navdušenje štiridesettisočglave množice na Kongresnem trgu ob govoru prvega komandanta Glavnega štaba slovenskih partizanskih čet tovariša Luke-Franca Leskoška. Vse to in še ostali nepozabni prizori v filmu ostanejo dragocen dokument o vedno svežih, svetlih tradicijah osvobodilne borbe in o resničnem razpoloženju slovenskega ljudstva ob času moskovskih groženj tako enotno in tesno zbranega okoli svojih današnjih političnih voditeljev, ki so ga tako uspešno in zmagovito vodili tudi v osvobodilni borbi.

IZ ŽIVLJENJA IN DELA NAŠIH ORGANIZACIJ PRED VOLITVAMI V ORGANIZACIJE ZVEZE BORCEV

JOŽE GRIČAR

Težišče dela organizacij ZB v letošnjem letu je bilo izvajanje osnovnega sklepa II. kongresa ZB, s katerim je naša organizacija dobila svojo pravo vsebino dela; to je izvenarmadna vzgoja ljudstva, ki naj utrjuje socialistični patriotizem našega delovnega ljudstva in ki naj ga strokovno usposobi za obrambo domovine in naše svobode, če bi zato nastala potreba. S tem naša organizacija prinaša delež k utrjevanju in čuvanju tradicij NOB, za kar je prva poklicana. V ta namen je GO ZB NOV Slovenije tudi razpisal 6 mesečno tekmovanje v čast 10-letnice JA. Za to tekmovanje se je prijavilo nad 1.100 kolektivov in osnovnih organizacij v naši republiki. Vse društvene in športne organizacije so sprejele v svoje programe elemente izvenarmadne vzgoje in tako se je začela poleg strokovnega usposabljanja vse bolj krepiti patriotska zavest. Poleg minimalnega programa je bilo izvedenih precej dobro uspelih vežb, ki so pokazale veliko pripravljenost našega ljudstva, da se usposobi braniti svobodo proti eventualnemu napadcu. Za naš praznik vstaje (22. julija) smo organizirali sedem glavnih patrolj s številnimi priključki iz raznih smeri proti Ljubljani, v katerih je sodelovalo 52.430 bivših borcev in pripadnikov predvojaške vzgoje. Pri tem pohodu je ljudstvo patrolje navdušeno sprejemalo, saj je pri sprejemanju sodelovalo okrog 112.000 ljudi. V tej naši osnovni nalogi je bil letos dosežen velik napredek, kljub vsem pomanjkljivostim, ki so v glavnem organizacijske.

Če naj pretresemo slabosti in pomanjkljivosti v izvenarmadni vzgoji, tedaj se moramo dotakniti najprej slabosti v delu koordinacijskih teles, od katerih je v veliki meri odvisna izvenarmadna vzgoja. Nekatere splošne slabosti v delu okrajnih koordinacijskih teles: le-ta ne obvladajo povsod izvenarmadne vzgoje in raznih vežb. Nekatere društvene organizacije prirejajo razne vežbe in tekmovanja (PAZ-a, strelskih družin, telesno vzgojnih organizacij itd.). Te vežbe in tekmovanja bi se morale postaviti na širšo osnovo. Največkrat za razne vežbe in tekmovanja koordinacijsko telo niti ne ve. Pogosti so primeri, da posamezni člani koordinacijskega telesa niti ne vedo, kateri kolektivi in organizacije ZB v okraju so se prijavili za tekmovanje in kje pripravljajo vežbe. Zato društvene organizacije ne osredotočijo svojega dela v tiste svoje organizacije, kjer se tekmuje in pripravljajo vežbe. Zaradi tega niso rezultati taki kakor bi lahko bili, če bi delali bolj koordinirano. Politične organizacije premalo popularizirajo

izvenarmadno vzgojo in vse premalo vključujejo svoje člane v društvene organizacije. Slabost dela koordinacijskih teles je tudi ta, da na svojih sestankih preveč splošno razpravljajo o najrazličnejših vprašanjih, namesto, da bi se bavili z določenimi akcijami in raznimi tekmovanji po društvenih organizacijah, z dajanjem pobude, zlasti tam, kjer je organizacija izvenarmadne vzgoje slaba. Ponekod tudi slabi delo pogosto menjavanje predsednikov ali članov koordinacijskih teles in neredno sestajanje (primer II. Bistrice). Da bi zagotovili vsebinsko stran izvenarmadne vzgoje in jo lahko stalno izboljševali (pri tem lahko mnogo pripomorejo tovariši iz JA) naj štabi na terenu določijo v koord. telo tovariša iz JA, ki se bo redno udeleževal sej in pomagal izboljševati kvaliteto vzgoje. Tudi šefi vojnih odsekov ne smejo podcenjevati te naloge, kakor se to v nekaterih okrajih dogaja, in morajo biti sami člani koordinacijskih teles. Še teže se znajdejo koordinacijska telesa na terenu, kjer imajo premalo pomoči iz okraja. Z odstranitvijo teh nekaj osnovnih slabosti bi se izvenarmadna vzgoja še mnogo bolj razširila zaradi ugodnih objektivnih pogojev.

Druga naloga, ki jo je v letošnjem letu reševala in dokončno rešila naša organizacija skupaj s partijskimi organizacijami, so odlikovanja. V letošnjem letu je bilo predlaganih in rešenih nad 19.000 odlikovanj in s tem so dokončno rešena odlikovanja za zasluge med NOB. Odlikovanja bodo razdeljevali na proslavah 10 obletnice JA.

Na stroške GO ZB je odšlo letos na zdravljenje v razna zdravilišča in klimatske kraje 364 članov, zaslužnih borcev iz NOB, ki so socialno šibki in niso socialno zavarovani. Poleg teh nalog, so se izvajale tudi notranje organizacijske naloge naše organizacije.

S temi uspehi stopa naša organizacija letos na skupščine pred svoje članstvo. Da ne bi bile volitve zgolj formalnost, se moramo nanje dobro pripraviti; tako KO ZB kakor tudi okrajni odbori. Občni zbori morajo predstavljati temeljit obračun dela starega odbora v tekočem letu in naj sprejmejo določene načrte za delo v bodočem letu. Skrbno poročilo o delu starega, tako krajavnega kakor okrajnega odbora, je nujno zato, da člane seznanimo o nalogah in uspehih organizacij in tako omogočimo članom, da kritično ocenijo delo odbora. Odbor pa naj tudi oceni delo članov, in koliko je od njih imel pomoči. To je potrebno tudi zato, ker je bil ponekod med letom s član-

stvom slab stik. Kjer pri izvajanju nalog ni bilo množičnosti, so se zgodile marsikater napake (pri odlikovanjih, obnovi, itd.), ki jih je treba pretresti, da bi se jim v bodoče izognili.

Da bi se čim bolje pripravili na volitve, naj vse naše osnovne organizacije dokončno rešijo nekatere notranje organizacijske naloge: dokončno je sprejeti v članstvo vse, ki imajo pogoje. Ta naloga bo toliko lažja, ker v bodoče pri sprejemanju (tam kjer se ljudje dobro poznajo — na vasi) odpade izpolnjevanje pristopnih formularjev, ki pa morajo ostati še v mestih in industrijskih centrih. Tam kjer se ljudje med seboj poznajo, lahko osnovne organizacije sprejemajo člane brez predhodnega izpolnjevanja formularja in se lahko posamezniki prijavljajo v članstvo, sprejem pa potrjujejo osnovne organizacije. S tem so dani vsi pogoji, da se ta naloga izvede v času priprav na volitve. Prav tako morajo vse osnovne organizacije poskrbeti, da bodo imeli vsi člani, tudi novo sprejeti, značke in legitimacije, ki jih okrajni odbori lahko dobe na GO ZB, če so jim le-te pošle. Značka stane 25, legitimacija 10 din in jih okrajni odbori ne smejo dražje računati, kakor se to nekje dogaja. Organizacije morajo opozarjati naročnike revije »Borec«, da poravnajo zaostalo naročnino. Nekatere osnovne organizacije so še v zaostanku s članarino, nekatere pa še sploh niso začele članarine pobirati. V času priprav morajo vse organizacije pobrati vso zaostalo članarino. V celoti izvedene našteje naloge bodo najboljša priprava za volitve in bodo volitve le na tak način dobile pravi pomen.

Da bodo bodoči občinski odbori ZB kot osnovna organizacija in OO ZB, lahko čim samostojneje in z največjo pobudo reševale naloge, morajo člani ZB že sedaj razmišljati, kdo naj pride v odbor. Poiskati je ljudi, ki bodo imeli smisel, veselje za delo in moralne kvalitete, da lahko nastopajo pred borci. Potrebno je stare borce prepričati, da naj se ne branijo sprejeti funkcij, kar se čisto dogaja; potem pa kritizirajo, kako se jih zapostavlja itd. Zaradi tega, ker se stari borci branijo sprejeti razne funkcije, so se dogajali primeri, da so ponekod dobili kredite in gradivo za obnovo posamezniki, ki niso bili prizadeti, ali celo naši oblasti sovražni elementi itd. To kaže, da je pasiven odnos starih borcev tudi v njihovo lastno škodo. Seveda je tudi paziti, da ne bodo posamezniki preobloženi s funkcijami. Sestav okrajnih odborov mora biti tak, da bodo v njem zastopani tudi interniranci, deportiranci, koroški borci — seveda morajo imeti pogoje za člane ZB. Pri okrajnih odborih ZB ni potrebno posebej organizirati sekcij deportirancev, ujetnikov itd. Sekcije le-teh bodo samo pri GO ZB. Okrajni odbori naj bodo sestavljeni predvsem iz domačinov tistega okraja, ali tovarišev, ki so se tam borili. Tako bodo vezi med okrajnim odborom in terenom kar se da trdne. Potrebno se je predhodno pogovoriti z vsemi, ki jih nameravamo predlagati za bodoče funkcionarje občinskih in okrajnih odborov ZB in jim pojasniti naloge. Preglejmo tudi, če nimajo že preveč funkcij. Dobiti moramo tudi njihov pristanek. Praksa je pokazala, da ni prav postavljati ljudi pred izvršeno dejstvo, če bi pa po izvolitvi ne delali.

Zaradi lažjega dela bodočih občinskih odborov se bodo lahko izvolili pododbori in sicer samo v najbolj oddaljenih krajih. V bližnjih krajih sedeža občine bodo občinski odbori delali neposredno s članstvom. Občinske skupščine bodo tvorili vsi člani ZB, ki živijo na področju ene občine. Na občinskih skupščinah, kakor okrajnih, se morajo povsod sprejemati programi za delo naših organizacij v bodočem letu.

Navedel bi nekatere splošne naloge, ki pridejo v poštev za delo naših organizacij. Osnovna naloga naše or-

ganizacije in vsebina dela ostane tudi v bodoče izvenarmadna vzgoja, ki predvsem na vasi še ni zajela potrebne širine, in kjer tudi društveno in športno življenje še ni dovolj razvito. Zato je nujno, da se vsi naši člani vključijo v razne društvene in športne organizacije, za kar ima kdo veselje in smisel. S tem bodo poživeli društveno življenje in zagotovili, da se bo v vseh društvenih organizacijah izvajal minimalni program izvenarmadne vzgoje, skratka, s svojo vsestransko aktivnostjo bodo stalno krepili v teh organizacijah socialistični patriotizem.

Velika naloga ostane skrb za partizanske sirote in sodelavce, ki so socialno ogroženi. To vprašanje bo treba reševati skupno z bodočimi občinskimi odbori, ki bodo vzeli v svoj proračun vse socialno ogrožene na svojem področju. Na občinskih in okrajnih skupščinah sprejmemo kot tradicionalni datum, datum po najvažnejšem dogodku iz NOB v tem kraju ali okraju, katerega bo prebivalstvo vsako leto praznovalo. Ta datum predlagamo tudi OLO, da ga sprejme in mu da nekako pravno osnovo. Treba je še nadalje skrbeti in urejevati partizanske grobove, postavljati spomenike in plošče.

To je nekaj osnovnih nalog, katerih se morajo lotiti vse naše organizacije. Seveda pa ni rečeno, da se moramo omejit samo na te. Potrebno je, da se samoiniciativno lotimo vseh perečih vprašanj gospodarskega ali političnega značaja svojega kraja in jih skupno z ostalimi organizacijami rešujemo. Tu ni bilo posebej govora o politični aktivizaciji našega članstva, ker je razumljivo, da morajo biti naši člani najbolj aktivni frontovci, najrevolucionarnejši del fronte in sicer v čuvanju pridobitev NOB, utrjevanju patriotizma med ljudstvom, razkrinkavanju raznih sovražnih elementov, ki skušajo vnesti med ljudstvo malodušje in brezperspektivnost s tem, da izkoriščajo težak mednarodni položaj in se pri tem navadno sklicujejo na demokracijo, ki jo po »svoje« tolmačijo. Skušajo pripraviti za sluge za naš demokratični razvoj pritisku zahoda na naše vodstvo, in slično. V sovraštvo do vsega, kar je socialističnega in ljudskega, zapirajo oči in samemu sebi ne upajo priznati, da je vse to, kar smo že dosegli pri nas, rezultat socialističnega razvoja, ki se bo v tej smeri nezadržno še poglabljal.

Pri vseh teh pripravah in nalogah naših osnovnih organizacij, ki seveda niso niti majhne niti preproste, morajo nuditi vso pomoč člani okrajnih odborov ZB. V letošnjem letu moramo, resnici na ljubo, priznati, da so osnovne organizacije imele zelo malo neposredne pomoči s strani OO ZB. Če pogledamo samo seje OO ZB, ugotovimo slabo udeležbo (povprečno 50–70%). Če bi napravili analizo obiska sej osnovnih organizacij s strani članov OO ZB, bi bila slika gotovo še slabša. Ko ugotavljamo, da so bile seje OO ZB slabo obiskane, dostikrat še slabo pripravljene, premalo stvarne, potem je razumljivo, da je bila kvaliteta pomoči osnovnim organizacijam nezadovoljiva. To je eden od važnih vzrokov, zakaj še niso vse naše osnovne organizacije zaživele društveno-političnega življenja. Aktivnost od celotnega okrajnega odbora se v bodoče še bolj resno zahteva, ker se z novim letom ukine profesionalizem voljenih predstavnikov in ne bo več plačnih sekretarjev na okrajih. Dosedaj je večina dela slonela na sekretarjih, ki so se bavili zaradi tega z drobnimi posli in so čisto zapostavljali svojo osnovno nalogo, ki je: neposredno organizacijsko voditi celotni odbor pri uresničevanju vseh nalog. Večkrat pa tudi sekretarji niso kvalitetno prenašali navodil tako, kot bi jih morali!

Lotimo se gornjih nalog smelo, da vlijemo čim več življenja v delo naše borbene organizacije za čim hitrejši razvoj naše socialistične domovine!

ZMAGOVALCI V PETEM MESECU

V petem — predzadnjem — mesecu tekmovanja v poštitev desetletnice JA, so zmagovalci:

V prvi skupini: 1. tovarna gumijastih izdelkov »Sava« Kranj, 2. železarna Guštanj, 3. podjetje »Kamnik«;

V drugi skupini: 1. tovarna lepenke Ceršak, 2. gradbeno podjetje »Megrad« v Ljubljani, 3. drž. posstvo Rakičan;

V tretji skupini: 1. sindikalna podružnica ministrstva za finance, 2. sindikalna podružnica okrajnega magazina Ptuj, 3. sindikalna podružnica OLO Lendava;

V četrti skupini: 1. mestne organizacije Brežice, 2. krajevne organizacije Črnuče, 3. krajevne organizacije Prevalje.

Razen imenovanih kolektivov so še pohvaljeni: železarna Štore, tovarna emajlirane posode Celje, Elektrovina Maribor, Obutev Ljubljana, SAP Ljubljana, zadrugi sklad Ljubljana-okolica, PTT Celje, mestni magazin Celje, Beton Celje, Union Ljubljana, Kartonažna tovarna Ljubljana, rudnik Laško, tekstilni tovarni v Št. Pavlu pri Preboldu in v Novem mestu, plinarna Maribor, brivci Maribor in javna bolnišnica v Murski Soboti.

Med posameznimi organizacijami oz. društvi so bili najboljši: PLZ — III. in V. rajon v Mariboru, Slovenska Bistrica, Sv. Jurij, Knežak, Hoče, Trbovlje-mesto, v »Metalnici«, v železarni Štore, v tovarni emajlirane posode v Celju in v Bovcu; strelstvo — strelska družina Apače, strelski odbor Kranj-okolica, mestni odbor Celje, strelska družina »Verdnik« na Jesenicah in strelska družina sindikata kemičnih v Ljubljani; centri predvojaške vzgoje — v steklarni v Rogaški Slatini, v Logatcu in v Tacnu; organizacije Ljudske tehnike — aeroklub »Proletarec« v Zagorju, fotoklub Dravograd, pomorsko-brodarsko društvo Kranj, avto društvo Tržič in elektrostrojni klub v Murski Soboti; vojaški vojni invalidi — okrajni odbor Sežana, mestni odbor Maribor in okrajni odbor Trebnje; gasilci — okrajne zveze Krško, Tolmin in Lendava; fizikulture organizacije — planinska društva Trbovlje in Prevalje, smučarski klub »Fužina« (Grosuplje) in »Janka Rusa« na Bledu; telovadna društva v Naklem, Bežigradu in Tržiču; športno društvo Sloga v Ljubljani; nogometno poverjeništvo v Mariboru; klub za konjski šport »Partizan« v Ljubljani, kolesarski klub v Beltincih; športno društvo »Triglav« (atletski sekciji) v Ljubljani in v Brežicah.

ŽUMBERAK POZNAJO TUDI SLOVENSKI PARTIZANI (DEVET LET XIII. PROLETARSKÉ BRIGADE)

Meseca novembra je minilo devet let od ustanovitve XIII. hrvatske proletarske brigade »Rade Končar«. Brigada — ustanovljena v Gornjem Sjeničku — je prešla po Hrvatski, Sloveniji, Bosni in Hercegovini ter po Srbiji na tisoče kilometrov dolgo pot. Kakor so borci te brigade prav dobro poznali slovenske partizanske brigade, tako je XIII. brigada v živem spominu tudi našim ljudem v Beli krajini in slovenskim partizanom. Žumberak pa je kraj, kjer so si hrvatski in slovenski partizani večkrat segli v roke in se skupaj borili proti okupatorjem in domačim izdajalcem. Bojno sodelovanje pa je skalilo trdno bratstvo hrvatskega in slovenskega naroda.

Ko je 27. novembra 1942 spet prišla XIII. hrvatska brigada na področje Žumberka, je pomagala Cankarjevi brigadi na Suhoru pod Gorjanci. Naslednjega dne pa so slovenski partizani skupaj z borci XIII. hrvatske brigade zavzeli položaje proti Metliki in Radatovičem. V sovražni ofenzivi leta 1943 proti XIII. brigadi v Žumberku, brigada ni ostala sama. Na pomoč so ji prihitele štiri kordunaške brigade in tri slovenske (Cankarjeva, Tomšičeva in Gubčeva). Kasneje, po odhodu te brigade na Bosiljevo, kjer je pomagala tudi Cankarjeva brigada (30. junija; takrat je v borbah za Bosiljevo padel tudi partizanski pisatelj Klusov Joža-Bogo Flander), ko je sovražnik napadel iz smeri Novega mesta, se je XIII. hrvatska brigada umaknila v Slovenijo, kjer je pomagala pregnati belogardistično svoja iz Pleterskega samostana. Sodelovanje med to hrvatsko brigado in slovenskimi partizani pa je bilo še česče. In številni slovenski partizani so padli na Hrvatskem, ko so pomagali XIII. hrvatski proletarski brigadi, številni borci XIII. brigade pa so padli v Sloveniji. Tako je pri Št. Rupertu padel komandant prvega bataljona Ilija Popović, v Brezovici pri Ljubljani operativni oficir brigade Simo Vučetić itd.

Na svečani proslavi devetletnice XIII. hrvatske udarne proletarske brigade, ki je bila 11. novembra blizu Žumberka, je poleg nekdanjih funkcionarjev te brigade govoril tudi bivši komisar Cankarjeve brigade, Jože Borštnar.

NAROČITE

vezani letnik revije »Borec« za leto 1950, ki stane 250 dinarjev! Naročila sprejemamo tudi za knjigo Matevža Hacceta »Partizanske slike«, ki obsega 27 novel iz partizanskega življenja. Knjigo je izdal in založil GO ZB NOV Slovenije. Naročila pošiljajte na naslov: Uprava revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva 16, poštni predal 195.

NAŠIM NAROČNIKOM

Revija »Borec«, ki s to številko zaključuje tretji letnik, bo izhajala tudi v letu 1952. V prihodnjem letu bo skušalo uredništvo še bolj izboljšati revijo. Pri tem pa lahko pomagajo tudi naročniki, ki revijo vneto prebirajo, mnogi pa pozabljajo na obveznosti do nje. Zato znova naprošamo vse naše naročnike: čimprej poravnajte zaostalo naročnino.

Člani ZB, naši bralci! Pokažite revijo znancem in prijateljem! Pridobivajte nove naročnike, zlasti med člani ZB! Pošiljajte prispevke in predloge, da bo revija še bolj pestra in hkrati odraz življenja organizacij ZB.

Vsem dosedanjim naročnikom, ki do konca decembra ne bodo javili spremembe naslova ali odpovedali revije za leto 1952, bomo revijo še nadalje pošiljali na dosednji naslov.

Uredništvo in uprava revije »Borec«

Članom Zveze borcev ter našim naročnikom in bralcem ob novem letu 1952 iskreno čestitajo

Glavni odbor ZB NOV Slovenije,
uredništvo in uprava revije »Borec«

SLOVENIJAVINO

LJUBLJANA

Frankopanska 11, telefon: 21-71 in 25-73

PTUJ

Trstenjakova 1, telefon 1

nudi najboljša
konzumna vina, bela in
rdeča, po dnevnih cenah,
s priznanjem prevoznih
stroškov do prodajalca na malo

Nudimo vam tudi
najfinejša
steklenična
vina!

PIJTE NAŠA VINA, KI VAM DAJEJO MOČ

TRGOVSKO
GROSISTIČNO
PODJETJE

KOVINA

CELJE, STANETOVA 4

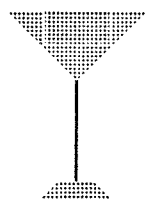
KMETJE, POTROŠNIKI, OBRTNIKI!

Vabimo vas, da si za nakup, brezobvezno ogledate našo novo-
otvorno maloprodajno

TRGOVINO ŽELEZNINARSKKE STROKE

(v prostorih bivše trgovine Rakuš) Celje, Stanetova 4

Postregli vas bodo strokovno verzirani uslužbenci po ugodnih tržnih cenah
Ugodne prilike ne zamudite ter pohitite z nakupom, dokler zaloga traja

LJUBLJANA
CANKARJEVA CESTA 4

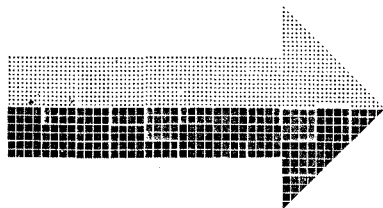
Bife »DAJ-DAM«

*nudi: narezke, sendviče, pikantne solate, okusno pripravljena topla
jedila in izbrane pijače • Vse po zmernih cenah!*

Za obilen obisk se priporoča
GOSTINSKO PODJETJE „DAJ-DAM“ • Telefon 34-19

OTEEKS

PODJETJE ZA PROMET S KOŽAMI IN TEKSTILNIMI SUROVINAMI

odkupiše kože vseh vrst, strojila, volno, odpadke od kože itd.

Zbiralnice Koteksa so v vseh večjih krajih!

LJUBLJANA, PRED ŠKOFIJO 1

RESTAVRACIJA

bife »Slavija«

LJUBLJANA, GOSPOSVETSKA CESTA 6

želi svojim cenjenim gostom prav
srečno in uspeha polno novo leto

Postrežemo vam ob vsakem času razna topla in mrzla jedila in vse vrste
alkoholnih in brezalkoholnih pijač ● Za obisk se vljudno priporočamo!

P
MESTNO PEČARSTVO
LJUBLJANA, OPEKARSKA CESTA 13
II

IZDELUJE VSE VRSTE PEČI, KAMINOV NAJ-
MODERNEJŠE OBLIKE, ŠTEDILNIKE TER VSA
V TO STROKO SPADAJUČA POPRAVILA

IZDELOVANJE TUDI VSEH ŠAMOTNIH
ELEKTROTEHNIČNIH PREDMETOV

TELEFONSKA ŠTEVILKA 28-43

TOVARNA TRIKOTAŽNEGA PERILA

P
LETENINA

LJUBLJANA • ZALOŠKA C. 14

Izdelujemo moško, žensko in
otroško perilo iz bombaža in svile

Z novim letom smo znižali
cene našim izdelkom

VSE SILE ZA IZVEDBO PETLETKE!

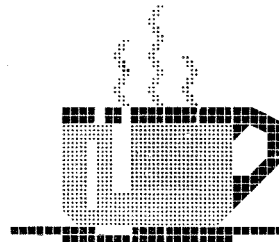
K A V A R N A

„Evropa“

LJUBLJANA, GOSPOSVETSKA C.1

T E L E F O N 20-23

Postrežemo vam z vsak dan svežimi mrzlimi jedili, svežim pecivom, sendviči itd. • Vsakovrstne mrzle in tople pijače
Pristna turška kava • Vsak dan - razen ob ponedeljkih -
od 20. do 24. ure koncert

Srečno novo leto želimo svojim gostom in obiskovalcem

Karton

LJUBLJANA
WOLFOVA 12
T E L E F O N 29-19

MESTNO GOSPODARSKO PODJETJE
K O N F E K C I J A P A P I R J A

ZVEZKI, ALBUMI, VEZAVA
RAZNIH KNJIG, TRGOVSKE
KNJIGE, BLOKI, NOTESI

Industrijskim podjetjem, uradom,
ustanovam in zasebnim obrtnim
obratom!

SERVIS KOVINSKE STROKE

KOVINSKI SERVIS

● v a m p o s t r e ž e

s kovinskimi izdelki vseh vrst, gradbenim materialom, steklom, gumijevimi izdelki
in sanitarno keramiko v vseh količinah • Posebno opozarjamo na večje zaloge
prvovrstnega alabaster mavca in aluminij minija • O naši strokovni
in solidni postrežbi se izvolite prepričati sami

Poštni predal 88 - Telefon št. 112

CELJE, MARIBORSKA CESTA 13

DELOVNI KOLEKTIV
TRGOVSKEGA PODJETJA

TEKSTIL

LJUBLJANA, PRED ŠKOFIJO 3

želi vsem svojim odjemalcem in dobaviteljem

MNOGO USPEHOV V LETU 1952

Podjetje se bo še nadalje prizadevalo, da vam bo po znižanih cenah v svojih 60 poslovalnicah v Ljubljani nudilo predmete iz:

tekstila, galanterije, kozmetike, usnja,
lesene robe, lančene robe in iz polivinila

Naše podjetje proizvaja:

A. BITUMENSKE IZDELKE

strešna lepenka raznih dimenzij

bitumenski papir

premazna in izolacijska masa

bitumenska emulzija

spec. bitumenske mase po naročilu

B. KATRANSKE IZDELKE

lak za železo

srednje katransko olje (karbolinej)

težko in antracensko olje

mehka in trda katranska smola

armirane (Bergman) cevi raznih profilov

C. TOPLOTNE IZOLACIJE

žlindrina (izolacijska) volna

izolacijske blazine

masa za toplotno izolacijo

izolacijska opeka

montažna izolaterska dela

BRZOJAVNI NASLOV:
IZOLIRKA - LJUBLJANA

„Izolirka“
LJUBLJANA - MOSTE

TELEFONI: V LJUBLJANI
ŠTEV. 38-52, 26-15, 25-57

S E P R I P O R O Č A M O !